

שאלו פעם את הגאון ר' יחיאל מיכל אפשטיין, בעל "ערוך השלחן", מדוע נוהגים הרבנים לחתום אחרי שמותיהם "החונה פה קהלה קדושה" ולמה לא כותבים "היושב פה קהלה קדושה"? השיב הגאון: המלה יושב משמעותה קביעות ושלווה, אך אין לך רב בישראל שכסא הרבנות שלו הוא יציב. תפקידו של הרב להטיף מוסר ולהוכיח את בני עדתו ובודאי ימצאו בקהלתו אנשים תקיפים ובעלי זרוע שיגיבו בתוקפנות ובשחצנות וירדו לחייו של הרב עד אשר יהיה נאלץ לעזוב את כסא הרבנות שלו ולנווד ולבקש לו מקום חדש, לכן הוא תמיד בגדר "יוחננו ויסעו". לפיכך חותם הרב תמיד אחר שמו "חונה" ולא "יושב".

*

רבאים ריפורמים משכילים ערכו פעם ועידה בעיר בראונשווייג והזמינו גם את המלבי"ם להשתתף, כדי להתפלמס ולהתווכח אתו בעניני יהדות וקיום המצוות, כי שמו הלך לפניו בכל העולם היהודי כגדול בתורה וכבקי בתנ"ך. אך המלבי"ם השיב להם תשובה כהלכה. במכתבו כתב הרב מבוקרשט, כשמלך בונה ארמון הוא מזמין אדריכלים, מהנדסים ובנאים מומחים. אך אם ברצונו להרוס ארמון הוא מזמין פועלים פשוטים, והוא סיים את מכתבו "כוונתכם היא להרוס את היהדות ואין לכם צורך בי".

מספר שנים לאחר פטירתו, תוך נקיפות מצפון, הקימו היהודים הדתיים בבוקארעשט בית כנסת מפואר עם ספריה גדולה לספרי קודש על שמו של המלבי"ם. לבית כנסת זה מותר ליהודי אורטודוקסי להכנס ואומרים שישנם כאן כמה מנינים של יהודים שומרי שבת.

בדרך כלל מתפלל הרב הראשי בקבלת שבת ב"קוראל טעמפל" ונושא דרשה בשפה הרומנית, כשהוא מלוּבש בגלימה בצבע סגול, על כתיפיו טלית של משי בצבע כחול לבן, בראשו מצנפת כמו לבישוף ועל חזהו שרשרת זהב האוחזת בשני לוחות הברית... ובבקר, בתפלת שחרית, מופיע הרב הראשי בבית הכנסת ע"ש מלבי"ם בגלימה שחורה ארוכה, בראשו כפה שחורה והוא מתעטף בטלית צמר גדול שיש לו עטרה רחבה של כסף, כמקובל אצל חסידים, כלומר, ערב הוא רב ריפורמי ובבקר הוא רב אורטודוקסי.

משחק זה שיחק הרב הראשי ד"ר נימירובער, גם כשאורחים באו לבקר. הוא הסתכל בעד חלון ביתו כדי לראות את סוג האורח, ובמספר דקות התלבש לפי טעמו של האורח. אמרו עליו שהוא כהן ובכל זאת הספיד את המתים בקרוב ד' אמות וגם נכנס לבית הקברות עד הקבר. הגם שהיה יליד פולין, היה קל בדעתו ולא הקפיד על האיסורים הללו.

היו עוד מספר רבנים של בתי כנסת, וסתם רבנים בבוקארעשט, אבל רובם ככולם עמדו, מבחינה דתית, מתחת לכל ביקורת (יתכן שהיו רבנים צדיקים יוצאים מן הכלל, אבל אני לא זכיתי להכיר אותם). וגם אופי לא היה להם, הם היו מוכנים לעשות כל דבר לשם בצע כסף, ר"ל. תכונות נפשיות כמו: אופי חזק, אחריות רוחנית, אמונה בתורה, יראת שמים, נקיפות מצפון ופחד מעבירה, היו מושגים זרים להם. כולם היו משוחדים, ללא יוצא מן הכלל. יתכן, כי שיטה זאת ירשו מאז כיבוש התורקים, כשכל בעיה נפתרה על ידי שלמונים.

כל הכהנים החילוניים ממחוז טראנסילבניה שרצו להתחתן עם גרושות, עשו זאת בבוקארעשט. כן ביצעו שם הרבנים כל מיני גיורים – במשך שלושה ימים... משום כך, מעולם לא רציתי למסור גט הנכתב בבוקארעשט אפילו ע"י הרב הגדול שבהם, כי ידעתי שאין שם בית דין צדק כשר ואין סופר סת"ם דתי ואין עדים כשרים שומרי שבת, כי כולם פסולים ר"ל. מעולם לא אכל בשר בבוקארעשט רב אורטודוקסי ממחוז טראנסילבניה, כי ענין השחיטה הוא הפקר בקהלה זו ו"הכל שוחטין" במלוא מובן המלה, ואף שוחט אחד אינו עומד בהשגחת רב או רבנות, ואפילו היה עומד – לא היה כל ערך לדבר, כי ערביך ערבא צריך וגם על הרב אי אפשר לסמוך. במו עיני ראיתי לוח פרסום על קיר ביתו של שוחט, שהיה כתוב בו בשפה הרומנית "שחיטת עוף – שלוש פרוטות" ועל בית אחר ראיתי לוח עליו היה כתוב "שחיטת עוף – שתי פרוטות", כלומר, השחיטה היתה ענין של התחרות, קונקורנציה ומסחר ולא ראו בזה מלאכת הקודש.

מספרים על הרה"ג הצדיק ר' יואל טייטלבוים (שליט"א) [נצ"ל], האדמו"ר מסאטמער, כי פעם בילה מספר ימים בבוקארעשט, כדי לסדר ענינים במשרד הדתות, וכשאחד הגבאים נתן לו לאכול ארוחת צהרים, סירב הרב לאכול בשר. התפלא הגבאי ואמר: "אבל כב' הרב, הבאנו את הבשר עם כל הכלים מסאטמער, וזוהי שחיטת סאטמער", השיב הרב טייטלבוים – "אינני רוצה שיגידו, כי רב בישראל אכל בשר בבוקארעשט..."

גם רב יכול להיות בבוקארעשט מי שרוצה. אדם יכול לשכור לו דירה מתאימה באזור שמתגוררים שם יהודים, לעשות מחדר אחד בית כנסת ולאסוף עשרה בטלנים שיתפללו בו ותולה לוח פרסום על ביתו שהוא "מארג ראבין" (רב גדול) ועושה לעצמו חותמת גדולה. הפרנסה היתה מובטחת בעיקר מיהודים שגרו בשכונתו ושבאו להגיד קדיש או לקיים "יאהרצייט" (יום זכרון) אחרי הנפטר. לפעמים פנו אליו נשים בשאלות, בעיקר בשאלות אבלות, ושילמו לו במקום עבור כל תשובה. ראוי לציין, כי רובם ככולם של יהודי וואלאכיא על אף שזלזלו במצוות התורה, הקפידו עד מסירות נפש באמירת קדיש ועשו פולחן גדול מכל דבר שהיה לו קשר להלכות אבלות ולכבוד הנפטרים. על יהודים הללו היה אפשר להגיד "תפלות – אבות תקנו" (ברכות כ"ד) מה שהם התפללו היה בזכות אבותיהם... לכן, היה נושא זה, עיקר מקור הפרנסה של רבנים אלה שנים או שלושה "יאהרצייטים" ליום, כבר כיסו את הוצאות אחזקת ביתו של הרב ליממה. במו עיני ראיתי שיהודי אחד שילם לרב מראש, סכום גדול, בכדי שיגיד בשמו "קדיש לוקס", כלומר, קדיש דרבנן, משום שהוא לא ידע להגיד.

כן ראיתי בזמן שהתפללתי בבית הכנסת ע"ש מלבי"ם, כי בזמן שהצבור התפלל תפלת "שמונה עשרה" בלחש, נכנס יהודי אחד, שם כפה על ראשו והוציא מכיסו פיסת נייר, שהקדיש היה כתוב עלי' באותיות רומניות, אמר האיש קדיש בקול רם, נתן כסף לשמש ולכל ה"שנוררים" שעמדו בפתח האולם, כן הכניס כמה מטבעות לכל קופות הצדקה, והלך לו. בפתח הדלת הוריד את הכפה מעל ראשו והכניס אותה לתיק שבידו. לא היה איכפת לו מה שהצבור מתפלל וגם לצבור לא היה איכפת מה שהוא עושה. כנראה, שזהו דבר רגיל בבית כנסת זה ובכל בתי המדרש בבוקארעשט.

*

סיפר לי שמש של בית כנסת אחד, שהכיר יהודי שאמר "קדיש" ערב ובקר, לאחר פטירת אביו, במשך אחד עשר חודש. כשנפטרה אמו, סרב להגיד קדיש. שאלוהו ידידים: היתכן? השיב האיש כך: "אף פעם לא היה שלום בית בין אבי ואמי ובמשך כל חייהם הם רבו. אינני רוצה בשום אופן שיהיו שניהם בגן עדן, אלא אבא בגן עדן ואמא מחוץ לגן עדן, ואז ישורר שלום ביניהם..."

*

כן סיפר לי השמש הנ"ל, כי הכיר יהודי מבוקארעשט שקיים את כל מצוות אבלות על דקדוקיהן ופריטיהן, אבל מצוות אחרות לא קיים. פעם נפטר אחיו, סגר את חנותו וישב "שבעה". אבל מכיון שביום ש"ק אין אבלות לפי ההלכה, קם בשבת ופתח את החנות וביום ראשון שוב סגר את ה"עסק" והמשיך באבלות...

*

כן אמר לי השמש הנ"ל, שמוצאו היה במחוז מארמורש ופעם הריח ריח ספסלי ישיבות: "אצלנו בבוקארעשט מקיימים שתי מצוות בלבד — שחיטה ואבלות, לכן די בוואלאביא אם רב לומד התחלת יורה דעה וסוף יורה דעה בשלחן ערוך, כלומר, הלכות שחיטה והלכות אבלות".

תוצאות התורה
תוצאות השנה

*

פעם התפללתי תפלת מנחה ביום ש"ק בבית הכנסת של אדמו"ר קטן בבוקארעשט. אחרי התפלה הזמינו אותי לשבת על יד השלחן, כדי לערוך סעודה שלישית בצוותא ובצבור, כמקובל. סרבתי להשתתף, מכיון שנדהמתי לראות, שהרבי עם השטריימל על ראשו שותה יין נסך (סתם יין) שקנו בשבת מבית המרוח של רומני נוצרי ר"ל וה"לחם משנה" ששמו על השלחן לכל מתפלל היה עוד חם ואדים עלו ממנו, כי גם את החלות קנו בשבת אצל אופה נוצרי. ישבתי מן הצד והיה לי מאד מוזר לשמוע את דברי התורה שאמר הרבי לאחר הזמירות ובתוך כך סיפר בהתלהבות גדולה על הנסים והנפלאות של סבו הצדיק, שהיה משושלת תלמידי ה"בעל שם טוב"... בינתיים, נכנסה הרבנית, ללא כיסוי על שערות ראשה, ר"ל...

*

סיפרו לי אנשים נאמנים, שהיו מבלים את ה"ימים הנוראים" בבוקרשט, כי במרבית בתי הכנסת של וואלאביא ומולדאביא לא מוכרים לפני החגים את מקומות הישיבה, אלא בערב יום הכפורים כשהצבור בא לבית הכנסת, לפני תפלת "כל נדרי", יושבים בפתח הכניסה הגבאים ולא נותנים להכנס למתפללים ללא דמי כניסה ואז גובים גם את הנדרים והנדבות מכל השנה. לפעמים, מגיע החזן כבר לתפלת "אבינו מלכנו" והגבאים עדיין מתמקחים עם המתפללים, ובבית הכנסת אפשר לשמוע את צלצולן של המטבעות בקערת הנחושת... בעת "אזכרות נשמות" בחגי ישראל וביום הקדוש, ישנן בעזרת נשים מספר "חזניות" שאומרות "מלא רחמים" לנשים שלא יודעות להתפלל, והקליינטיות משלמות להן תו"מ בכסף מלא...

*

יהודי רומניא מעריצים מאד את החזן ואוהבים את החזנות. כמעט בכל בית כנסת ראוי לשמו היה חזן קבוע עם משכורת גדולה. המתפללים היו מסוגלים לחסוך כסף בבנק מנדרים ומנדבות של כל השנה ובלבד שיהיה להם חזן יוצא מן הכלל ל"ימים הנוראים". אחרי שבועות התחילו כבר להזמין חזנים לבחינה, וכל גבאי ידע, כי עד "שבת חזון" צריך שיהיה לו כבר חזן... אבל אף פעם לא עלה על דעתם של רבבות מתפללים להזמין רב, שישמיע להם דרשה ב"שבת הגדול" או ב"שבת שובה". לעומת החזנים, לא קבלו משכורת השוחטים והרבנים. לשוחט שילמו לכל עוף שחוט חו היתה פרנסתו ולרב המציא פרנסה בית הכנסת שלו.

*

היהודי הרומני (הכוונה ליהודים שנולדו במחוזות וואלאכיא ומולדביא), מתייחס בכבוד לאמונת ישראל ולמסורת היהודית, כן הוא מסוגל להעריך ולהעריך את ה"צדיק" את האדמו"ר, אבל מזלזל בכבודו של רב בעירו, שלא היה חשוב בעיניו, והוא היה יכול להסתדר בחיים הדתיים גם בלעזון בלא כל קושי. את ה"רבי" שלו הוא אוהב אהבת נפש, משום שהרבי לא יקנטר אותו בדברי מוסר ויתן את ברכתו בשפע לכל מעשיו, ואף פעם לא יבדוק את ציציותיו, ויספר לו על נסים ונפלאות — וליהודי רומני יש נטיה להאמין בדברים, שהם מחוץ לדרך הטבע, בפרט אם הוא שומע אותם מפי "איש אלוקים".

והנה ההבדל שבין יהודי רומני ויהודי הונגארי: היהודי החילוני בהונגאריא, אין לו כל קשר עם הענינים הדתיים ועם המצוות שבין אדם למקום. הוא לא יבקר בבית הכנסת רק בחגים ובימים הנוראים וגם אז הוא יושב בשקט במקומו. לא כן — היהודי הרומני, שמסוגל ללכת בליל ש"ק לתיאטרון ובבקר הוא יבוא לבית הכנסת, יורד לפני העמוד ומתפלל בתור חזן את תפלת שחרית בנוסח האדמו"ר שלו, מכיון שיש לו יום זכרון לפטירת אביו המנוח. אם הרב יגיד לו מוסר ויפשפש במעשיו, הוא לא יחזור בתשובה אלא יהיה מסוגל להרוג את הרב — פשוטו כמשמעו...

לאחר שביקרתי מספר פעמים בבוקארעשט, באתי בדברים עם יהודים שנולדו שם והכרתי את אורח חייהם ואת השקפת עולמם, התחלתי להבין למה הלשינו אצל השלטונות על המלבי"ם וגירשו אותו באכזריות. באתי לידי המסקנה, כי לא החילוניים ולא המתבוללים התמרדו נגד המלבי"ם, אלא דוקא המתפללים של בתי — הכנסת על חזניהם, ראשיהם, גבאיהם וזקניהם "יושבי-קיר-המזרח". הרב הגאון ר' מאיר לייביש בן ר' יחיאל מיכל זצ"ל, שהיה צדיק גדול וירא השם קנאי, לא היה יכול לסבול את הצביעות של עסקנים אלה, שפסחו על שתי הסעיפים, והיה מוכיחם בדברי מוסר ופגע בהם ללא רחם, ודברי תוכחה אלו הוא שהוציא אותם מכליהם.

פעם, עשיתי הכרות עם קבוצת רבנים מבוקארעשט, בחדר ההמתנה של משרדי הקהלה, וסיפרתי להם על כוח הרבנים במדינת הונגאריא ומחוז טראנסילבניא (ברומניא), ושנאחזו מאורגנים בלשכה מרכזית אורטודוקסית ולכל רב יש סמכות בלעדית להכריע בענינים דתיים והוא שולט על השו"בים, על האטלזים, על המלמדים בתלמוד תורה, על המשגיחים במסעדות, על המקואות, על גבאי בתי הכנסת, על גבאי "חברה קדישא" ועל כל דבר הנוגע לדת, ובלי רשותו אין לאף אדם הזכות להתערב בנושאים הללו. הרב מקבל משכורת חודשית וחי ברמה גבוהה, ללא

פעם, ביקרתי אצל הנשיא [הפרעזידענט] של קהלת בוקארעשט שישב בלשכתו בגילוי ראש, כשמאחוריו, מעל ראשו, היתה תלויה תמונה ענקית בצבעי שמן במסגרת של זהב. היתה זו צורתו של המלבי"ם ז"ל, פאר יהדות בוקארעשט... כאן עשיתי הכרות עם הרב של הטעמפל הגדול (סינאגוגה-מארע ברחוב ממולאר) ששמו היה – דוקטור בֶּק. גם עליו אמרו שאינו מהל"ו צדיקים, אבל היה מפורסם כמטיף בחסד עליון. הוא היה תלמידו המובהק של דוקטור יעלינעק, שהיה פרעדיגר דגול בבית הכנסת של בעלי השכלה בוויןא (עוד לפני הפילוג). הנאומים של ד"ר יעלינעק היו מפורסמים בכל מדינת אוסטריא – הונגאריא והודפסו בספר. הוא היה בעל השקפות מודרניות והמתפללים של בית הכנסת שלו ריננו על התנהגותו, שהיא בלתי דתית ובלתי מוסרית... פעם, השיב ד"ר יעלינעק לחוגים האלה באחד מנאומיו וכך אמר: "התנהגו לפי דברי ולא לפי מעשי..." גם על דוקטור בק, שאשתו היתה גיורת, סיפרו כי פעם אמר לצבור שלו: "המנהיג הרוחני אינו אלא תמרור המציין את הדרך הנכונה לנוסע, אין תפקידו של התמרור ללוות את הנוסע וללכת אתו..." ד"ר בק, תלמידו של יעלינעק למד גם בסעמינאר בעיר ברעסלו וכאן סיים את חוק לימודיו. מסיבות פוליטיות, נבחר לרבו של הטעמפל הגדול בבוקארעשט.

שליטי וואלאכיא ומודלאביא, היו מאז ומתמיד מבני העם הרומני. אולם, מנהיגי העם מצאו לנכון לקשר את המדינה הקטנה הזאת לשכנתה הגדולה – המעצמה האוסטרו – הונגארית, שתגן עליה מפני ההתקפות האפשריות מצד תורקיא ורוסיא. לכן גירשו, לפני כמאה שנה, את השליט הרומני והביאו במקומו נסיך גרמני בשם קרול, ממשפחת ההוהענצולרן-זיגמארינגען והכתירוהו למלך עליהם. המלך קרול הראשון נולד כנוצר-קאתולי ויחסו ליהודים היה שלילי. עם זאת, ניסה לרסן את התופעות הברוטאליות של האנטישמיות ברומניא וכן קיבל פעם בחצרו את השר משה מונטיפיורי ז"ל. בניגוד למלך, רחשה אשתו, המלכה אליזבט, אהדה ליהדות וליהודים הרומנים והוקיעה את היהודים הגרמנים שערקו מעמם והתנצרו. מאחר ולמלך קרול הראשון לא היו ילדים, הביא את בן אחיו – פערדינאנד – גם הוא מגרמניא ועשוהו יורש עצר.

הוא עלה על כס המלכות לאחר פטירתו של קרל הראשון, לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה. למרות שהיה ממוצא גרמני, בהשפעת חברי ממשלתו, יצא למלחמה ותקף את אוסטריא – הונגאריא בשנת תרע"ו (1916), והודות לכך, הצליח במלכותו ונעשה למלך על "רומניא הגדולה".

אמרו על המלך פערדינאנד הראשון שהוא אינו עוסק בענינים מדיניים, ובהם עוסקת אשתו המלכה, שהיתה ממשפחת המלכות ביוון ואנגליא. הוא העדיף לצאת לצוד, בחברת ציידים מפשוטי העם, בהרי הקארפאטים בטרנסילבניא ולשחק עם הכלבים שלו. אף על פי שהעביר את דתו ואת לאומיותו מגרמנית-קאתולית לרומנית-אורתודוקסית, הוא נשאר גרמני אדוק ואהב לשמוע נאום יפה בשפה הגרמנית.

סיפר לי הראבינער דוקטור בק: "בפעם הראשונה, כשהמלך פערדינאנד השתתף בתפלת "כל נדרי" בטעמפל שלי, בלוויית פמליא של מספר שרים וגנרלים, אמרתי נאום בשפת המדינה. לאחר התפלה, אמר לי המלך בגרמנית: – "תודה על

הנאום היפה, אבל שמעתי שלמדת בסמינאר בברעסלאו, אבקשך מאד, כשאני אבקר בבית הכנסת שלך, הגד נאום בשפת אמי — בשפה הגרמנית, כי את השפה הרומנית אני לא יכול לסבול..." את המשפט האחרון הוא לחש לי באזני... מאותו היום, היה נאלץ דוקטור בק, לפני כל חג, להתכונן בשני נאומים — אחד ברומנית ואחד בגרמנית, במקרה שיגיע המלך פערדינאנד לפני הדרשה.

*

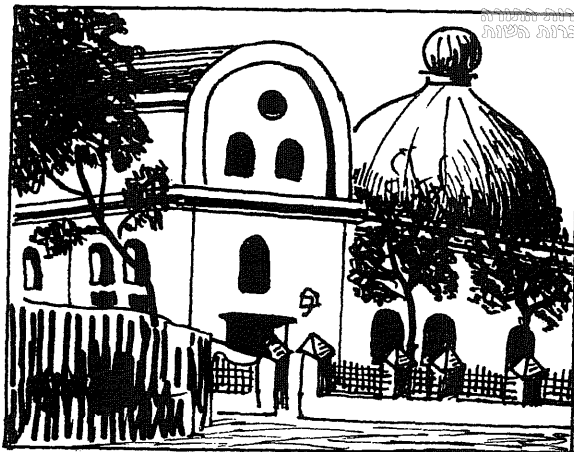
בנו ויורשו של פערדינאנד, קרול השני לא ביקר אף פעם בבית-כנסת, לא קיבל אף פעם משלחת יהודית, כי היחסים שלו עם היהודים לא היו כל כך ידידותיים. פעם ביקר בעיר סאטמער ולחץ את ידו של האדמו"ר מסאטמער שליט"א, שיצא לברכו ופעם ביקר בעיר קלאוזענבורג והחליף כמה מלים עם הרב גלאזנער ז"ל. פעם הצהיר המלך קרול השני לפני עתונאי מחו"ל, כי לרומניא היתה צומחת ברכה, אם כמה מאות אלפי יהודים היו מהגרים ממנה. בימים ההם, מתוך עשרים מיליון רומנים, היו מיליון אחד יהודים ^{היהודים היו 1.1%}, כי קרול השני היה נאלץ להתנהג כך מסיבות פוליטיות וגם כדי להסתיר את העובדה שהפילגש שלו היתה אשה יהודיה ושאתה התחתן בסוף ימיו.

מספרים, כי האשה הזאת היתה בת ליהודי מסורתי, שהתפלל לפעמים ב"שטיבל" בבוקארעשט (המלך התגרש מאשתו, שהיתה בתו של מלך יוון ושהולידה לו את בנו מיכאל, שמלך ברומניא בתקופת השואה). על רקע האשה הזאת היו הרבה שערוריות בארמון המלוכה בבוקארעשט (העתונים לא כתבו על כך, אבל ליהודים נודעו הדברים, מכיון שרופא השיניים של הארמון היה יהודי בשם דוקטור ווינקלער מהערמאנשטאט). פעם ספג המלך מכות רצח מאחיו הצעיר (הנסיך ניקוליי), שפצע את פניו עד כדי כך, שהמלך לא יכול היה להופיע ברבים, במשך מספר שבועות. הוא רצה להרוג את קרול השני ורק האמא, המלכה האלמנה, שהפרידה ביניהם, הצילה את חייו, אבל, ספגה כדור מאקדח, והיתה זקוקה לטיפול במשך חודשים. למחרת השערוריה, כשחותן המלך בא ל"שטיבל" להתפלל, אמר למתפללים: "מה אספר לכם, בתי התחתנה עם גוי ערל, מילא... אבל לאיזה משפחה נפלת... ואיזה מחותנים קבלתי... ר"ל.

פעם עשיתי היכרות ברכבת עם יהודי מעיר פוקשאן שבמולדוביא. התיידדנו בעת שנסענו כשבע שעות בתא אחד, שאלתי: — למה כשאכלת ארוחת בקר, חבשת כובע ואמרת ברכה ואילו ארוחת צהרים אתה אוכל בגילוי ראש ובלי ברכה? "ההסבר פשוט ביותר" — השיב לי איש שיחי — "אשתי היא מבית דתי ביותר והיא משגיחה על כשרות במטבח כמו רבנית ויש לנו כלים מיוחדים לבשר ולחלב ולפארווע. אבל מכיון שאני לא צדיק גדול, לפעמים אני קונה קצת נקניק לא כשר. אז יש לי הסכם עם אשתי, כי אסור לי להכניס את הדבר — אחר למטבח, כדי לא להטריף חלילה את הכלים, אבל מותר לי לאכול את הנקניק בחדר האוכל, מתוך הנייר". היהודי מפוקשאן המשיך להסביר לי — "את ארוחת הבקר הבאתי מהבית מאשתי, היתה זו ארוחה כשרה למהדרין, לכן חבשתי כובע ואמרתי ברכה, אבל את ארוחת הצהרים קניתי במסעדה של גוי בתחנה המרכזית בבוקרשט..."

פעם נסעתי לבוקרשט ברכבת אקספרס. לעת שקיעת החמה נכנס לתא שלי מבקר הכרטיסים, גוי רומני לבוש מדים והזמין אותי באדיבות רבה לעבור לקרון האחרון, כדי להשלים מניין ליהודים שרוצים להתפלל. אמנם, מצאתי בקרון זה תשעה אנשים שהתכוונו לתפלת מנחה, כי לאחד מהם היה יום זכרון לפטירת אביו ורצה להגיד קדיש. הם כיבדו אותי להיות הבעל תפלה, סרבתי, כי התפללתי כבר מנחה. אז התנדב אחד מהחבורה, יהודי מעיר יאסי בגילוי ראש, לעבור לפני התיבה, ועשו לו במהירות כובע מנייר עתון.

אין ברצוני להגזים, אבל עד אז ומאז והלאה לא שמעתי מפי שליח צבור תפלת שמונה עשרה בנוסח כל כך יפה, אמורה בסלסולים נהדרים ובדיקות עמוקה החודרת ללב. אחרי התפלה, בעת הרמת כוסיות לעילוי נשמת הנפטר, נודע לי כי במולדוביא קיימת התחרות בין החוגים באמירת תפלת מנחה, בפרט בין חסידי האדמו"ר משטפנשטי. כשמזמינים חזן לבחינה, לפני הימים הנוראים, לא מזמינים אותו לשבת, אלא לסתם יום של חול, ומכבדים אותו להשמיע תפלת מנחה. הבעל תפלה שלנו החזיר את הכובע לבעל העתון, וחזר לקרון שלו בגילוי ראש...

בית כנסת עתיק ביאסי

ראוי לציין, כי לפי האגדה החסידית הוריו של הבעש"ט, ר' אליעזר ושרה, התגוררו במדינת וואלאכיא בשוב הסמוך לספר ושנמצא למרגלות הרי הקארפאטים, והבעש"ט נולד מהעבר השני של הרי הקארפאטים בכפר אָקופ שנמצא על גבול גליציה – רומניא (בוקובינה). עם התגלותו של הבעש"ט, היו לו מספר תלמידים שבאו מערים שונות ברומניא, כמו – טשערנוביץ, קשיניעוו, סורוקה ועוד. יותר מאוחר, השתקע בעיר יאסי, בירת מחוז מולדאביה, הצדיק ר' אברהם יהושע העשל, האדמו"ר מאפטע, שהיה תלמידו של הצדיק ר' אלימלך מליזענסק זצ"ל. הרה"ג ר' חיים טיראר, תלמידו של "המגיד ממעזריטש" כיהן כרב בטשערנוביץ ובקשיניעוו. הצדיק מאפטא עזב את העיר יאסי, לאחר חמש שנים, משום שחסידי חב"ד, שהקימו בתי־מדרש במספר ערים במולדביא, רדפו אותו.

בסופו של דבר, "כבש" את מולדאביא הרב הצדיק ר' ישראל מרוזין זצ"ל, שהושיב חלק מבניו בשובים שונים ברומניא, כמו: סאדיגורה, בוהוש, ושטיפאנעשט. בני הצדיק מרוזין ונכדיו, שייסדו חצרות בערים שונות, סללו את הדרך ל"חצרות" צדיקים אחרים, שהשתקעו במרוצת הזמן גם בערים אחרות, כמו: דורוהוי, פאשקאן, פודול – אילויא, סוליצא, פעליצ'ין וברעזשאן.

אולם אדמורי"ם לבד וחסידי"ם לבד, היו אלו שני עולמות. האווירה והקרקע של יהדות מולדאביא לא היו מוכשרים מעולם לחסידות ותמיד היה פער ענקי בין האדמו"ר לבין חסידיו ברומניא. צדיקים אלה חיו חיים מבודדים, עם כמה "בטלנים" קשישים, שומרי תורה, שהסתובבו ב"חצר" ובמשך הזמן – התנוונו. רובם ככולם של החסידים היו מגושמים ביותר והיו מכבדים רק את הצורה החיצונית של החסידות והיינו: השתתפות בתפלותיו וב"שלחניו" של האדמו"ר, שמיעת סיפוריו והתיעצות עם הצדיק בבעיות משפחתיות, אבל קיום מצוות התורה, כמו: שמירת השבת כהלכתה, חינוך הילדים ברוח התורה והמסורה, טהרת המשפחה, זקן ופאות וכיו"ב – מאן דכר שמיא (ר"ל).

במקרים נדירים ביותר, הכרתי שוחטים ומלמדים, חסידי אדמורי"ם במולדאביא, שהיו בני תורה, שומרי שבת והתפללו בטלית ותפילין. אבל את בניהם שלחו לאוניברסיטה ולא עלתה כלל על דעתם, לשלוח אותם לישיבה. כאמור, הצליחו האדמו"רים במולדביא ובבוקארעשט להסתדר בפרנסה טובה, אבל לא עלה בידם "לעשות נפשות" ולהכניסן תחת כנפי החסידות בקיום מצוות ומעשים טובים.

מספרים על הצדיק מאפטא, שכשהגיע לידי המסקנה, כי תושבי העיר יאסי אינם מקבלים דברי מוסר ועליו לעזוב את העיר הזאת, אמר הצדיק: "היוסר גוים הלא יוכיח" (תהלים, צ"ד), כלומר, לא כדאי להגיד תוכחה לגוים מיאסי.

לא היו ישיבות במולדאביא, אבל היו "שטיבלעך" (קלויז) בעיירות ובכפרים. כאן ישבו תלמידי חכמים ובחורים בודדים שעסקו בתורה. כן כיהנו במספר ערים גדולי תורה, שבאו לרומניא מארצות אחרות והיו מפורסמים, כמו: הרב הגאון ר' בצלאל זאב שאפראן, רבה של העיר באקו, בעמח"ס "שו"ת רב"ז", שהיה יליד גאליציא; הרה"ג ר' יהושע פאלק זאב וואלפסון, רבה של פעלטיטשען, בעמח"ס "נהורא דאורייתא", "מעייני הישועה"; הרה"ג ר' יצחק אייזיק טויבעש, רבה של פאשקאן, בעמח"ס "מנחת יצחק", שהיה בנו של הרב משינעווע, הרה"ג ר' אברהם ארי' לייב ראָזען, רבה של מוינעשט, בעמח"ס "שאגת ארי'", יליד גאליציען; הרה"ג ר' שלום גוטמאן, רבה של יאסי, בעמח"ס "בית ישראל", שהיה גם כן יליד פולין ועוד.

*

במשך ארבעים השנים שהתגוררתי ברומניא, הכרתי באופן אישי רב אחד בלבד במולדאביא, שהגיע בתורתו ובצדקתו לרמת הרבנים האורטודוקסים באוסטריא – הונגאריא, ה"ה הרב הגאון הצדיק ר' חיים מרדכי רוללער זצ"ל, רבה של העיירה טירגו-ניאמץ, בעמח"ס "שו"ת באר חיים מרדכי". הוא לא למד בישיבה אלא ב"שטיבל" שבעיירתו, בהדרכת אביו, שהיה ג"כ גאון בתורה. לאחר נישואיו, למד ביחידות ב"קלויז" של האדמו"ר מבוהוש, במשך עשר שנים. הוא הצטיין בבקיאותו בתורה, בעבודת השם ובמדותיו הנעלות. עשה רבות למען היתר עגונות בשתי מלחמות העולם. בהשפעתו, היתה קהלת טירגו-ניאמץ קהלה נאה וחסודה עם בעלי בתים יראים ושלוימים, קהלה קדושה כמזה לא היתה עוד בכל מחוז מולדאביא! גם בעיר בוקארעשט היו מספר רבנים גדולי תורה, שכדאי להזכירם (אבל רובם היו חברים במפלגה ציונית ושלחו את בניהם לאוניברסיטה), ה"ה הרה"ג ר' ישראל בערגער ז"ל, שהוציא לאור ספרים רבים; הרה"ג ר' אפרים לאנדא, בעמח"ס "אוצר התורה" ועורך הירחון התורתי ע"ש "קבוצי אפרים"; הרה"ג ר' צבי גוטמאן, בעמח"ס "כרם צבי"; הרה"ג ר' מתתיהו יחזקאל גוטמאן, בעמח"ס "דברי יחזקאל" ועוד רבנים תלמידי חכמים שלא הכרתי אותם, רק שמעתי עליהם. אך רבנים אלה היו כמו נוטרים ללא כרם וכרועים ללא עדר...

הרב הגאון רבי צבי גוטמאן
מבוקרשט

★

תחבורות התורה
מבואות השבת

של ד"ר יעקב

*

ספר עולמו של אבא הודפס מתוך אוצרות התורה, עמוד 263

האדמו"ר שלו. לאחר זה סיפר לי כי בנו הוא סטודנט באוניברסיטה בבוקארעשט ובתו שחקנית בתיאטרון הלאומי. גם על זה הראה לי תמונה כשהוא בגילוי ראש עם צאצאיו בשמחה של הוללות. נזכרתי ברב מתנגד בהונגאריא שאמר פעם לפרש "ההללך ה' כל מעשיך", כלומר את ה' ב"ה מהללים ומשבחים כל המעשים – "וחסידיך" דהיינו את החסידים (כאלו) מהללים רק "צדיקים עושי רצונך"... על שאלתי בקשר לטיב היחסים שלו כסוחר עם שכניו הרומנים הנוצרים ומה דעתו על העם הזה, השיב בסיפור מבדח, פעם ביקר בכפר במולדביא רוזן רומני בעל אחוזה, כל האריסים היהודים באו לברכו כשבידיהם מתנות מיבולי האדמה. האריס משה מנדל התווכח עם אשתו, הוא רצה לתת סל של חבושים, אבל אשתו העדיפה – סל של עגבניות. כשמסר משה מנדל את המתנה לרוזן, יצא קצפו של הגוי הרומני על היהודי, שאינו עומד בלוח הזמנים בסילוק החובות, הרוזן התחיל לצעוק ולקלל וזרק לראשו אחת אחת מן העגבניות. בכל פעם כשעגבניא פגעה בראשו ו"התפוצצה" אמר משה מנדל "השם ישלח את ברכתו", "השם יברך" ה' יגמול". בסופו של דבר, בתום כל העגבניות, שאל הרוזן הרומני: "משה מנדל, למה ברכת אותי?" ענה משה מנדל: חס וחלילה, לא אותך ברכתי אלא את אשתי שאמרה לי לתת לך במתנה עגבניות, תתאר לך מה היה עם ראשי אם הייתי נותן לך במתנה סל של חבושים..."

הנאצים הגרמנים ימ"ש היו החלוצים של הרעיון האנטישמי ברומניא. מאז ומתמיד היו בוואלאכיא ובמולדביא מפלגות קטנות אנטישמיות, שדרשו את ביטול שוין-הזכויות שהעניקה הממשלה ליהודים לאחר מלחמת העולם הראשונה. הרשעים טענו, כי היהודים הם טפילים על גופה של האומה הרומנית, המוצצים בערמומיות את דמו של הנוצרי התמים. הצוררים תבעו להחרים את רכושם של היהודים, לחסל את השפעתם על חיי המסחר והתעשייה ולגרש אותם לפלשתינה. בראש המפלגות האנטייהודיות האלו עמד איש מדע, פרופסור קוזא ימ"ש, מרצה באוניברסיטת העיר יאסי. עתון יומי אנטישמי מובהק מבוקארעשט היה שופרן של התנועות הללו. כל יום הופיע בעמוד הראשון של העתון – קאריקאטורה סאטירית וגסה לשם השמצת היהודים. הנושאים של המאמרים והכתבות נשאבו מאוצר שונאי ישראל הידועים, כמו "פרוטוקולים של זקני ציון" "ברכת שלא עשני גוי", "טבח אנשי שכם ע"י שמעון ולוי", "רצח המוני בשושן הבירה ע"י יהודים שעמדו על נפשם", "האמת בעלילות דם והרעלת הבארות ע"י יהודים", "הפתגם – טוב שבגוים הרוג", "מי עמד מאחורי הרצח של אותו איש", "למה אומרים היהודים ביום כפור כל נדרי וכו'".

יותר מאוחר, נוסדה מפלגה אנטישמית נוספת וקיצונית יותר, בשם "משמר הברזל", שדרשה פתרון של בעיית היהודים, לא בהדרגה, אלא ברוח הפאשיסטית,

יותר מאוחר, נוסדה מפלגה אנטישמית נוספת וקיצונית יותר, בשם "משמר הברזל", שדרשה פתרון של בעיית היהודים, לא בהדרגה, אלא ברוח הפאשיסטית,

והיינו – באלימות ובאופן שפונטאני ומהיר. חברי מפלגה זאת, שהיו ברובם, צעירים לאומניים דתיים קיצוניים, החזיקו בידם האחת את הצלב ובידם השניה – אקדח, לעשות שפטים ביהודים ר"ל. גם מפלגה זו הוציאה לאור בבוקארעשט עתון אנטישמי פרוץ ומושחת. לפעמים מתוך סקרנות קנה יהודי נועז עתון כזה בצנעה, והביאו לבית הכנסת, כדי להראות למתפללים עד היכן מגיעה השנאה העיוורת והעלילת-שוא של עשו נגד יעקב.

כשהצבא הגרמני כבש את ארצות אירופה והגיע לגבולות רומניא, התנפחו המפלגות האנטישמיות הקטנות, ומאות אלפי רומנים הצטרפו אליהם כשמאמרי העתונים משמשים להם כמורי דרך. דוקא בימים האלה התחילו להופיע בעתונים הנ"ל, מדי יום ביומו, מאמרים ארסיים ביותר עם ציטטות מן התלמוד והשלחן ערוך, כמו: "גוי העוסק בתורה חייב מיתה", "נכרי ששבת חייב מיתה", "לא תחנם – לא לתת לגוים חניה בקרקע", "אין קנין לגוי בקרקע של ישראל", גוי חשוד על עריות ועל שפיכות דמים", "אסור לבת ישראל להיות מיילדת לגוי ולרופא לרפאות הגוי", "גוי פסול לעדות", "שור של ישראל שנגח – פטור", "הגוי אינו קונה בחזקה" ועוד.

הי' ברור כשמש שמאחורי מאמרים אלה אינו עומד סתם כומר או נזיר נוצרי, שיודע קצת עברית, אלא יהודי תלמיד חכם, בקי בש"ס ובספרי הלכה. בדקו ומצאו, לתדהמת כל היהודים, כי מאמרים אלה כותב יהודי מומר, שהיה פעם רב בישראל... והמעשה שהיה כך היה:

בכפר נידח אחד במחוז מארמורש התגורר אברך בשם מיכל איציק ווידער. הוא למד בישיבות, היה תלמיד חכם והתחתן עם בתו של רב. אך נישואיו לא עלו יפה והמריבות בינו לבין אשתו היו על סדר היום. הוא רצה להתגרש, אך האשה סירבה לקבל גט והעדיפה "לרדת לחייו". ביום אחד הוא עזב את ביתו ואת שלחן חותנו ונעשה דרשן. נסע מעיר לעיר בטרנסילבניא, ובשבתות השמיע דרשות בבתי הכנסת, היה מגיד מוכשר, וזה היה מקור פרנסתו. אולם, חותנו הרב, התחיל לרדוף אותו ופנה במכתבים לכל רבני המחוז, בדרישה, לא לתת למיכל איציק לדרוש, מכיון ש"שייגין" הזה ברח מן הבית ועזב את אשתו לאנחות. צריך להטיל חרם עליו כדי לאלצו לחזור לביתו! האברך מיכל איציק אמר נואש ונעלם מן הנוף. הוא פנה עורף ליהדות והתנצר ר"ל. כעבור מספר חודשים, הופיע מיכל איציק ברחובות העיר בוקארעשט בגלימה של כומר, בחבורה של כומרים צעירים, חברי "משמר הברזל"... הוא הוא שעמד מאחורי המאמרים הארסיים האנטי יהודיים שאמרנו ונתקיים ביהדות רומניא דברי הנביא "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו".

בתום המלחמה, חזר מיכל איציק בתשובה, אך היהודים סרבו לסלוח לו, ובצדק, כי אין תשובה למי שמחלל שם שמים ברבים. זרקו אותו מבתי הכנסת ואפילו הילדים מבוקארעשט שהכירו אותו, ירקו בפניו ורגמוהו באבנים. כשפגע בו אבן לא הגיב, שתק, כאומר לעצמו: "מגיע לי"... מספרים עליו שעלה לארץ ישראל, אך גם כאן לא נתנו לו יהודי רומניא להסתדר בפרנסה. הוא נדד מבית קברות לבית קברות ובבקר אחד מצאו אותו ללא רוח חיים.

כשהצבא הגרמני "הבלתי מנוצח" התייצב מסביב לגבולות רומניא, דרש היטלער ימ"ש מאת המלך קרול השני, למסור את ראשות הממשלה לידי של גנרל אנטונסקו, שהיה ידיד המשטר הנאצי. מעשה הראשון של הגנרל היה מרידה במלכות הוא אילץ את המלך קרול להתפטר מכס המלוכה ולעזוב את הארץ. את מקומו, בארמון, תפס בנו, המלך מיכאל הראשון ואמו המלכה הגרושה הלנה. אנטונסקו הרכיב את ממשלתו בשותפות עם חברי "משמר הברזל", שהיו חסידים קנאים של הנאצים, שרצו ללכת בשיטתם ולפתור את כל הבעיות באלימות.

הגנרל אנטונסקו לא היה מחסידי אומות העולם, אבל היה חייל, שדגל בשלטון החוק והתנגד לתוקפנות. הסכסוכים בינו לבין חברי "משמר הברזל" היו על סדר היום. בסופו של דבר התמרדו נגדו ביום כ"ב בטבת, תש"א (21.1.1941) ובבוקר עשט הבירה פרצו קרבות רחוב בין קבוצות "משמר הברזל" לבין יחידות אנשי הצבא, שנשארו נאמנים לגנרל. חברי "משמר הברזל" לא יכלו להחזיק מעמד נגד החיילים, לכן הפגינו את כוחם וגבורתם בפרעות שעשו ברובע היהודי. שדדו וחמסו מכל הבא ליד, העלו באש בתי מגורים ובתי מסחר ובחמת זעם הציתו את בית הכנסת הספרדי המפואר, שנשרף כליל.

בזאת עוד לא שבעה נפשם הטמאה של הצוררים הללו; הם רצחו מאה ועשרים יהודים, חלק מהם בבית המטבחיים העירוני וכתבו על גופותיהם "בשר כשר", חלק מהקרבות נורו למוות בחורשה שבקרבת עיר הבירה. בין קבוצת היהודים שנורו, היה גם הרה"ג ר' צבי גוטמן שליט"א, עם שני בניו. על פי נס, לא פגע בו כדור, אך מתוך פחד והלם הוא התעלף ונפל בין החללים. למחרת בבקר, כשחזר להכרה, לא היו כבר שם הרוצחים. בין גופות היהודים שנרצחו היו גם שני בניו. הרב הוציא מכיסו עיפרון ורשם על מצח שני בניו את שמותיהם, כדי להכירם יותר מאוחר ולהביאם לקבר ישראל.

ה"ווערמאכט" הגרמני לא התערב בסכסוך שבין הגנרל לבין חברי "משמר הברזל", מכיון שהיטלער עשה כבר את התכנית לתקוף את ברית המועצות והיה זקוק להסכמתו של אנטונסקו להצטרף עם צבאו למלחמה נגד רוסיה. עם דיכוי המרד, נעשה הגנרל אנטונסקו לשליטה הבלעדי של רומניה, ומזה צמחה ישועה יחסית קטנה ליהודים, כי היו להם כל הסיכויים להשאר בחיים עד לסוף חודשים.

*

כאמור, היה גנרל אנטונסקו איש צבא שכיבד את החוק, אולם מכיון שהיה גם צורר יהודים, התחיל להציק ליהודים "באופן חוקי" וכל גזירה קבלה גושפנקה חוקית. פארלאמענט לא היה קיים וכמעט בכל יום הופיע איזו צו ממשלתי נגד היהודים. הגזירות הקשות ביותר היו: הפקעת רכושם, גיוס הגברים והנוער לעבודת כפיה וגירוש בני משפחתם מבתיהם וסגירתם בגיטאות. היהודים המסכנים, שחייהם היו תלויים מנגד, אמרו בבקר מי יתן ערב ובערב אמרו מי יתן בקר. במשך ארבע שנים חי כל יהודי ברומניא בהרגשה שמרגיש אדם שנדון למוות, אך אינו יודע מתי יבוא להוציא לפועל את גזר הדין...

כשפרצה המלחמה בין רוסיא לגרמניא, אליה הצטרפה גם רומניא, נערכו שרשרות של פוגרומים מתוכננים וספונטאניים, בהם נרצחו רבבות יהודים חפים מפשע, בעיקר במחוזות מולדביא הצפונית, באסאראביא ובוקובינה. בטבח המוני אחד בעיר יאסי, נרצחו על קדושת השם, עשרת אלפים גברים.

אולם הגרמנים ימ"ש רצו יותר, הם דרשו את הביצוע של "הפתרון הסופי" ר"ל והיינו — שחיטתם השיטתית של אנשים, נשים וטף, במחנות ההשמדה בפולין. נגד גזירה זו נאבקה ההנהגה היהודית ברומניא, בראשותו של העסקן הציבורי ד"ר זאב פילדערמאן. יו"ר איגוד הקהלות, שנלחם במסירות נפש ממש, על זכותם של היהודים לחיות ולהתקיים. המנהיגים היהודיים השתמשו בכל מיני תכסיסים ומשימות בלתי אפשריות, כדי לסכל את כוונתם השטנית של הנאצים, שלחצו על הרומנים ותבעו, עד הרגע האחרון, את ביצועו של ה"פתרון הסופי".

היהודים נעזרו במאבקם זה בכמה אישים נוצרים, כמו: המלך מיכאל, המלכה האם — הלנה, הפאטריארך — ראש הכנסייה האורתודוקסית הרומנית, המיטרופוליט (בישוף) של מחוז בוקובינה, רעייתו של גנרל אנטונסקו, שגריר הוואטיקאן ועוד, הגם שלא היו מחסידי אומות העולם, אבל התנגדו לטבח המוני. כדאי לציין, כי גנרל אנטונסקו היה חברו של דוקטור פילדערמאן לספסל הלימודים בבית הספר התיכון, ומאז שמר לו הערכה מסוימת. לעובדה זו היה תפקיד בלתי מבוטל בהתפתחות המאורעות ובהצלחת עבודת ההצלה.

אם נחשב את מאון האבידות של יהדות רומניא בתקופת השואה, נוכל לקבוע, כי מבין שש מאות אלף היהודים שהיו ברומניא המקוצצת, לפני פרוץ המלחמה עם רוסיא, נשארו בחיים כמחצית מהאוכלוסיא היהודית, ומתוכם תשעים אחוזים של יהודי בוקארעשט. באותו זמן, יהודים שחיו במדינות אחרות באירופה, בפרט בהונגאריא, בערים כמו: סיגעט, סאטמער, מונקאטש וכיו"ב, יהודים שהיו ברובם צדיקים וחסידיים, יראים ושלמים וקדושי עליון, נהרגו כתשעים אחוזים מהם על קדושת השם.

אי לכך, אמרתי לנפשי, מוטלת עלי חובה קדושה ללמד בזכותם של יהודי רומניא בכלל ובזכותם של יהודי בוקארעשט בפרט:

א. "לא שינו את שמותיהם היהודיים", כמו ששינו יהודי הונגאריא. באוסטריא — הונגאריא, בעת שנולד ילד — אפילו במשפחה דתית — נתנו לו שם יהודי בברית מילה, אבל אביו הלך לעירייה וקבע לו שם אחר, של גוי. נמצא, כי במסמכים וברחוב קראו ליהודי בשם של גוי, ובשמו היהודי קראו לו בבית, בבית הכנסת כשעלה לתורה ובחברה יהודית. אצל יהודי בוקארעשט הדבר לא היה כך, לאדם לא היה לו שם אחר, אלא רק השם היהודי שקיבל בברית מילה. ובשם זה לא התבייש להשתמש אפילו בפני גוים. כמו עיני ראיתי, בשרדות "וויקטוריא" בבוקארעשט, מול הארמון המלכותי, חנויות גדולות ומפוארות שהיו כתובים עליהן שמות של יהודים באותיות ענקיות חשמליות, כמו: "משה חיים איציקוביץ", או "שבתאי מיכל כהנא" וכיו"ב.

ב. "שלא שינו את שפתם" אלא כולם דברו בשפת אמם, ביידיש, ואפילו החילונים שבהם. ואף פעם לא עלה על דעתם, כי בבית הכנסת יתפללו בשפת

המדינה, כמו שדרשו היהודים הריפורמים בהונגאריא. בהונגאריא היו יהודים חרדים, שומרי תורה ומצוות שדברו הונגארית בינם לבין עצמם ואפילו בבית הכנסת, כן הכרתי נשים צדקניות, ששלחו את בניהן לישיבות, חבשו פאה נוכרית, והבית שלהן היה "מקדש מעט" במלוא מובן המלה, ולמרות זאת, הן לא ידעו לדבר יודיש – אלא הונגארית.

ג. לא עלה אף פעם על דעתי של יהודי רומני להתבייש ביהדותו. ולהשתדל לחקות את הגויים. להיפך – היהודי התפאר ביהדותו ואמונתו וידע שהוא עומד ברמה רוחנית יותר גבוהה מהגוי, וזהו גם ההסבר לכך שכמעט ולא היו זוגות מעורבים ביניהם, וגם מתבוללים לא היו בהמונים, כמו שהיו בבודאפעשט. היו חוגים דתיים והיו חוגים מסורתיים, אבל לא היו יהודים שעזבו את היהדות ושעברו לדת אחרת. אולי אחד מרבבה.

ד. מידת אהבת ישראל היתה מושרשת בלב כל יהודי עד כדי מסירות נפש. זכורני, שביקרתי לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה בבוקארעשט, בירת הונגאריא, וברחוב הראשי בשם "אנדראשי" חיפשתי כתובת של מישוהו. ועלי לציין, כי בימים ההם, הייתי צעיר והייתי לבוש בבגדים יפים ונקיים למופת. נכנסתי לחנות והתעניינתי על רחוב מסוים. לביש מזלי, היתה זו חנות של יהודי מתבולל. הוא ניגש אלי בחרי אף וצעק: "החוצה מכאן!" אין לך מה לחפש אצלי!" רציתי להסביר לו שאני לא "שנורר" ולא רוצה נדבה אלא מלה טובה, אינפורמציה. הוא לא נתן לי לדבר והראה לי את הדלת...

עברו מספר שנים, גלגל ההיסטוריא הסתובב קצת ואני נמצא בבוקארעשט, בירת רומניא, ונכנס לחנות גדולה ואלעגאנטית, להתעניין על כתובת מסוימת. על יד הקופה ישב יהודי מבוגר בגילוי ראש, כנראה בעל החנות, וברגע שראה אותי בא לקראתי בסבר פנים יפות. נתן לי "שלום עליכם" ושאל ממני ביוודיש: "במה אני יכול לעזור לך?" כשנודעה לו בקשתי, אמר לאשתו: "שרה רבקה! תפסי את מקומי על יד הקופה, כי אני הולך לעשות מצוה". הוא לקח אותי בידים מתחת לבית שחיי, כמו שלוקחים חתן לחופה ולא רק שהראה לי מרחוק את הרחוב שחיפשתי, אלא לקח אותי עד הכתובת המדויקת ועד שער הבית שנכנסתי אליו.

זאת ועוד: בשפה הרומנית שני ביטויים על יהודי. הביטוי הראשון והאדיב אם קוראים לו בשם "עבריי". הביטוי של זלזול והשפלה, אם קוראים לו בשם "ז'ידאן" (משורש "יהודה"). פעם, נסעתי בבוקארעשט בחשמלית שהיתה מלאה נוסעים, שלא הכרתי אותם. מולי, בספסל, ישב רומני נוצרי אחד, שהיה קצת בגלופין. הוא התחיל ללגלג עלי והשמיע לעברי כל מיני כינויים של גנאי. אני לא הגבתי, מכיון שראיתי שהוא גוי שיכור. לפתע, הוא תפס את זקני ואמר לי "ז'ידאן". ברגע זה התנפל עליו בחור אלמוני אחד, נתן לו מכות רצח וזרק אותו לרצפה. נעשתה שערוריה, החשמלית עצרה, השוטרים שעלו עצרו את הבחור, שספג בינתיים מכות מהנוסעים האחרים, שהיו ברובם רומנים נוצרים. פניו של הבחור הגבור, היו מלאים פצעי דם, אך הוא צעק כלפי השוטרים שהורידוהו מהחשמלית: "אמסור את נפשי, אבל אני אגן על כבוד היהודים..."

ה. יהודים רומניים, בדרך כלל, מקפידים ביותר בקיום מצוות כיבוד אב ואם, הן בחיים והן לאחר פטירתם של ההורים. מכאן ורירותם המופרזת בקיום מצוות אבילות. יהודי רומני, שיהיה אפילו מליונער או דוקטור-פרופסור, מסוגל לנסות פעמיים ביום, באשמורת הבקר ובערב, בשרב ובשלג, עשרות קילומטרים עם מכוניתו לבית הכנסת (ואפילו ביום שבת קודש...) במשך 11 חודשים, ובלבד שלא יפסיד קדיש אחד...

ו. כמעט כל יהודי רומני קשור ל"צדיק" שלו. הוא לא חסיד במובן המלה הפולני או ההונגארי, ואינו משתדל ללכת בעקבות הצדיק בקיום מצוות התורה, אבל בכל זאת הוא מעריך ומעריך כל בר-בירב — בכלל, ואת הצדיק שלו — בפרט. הוא אינו מתבייש עם רב בישראל, אדרבה, כבוד גדול הוא לו, אם ביכולתו לעשות טובה לתלמיד חכם.

ז. היהודי הרומני החילוני והפשוט ביותר מוכן למסור את נפשו למען מצוות "פדיון שבויים", ובפרט כשמדובר בהצלת יהודי דתי, שומר תורה ומצוות. בכל כפר, בכל עיירה ובכל עיר ברומניא שלפני מלחמת העולם השנייה, היה קיים יהודי, או אפילו שניים, שבנו להם קשרים טובים עם ראשי השלטון המקומי או מפקד הצבא, ראש העיר, שופט בית המשפט, מפקד לשכת הגיוס, מפקד המשטרה, ואם יהודי היה במצב קשה והיה זקוק לעזרה, פנה אל עסקנים אלה, והם פעלו בזריזות ובשמחה רבה והצילו את היהודי, ולא על מנת לקבל פרס.

סיפרו לי יהודים עדיני-נפש, שהשתדלו לשמור על מצוות התורה גם בתקופת השואה: כשפרצה המלחמה בין רומניא ורוסיה וגייסו את הגברים היהודים לעבודת פרך ולקחו אותם למחנות-עבודה שהיו מרוחקים מאות קילומטרים מהבית ושרר בהם משטר צבאי, היהודים הדתיים סבלו צרות רבות בכפליים, ראשית — בשל היותם יהודים, ושנית — בשל היותם דתיים וסירובם לאכול טריפות ואי-רצונם לעבוד בשבתות ורצונם — לתת להם להתפלל במנין פעמיים ביום. במחנות-העבודה היה מקובל, שהקצינים הרומנים, הנוצרים, מינו איש יהודי מוכשר וממולח כמפקד של גדוד העבודה. הם שיחררו אותו מהעבודה, אבל הוא היה אחראי בראשו על כל פועל ועל כל עבודה. ובכן היה ידוע בקרב הפועלים החרדים, כי אם המפקד הזה היה יהודי ממוצא הונגארי הציק קשות לדתיים והתייחס אליהם באכזריות ובגסות יותר גדולה מהקצינים הנוצרים, אבל אם המפקד היה יהודי ממוצא רומני — אזי הוא היה ה"אבא שלהם" ודאג לשלומם. סיפר לי השוחט של קהלתי, שהיה לו מפקד כזה מעיר יאסי, שאסף בכל שבת בבקר את כל אוכלי הכשר שבגדוד ושלח אותם בתפקיד שלא היה ולא נברא ליער, שישבו שם עד לאחר השקיעה, ואמר להם: "התפללו גם עלי..."

הודות לתכונות אלו שאמרנו בשבחם של יהודי רומניא, היתה גם ההנהגה של היהדות הזאת בעלת תודעה יהודית מובהקת ובעקבות כך, היתה יותר דינאמית ומוכנה ליותר מסירות נפש ונלחמה להצלת כל נפש בישראל. לא כן ההנהגה של יהודי הונגאריא, שהיתה ברובה מתבוללת ורחוקה מהיהדות ובעת צרה דאגה רק לעצמה. היא אירגנה רכבת-הצלה, בת כמה מאות יהודים, בעלי הון ויחסנים, והשלימה עם גירוש, מאות אלפי יהודים למחנות ההשמדה. לא זו היתה הדרך!

כדאי לציין גם זאת, כי מימדי השואה אצל הרומנים היו קטנים מאשר אצל ההונגארים, הסיבה נעוצה בכך, כי הנוצרי הרומני אינו דומה באופיו לגוי ההונגארי, הוא יותר פיקח ממנו ותמיד פעל לטובתו הוא. האומה הרומנית נתברכה תמיד במדינאים ובדיפלומאטים ממולחים ומבריקים. ההונגארים, מזה מאות בשנים, הפסידו כל מלחמה, אם לא בשדה הקרב — על יד שלחן הדיונים. הרומנים — בניגוד להונגארים — לא גילו אף פעם נאמנות בלתי מסויגת לאיש אחד או לאידיאולוגיה אחת. תמיד הם פסחו על שני הסעיפים ובעיקר — ניצבו תמיד לימין החזק יותר. מעולם לא פחדו ולא התביישו להפנות עורף לבעל ברית ולהצטרף לאויב מאתמול, אם האינטרסים הלאומיים דרשו זאת. כך קרה בימי מלחמת העולם הראשונה, כשהיו נאמנים ומסורים למונרכיית האוסטרו-הונגאריה, והם נהפכו בין לילה לתוקפים, כשהיתה ברורה מפלתה של המונארכייה, וכך הצליחו להיהפך משתי נסיכויות קטנות לרומניה הגדולה.

בימי מלחמת העולם השנייה, כשהגרמנים הלכו מחיל אל חיל, היפנתה רומניה עורף לבני-בריתה ההיסטורית — צרפת ואנגליה, והצטרפה לצדם של האדונים החדשים באירופה. אולם, לאחר מפלת הגרמנים בסטאלינגרד, שהיתה ההקדמה לתבוסת הנאצים, כבר החליטו הרומנים לפנות עורף ולעלות על "עגלת" מעצמות המערב. הצבא האדום כבש עיר אחת בלבד (העיר יאסי) וכבר ביצעו הרומנים את המרד נגד הגנרל אנטונסקו ונגד הגרמנים. לא כן. ההונגארים, שהתעקשו בטפשותם, והחריבו את בירתם בודאפעשט, גם לאחר שהיה ברור לכל העולם, כי היטלר ימ"ש הפסיד את המלחמה.

זאת ועוד: החייל ההונגארי היה תמיד רשע ושונא-ישראל יותר גדול מהחייל הרומני. אם הוא קיבל פקודה, לא היסס למלא אותה והיה מסוגל להרוג גם את אבא שלו, בהתאם לצו שקיבל. לא כן, החייל הרומני, שהיה יותר עצמאי וגם משוחד ואמר תמיד: "השרים והמפקדים קובעים בבוקארשט, כאן אצלי — אני קובע..." וזה היה מזלם של היהודים בימים הקשים ההם. מעידה על כך העובדה כי במחנות עבודת הפרך בהונגאריה נהרגו או מתו כשמונים אחוזים של היהודים, ואילו ברומניה חזרו ממחנות העבודה, כמו שחוזרים מבית הבראה, כמעט כל היהודים שגויסו...

*

בתקופת מלחמת העולם השנייה נשארה יהדות רומניה ללא אדמו"ר. מאז שהחלק הצפוני של מחוז טרנסילבניה סופח להונגאריה, נשארו האדמו"רים מסאטמער, סיגעט, דעש, וויז'ניץ, קרעטשינעף וספינקא מעבר לגבול. באין ברירה, צצו בבוקרשט מספר אדמו"רים חדשים, שלא היו מצאצאי שושלת צדיקים, אלא "התחפשו" לאדמו"רים. ליהודים לא היו חסרות צרות באותם הימים ויהודי בוקרשט רצו להתייעץ עם "צדיק" ולקבל את ברכתו. היו מקרים, שגם גוים פנו לאדמו"רים, בפרט — לקראת סוף שנות המלחמה, כשמטוסים אמריקאיים התחילו להפציץ את בירת רומניה ובכל לילה נהרסו בנינים ונהרגו המון אנשים. האדמו"רים האלה חילקו בין חסידיהם קמיעות שתשמורנה עליהם מפני ההפצצות.

בתום המלחמה, ביקר אצלי יהודי מבוקארעשט, שהראה לי את הקמיעה ששמרה על שלומו במשך כל תקופת ההפצצות. את הקמיעה שעלתה לו הון תועפות קיבל מאחד האדמו"רים מבוקארעשט, פתחתי את הקמיעה שהיתה תלויה על צוארו וראיתי שהיתה בה פיסת נייר מגט פטורין...

*

סיפרו לי, כי אחד האדמו"רים החדשים השיג דירת פאר ע"י עצה שנתן לאשתו של קצין בכיר בצבא הרומני. אשה זו היתה שכנתה של אשה יהודיה, שהביאה אותה אל הרבי, הנוצריה פנתה לצדיק בבכיות בכדי להציל את בעלה הסגן-אלוף שנמצא בשדה-הקרב שע"י סטאלינגראד. הרבי יעץ לה לשלוח לו בחבילת המזון החודשית, טלית קטן ולכתוב לו שילבש אותה תחת חולצתו וזה ישמור עליו מפני הכדורים. האשה הרומנית עשתה כך, והחבילה עם המכתב הגיע לצענוזא הגרמנית. מיד נפל חשד על קצין זה שהוא ממוצא יהודי ותיכף הגיעה הוראה מהמפקדה העליונה של "ווערמאכט" להוציאו מהקו הראשון ולהחזירו לבוקארעשט. כך נשאר הקצין בחיים. בתום המלחמה החליף את דירתו עם דירת הרבי, שהציל את חייו...

*

מבין האדמו"רים החדשים שצצו בבוקרשט בתקופת השואה כדאי להזכיר את הרה"צ ר' אליעזר זוסיא פורטוגאל, האדמו"ר מסקולעני שליט"א [זצ"ל], שעשה רבות למען הצלת הילדים היתומים מטראנסניסטריא (מחוז באוקריינא, מיוחד למחנות ריכוז). הוא אסף אותם, במסירות נפש ממש, הביאם לביתו בבוקרשט, אימץ אותם על שמו וחינך אותם ברוח ישראל סבא. השלטון הקומוניסטי לא השלים עם הדבר ולכן עצרו את הרבי מספר פעמים. אך הוא נשאר בעקשנותו, עד שיחרורו ויציאתו מרומניא, בהתערבותו של הרב הראשי ד"ר משה דוד רוזן. האדמו"ר מסקולען, שהגיע לארצות-הברית, לא שכח את אחיו היהודים ועסק בהצלחה רבה במצוות פדיון שבויים והוציא מספר לא מבוטל של יהודים מבתי הסוהר הרומניים.

חיסול הקהלות האורתודוקסיות

כאשר סופח מחוז טרנסילבניה למדינת רומניה, בשנת תרע"ח (1918) בעקבות החלטת המעצמות המערביות בווערסייל, התארגנו הקהלות האורתודוקסיות במחוז זה בפני עצמן, והממשלה הרומאנית בבוקארעשט הכירה בהן באופן רשמי. זאת, למרות שבמולדאביא ובוואלאכיה לא היה מוכר המושג של שני סוגי קהלות יהודיות אשכנזיות.

הלשכה האורתודוקסית המרכזית היתה, בתחלה, בעיר ביסטריץ, מכיון שהרב המקומי, הרב הגאון ר' שלמה זלמן אולמן ז"ל, היה הנשיא שלה. ומדי דברי בו, נזכרתי בפירוש נכון ששמעתי מפיו:

בברכת המזון אנו אומרים "הרחמן הוא ישבור עולנו מעל צווארינו והוא יוליכנו קוממיות לארצנו", התפלה הזאת היא ברוח הכתוב בתורה "ואשבור מוטות עלכם ואולך אתכם קוממיות" (פ' בחקותי). לכאורה קשה, למה איננו מתפללים בדיוק בנוסח המקרא "הוא ישבור מוטות עולנו"? והסביר רבה של ביסטריץ כך: דרכו של עולם, חקלאי שגמר עבודת החרישה שלו ולא יצטרך עוד לחרוש בשנה זו, הוא שובר מוטות העול, ולשנה הבאה כשתגיע עונת החרישה יקח מוטות אחרים וישימם בעול. אבל אם גמר החקלאי בלבו לחסל את המזל הזה הוא שובר גם את העול עצמו. וזה כוונת הכתוב "אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים... ואשבור מוטות עולכם" רק את המוטות, כי העול יחזור שוב בגליות אחרות הבאות... אבל אנו בברכת המזון מתפללים שהקב"ה ישבור גם את העול עצמו, ויגאלנו גאולה שלמה שלא יהיה עוד עול גלות אחרת, ודפח"ח וש"י.

לאחר הסתלקותו, מילא את מקומו בראש הלשכה האורתודוקסית, חתנו, הרב הגאון ר' יוסף אדלער, שליט"א [זצ"ל], רבה של שעסבורג (טורדא). הודות לארגון זה של הקהלות החרדיות והודות לנציגות רשמית זאת בפני השלטון הרומני, יכלה כל קהלה וקהלה בטרנסילבניה לשמור על האוטונומיה שלה ולחוקק תקנות, שמטרתן חיזוק הדת וקיום מצוות התורה עפ"י ה"שלחן ערוך".

אולם, ביום כ"ח מנחם אב שנת ת"ש (1.9.1940) שקעה החמה של הלשכה המרכזית האורתודוקסית בטרנסילבניה. ביום זה החליטו שרי החוץ של גרמניה ושל איטליה בווינא, כי החלק הצפוני של טרנסילבניה יוחזר להונגאריא. הם עשו מעין "משפט שלמה", מכיון שההונגארים דרשו מאז מלחמת העולם הראשונה, החזרת כל טרנסילבניה, שמתגוררים בה כשני מיליון הונגארים. בעקבות פסק דין זה נפלו לשטח אדמת הונגאריא, הקהלות היותר גדולות, ההמונים היהודים היותר חרדים ובראשם גאונים וצדיקים, יראים ושלמים. בהתחלה היה מצב היהודים בהונגאריא

טוב יותר, כי ברומניא עלו לשלטון חברי "שומרי הברזל" הרוצחים, אבל יותר מאוחר נהפכו היוצרות: הקהלות היהודיות בהונגאריא ובטרנסילבניא הצפונית הגיעו למחנות השמדה והיהודים בטרנסילבניא הדרומית נשארו בחיים.

כאמור, הפסיקה הלשכה הארטודוקסית להתקיים, כי לפי צו ממשלתי הוקם לכל הקהלות ברומניא "מרכז יהודי" בבוקארעשט. בראש המרכז עמד רומני בשם ראדו ליקא, שהיה מרגל וסוכן גרמני, ויד ימינו היה יהודי מומר קאתולי בשם גינגולד. ממשלת רומניא ראתה ב"מרכז היהודי" מכשיר לסחיטת כספים מן האוכלוסיא היהודית. כל שר ופקיד בכיר רומני או גרמני בבוקארעשט, שמוצא במצוקה כספית, היה פונה ל"מרכז היהודי" וזוכה מיד למענק יפה. גם אחזקת הרכב של השגריר הגרמני הברון פון – קילינגער ימ"ש, היתה על חשבון ה"מרכז היהודי". המומר הקאתולי היה מפשיט את עורם ומוצץ את דם התמצית של היהודים. כאשר נלקחו היהודים לעבודת פרך ניתנה אפשרות להפטר מרוע הגזירה ע"י רכישת "פנקס שחרור" אולם המומר דאג לקבוע מחיר מפולפל כל כך שרק תעשיינים וסוחרים גדולים היו מסוגלים לסלק את מחיר השחרור. אי לכך, היהודים האמידים בעלי ההון, הם ובניהם, ישבו בביתם ועשו עסקים טובים ואילו השכבות הבינוניות והעניות היו במרחק של מאות קילומטרים מהבית ועבדו עבודת כפיה במחנות, בתנאים הקשים ביותר ותוך סכנות נפשות (ביניהם היה גם בני פנחס נ"י, מכיון שלא יכולתי לשלם את הסכום הגדול שהוטל עלי. הוא נמלט מהמחנה תוך חירוף נפש והסתתר בבוקארעשט במסמכים מזויפים עד השחרור).

*

בתום המלחמה, שיחררו הרומנים, בעזרת הצבא האדום, את השטחים הצפוניים של מחוז טרנסילבניא, אבל הקהלות המפוארות היו כבר חרבות ורק מספר קטן של שארית הפליטה, שחזר ממחנות ההשמדה והעבודה, השתקע בישובים אלו.

הלשכה הארטודוקסית המרכזית בטרנסילבניא קמה לתחיה והתחילה לפעול, תוך שיתוף פעולה עם "אגודת ישראל" וה"דז'וינט" שהעניק עזרה כספית לשיקום הקהלות שנחרבו. אולם, המצב הפוליטי ברומניא בימים ההם (תש"ד) לא היה יציב ולא היה ברור לאן מועדות פני המדינה. אלפי משפחות יהודיות "ישבו על המזוודות" ולא ידעו להחליט האם כדאי להתחיל מחדש ולבנות שוב את החיים על הקברים או שעדיף לעזוב את הארצות הללו, שכל רגב אדמה ספוג דם יהודי ולהגר ליבשת אחרת. לאחר השתלטות הקומוניסטים על השלטון וגירושו של המלך מיכאל, היה כבר ברור לכל יהודי, ובפרט ליהודי דתי, שעליו לארוז את החבילות וללכת.

*

הרב משה דוד רוזן

בימים ההם, עזב הרב הראשי לרומניא ד"ר אלכסנדר שאפראן את כסא כהונתו ובמקומו נבחר הרב ד"ר משה דוד רוזן. הלשכה הארטודוקסית בטרנסילבניא בוטלה,

כי הממשלה הקימה בבוקארעשט את "פעדערציא (איגוד) הקהלות היהודיות ברומניא", שבראשה ישבו יהודים קומוניסטים, שהפכו את הפעדערציא ל"ייבסקציא", שמטרתה לחסל את החיים הדתיים בקהלות בשיטתיות.

הרב הראשי החדש דרש מכל רב בישראל להיות מסור ונאמן לשלטון, לא לעזוב את הקהלה, לא לעלות לישראל ולהוציא לפועל את כל הוראות הפעדערציא, בו בזמן שהממשלה היתה לשטן מול הדת היהודית: (א) היא הכריזה מלחמת חרמה ביהדות והוציאה נגדה שורת גזירות מחפירות, ביטלה כל מוסד יהודי ודרשה התבוללות מוחלטת בתוך עמי רומניא, (ב) הלאימה כל מסחר ובית מלאכה פרטי, כך שכל יהודי היה נאלץ להיות עובד בחנות או מפעל ממשלתי, כלומר לחלל שבת וחגי ישראל בפרהסיא, (ג) פתחה בכלי התקשורת והעתונות מלחמה אכזרית נגד כל הדתות ובכלל זה גם נגד אמונת ישראל, (ד) אילצה כל יהודי עובד להיות חבר במפלגה הקומוניסטית, — פירוש הדבר, לא לבקר בבית הכנסת, לא להתחתן בחופה וקידושין, לא לעשות לבן ברית מילה, לא לחנך את הילדים אלא ברוח המארקסיסטי. ועוד.

למרות כל מה שאמרנו, דרש הרב הראשי מאת כל רב למלא משימה בלתי אפשרית, כלומר, לשחות נגד הזרם ולפעול למען חינוך הדת והרמת קרן התורה... מי שהיה לו מוח בקדקדו ועינים בראשו ראה, כי אין להוראה הנ"ל כל אחיזה במציאות, מכיון שכל החיים הדתיים הצטמצמו בתפלה בבית הכנסת עם כמה קשישים פנסיונרים, וההשגחה על האטליו, המקוה ובית הקברות. היו מקרים, בהם ערך הרב חופה וקידושין ועשה ברית מילה בבית עוזב מחוץ לעיר, לאחר חצות לילה, כמו שעשו פעם האנוסים בספרד. זאת ועוד: אם היו ילדים ליהודי דתי היה נאלץ לשלוח אותם לבית ספר ממשלתי אטיסטי. מה עשו הרבנים? רובם ככולם ברחו מן הארץ. אמנם, הרב הראשי רוזן סידר במשרד הפנים, לא להוציא דרכונים לעובדי המועצות הדתיות. אולם, לעזרת הרבנים באו כל מיני שרים ואישים במפלגה הקומוניסטית, שראו ברבנים "מטרד" לשלטון הסוציאליסטי ורצו להיפטר מהם.

אני לא הכרתי אישית את הרב הראשי ולא ראיתיו מימי, כי מאז מלחמת העולם השנייה לא ביקרתי בבוקארעשט. יודע אני עליו שעשה הרבה בשטח הדת ובשטח גמילות חסדים. ואין חידוש בזה, כי "ברא כרעיה דאבזה" ואביו היה גדול בתורה ובמעשים. שמעתי שעשה תיקונים גם בקוראל-טעמפל: הוציא את העוגב וסילק את הערלים מהמקהלה והקים מסעדות כשרות בכל רחבי רומניא. בקלויזנבורג הקים בית חרושת למצות ובעיר אַראַד יסד ישיבה לכמה עשרות בחורים, שלא האריכה ימים מכיון שרובם ככולם של האברכים עלו לישראל.

יתכן, כי כוונותיו של הרב הראשי רוזן הן לטובה והוא מתכוון לשם שמים, אך הוא שוכח דבר אחד, כי אפילו אם הצליח לעשות במשטר זה בשטח הדת, דברים הראויים לשבח, לא יתכן להגיד את דבריו של החלמאי: "מה איכפת לי אם הרכבת שלי נוסעת למוסקבה, העיקר שאני פונה עם הפנים לכיוון ירושלים..." למרות

היחסים הטובים הקיימים בין הרב הראשי לבין אנשי השלטון ולמרות המסעדות הכשרות והעתון של הפדרציה המופיע בשלש שפות ולמרות התפללות החגיגות הנערכות לעתים בקוראל טעמפל, ניתנת האמת להאמר, כי ה"רכבת" של הממשלה הקומוניסטית ברומניא, לא נוסעת לכיוון ירושלים ובשלטון הזה נידונה אמונת ישראל לכליה ח"ו. ונשאלת השאלה, האם צריך לעשות מאמצים לכך ש"מכירת החיסול" תהיה יפה וברוח ישראל סבא?!

בעשר שנים חייתי תחת משטר קומוניסטי, שהוא משטר מצוין לעם הרומני. השלטון הזה עשה רבות כדי להרים את רמת החיים של התושבים במדינה והפך את רומניא ממדינה חקלאית מפגרת למדינה תעשייתית מודרנית. כן עקר המשטר הזה מן השורש את כל התנועות האנטישמיות למיניהן (אמנם, נשארו אנטישמיים רבים). כאמור, השלטון הזה הוא מצוין לרומני אבל אינו מתאים לרוחו של יהודי, ובפרט יהודי שומר תורה ומצוות שמטרת חייו היא לחנך את בניו ברוח התורה והמסורה. בהתאם לכתוב בתורתנו הקדושה: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'"...

ראוי לציין, כי בתקופת השואה סרבו רבני הקהלות במחוז טרנסילבניא להציל את נפשם ולעזוב את בני עדתם והלכו אתם עד לכבשני הגאזים. לעומת זאת, בהשתלטת הקומוניזם עזבו הרבנים האורתודוקסים בהמוניהם את צאן מרעיתם בטרנסילבניא, למרות שקבלו משכורות גדולות מטעם השלטון. כי גדולי התורה העדיפו למות מות קדושים בתקופת השואה, אבל היום הם לא רוצים להיות נוכחים בתהליך גסיסה של קהלות ישראל...

הם נהגו כדוגמת צדיקי הדור, תלמידי הבעש"ט, בימי מלחמת צרפת – רוסיא, שצדדו והתפללו לנצחון הצאר הרוסי מחולל פוגרומים, ודחו את הקיסר נפוליאון, שהבטיח ליהודי רוסיא חרות והתבוללות.

קהלות מחוז טראנסילבניה קארלסבורג

קהלה זו נוסדה לפני למעלה משלוש מאות שנה, בתקופה שנאסר על היהודים להתיישב בישובי מחוז טראנסילבניה, פרט לעיר זו, בירת המחוז. מייסדי הקהלה היו יהודים ספרדים שבאו מאסיה ומארצות הבאלקאן, לאחר שהצבא התורקי כבש שטחים בממלכת אוסטריא – הונגאריא. במרוצת השנים השתקעו במקום גם יהודים אשכנזיים, שתי הקהלות התמזגו ולבסוף נשארה קהלה אשכנזית בלבד.

מחוז טראנסילבניה השתרע בקצה מדינת הונגריא. בגלל מיקומו הגיאוגרפי, באזור הספר, מקום מועד למלחמות עם המדינות השכנות, סרבו היהודים להתגורר באזור זה והעדיפו להשתקע במרכז הארץ. עם זאת, ^{המסורת העברית} ^{המסורת העברית} במשך הזמן גם למחוז נידח זה, מכיון שטראנסילבניה הפכה למקום מקלט לאנשים שהיו נאלצים לעזוב את מקום מולדתם בשל סיבות משפחתיות או רדיפת השלטונות. זאת ועוד: פעם, היתה גזירה על יהודים באוסטריא, כי רק לבכור המשפחה מותר להתחתן ולהקים משפחה, האחים האחרים מוכרחים להשאר רווקים לכל ימי חייהם. לכן, מי שרצה להתחתן ולייסד משפחה, בא למחוז טראנסילבאניא. לעיר קארלסבורג היתה עצמאות מסויימת, ובראשה עמד שליט, שהיה בדרך כלל, אוהד ליהודים. באותה תקופה התגוררו בכל מחוז טראנסילבניה רק אלף יהודים. אולם, לאחר מלחמת ההתקוממות של ההונגארים נגד האוסטרים, הותר ליהודים להתיישב באופן חופשי בערים ומאז עלה מספרם בקצב מהיר ונתהוו הקהלות הגדולות.

לפני מלחמת העולם השניה חיו בטראנסילבניה קרוב ל-200.000 יהודים. היהודים הללו ברובם המכריע היו מאורגנים בקהלות אורטודוקסיות. בדרך כלל היו קשורים לתנועת החסידות, שהתפשטה לאחר מלחמת העולם הראשונה ביחוד בחלקיה הצפוניים של טראנסילבניה (מחוזות סאמוש, ביהור, סאטמער ומארמארוש). היתה זו תקופת זוהר של היהדות החרדית בטראנסילבניה. הקהלות פעלו ברוח התורה והמסורה והתפתחו מכל הבחינות, למרות המתיחות ששררו בקהלות בין חסידים ומתנגדים ובין ציונים ואנטי-ציונים. בראשי הקהלות עמדו בדרך כלל רבנים וגדולי תורה וספרות תורתית ענפה וחשובה נתחברה כאן. במרוצת עשרים שנים שבין שתי מלחמות העולם, הוצאו לאור בטראנסילבניה קרוב לחמישים ספרי קודש, פרי עטם של גאוני תורה, בשטח ההלכה, האגדה ושמעתתא. זאת, בנוסף לכתיבי עת תורתיים שהופיעו בערי טראנסילבניה.

למרות שיהודי טראנסילבניה היוו רק 25 אחוז מכל יהדות רומניא, רובם ככולם של הישיבות הוקמו ופעלו בחבל ארץ זה. הישיבות הגדולות שלמדו בהן מאות בחורים היו: ישיבת טאשאנאד, שבראשה עמד הרה"ג ר' מרדכי בריסק, בעמח"ס שו"ת "מהר"ם בריסק"; ישיבת סעקעלהיד שבראשה עמד ידידי וש"ב הרב הגאון ר'

יהודה סג"ל רוזנער הי"ד; ישיבתו הרמה של הגה"צ ר' יואל טייטלבוים בסאטמער; ישיבתו של הרה"ג ר' מנחם מנדל האגער בווישעווע; הישיבה בעיר סיגעט בראשותם של הגה"צ ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים והרה"ג ר' יקותיאל יהודה גרוס הי"ד. ישיבות קטנות עד מאה בחורים היו: ישיבת דעש בראשותו של הגה"צ ר' יעקב אלימלך פאנעטה, בעמח"ס "זכרון יעקב", שתי הישיבות בעיר קרולה; ישיבתו של הרה"ג ר' שמואל גראס וישיבתו של הרה"צ ר' אברהם אביש הורוביץ הי"ד, בסאטמר היו עוד שלש ישיבות: ישיבתו של הרה"צ מביקסאד רבי אליעזר פיש, ישיבתו של הגה"צ רבי יוסף גרינוואלד ע"ש "קץ לדוד" וישיבת "אוהל תורה". כן היו ישיבות במארגארעטען בראשותו של הרה"ג ר' שמואל זלמן וויינבערגער ז"ל, ובעיר וואשארהעל בניהולו של הרב הגאון ר' מנחם סופר הי"ד, ובעיר מארושאווואר בראשותו של הרה"ג ר' משה יוסף מייזליש, ובכפר לאפוש בראשותו של הרה"ג ר' אהרן גרוס. בראש הישיבה בעיר שימלו עמד הרב הגאון ר' שלמה זלמן ערנרייך הי"ד, בעמח"ס שו"ת "לחם שלמה". עד חמישים בחורים למדו בישיבתו של האדמו"ר רבי יצחק אייזיק ווייס בספינקא, בישיבתו של הרה"ג ר' יעקב שלום קליין בהאלמין, בישיבתו של הרה"ג רבי אברהם שלמה כ"ץ בריסקעווע ובישיבתו של הרה"ג ר' יחזקאל שענפעלד במיהאל-פאלווא. בעיר קלונבורג הוקמה ישיבה מודרנית ע"ש "חתם סופר", בראשותו של הרה"ג ר' עקיבא גלאזנער בעמח"ס "דור דורים". כן היתה קיימת ישיבת "תורה עם דרך ארץ" בכפר איקלוד ועוד ישיבות.

בנוסף לישיבות הנ"ל, התקיימו ישיבות קטנות עד 20 — 30 בחורים כמעט בכל עיר בטרנסילבניה. כל רב אורטודוקסי שידע לכבד את עצמו ורצה להרים את קרן התורה בקהלתו, הקים וניהל ישיבה. הבחורים אכלו "ימים" אצל הבעלי-בתים נדיבי לב וקבלו תמיכה כספית חודשית מקופת "חברה מזונות".

*

הגאון ר' יחזקאל פאנעטה

כאמור, היתה קארלסבורג העיר הראשונה באזור טראנסילבניה, שנוסדה בה קהלה יהודית. בתור רב העיר ורב הכולל למחוז טראנסילבניה כיהן הרב הגאון ר' יחזקאל פאנעטה, בעמח"ס "מראה יחזקאל", שהיה תלמידו של בעל ה"ברוך טעם" בעיר לייפניק, וכן למד בישיבה הרמה בעיר פראג אצל הרה"ג ר' אלעזר פלעקעלעס ז"ל. בעברו, אחרי נשואיו לעיר לינסק, דבק בחסידות ונעשה לתלמידו הנאמן בתורת הנסתר של האדמו"ר רבי מענדלי מרימונוב זצ"ל.

ה"מראה יחזקאל" היה גדול בתורה ובאחת התשובות מכנהו מרן ה"חתם סופר" זצ"ל בשם "גאון הגאונים". בהתחלה שימש ברבנות בכפר טערצאל (הונגאריא) ומכאן עבר לקארלסבורג, בימים ההם עמדו יהודי מחוז טראנסילבניה, מבחינה דתית ומוסרית, במצב ירוד ביותר. הרב הכולל רבי יחזקאל פאנעטה הי' מהרבנים הראשונים החלוצים במחוז זה שהניחו את יסודות החיים הדתיים המסודרים במסגרת הקהלות ותיקן מספר תקנות לכל המחוז.

*

מספרים עליו, כי אחרי חג הסוכות, נשא לדרך פעמיו לבקר את הקהלות בטרנסילבניה, כדי לראות, לבדוק ולתקן. בהגיעו לאחת הקהלות, שאל את בני הישוב האם היו להם אתרוגים מהודרים לחג? הכפריים רצו הביתה וחיש מהר הביאו לפני הרב הכולל את אתרוגיהם. ומה מאד נרעד ונבהל בעל ה"מראה יחזקאל" בראותו לימונים – תחת אתרוגים שנמכר להם ביוקר ע"י סוחר נודד רמאי, שניצל את בורותם, מיד תיקן הרב מקארלסבורג תקנה, לפיה הרשות למכור ד' מינים יוחזק בידי הרב דמתא. התקנה הזאת היתה קיימת עד ימינו בכל המחוז וגם בקהלתנו בפעטראשען.

*

ה"מראה יחזקאל" היה כועס על רבנים שלא נהגו לבקר בכפרים שהיו שייכים לרבנות שלהם ולא הכירו את הבעיות והטפלות בהן ובכל זאת הם כתבו בחותמות שלהם "אב"ד דפה והגליל". הוא היה אומר: "אסור למנהיג רוחני להסתגר בבית בתוך ד' אמות של הלכה! מוטלת עליו החובה לצאת את העיר, לבקר בסביבה ולתקן מה שצריך תיקון, כמ"ש רש"י "יציאת הצדיק מן העיר עושה רושם..."

*

עוד מספרים עליו, כי בישוב אחד עזבו בני הישוב בעת "מלוה מלכה" את ביהמ"ד ונעלמו. על שאלת הרב, השיב לו הגבאי, כי בני הישוב מתקבצים באולם אחד לרקוד לכבוד יציאת השבת, כנהוג בישובם. – "אני רוצה לראות" אמר בעל "מראה יחזקאל". לקחו אותו למקום הריקוד והראו לו איך הכפריים היהודים רוקדים, בתערובת אנשים ונשים ר"ל. יהודי מזוקן אחד רקד עם שתי נשים. שאל הרב הכולל: "מדוע מגיע לגבר זה שתי נשים?" השיבו לו: חולקים לו כבוד, משום שהוא השוחט דמתא... כמובן, אסר בעל "מראה יחזקאל" את שחיטתו של שוחט זה וגם ביטל את הריקודים האלה.

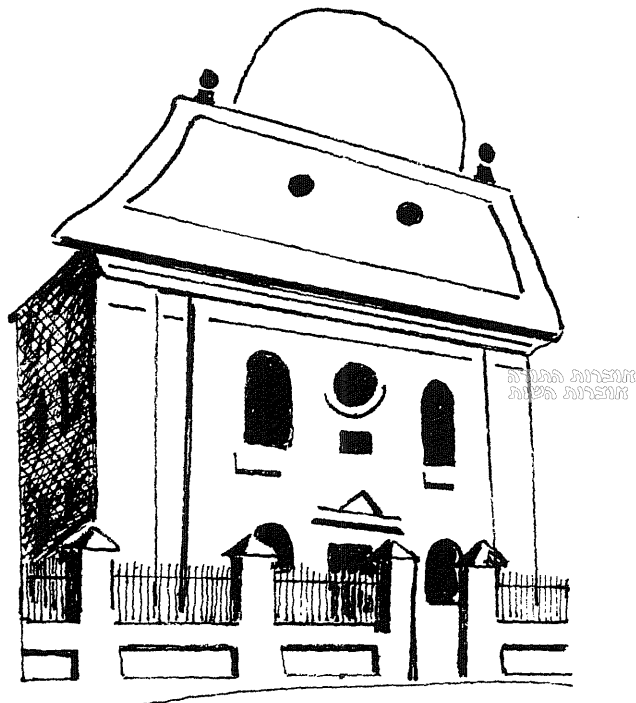
*

עד היום, עומד על תילו בית הכנסת של ה"מראה יחזקאל" בעיר קארלסבורג, הבנוי מאבנים גדולות וקירות מונומנטאליים בצורת מבצר. בתוך קיר בית הכנסת מבחוץ נמצאים מספר כדורי תותחים מימי מלחמת התורקים, כדורים שחדרו לתוך עוביו של הקיר, אבל לא התפוצצו בדרך נס. בכניסה לבית הכנסת נמצא חדר בית הדין שבראשו עמד הרב פאנעטה זצ"ל. ע"י חדר המשפטים נמצא היכל קטן, הסגור בדלת ברזל, ששימש מאסר לאלו שסרבו לקיים את הפסק דין.

*

בעל ה"מראה יחזקאל" היה מוכר גם מטעם השלטון כרב הכולל הרשמי, לכן היה בידו להוציא לפועל כל מיני תקנות לכל המחוז, כי הקהלות היו נכנעות תחתיו והיו נאלצות לבצע את הוראותיו. גדולתו וגבורתו של ה"מראה יחזקאל", הלא הם כתובים בפנקס הקהלה של קארלסבורג, הקיים עד היום. את בקיאותו ואת גאונותו בתורה אפשר לראות בספר השאלות והתשובות שלו, תשובות המשקפות את כל הבעיות החמורות שעלו על הפרק במדינת טרנסילבניה בימים ההם, ושהרב הכולל מקארלסבורג היה צריך לפתור אותן.

סיפר לי נכדו, הרה"ג ר' יחזקאל פאנעטע, שהיה אבדק"ק דעש, שזקינז היה רגיל לבקר בכל כפר וכפר של המחוז פעמיים בשנה והיה לו פנקס גדול שרשם בו את שמות האנשים הפנויים ואת כל פרטיהם ובעיקר רשם בו את הארץ ואת מקום מוצאם. וזאת משום ריחוק מרכזי הקהלות היהודיות באוסטריא – הונגאריא, שימש מחוז טראנסילבניא כמקלט לאנשים רבים, שעזבו את נשותיהם. אלה ידעו לנצל את הפקוח הרופף מטעם השלטון על עוברים ושבים. עובדה זאת ידועה היתה לכל רבני המדינה ורבני פולין ורוסיא.

בית הכנסת של בעל "מראה יחזקאל"
בקרלסבורג

אשה עגונה ממדינת פולין הגיעה לעיר קארלסבורג כשבידה מכתב מהאדמו"ר מאפטע זצ"ל לבעל ה"מראה יחזקאל" שיעמוד לימינה. בעלה עזב אותה לפני מספר שנים ולפי כל הסימנים ערק בעלה למחוז טראנסילבניא. אולם, האשה הגיעה לקארלסבורג בדיוק שלושה ימים לאחר פטירתו של הרב הגאון ר' יחזקאל פאנעט. היא לא אמרה נואש, הלכה אל קברו של ה"מראה יחזקאל", התפללה שם בבכיות גדולות והכניסה את המכתב שבידה מתחת לרגבי האדמה של הקבר. כאשר שבה מבית החיים לביתו של הרב, שישבו בו הבנים "שבעה" ונכנסה לבית, מצאה שם, בין היהודים שבאו לנחם את הרבנים, גם את בעלה. היא עשתה צעקות גדולות, כל הנוכחים התנפלו על האיש, לא נתנו לו לברוח ומסרוהו למשטרה, ותוך כמה ימים אולץ לתת לאשתו גט פטורין. הנה כמה גדול היה כחו של הצדיק הקדוש מאפטע, שידע כי בעיר קארלסבורג הנידחת, תושע האשה העגונה — וזכותו של הרה"ג ר' יחזקאל פאנעט עמדה גם אחרי פטירתו ונתקיים משאחו"ל "גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן".

הגאון הצדיק רבי יחזקאל פאנעט
האדמו"ר מדעש

*

פעם בא ה"מראה יחזקאל" לישוב שהיתה בו מחלוקת עד לב השמים בין השוחט, שהיה תלמיד חכם גדול, לבין בני הקהלה, שהיו ברובם, בורים וריקים. הרב הכולל מקארלסבורג הצליח אחרי מאמצים גדולים להשכין שלום בין הצדדים. בדברי המוסר שלו, שהטיח כלפי הצבור אמר: "על האתרוג מחפשים פגימות וכתמים, אבל החסרונות אינם מצד האתרוג גופו, כי אם מהקוצים והעלים אשר גדלים סביבו. כידוע, מסמל האתרוג את התלמיד חכם, שיש בו תורה ומעשים טובים. לא ידקרו עמי הארץ את התלמיד חכם ויהיו כולם פרי עץ הדר..."

*

לאחר הסתלקותו של בעל "מראה יחזקאל" מילא את מקומו ברבנות בנו, הרה"ג ר' מנחם מנדל פאנעטא זצ"ל, שהיה גדול בנגלה ובנסתר. בשל השתלטות אנשים חילונים, על ההנהגה בקהלת קרלסבורג, ויותר על תואר "רבי-הכולל" של מחוז טראנסילבניא, ועבר מעיר זו לישוב קטן בשם "אוריזור" ומכאן עבר לעיר דעש (שע"י קלונבורג), שהפכה בזמן קצר לקהלה מפוארת וחסידית. רבי מנחם מנדל למד במספר ישיבות של גדולי הדור, נמנה גם על תלמידיו של מרן החתם סופר, הוא חיבר ספרי שו"ת "שערי צדק" ו"מעגלי צדק" עה"ת, והמשיך להיות רבה הראשי (הבלתי רשמי) של הקהלות בטרנסילבניא, והוערך ע"י אלפים גם כאדמו"ר.

בית הכנסת של קהלת דעש

הוא היה אומר: "אל תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך" פירוש הדבר, אזהרה לאדמו"רים שאסור להם לברך כל יהודי בלתי מוכר שנכנס אליהם, כי לפעמים הברכה יכולה להזיק, אם מברכים אדם שאינו ראוי לברכה ע"ד "וישמן ישורון ויבעט" ולכן לא כדאי לברך איש הדיוט."

עם עזיבתו של הרב פאנעט, נבחר כרב לקהלת קארלסבורג וכרב הכולל הרב אברהם פרידמן משימונדה. הוא נתמנה לתפקידו שלא ברצון יהודי המחוז אלא ע"י שרים, תמורת בצע כסף. האיש הזה לא הצטיין לא בתורה ולא ביראת השם.

*

לאחר פטירתו של הרה"ג ר' מנחם מנדל פאנעט זצ"ל, נבחר תחתיו לרב בנו, הרה"ג ר' משה פאנעט, שהיה ג"כ גדול בתורה וירא שמים מרבים ואלפים הסתופפו בצילו. לאחר הסתלקותו, מילא את מקומו ברבנות ובאדמו"רות בנו, הרה"ג ר' יחזקאל פאנעט, שהיה מפורסם עוד בהיותו בחור צעיר, כחריף ובקי בכל חדרי התורה. הוא הוציא לאור את ספר "כנסת יחזקאל" עה"ת. הוא התנהג בחסידות כאבותיו ובנוסף לכך, היה גם דרשן בחסד עליון. השתתף במסיבת הכתרת בקהלת פעטרושען ואחר זה שבת פעמיים בעירנו.

כשהתארח בביתי סיפר לי, כי זקינו, הרה"ג ר' מנחם מנדל פאנעט, היה רגיל לנסוע בכל שנה לבעל ה"דברי חיים" לצאנו. נסיעתו נמשכה כמה שבועות. לא היתה אז רכבת, כבימינו, ולפיכך היה נוסע בעגלות מעיר לעיר. מתוך חשקת התורה היה מכון דרכו לשבות בישוב שמכהן בו רב גדול, בכדי שיוכל להשתעשע אתו בדברי תורה. פעם, שבת בעיר אונגוואר אצל הרה"ג ר' מנחם א"ש. בעת שישיב בסעודה שלישית, אכל כזית חלה וטעם קצת דגים על קצה המזלג במקובל. אך ר' מנחם א"ש צוה עליו שיאכל מנה גדולה של דגים והרבה חלה ושישתה כוסית גדולה של יין. הוא לא הבין את פשר הדברים, אך לא רצה לעשות נגד רצונו של גדול ישראל, בנוסף למה שאמרו חז"ל "כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה"! למחרת ביום א', יצא לדרך בעגלה, אבל באמצע הדרך, בתוך היער קרתה תאונה, נשבר גלגל, ועד שבעל העגלה הצליח לתקן את העגלה ולהגיע לישוב, עבר יום שלם ובאותו יום לא אכל ר' מנחם מנדל שום דבר. אז ראה, כי האוכל שאכל בסעודה השלישית עמד לו... וראה כמה גדול כח התורה.

*

לפני שנסע לצאנו, היה רגיל ר' מנחם מנדל לחזור על כמה סוגיות בש"ס עם כל המפורשים, כדי שיהיה בקי בהן ככל הצורך, שיוכל להתפלפל בהן עם הרבנים הגדולים שאותם יפגוש בדרך. בכל פעם, כשחזר הביתה, אמר לבניו: "עמדת ב"ה בבחינה, ולא הייתי צריך להתבייש בפני אף גאון, פרט לגדול אחד בתורה שניצחני, הן בבקאות והן בחריפות, היה זה הרב הגאון הגדול ר' אשר אנשיל הלוי יונגרייז, רבה של טשענגער ז"ל, בעמח"ס "מנוחת אשר", שהוא מלא וגדוש". (ועי' בח"ב של ספר מנוחת אשר, שבו שואל הרה"ג ר' מנחם מנדל פאנעט כמה שאלות בדבר עגונה וגיטין).

לאחר פטירתו, מילא את מקומו ברבנות בנו, הרה"ג ר' יעקב אלימלך פאנעט ז"ל, בעמח"ס "זכרון יעקב", שהיה רב גאון וצדיק מפורסם איש נבון ודרשן מפורסם. בתקופת השואה, סירב לעזוב את קהלתו ולהמלט עם הרכבת שיצאה מקלחנבורג לשווייטצאריא ונרצח ע"י הנאצים באושיץ על קדוש השם, עם כל בני משפחתו. הוא היה מנהיג למופת לחסידי דעש הן כאדמו"ר והן כרב מרא דאתרא ועמד בראש ישיבה שלמדו בה למעלה ממאתיים בחורים.

מכל בניו של הרה"ג ר' יחזקאל (השני) נשאר בחיים רק הרה"ג ר' יוסף פאנעטה שליט"א, שהיה רב בכפר אילנדה. הוא הסתתר ביער, יחד עם כל בניו ובנותיו, עד שעברו הגזירות והנאצים נעלמו, וכך ניצל בדרך נס.

כאמור, היו צאצאיו של בעל ה"מראה יחזקאל" רבנים גדולים ואדמו"רים מפורסמים שניהלו חיים חסידיים מובהקים ועשו רבות למען הרמת קרן התורה והחסידות במחוז טראנסילבניא. בכל שנה, ביום ד' דחזה"מ פסח, יום פטירתו של בעל ה"מראה יחזקאל" נסעו בליווי מאות חסידים מעיר דעש לעיר קארלסבורג להשתטח על קברו של אותו צדיק. לאחר מכן קיימו מסיבת הילולא בבית הכנסת שלו בקארלסבורג בדרשות דברי תורה וסעודה רבה שנסתיימה בריקודים ומחולות.

ראוי לציין, כי ה"מראה יחזקאל" זצ"ל ייסד במדינת טראנסילבניא את קופת הצדקה של רבי מאיר בעל הנס ע"ש "אהבת ציון" ופעמיים בשנה (לפני חג הפסח ולפני הימים הנוראים) בקרו בכל עיר ובכל כפר הגבאים מהעיר דעש, כדי לאסוף את הכספים מקופות הצדקה ועד היום קיימת בעיה"ק ירושלים לשכח המטפלת בקופה זו. יהודים שומרי תורה ומצוות בטראנסילבניא, כשנפטרו, הכניסו קרוביהם בתוך ארונותיהם את הקבלות שקבלו במשך שנים מאת קופת "אהבת ציון" מירושלים. אישיותו ופעילותו של ה"מראה יחזקאל" למען חיוק הדת והרמת קרן התורה, הטביעו את חותמן לדורות על הקהלות האורתודוקסיות במדינת טראנסילבניא, זיעועב"י.

הגאון הצדיק רבי יעקב אלימלך פאנעטה
רבה של דעש

כפי שאמרתי לעיל, היה הרה"ג ר' יחזקאל פאנעטא השני האדמו"ר מדעש, לא רק גדול בתורה וצדיק בעבודת השם, אלא גם אוצר חי של חידודי תורה ושיחות חולין מבריקות של גאוני הדור, שהיה מספר אותם בשם אומרם, בכל פעם כשהתארח בביתי:

בבית המדרש בסלונים היה חסר יהודי אחד למנין. יצא השמש לרחוב והכניס לבית המדרש יהודי חילוני. פנו המתפללים לרבי אייזל בשאלה: האם אפשר לצרף למנין יהודי כזה? השיב הרב: "כתוב בתורה 'העשירי יהיה קודש לד' לא יבקר בין טוב לרע'..."

*

הרבי ר' אברהם מסלונים היה אומר: "מה ההבדל בין חכם לטיפש? הטיפש משוכנע שהוא די חכם והוא לא צריך ללמוד מאחרים, לכן, הוא נשאר כל ימי חייו עם אותו השכל שלו. לעומת זאת "איזהו חכם הלומד מכל אדם", נמצא, כי לחכם – בנוסף לשכל שלו – יש גם השכל של אחרים..."

*

הוא היה אומר לפרש בנושא זה גם את דברי שלמה המלך שאומר: "כעס בחיק כסילים ינוח" (קהלת, ז), כלומר, אם החכם כועס, הוא מצטער ומתחרט לאחר מכן ואין לו מנוחה. לעומת זאת, הכסיל אינו מצטער אף פעם שיצא מכליו ואצלו "הכעס ינוח".

*

איש קל שבקלים חבש שטריימל ולבש קאפוטה. אמר לו הצדיק מאלכסנדר: "אסור לעשות דבר כזה, כי הלא כתוב 'ולא תונו איש את עמיתו' פירוש הדבר, אסור לרמות את הבריות ולהראות להם 'ויראת מאלוקיך' שאתה ירא שמים..."

*

חסיד אחד התלונן לפני הרבי ר' העניך מאלכסנדר שאנשים חושדים בו במעשים מגונים. שאל אותו הצדיק: "ואיך אתה מגיב על הדבר?" ענה החסיד: "אני אומר את דברי חז"ל 'אשרי מי שחושדין אותו ואין בו'. אמר לו הרבי 'אני מעדיף 'אשרי' אחר של דוד המלך, והיינו 'אשרי יושבי ביתך', שבבית, ואל תלך למקומות מפוקפקים שבגלל זה חושדים בך'."

*

האדמו"ר מוואָרקע היה אומר: "בורא רפואות", החולה זקוק קודם כל לרופא, אם אין לו רפואה אז "נרא תהלות" צריך להגיד תהלים, ואם גם זה לא עוזר, אז "אדון הנפלאות" צריך רחמים מן השמים."

*

הרבי ר' אלימלך ואחיו, הרבי ר' זוסא זצ"ל, בעת שערכו "גלות" ונדדו ברגל מישוב לישוב, כשהגיעו לעיירה לודמיר שברוסיה, התארחו אצל חסיד קבצן אחד בשם ר' אהרון. במרוצת השנים, כשהם נתפרסמו לאדמו"רים נערצים הגיעו ללודמיר בעגלה מפוארת עם שני סוסים אבירים, נסע לקראתם יהודי גביר והזמין אותם להתארח בביתו. שני האחים הקדושים דחו את ההזמנה ואמרו: "הלא אנחנו אותם יהודים שהיו פה לפני מספר שנים, כשלא עלה על דעתך להזמין אותנו ובכן, מהי הסיבה שכעת אתה כן מזמין אותנו? – העגלה ושני הסוסים! אם ברצונך, הזמן לביתך את שני הסוסים..."

*

"כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך, שגדול כח מתנות עניים שמהפך מדת הרוגו לרחמים" (רש"י בפ' וירא). ואמר הגאון רבי יחזקאל פאנעט זצ"ל לפרש בשם גדול אחד ע"ד רמז מוסר דה"ק "כל השקיפה שבמקרא" אם משקיפים אחרי מעשיו של אדם הוא לרעה, כי תמיד מוצאים בו איזה חסרון, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא "חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול מתנות עניים וכו'" והיינו, בצדקה אין צריך להשקיף ולבדוק אחרי המעשה, אם הנדבן נתן לשם שמים או להתפאר, העיקר שנתן צדקה, ויותר לא מענין.

*

הרמ"א כותב בש"ע יו"ד סי' ל"ו: "והמנהג להכשיר (אם חסר מגוף הריאה) אם החסרון ככ"ף פשוטה, אבל אם החסרון ככ"ף כפופה וכו' — טריפה" ואומר הרה"צ ר' מנחם מנדל פאנעט ז"ל לפרש על פי מוסר, אם מישוהו יש לו יד כפופה ואינו נותן צדקה, זהו אדם טרף, אבל אם יש לו כ"ף פשוטה לעני, אז הוא כשר. והוא הוסיף ידוע מ"ש הספה"ק כי השוחט צריך להיות בעל צדקה, כדי שימתיק מעשה הדין של מעשה ידיו ע"י צדקה וא"כ שפיר מסיים מסכת חולין בכ"ף פשוטה (ולמען יאריכוך ימין בעולם שכולו ארון) לרמוז שצריך להיות **לשוחט כ"ף פשוטה** לעניים ורק אז "הכל שוחטין ושחיטתן כשרה", וזהו הקשר בין סוף המסכת לתחלתה.

*

חסידים ומתנגדים שניהם חיים בטעות: מתנגדים חושבים שהם אינם זקוקים ל"רבי" וחסידים חושבים שיש להם "רבי"... מתנגדים חושבים כיון שיש להם "ספר" אינם צריכים ל"רבי", וחסידים חושבים שאם יש להם "רבי" אז לא צריך "ספר"... זאת ועוד: ישנם אנשים חסידים שבוחרים להם "רבי" אחד ועל שאר האדמו"רים הם מדברים לשון הרע, לפיכך אמרו חז"ל בפרקי אבות: "עשה לך רב"... אולם "והוי דן כל אדם לכף זכות..."

*

"אגרא דתעניתא צדקתא" (ברכות, ו') אמר רבי יחזקאל פאנעט ז"ל לפרש בשם תלמיד חכם אחד, כי עשיר שהוא תמיד שבע ואינו יודע מה זה חרפת רעב, אינו מאמין לעני שהוא רעב ולכן הוא לא נותן צדקה, אבל ביום צום כשגם העשיר יושב בתענית, אז מרגיש הוא צערו של העני, שאין לו מה לאכול, וז"ש חז"ל "אגרא דתעניתא", כלומר, המסקנה של התענית — "צדקתא".

*

בקהלה גדולה בהונגאריא שרבה נפטר באופן פתאומי, מינו אוהדי הרב את בנו הצעיר של הנפטר למלא מקום אביו ברבנות, למרות שלא היה ראוי לכך. שאלו הבעלי בתים: ומי יפסוק שאלה? השיבו: נקבל דומ"ץ.. שאלו עוד: ומי יעשה דין תורה? השיבו: נקבל אב בית דין. הוסיפו לשאול: ומי יגיד דרשה? והשיבו: נקבל מגיד מישרים. בסופו של דבר — האב"ד היה לא יצלח, הדיין לא ידע לברר הלכה והמגיד היה ערל שפתיים. על זה אמר האדמו"ר מדעש: משל למה הדבר דומה, ליהודי מווארשא שהלך ברחוב עם יהודי מחעלם, ובידי החלמאי היתה מטרייה. התחיל גשם יורד, אמר הווארשאי לחעלמאי: פתח מטרייתך! אמר החלמאי: אין בה תועלת, היא כולה קרועה. שאל היהודי מווארשא: אם כן למה יצאת במטרייה? השיב החלמאי: סבור הייתי שלא ירד גשם...

*

פעם אמר רב מתנגד גדול להגאון הצדיק ר' בונם מפרשיסחא זצ"ל, כי הוא סובר, כי להיות אדמו"ר זהו תאוה כמו כל תאוות בעולם. "נכון, אתה צודק" אמר הרבי, אבל כדי להשיג את התאוה הזאת, צריך קודם לבטל ולהכניע את כל התאוות האחרות שישנן בעולם הזה. ולכן, כלל הוא, כי בכל מקצוע בעולם יש "בעל מקצוע אמיתי" ויש "בעל מקצוע מסולף", אבל להיות אדמו"ר — אין אלא אחד, כי למי שיש לו זקן ופאות ולובש קאפוטה וחובש שטריימל ועובד את ה' ומתפלל כל היום ובלילה הוא עוסק בתורה — זהו הרב האמיתי, אפילו אם הוא עושה הכל שלא לשמה.

בית הכנסת המרכזי בגרוסווארדיין

קהלת גרוסווארדיין

הרה"ג יצחק אהרן לאנדעסבערג

הקהלה הזאת נוסדה לפני למעלה ממאתיים שנה והיא היתה הקהלה האורטודוקסית השניה בגודלה בכל מדינת אוסטריא — הונגאריא לאחר הקהלה האורטודוקסית בבודאפעשט. העריכו את מספר הנפשות בקהלה זו בחמש עשרה אלף. קהלה זו זכתה להערכה בכל המדינה, הודות לעובדה כי למרות היותה אשכנזית מובהקת (ולא חסידית), התנהגה ברוח התורה והיראה ושימשה כדוגמא לכל קהלות המונרכיא.

רבה הראשון המפורסם של קהלת גרוסווארדיין היה הרה"ג ר' ישראל יצחק אהרן לאנדעסבערג ז"ל, תלמידו של מרן ה"חתם סופר", שהיה גאון ותפס ישיבה גדולה. בין תלמידיו נמנו הגאון ר' מרדכי לייב ווינקלער ממאדע זצ"ל והרה"ג ר' יעקב קאפל רייך ז"ל מבודאפעשט.

למרות זאת, הציקו לו החוגים החרדים והחסידים מגרוסווארדיין, בשל עמדתו הפשרנית כלפי הריפורמים. בקונגרס שהתקיים בשנת תרכ"ט (1868), התנגדו הנציגים הריפורמים לייסוד קהלה על יסוד ה"שלחן ערוך", ואז קרא בקול גדול הרה"ג ר' ירמיה לעזו ז"ל, רבה של אויהעל: "ארור האיש שישב פה במושב האנשים החטאים האלה", וכל הרבנים האורטודוקסים יצאו מן האולם באופן הפגנתי, הרב לאנדעסבערג נשאר על מקומו ולא עזב את הישיבה עד הסוף. היהודים היראים מגרוסווארדיין לא יכלו לסלוח לו על זה, וכשביקר מרן ה"כתב סופר" במחוז טראנסילבניא, לרגל נישואי בנו ר' משה, שהתחתן עם בתו של הגביר ר' אלימלך רוזנפלד מסעפלאק, מילא הרב מפרעשבורג אחרי בקשתם של החרדים ולא ביקר אצל ה"מרא דאתרא" של גרוסווארדיין. העובדות הצדיקו את החוגים היראים, כי הרב לאנדעסבערג השיא את בתו לדוקטור-ריבנער בשם משה דיאמאנט, רבה של קהלת סטאטוס-קבו בכפר טרנטשין גם בנו של הרב מגרוסווארדיין נעשה רב בקהלת סטאטוס-קבו בסעגהאלום. לאחר פטירתו של הרה"ג ר' ישראל יצחק אהרן לאנדעסבערג ז"ל היו שני מועמדים למלא את מקומו: הרה"ג ר' יעקב קאפל רייך, רבה של ווערבו והרה"ג ר' משה הרש פוקס, רבה של וואגסערעדא (שעי' פרעשבורג). בסופו של דבר נבחר האחרון, אך הוא היסס לבוא בגלל היחסים המתוחים ששררו בין הזרמים השונים בתוך הקהלה. באותה תקופה למד בישיבת פרעשבורג בחור מגרוסווארדיין ושמו ר' אברהם פרנקל (מי שנבחר יותר מאוחר ליו"ר הלשכה המרכזית האורטודוקסית בבודפעשט), הוא הוא שהשפיע על הרב מוואגסערעדא לבוא ולמלא את כסא הרבנות בגרוסווארדיין.

הגאון ר' משה הרש פוקס

הרה"ג ר' משה הרש פוקס היה תלמידו המובהק של מרן ה"כתב סופר זצ"ל ואמרו עליו שהיה תלמיד המחכים את רבותיו, כי רבה של פרעשבורג הראה לו את תשובותיו ששלח לרבנים מכל המונרכיא. אף כשנתן לו "סמיכות", המליץ ה"כתב סופר" בזה"ל "ובני ישראל יוצאים ביד ר'מ'ה", ראשי תיבות: רבי משה הרש.

הרב פוקס נבחר פה אחד לרבה של גרוסווארדיין ומפורסם היה כתב הרבנות שלו, שכלל י"ט סעיפים. אשר להכנסותיו של הרב, קבעו פרנסי הקהלה, כי בנוסף למשכורת שנתית ודירת שרד ראויה לשמה והכנסותיו מתחנות, גירושין ומדיני תורה, יקבל הרב על חשבון קופת הקהלה בכל שנה: ארבעה מינים, קמח למצות, ולרגל הדרשות של שבת שובה ושבת הגדול, יקבל הרב עבור כל דרשה חמישה קילוגרם סוכר ושני קילוגרם קאפע ומטבע של זהב...

מלבד היותו גדול בתורה וביראה, הצטיין כעסקן מוכשר בענינים צבוריים. התמסרותו להרמת קרנה של היהדות בכלל ולהטבעת צביון דתי תורתי על קהלתו בפרט, לא ידעה גבול. בזכות כשרונותיו השכליים וסגולותיו האישיות השכיל לקנות את לב כל החוגים בעדתו ולהפוך את גרוסווארדיין לעיר ואם בישראל, במלוא מובן המלה.

תוצאות התורה
תוצאות השנה

בתום מלחמת העולם הראשונה, כשנספח מחוז טראנסילבניא לרומניא, וכתוצאה מכך נותקו הרבה קהלות אורטודוקסיות מהלשכה המרכזית האורטודוקסית בבודאפעשט, מצאו נושאי דגל התורה לנכון, להתארגן מחדש ולהקים לשכה אורטודוקסית לקהלות החרדיות בטרנסילבניא, זאת, מכיון שברומניא העתיקה לא ידעו הבדל בין יהודים אורטודוקסים לריפורמים. לשם כך, נערך בשנת תר"ע (1919) כנס ארצי לכל הרבנים האורטודוקסים בעיר גרוסווארדיין. הממשלה הרומנית אישרה את הכנס ושלחה גם נציג רשמי מטעם משרד הדתות בבוקארעשט. בדיונים שהתקיימו במשך שלושה ימים, הוחלט להקים לשכה מרכזית לקהלות טראנסילבניא, שתפקידה לשמור על זכות האוטונומיה לכל קהלה חרדית, וזאת, ברוח התקנות של הלשכה בבודאפעשט, תקנות שנערכו בזמנם ע"י גדולי התורה דאז והיינו: המהר"ם שיק, ר' מנחם א"ש ומרן ה"כתב סופר" ועוד.

גם אנכי לקחתי חבל בכנס זה, ביליתי מספר ימים ולילות בגרוסווארדיין ונוכחתי לדעת, כי קהלה זו היא באמת עיר ואם בישראל מכל הבחינות, ראיתי במו עיני את המוסדות התורניים והציבוריים לצדקה ולגמילות חסדים, והכל מאורגן למופת. ראיתי שיש לה בתי כנסת ובתי מדרש לרוב ומקוה טהרה לתפארת, בית חולים, בית יתומים ובית מושב זקנים, וחברה קדישא מאורגנת. קיים היה תלמוד תורה לבנים בשם "חינוך נערים" ושיבה קטנה בשם "יסודי תורה". כן היתה קיימת אגודת "מחזיקי תורה" לתמיכת תלמידי חכמים עניים. רב בית הכנסת על שם זה היה הרה"ג ר' יוסף שווארץ, חתנו של הרה"ג ר' אליעזר דייטש מבאוהאד. רבה של בית הכנסת "פועלי צדק" היה הרב ר' משה קליין, ורבה של בית הכנסת לקופת גמ"ע"ש "חברת אהבת רעים" היה הרב ר' משה דוד פרידמן. זאת בנוסף לבית הכנסת המרכזי המפואר עם מקהלת ילדים וחזן ראשי בשם ריף, שהיה מפורסם כירא שמים מרבים וכבעל צדקה גדול ובנוסף לקלויז של החסידים שבראשו עמד האב ב"ד הרה"ג ר' פנחס צימעטבאום ז"ל. רוב המתפללים בבית מדרש זה היו חסידי סיגעט-סאטמער. המרכז לחסידי וויז'ניץ היתה חצרו של האדמו"ר הצדיק ר' ישראל האגער זי"ע. כן היו קיימים אדמו"רים "קטנים" בעלי בתי מדרש שכונתיים, הצדיק ר' ראובן לייפעב ואחיו רבי דוד לייפער, רבי יששכר דב לייפער והרבי ר' מנחם פרידלענדער. אך גולת

הכותרת של קהלת גרוסווארדיין היתה ה"ש"ס חברה" שבראשה עמד הרה"ג ר' ישעיה פולאק ז"ל. בבית כנסת זה ראיתי כמה מאות יהודים שמשותפים בשיעורי תלמוד קבועים כל יום. כן ראיתי בכל בתי המדרש מאות יהודים שיושבים משעות אחר הצהריים עד חצות הלילה ועוסקים בתורה ברבים, כל אחד לפי ידיעתו ויכולתו. זאת ועוד: האטליזים והמסעדות הכשרות בכל העיר היו בפיקוח הרבנות המקומית, עם משגיח קבוע בכל מקום וגם השו"בים היו יראים ושלמים. גרוסווארדיין היתה, במלוא מובן המלה, עיר מלאה חכמים וסופרים.

אמרתי כבר לעיל, כי בעקבות הזכויות שהעניקו השלטונות ליהודים בסוף המאה ה-19, התגברו החוגים החילוניים בכל קהלה ודרשו הקמת בתי ספר יהודיים במקום בתי תלמוד תורה. דבר זה הרס את החיים הדתיים המסורתיים. במקום מלמדים תלמידי חכמים ויראי שמים חינוכו את הנוער מורים ומורות שברובם היו "משכילים" ואפיקורסים, ולכן, בתום הלימודים, יצא הנוער היהודי לתרבות רעה ר"ל. משום כך, התנגדו היהודים החרדים, ובראשם הרבנים, להקמת בתי ספר יהודיים ובעיקר — בתי ספר תיכוניים (גימנאזיום), מפני שראו בזאת סכנה לקיום היהדות. אולם, בגרוסווארדיין הצליח הרה"ג ר' משה הרש פוקס ז"ל לפתור את הבעיה הזאת ע"י כך, שהקים בית ספר יסודי ותיכוני יהודי על טהרת הקודש והיינו עם מנהל תלמיד חכם ומורים שומרי תורה ומצוות, שחינוכו את התלמידים ברוח ישראל סבא. בבתי ספר אלו למדו חצי יום לימודי קודש וחצי יום לימודי חול, והתוצאה לא איחרה לבוא, כי מכאן יצאו יהודים למופת, שהיו בני תורה וחרדים ויחד עם זה היתה להם יד גם בחכמות החיצוניות. האנשים האלה השתתפו בהמוניהם בלימודים בחברה ש"ס ובמחזיקי תורה ולקחו חלק בפלפול תוך לימוד גמרא ותוספות והמפורשים. השם הטוב של בתי הספר האורטודוקסיים בגרוסווארדיין היה לשם דבר בכל המדינה, והורים מכל המדינה שרצו לראות שמחה ונחת ברוח התורה והמסורה אצל בניהם שלחו את ילדיהם לבתי ספר אלו.

כל רבני הונגאריא סמכו ידיהם על שיטתו, בחינוך היהודי, של הרב משה הרש פוקס ז"ל, כי עי"ז הסיר מכשול מישראל ורבים השיב מעוזן. כולם ידעו על הרב מגרוסווארדיין, כי הוא ירא ד' בתכלית השלימות וכל מעשיו לשם שמים. בית ספר אורטודוקסי זה הטביע את חותמו על כל תלמידיו, כי "בעל בית מגרוסווארדיין" היה מוכר בכל המדינה ע"י סימנים מובהקים: הוא נראה כאדם "נאור" מבחוץ, עם חתימת זקן, אבל היה תלמיד חכם וירא שמים מבפנים.

★

הרב ר' משה הרש פוקס אסר על הנהלת בית הספר לקבל בין התלמידים את ילדיהם של בני הקהלה הריפורמית, שאינם מקבלים בבית הוריהם חינוך דתי, והוא הסביר: "רש"י אומר בפרשת תולדות, "כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת", לכאורה קשה להבין, מדוע התאמץ יעקב לרוץ לבית המדרש, הלא התינוק לומד את כל התורה במעי אמו? אלא משום שיעקב לא רצה להיות עם עשו ויחד ואפילו ללמוד תורה עמו...

★

בחגיגת הנחת אבן פינה של בית כנסת אמר: "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים", אולם, אם רוצים גם לסיים את הבניה אזי "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", כלומר, צריך להשתתף גם בכסף.

*

אביו של ר' משה הרש היה הרה"ג ר' בנימין זאב פוקס ז"ל, שביהן כרב בכפר וואגסערעד, הסמוך לפרעשבורג. מנהגו היה כמנהג כל הרבנים לומר חילוק (פשטל) בסוגיא בש"ס, שלמד לקראת הדרשה של שבת הגדול או שבת שובה. בנו, משה הרש, שהיה ילד עילוי, היה תמיד מתפלפל אתו בפני הצבור ומספר פעמים דחה את דברי אביו והפריך את הסברות שלו. מה עשה הרב בנימין זאב? פעם, לפני שהלך לשאת את הדרשה בבית הכנסת, נכנס לחדר הספרים שלו, סגר את הדלת ואמר לעצמו את חידושו בקול, וכך אמר: "אם יאמר בני משה הרש כך, אז אשיב לו כך, ואם יאמר כך, אז אני אתרץ לו כך"... פתאום יצא מתחת הספה הילד משה הרש, קפץ לפני אביו ואמר: "אבא, ואם משה הרש יגיד כך וכך, מה תשיב לו?..."

*

במסיבת שמחת תורה אמר ר' משה הרש ז"ל: התורה נקראת כלה ואנחנו החתנים, כמ"ש חז"ל "תורה צוה לנו משה מורשה א"ת מורשה אלא מאורסה" (פסחים, מ"ט). ישנם שלושה חתנים — חתן בראשית, חתן תורה וחתן מפטיר. לשנים הראשונים מתיחסים בכבוד, נותנים להם תוארים וברכות ומקיימים חופה כשהם עולים לתורה. לא כן עם חתן מפטיר. ויש לומר כי חתן בראשית דומה לחתן שהתאהב בכלתו במבט ראשון והוא נשאר נאמן ומסור לה כל ימי חייו. חתן תורה דומה לחתן שאוהב את כלתו שהיא מבית טוב, לאחר שהוא מכיר אותה ואת תכונותיה החיוביות זה זמן רב. לעומת זאת, דומה חתן המפטיר לחתן שעשה הכרות קצרה עם כלתו והוא עוזב אותה מיד, מכיון שמצא אחרת (ולכן קורין לו חתן "מפטיר" מלשון פטור, שפוטר עצמו מן התורה ועובר לקריאת הנביאים). לחתן כזה לא מגיע כבוד.

*

הגאון ר' משה הרש פוקס היה איש חולני ובכל שנה היה מבלה מספר שבועות במקום הקיט בשם טרענצער-טעפליץ. פעם, בשעת טיול בגן הצבורי, עשה הכרות עם ראב"א-פרעדיגער. לאחר כמה ימים, בא הראב"א להיפרד ממנו. לשאלתו של ר' משה הרש, למה הוא ממחר הביתה, הסביר הפרעדיגער כי בעוד עשרה ימים יהיה 18 בחודש אוגוסט, יום הולדתו של הקיסר פראנץ יוסף ועליו להתכונן בנאום חגיגי שעליו לשאת בטעמפל. — גם אני משמיע דרשה לרגל המאורע, אמר רבה של גרוסווארדיין, אבל לי יש זמן לנסוע הביתה בערב החג הלאומי. על תמיהתו של הראב"א, הסביר לו הגאון ר' משה הרש: חז"ל אמרו בפרקי אבות "הלומד תורה לשמה, זוכה לדברים הרבה", כלומר, מי שעוסק בתורה, בש"ס ובפוסקים במשך כל השנה, ה' חוננו דעת וממציא לו כל מיני רעיונות וחידושים באגדה, כשהוא זקוק לכך, והוא "זוכה לדברים הרבה", "וכל העולם כדאי הוא לו", כלומר, הרעיון והחידוש באגדה הוא כ"כ מקורי ומוצלח, שאפשר להשמיע

אותו באזני צבור מגוון. ולמה אנו זוכים למתנה הזאת מאת ה' – היות ואנחנו משקיעים כוח ומוח בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים "וקונים" את התורה בזיעת אפנו יומם ולילה, ממילא נותן לנו הקב"ה רעיון באגדה – במתנה. ובזה יש להבין את דברי שלמה: "סדין עשתה ותמכור", בגלל שהיא עשתה עסק טוב והרויחה בסדין, לכן "וחגור נתנה (מתנה) לכנעני". כאמור, אם אנו עמלים בתורה, אז הקב"ה ממציא לנו רעיונות לאגדה כשאנו זקוקים להם, כדברי רש"י (על הפסוק "כן עשה את המנורה" בפרשת בהעלותך): "ומדרש אגדה – ע"י הקב"ה נעשית מאליה".

*

כאמור, היה ר' משה הרש פוקס ז"ל גאון אדיר ובקי בכל חדרי תורה. זאת אפשר לראות גם מספרו "יד רמה". כשהגיע לגרוסווארדיין, הביא אתו מוואגסערעד מספר אברכים שהיו את ה"גרעין" לשיבתו שהקים בגרוסווארדיין ושלמדו בה כמה מאות בחורים. הוא כיהן בקהלתו במשך שלושים שנה וכל ימיו נאבק בגבורה ובמסירות נפש, למען חיזוק הדת. הוא היה אומר בשם הרה"ג ר' ישראל סאלאנטער: "רב שאין חולקין עליו בקהלתו אינו בגדר רב, ורב המפחד מבני קהלתו – אינו בגדר אדם".

לעת זקנתו, כשכבר לא היה מסוגל למלא את תפקידיו כראוי בשל חולשת גופו הגיש את התפטרותו לראשי הקהלה. הצעד הזה עורר סערה גדולה בקרב הרבנים במונארכיא, מכיון שתקדים זה יכול לשמש להרבה קהלות אמתלא ללחוץ על רבניהם, המטיפים מוסר, שיתפטרו. בסופו של דבר התערב בענין רבה של פרעשבורג, הגאון ר' עקיבא סופר (שליט"א) [זצ"ל], שהשפיע על הרב פוקס שיחזור בו מהתפטרותו.

הרב בנימין פוקס

לאחר הסתלקותו, פרץ סכסוך בין פרנסי הקהלה מסביב לכסא הרבנות ובמשך שבע שנים לא היה רב בגרוסווארדיין. בתום הקטטות הוחלט, כי את כסא הרבנות בגרוסווארדיין ימלא בנו, ה"ה הרה"ג ר' בנימין פוקס ז"ל, שכיהן אז בקהלת נאג"פאניע. הוא היה תלמידו של הרה"ג ר' יהודה גרינוואלד, אבדק"ק סאטמער. כן למד תורה מפי הגאון ר' מרדכי לייב ווינקלער זצ"ל, רבה של מאדע, ולבסוף, למד אצל מורי ורבי בעל ה"שבט סופר" בפרעשבורג. שמו הלך לפניו בכל המדינה כתלמיד חכם גדול, ירא שמים מרבים, דרשן ומטיף בחסד עליון. בנוסף לכך היה אדם פיקח, אהוב למעלה ונחמד למטה ומעוטר בכל התכונות האנושיות והיהודיות. ביתו היה בית ועד לחכמים וקיבל כל אורח בסבר פנים יפות. אמרו עליו, שהוא "טלית שכולה תכלת". היה גם בעל תואר והדרת פנים.

אולם, היה אדם חולה, לא האריך ימים ר"ל ולא כיהן בגרוסווארדיין אלא ח"י שנים. הוא נפטר בפתאומיות, בעת שביקר בעיר העסקן רבי שלמה עהרמאן מפראנקפורט התקיימה לכבוד האורח מסיבת קבלת פנים מרשימה מטעם "אגודת ישראל" הרב בנימין פוקס ז"ל, היה ראשון המברכים, והנה אך עלה לדוכן והחל לדבר נפל ונשמתו יצאה בטהרה. לאחר פטירתו, לא היה מי שימלא את מקומו וכסא הרבנות של קהלת גרוסווארדיין נשאר ריק עד תקופת השואה.

הרה"ג רבי בנימין פוקס
מגרוסווארדיין

את עניני הקהלה ניהל הבית דין צדק שבראשו עמד הרב הגאון ר' פנחס צימעטבוים ז"ל, שהיה מפורסם בכל המדינה כגאון מופלא ומובהק בהוראה (חותן הרב הגאון ר' יעקב יצחק ווייס שליט"א, בעמח"ס "מנחת יצחק", אב"ד דעדה חרדית בעיה"ק ירושלים). דומ"ץ של הקהלה היה מחותני, הרה"ג ר' משה נחום בלום, הי"ד, בן הגאון האדיר רבי עמרם בלום, רבה של אויפאל, בעמח"ס "בית שערים". ראוי לציין כי בגרוסווארדיין הופיע ירחון תורתי בשם "וילקט יוסף", ע"י הרב העורך ר' יוסף שווארץ, רבה של "מחזיקי תורה", בעמח"ס "גנזי יוסף" ועוד ספרים רבים. הוא היה בנו של הרה"ג הצדיק ר' נפתלי הכהן שווארץ ז"ל, אבדק"ק מאדע. כן יש להזכיר את הרה"ג ר' ישראל גולדמן ז"ל, שהיה מגיד שיעורים והוציא לאור ספר "כנסת ישראל" בששה כרכים ליקוטי פירושם על פרקי אבות.

אולם, קהלת גרוסווארדיין נתברכה לא רק ברבנים גדולים, אלא גם ב"בעלי בתים" למופת, שהיו מפורסמים בכל המדינה. בראש הקהלה עמד למדן מובהק, עשיר וירא השם, ה"ה ר' שלמה זלמן אולמן, נכדו של הרה"ג ר' שלמה זלמן אולמן ז"ל, רבה של מאקעווע, בעמח"ס "יריעות שלמה". ר' שלמה זלמן מגרוסווארדיין היה יחיד בדורו, מכיון שהצטיין בבקיאותו בתורה וגם בידיעותיו בחכמות חיצוניות, נוסף על כך היה איש אמיד ביותר ובביתו שכנו תורה וגדולה במקום אחד. גם אביו ר' ישראל אולמן היה גביר אדיר וראש הקהלה בגרוסווארדיין, שהשתקע במקום עם שני אחיו, אחד מהם, ר' משה אולמן, שבנו הרה"ג ר' שלמה היה רבה של העיר ביסטריץ ויו"ר הלשכה האורטודוקסית המרכזית בטרנסילבניה. חתנו של ר' משה היה הרה"ג ר' ישעיה פולאק, רבה של החברה ש"ס. גם בנו של ר' שלמה זלמן הנ"ל, — ר' ישראל אולמן, היה ראש הקהלה, עסקן צבורי ממולח ולמדן גדול. בני משפחת אולמן עמדו בראש קהלת גרוסווארדיין במשך ארבעים שנה.

משפחה מכובדת זו התגוררה בבית מפואר בן שלוש קומות, שנקרא בשם "ארמון אולמן". בית נהדר כזה, מבית ומחוץ, לא היה בכל עיר גרוסווארדיין. למרות זאת, ידעו כל היהודים, כי בבית זה שורה רוח התורה והמסורה. בכל חדר, השאירו מעל לדלת, שלוש שורות לבנים ללא כיסוי טיח, זכר לחורבן בית המקדש. היתה בבית זה ספריה מפורסמת של רבבות ספרים קדושים, ולא היתה עוד ספריה כזו בכל מדינת הונגאריא. אולם, אף אחד מבני משפחת אולמן לא האריך ימים ר"ל ולא הגיע לימי הזקנה וגם רכושם הלך לאיבוד אחרי פטירתם. שמעתי לספר כי איש אחד מהולאנד קנה את הספריה המפורסמת הנ"ל, תמורת ארבעה מיליון לעי, שהיה אז הון רב.

*

כמה חודשים בלבד לאחר פטירתו של הרב הראשי הרה"ג ר' בנימין פוקס, הסתלק בגרוסווארדיין גם האדמו"ר מוויז'ניץ, הצדיק ר' ישראל האגער ז"ל, וכל ישראל בכו את שתי השריפות אשר שרף ה'.

עוד בחייו של הרבי מוויז'ניץ התהלכו אגדות רבות על אהבתו הגדולה לכל יהודי. אהבת ישראל שלו היתה אהבה כנה ולבבית, בכך לא היה דומה לו. בהתנהגותו שימש דוגמא לחסידיו להזהר במנהגי הקהלה ולא לשנותם. היה הולך כל שנה לשמוע את דרשתו של הרב דמתא, שאמר לרגל ז' באדר, אף כי לא הבין את רוב הדברים שנאמרו בגרמנית. גם היה יושב חמש דקות "שבעה" לזכר הנפטרים, כפי שנהגו כל יושבי העיר. כן היה מקדם את פניו של המרא דאתרא בכל רגל, ונפרד ממנו בכל פעם שעזב את העיר והרב ביקר אצלו כשחזר את העיר. שילם כרטיס במקוה כמו כל בעל בית ומדי שנה היה הולך בעצמו למכור את החמץ לאב"ד של הקהלה, הרה"ג ר' פנחס צימעטבוים ז"ל.

*

מספרים על רבי ישראל צ"ל, כי בכפר וויז'ניץ הקים ישיבה בשם "בית ישראל". פעם באה אליו אמו הרבנית הזקנה בתלונה, כי בחורי הישיבה הנערים, שחוזרים על השיעורים בעזרת נשים של בית המדרש, שנמצאת בשכנותה, הם שובבים, עושים רעש גדול ומפריעים למנוחתה. הרגיע אותה בנה ואמר: "אמא יקרה, אני משחק כל הימים ב"קוויטלעך" (פתקאות) והללו חיים חיי צער ועוסקים בתורה..."

*

כשסיפרו לו על דרשה נפלאה שנשא בנו — הרה"ג ר' מענדעלע מווישעווע, אמר: "הריני כתרגולת דוגרת שמביאה את הברווזים האפרוחים לבריקה, הם שוחים במים עמוקים והיא יודעת רק להסתכל..."

בעיר גרוסווארדיין רוכזו בגיטו שלושים וחמשה אלף יהודים, אנשים נשים וטף, וחזרו מהמחנות לאחר השיחרור רק כמה מאות בלבד. הקהלות בכפרים נחרבו כליל אבל בגרוסווארדיין נעשו מאמצים לשיקום הקהלות לאחר המלחמה. כיהנו כאן כרבנים הרה"ג ר' אשר הלוי פולאק שליט"א מבעלעניעש והרה"ג ר' בצלאל פולאק שליט"א, חתנו של ידידי ושכני הרה"ג ר' אהרן אויש ז"ל מלופענן. אך, כעבור מספר שנים, התחילו היהודים החרדים לעזוב את העיר והיגרו לארצות הברית או עלו לארץ ישראל.

ראוי לציין, כי הרב הצדיק ר' חיים מאיר האגער (שליט"א) [זצ"ל], האדמו"ר מוויז'ניץ, נמלט מגיטו גרוסווארדיין ממש ברגע האחרון. יהודים מכפר בעלעניעש, שהיה יישוב ספר והשתייך לרומניא, במרחק של כשלושים קילומטרים מגרוסווארדיין, שלחו שליח מיוחד, חקלאי רומני נוצרי, בכדי להציל את הצדיק. הרבי הוריד את הזקן שלו, התלבש בבגדים לבנים של חקלאי כפרי ועבר עפ"י נס את הגבול דרך יערות, והגיע בשלום לרומניא. הוא התגורר מספר ימים בבית יהודי בבעלעניעש, מכאן עבר לבוקארעשט. לאחר שיחרור מחוז טראנסילבניא ע"י הצבא האדום, חזר לגרוסווארדיין, אך כעבור מספר חודשים עלה לישראל.

יהודי קהלת בעלעניעש קנו את עולמם במצוות הצלת נפשות בימים הקשים ההם. הם שלחו חקלאים רומנים להציל יהודים לא רק לפי הכתובות, אלא אמרו להם: "אם אתם רואים ברחובות העיר גרוסווארדיין בני אדם עם טלאי צהוב, הביאו אותם ואת משפחותיהם לבעלעניעש". הגוים קבלו עבור כל משפחה יהודית הון תועפות.

מעזר-טעלעגד

הרב עמרם ישי מילר

במרחק עשרים קילומטר מגרוסווארדיין היה כפר בשם מעזר-טעלעגד ובו קהלה יהודית עתיקה עם בית כנסת לתפארת ובית שרד לרב המקום. יהודים ממספר כפרים שבסביבה התאחדו וקיבלו להם רב, שהתגורר בכפר זה. כאן כיהן פעם בכסא הרבנות הגאון ממאדע, בעל "לבושי מרדכי". את מקומו תפס הרה"ג ר' יוסף חיים פישמן ז"ל, בנו של הרב ר' שרגא פייש פישמן, המגיד המפורסם בפרעשבורג, וחתנו של הגאון ר' עמרם בלום מאויפאלו.

לאחר פטירתו של ר' יוסף חיים ז"ל, מילא את מקומו ברבנות, בני הרה"ג ר' עמרם ישי הי"ד, שבא בברית נישואין עם בתו היתומה. בני ז"ל הוסמך להוראה ע"י גדולי תורה בטרנאנסיבניא והיה תלמידו של הרב הגאון ר' עקיבא סופר זצ"ל בשיבת פרעשבורג. בני היה כלי מושלם: בנוסף לבקיאותו בתורה ובמילי דעלמא הצטיין גם כנואם מחונן והיה פה מפיק מרגליות. לרבנות במעזר-טעלעגד השתייכו גם הקהלות מכפרים: בארוד, בראטקע, טאטארוש ופיקלוד ועוד מספר ישובים ששכנו על גדות נהר קערש. בני ז"ל הצליח לקשור קשר נפשי עם בעלי הבתים הכפריים שלו, להיות להם ליד וליקח ולתת ולהדריך ברוח התורה והדת. הוא ניהל גם ישיבה של כמה עשרות בחורים שבאו ללמוד תורה מפיו, ביניהם גם בני, בן הזקונים — פנחס נ"י. בתקופת השואה נלקח לגיטו גרוסווארדיין, יחד עם אשתו הרבנית ושלושת ילדיו. בני משפחתו ניספו במחנה ההשמדה באושביץ והוא נשלח לעבודת פרך בפולין. כשנפטר הרב הצדיק רבי ישראל האגער, האדמו"ר מוויז'ניץ (ב' בסיון, תרצ"ו), עסקו בטהרתו רק רבנים מגרוסווארדיין והסביבה. בני, הרב ר' עמרם ישי הי"ד, השתתף ג"כ בטהרתו של הצדיק. אך הוא לא זכה לא לטהרה ולא לקבר ישראל, כי נרצח ע"י הנאצים הגרמנים ימ"ש על קדוש השם בעיר ווארשא והוא בגיל 37 בלבד, הי"ד. והנה מספר דברי תורה מחידושי:

"כה תברכו את בני ישראל אמור להם" (פרשת נשא) וכותב רש"י: "אמור להם מלא, לא תברכם בחפזון ובבהלות אלא בכוונה ובלב שלם", ואכתי דברי רש"י צ"ב, מנ"ל זאת? ואמר בני ר' עמרם ישי לפרש עפימ"ש התוס' במסכת ברכות דף י"ב, אפילו למ"ד דמצוות אינן צריכות כוונה מודח הוא היכי דהמצוה היא רק אמירה ודיבור שצריכה כוונה עיי"ש. ומעתה י"ל שז"ש הואיל והמצוה של ברכת כהנים הוי רק "אמור" להם, כלומר, רק אמירה בלבד, בלתי שום פעולה, לכן צריך שיהיה "בכוונה ובלב שלם", ודפח"ח.

*

"קימו וקבלו עליהם" (מגילת אסתר) ואיתא במס' מגילה דף י"ב קיימו מה שקבלו כבר. ואמר בני ר' עמרם ישי דהנה הבני יששכר מאריך בענין אמונת ישראל על יסוד חקירה והקבלה, ועדיף לקיים התורה ע"י קבלה מלקיימה ע"י חקירה, כי לחקירה יש סוף משא"כ הקבלה. לכן בעת גזרת הגרוש בספרד, החוקרים נשארו והמירו דתם משא"כ היהודים אשר קבלו את התורה מאבותיהם מסרו נפשם עקה"ש ע"ש. ועפי"ז

י"ל קושיית התוס' במסכת שבת דף פ"ח שהק' למה הי' צריכה הכפייה בהר סיני הלא כבר אמרו נעשה ונשמע? ולפימ"ש א"ש, כי הכפייה היתה להורות שעל ישראל לשמור את התורה עפ"י "קבלה", כמ"ש: "כפה עליהם הר כגיגית וא"ל אם אתם "מקבלים" את התורה מוטב וכו'. למרות זאת במשך הדורות רפו ידיהם של ישראל וסמכו רק על חקירה ונהנו מסעודתו של אותו הרשע וגם השתחוו לצלם (כמ"ש מגילה, י"ג) עכ"א קימו מה "שקבלו" כבר, ר"ל עכשיו קימו גם הקבלה אשר קבלו כבר בכפית ההר עליהם, כי הגיעו לידי המסקנא שהחקירה לבד אינה חזקה כל כך כמו הקבלה.

מבני הרה"ג ר' עמרם ישי הי"ד, שמעתי שאמר בשם חמיו הגאון ר' יוסף חיים פישמן ז"ל לפרש את הפסוק "ושבח אני את המתים שכבר מתו וגו'", דהנה דרכם של הבריות כשמתענינים בשלומן של צדיק, ואם משיבים להם שנפטר, אז הם אומרים חבל כי הצדיק הזה נסתלק כבר, כי היה מהראוי כי צדיק באמונתו יחיה עוד. אבל אם שואלים בשלומן של רשע ואומרים שהוא עוד חי, אז משיבים הבריות: האיש הזה עוד חי, הלא היה צריך כבר שילך לעולמו. וז"ש שלמה המלך: "ושבח אני את המתים שכבר מתו", ר"ל צדיקים אשר אומרים עליהם בלשון ש"כבר" מתו, מן החיים, כלומר שאומרים עליהם שחיים "עודנה"?! עכת"ד ודפח"ח.

*

בפרשת יתרו: "לא תגנוב" יש לדקדק, למה כתוב כאן בלשון יחיד, ואילו בפרשת בהר כתוב בלשון רבים "לא תגנובו"? ואמר בני הי"ד לפרש עפימ"ש רש"י דכאן בגנוב נפשות מדבר ולא תגנובו מדובר בגנוב ממון. א"כ לפי"ז א"ש, והיינו — לגנוב נפש מישראל הוא מלתא דלא שכיחי וזה קורה באופן נדיר ביותר אצל איש אחד, לכן כתוב "לא תגנוב" בלשון יחיד, משא"כ לגנוב ממון הוא מלתא דשכיחא, כי רוב גנבי ישראל הם, לכן כתוב שם "לא תגנובו" בלשון רבים, ופשוט.

*

"והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' לך את הברית וגו'", ומקשים המפורשים, הלא בפ' ואתחנן מסיים "היום לעשותם" וכותב רש"י "ולמחר לקבל שכרם", וכאן משמע שיש שכר מצוה בהאי עלמא והוי סתירה מיניה וביה. ואמר בני הרב הי"ד לפרש עפימ"ש המהרש"א (קידושין, מ') דזה מה שאנו אומרים דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, היינו דוקא ליחיד, אבל לרבים איכא שכר עיי"ש. א"כ לפי"ז י"ל כי בפ' ואתחנן מדובר ביחיד דכתוב "ושמרת" וגו' אשר אנכי "מצווך" היום לעשותם, עז"א רש"י שפיר "היום לעשותם ולמחר בעוה"ב לקבל שכרם", אבל כאן כתוב בלשון רבים "והיה עקב תשמעון וגו', ואם רבים מקיימים מצוות או יש שכר בהאי עלמא.

*

הספה"ק מדקדקים מ"ט סוכות דייקא הוי זמן שמחתנו ולא פסח, ואמר בני ע"ד רמז המוסר לפרש, דהנה ידועים דברי חז"ל שאומרים כי ג' רגלים מורים על ג' תקופות בחיי האדם: פסח מורה על הבחורות שהוא בחודש האביב, ושבועות מרמז את ימי האישות ימי הקציר שאז קוצר האדם תנובות עמלו, וסוכות מורה על הזקנה, ימי

האסיף שנאסף אל עמו. לפי"ז י"ל דלכן סוכות דייקא זמן שמחתנו ולא פסח, כי טוב יום המות מיום הולדו, וסוכות דייקא מרמז ע"ז והוא ע"ד המדרש שמביא את המשל של ב' ספינות, שהשמחה צריכה שתהיה בזו אשר חוזרת מן הים בשלום ולא בזו אשר פורשת לים.

הרה"ג ר' עמרם ישי מילר, הי"ד
רבה של קהלת מעזו – טעלעגד
(בנו של המחבר)

קהלת אראד

היהודים הראשונים שהתיישבו בעיר זו, שנבנתה על אם הדרך בין המישור ההונגארי לבין הרמה הטראנסילבאנית, רצו לבנות בית כנסת גדול לשם ולתפארת, לפני מאה שנה, מכיון שבית הכנסת הישן שלהם היה קטן ועמד להתמוטט. אך העיריה התנגדה לכך, ולא זו בלבד שסרבה להוציא רשיון בניה, אלא התחילה לבדוק האם ליהודים יש בכלל רשות להתגורר בעיר אראד...

המאבק לבניית בית הכנסת נמשך מספר שנים. כשהקהלה זכתה סוף כל סוף לרשיון בניה, היו התושבים הגוים מקלקלים בלילה מה שהיהודים בנו ביום. עד שקם עסקן יהודי בשם משה הירשל, נסע אל הקיסר פראנץ יוזף לעיר ווינה, התיצב לפניו והציע לתת לו במתנה את בית הכנסת... הצעה מוזרה זו מצאה חן בעיני הקיסר, שהוציא רשיון מיוחד לבניית בית הכנסת ליהודי אראד. העסקן משה הירשל זכה לאות הצטיינות על הרעיון המקורי שלו.

בית הכנסת בעיר אראד

צאצאיו של אהרן חורין הלכו בעקבותיו. נכדו בשם: חורין פערענץ, כלכלן ומשפטן מפורסם בהונגאריא וחבר בית המחקרים בבוקארעשט התנצר ר"ל. שאלוהו: היתכן?! סבא שלך היה רב מפורסם באראד! השיב חורין פערענץ: "האם נכדיו של אהרן חורין צריכים להיות צדיקים יותר גדולים מנכדיו של משה מענדעלסון...!?"

*

בקהלות חרדיות בהונגאריא, אם מישהו רצה להפליג בנושא של טרפה, היה אומר: "טרף כמו אראד". אולם, לפני מלחמת העולם הראשונה התחילו להתיישב בעיר זו גם יהודים שומרי תורה ומצוות. ואירגנו קהלה אורתודוקסית. הם בחרו לרב את הרה"ג ר' יהודה סופר, בעמח"ס "מטה יהודה", בנו של הרה"ג ר' אליעזר זוסמן סופר, רבה של פאקש. לאחר המלחמה, התפתחה הקהלה באופן מהיר בכל השטחים באיכות ובכמות, בשל היותה עיר ספר – מקור לפרנסה.

אראד היתה מפורסמת בכל מחוז טראנסילבניה גם בשל שוק העופות וסוחרים יהודים רבים מכל המחוז באו לאראד לקנות עופות. עד לפני המלחמה היו משווקים עופות בעיר בעקשצ'אבא (הונגאריא), לאחר המלחמה, תפסה אראד את מקומה בתחום זה. כאן, באראד, שווקו יבולי חקלאות מכל מחוז באנאט, אחד המחוזות העשירים ביותר במדינת רומניה.

גם בקהלתי פערטרושען, היו מספר סוחרים עופות, שהביאו מידי שבוע מאראד (בחדשי החורף) אווזים מפותמים. הקונים ברובם היו יהודים יוצאי פולין והונגאריא, שסמכו על בדיקת הוושט. לעומת זאת, לא בדקו את הוושט של סתם עופות, (עי' שו"ת דברי חיים חיו"ד סי' ל"ט). אבל יהודי מארמארוש לא אכלו אווזים מפותמים בכלל, כי הם לא סמכו על הרמ"א וחששו שמא תחוב קוץ בוושט.

כפי מנהג החסידים, היו מביאים המתפללים לבית הכנסת כיבוד קל לרגל "יאהרצייט" (יום שנה לפטירה) יי"ש ועוגה. יהודי מיוצאי מארמארוש הביא פעם עוגה עשויה מקמח גס של תירס. נתחב קוץ של תירס לבין השיניים של מתפלל אחד מיוצאי פולין, שהתנפל על בעל היאהרצייט וצעק לעברו: "אתם יהודי מארמארוש לא אוכלים אווזים מפותמים, אז איך אתם עושים עוגה מתירס ומכבדים בהן אנשים, הלא יש חשש שמא תחוב קוץ בוושט..."

*

בתקופת מלחמת העולם השנייה היתה אראד עיר ואם בישראל, עם בית כנסת אורתודוקסי גדול ומפואר ובחצר בית הכנסת היה בית מדרש לחסידים ובתי תלמוד תורה למאות תלמידים, ובית שחיטה עם שוחטים מצויינים, בעלי "שטריימל" וקאפוטה. בראש הקהלה עמד הרה"ג ר' חיים סופר ז"ל, שמילא את מקום חותנו הנ"ל וניהל את קהלתו ברוח ישראל סבא. הוא הצטיין במיוחד במצוות צדקה וגמילות חסדים. בתקופת השואה עשה רבות לטובת הפליטים שמצאו מקלט בקהלתו.

הגאון משה דוד אסטרייכר

בעיר אראד כיהן כרב בית כנסת גם ש"ב הרב הגאון ר' משה דוד אסטרייכר ז"ל, רבו של הכפר צ'ימפא לשעבר. כשפרצה מלחמת העולם הראשונה, נמלט מהכפר צ'ימפא לאראד, יחד עם רוב בני קהלתו. מכיון שלא היתה פרנסתו מצוייה, היה מבקר בקהלתי כמעט בכל שנה ומשמיע דברי תורה ופניני שיחות חולין של תלמידי חכמים ואדמו"רים. הציבור חילק לו כבוד גדול אבל לא הבין אותו, כי היה ערל שפתיים, אבל אני נהניתי מאד מדבריו אם כי הייתי צריך להתאמץ, כדי לקלוט את דרשתו. והנה כמה מדבריו:

המגיד מדובנא שבת פעם אצל הצדיק רבי ר' בער (ר' דב), הנקרא "המגיד ממזריץ" זצ"ל, וראה, כי אחר ברכת המזון התחיל הרבי לשיר ולמחות כפיים והחסידים קמו ויצאו בריקודים ובמחולות בעיגול מסביב לשלחן. על זה אמר המגיד מדובנא, שהיה מתנגד: "אני רואה כאן עולם הפוך, כי מקובל בעולם שבני אדם שרים ומוחים כפיים והרב רוקד, וכאן הצדיק — רבי ר' דב — שר ובני אדם רוקדים."

*

מדוע מוסיפים בתפלת מוסף של ראש חודש בשנה מעוברת גם את המלים "ולכפרת פשע"? כי אולי נופלת טעות בחשבון שלנו כשמעברים את השנה, ונמצא, שאוכלים — חלילה — חמץ בפסח. ע"ז אנו מבקשים מאת ד' ב"ה "ולכפרת פשע."

*

אל הרב הצדיק ר' יחזקאל משינעווע זצ"ל פנה חסיד וביקש עצה, האם כדאי לו לעשות מאמצים ולאסוף את כל הכסף שיש לו ובלבד שיקנה לו בית גדול ויפה, אבל במקרה זה לא ישאר לו כסף לסחורה, או שיקנה בית יותר קטן וישאר לו גם כסף למסחר. השיב לו הצדיק: "עשה את הדבר השני, כי משנה מפורשת היא, בריש מסכת שבת, דקתני "בעל הבית בפנים ועני בחוץ", אבל עני בפנים — לא קתני..."

*

שאלו פעם את הרה"ג ר' ישעיה פיק ז"ל: איך יתכן שהדיין של בית הדין שלו נעשה חרש לעת זקנתו, הלא הוא היה צריך להיעשות עיוור, כמו שכתוב בתורה "כי השוחד יעוור עיני חכמים על זה חזקתה" ^{הפסוק נאמר לדיינים} שבדורות הראשונים, שלקחו שוחד והעינים שראו את כספי השוחד, קבלו את העונש, מדה כנגד מדה. אבל בתקופתנו אנו, הדיינים, כבר לא רואים את השוחד, כי בעלי הדינים רק מבטיחים להם שיתנו, לכן מקבלות האזניים את העונש — מדה כנגד מדה..."

*

הצדיק מאפטא ז"ל הגיע לכפר אחד ולא היה לו מקום ללון (כלומר חדר נפרד עם מטה כסא שלחן מנורה), אלא אצל שני יהודים עשירים, שאף אחד מהם לא היה לפי רוחו. על אחד אמרו אנשי המקום בבית המדרש שהוא אמנם יהודי דתי, אבל הוא בעל גאווה, ועל השני אמרו שהוא יהודי חילוני ורשע. לאחר שחשב בכובד ראש, החליט הצדיק מאפטא ללכת ללון אצל הרשע, וכך הסביר את מעשיו: "בפושע כתוב בתורה"ק "השוכן אתם בתוך טומאתם", אבל על בעל גאווה אומר הקב"ה "אין אני והוא יכולים לדור במחיצה אחת..."

*

פעם בא יהודי כפרי אל הצדיק מאפטא וביקש שהרבי יברך אותו בכדי שיצליח בבית המרוח החדש שפתח. אמר לו הצדיק: "יהי רצון שיהיה לך שפע ללא ברכה". הכפרי נדהם ולא הבין את דברי הרבי. על זה הסביר לו האדמו"ר מאפטא: "כשיהודי נכנס לבית מרוח, הוא מבקש כוסית אחת קטנה של יי"ש, אומר ברכה, שותה והולך לו. מקונים כאלו אין פרנסה ואין שפע. לעומת זאת, גוי שנכנס לבית מרוח, אינו יוצא משם עד שהוא משתכר. זוהי אמנם שתייה ללא "ברכה", אבל "שפע" יש בה..."

*

הרב הגאון ר' יואל סירקיס (הב"ח) היה רבה של העיר בעלזא. אנשי קהלתו שנאו אותו עד כדי כך, שבישיבת הנהלת הקהלה הוחלט לכתוב לרב מכתב פיטורין. נתנו את המכתב לשמש הקהלה, יהודי בשם ר' שמואל הלוי, שימסור אותו לרב. במוצאי שבת, לאחר הברלה, נכנס השמש לביתו של הרב ואמר: "את המכתב הזה קבלתי בסוף השבוע שעבר, אבל, מכיון שידעתי את תוכנו, לא רציתי לצער את כב' הרב ולהפריע לו את מנוחת השבת, לכן הבאתי את המכתב רק עכשיו". על זה השיב הב"ח: "ממילא נתקבלתי כרב בעיר שידליץ, אבל מכיון שחסת על צערי בשבת, אבטיחך שיהיה לך בן גדול בתורה".

רבי יואל סירקיס, כשעזב את בעלזא, קילל את תושביה, שלא תהיה להם מנוחה לא בחיים ולא לאחר המות. וכך הוה: כשהשלטונות עשו את מסילת הברזל לראווע-רוסקע, חצו את בית הקברות, והטרידו את עצמותיהם של תושבי בעלזא ממנוחתם העולמית.

כן התקיימה ברכתו של הב"ח. בנו של השמש, בחור בשם דוד היה עליו ולמד בישיבתו של הב"ח, כשהיה רבה של העיר קראקו (אחרי קהלת בריסק). פעם אמר ר' יואל סירקיס לבתו: "את יפה כמו הלבנה". על זה אמר הבחור דוד הלוי שישב על ידו: "לבנה יפה צריך לקדש אותה..." כך נעשה בעל ה"טורי זהב" חתנו של הב"ח.

*

הצדיק ר' פייבל, בנו בכורו של הרב הצדיק ר' שמואל הרש, האדמו"ר מאלכסנדר ישב בעיר ראדום, כשפרצה מלחמת העולם הראשונה והצבא הגרמני התקדם עד לקרבת העיר ראדום. בליל מוצאי שבת אחד לקח הצדיק ר' פייבל סידור ונר ויצא למרפסת דירתו לחדש את הלבנה. שכנים נוצרים הלשינו עליו לפני מפקדי הצבא הרוסי, שהרבי איתת כביכול לאויב הגרמני. הרוסים עצרו מיד את הרבי, הביאוהו לפני בית דין צבאי, דנוהו למיתה ותלו אותו ר"ל. כשהגיעה הבשורה הנוראה אל אביו, הצדיק רבי שמואל הרש מאלכסנדר, אמר הרבי: "כתר תחת כתר, קיסר רוסיא הסיר כתרי מעל ראשי, ואני אסיר את כתרו מעל ראשו שלו". לאחר שפרצה ברוסיא המהפכה הגדולה והצאר ניקולאי לא זו בלבד שאיבד את כתרו אלא אף את ראשו, ראו בכך חסידים ואנשי מעשה עונש של האדמו"ר מאלכסנדר, שנקם בו את נקמת בנו הצדיק ר' פייבל, הי"ד.

מתנגד פנה בשאלה, אל הצדיק ר' יחזקאל'ה קוזמיר ז"ל: "מדוע עורכים החסידים סעודת ראש חודש ברבים? האם לא היה יותר רצוי לחלק את הכסף של הסעודה הזאת לעניים?", השיב לו הרבי: "לפי מצוות התורה, יש להפריש 'מעשר שני' בשנה הראשונה והשניה לאחר שנת השמיטה. אותו דבר יש לעשות בשנה הרביעית והחמישית. לעומת זאת, לא מפרישים 'מעשר עני' אלא בשנה השלישית והשישית. מה עושים במעשר שני? עולים עם המעשר או בדמיו לירושלים ואוכלים ושותים שם בחבורת יהודים אחרים. היות ומעשר עני אנו מפרישים שנתיים בלבד, ומעשר שני — ארבע שנים, מכאן ראינו מן התורה כי אכילה ושתייה של יהודים בצותא חשובה לפני הקב"ה מאשר צדקה.

*

רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל, נשא כפיו לשמים לפני תקיעת שופר וכך אמר: "רבונו של עולם, מכיון שציווית לנו בתורתך הקדושה ואמרת 'יום תרועה יהיה לכם', אנו תוקעים לך מאה קולות ומאות אלפי ישראל מתחננים ומבקשים ממך זה אלפיים שנה, שתזכה אותנו בתקיעה אחת בלבד — 'תקע בשופר גדול לחרותנו'...

*

הטבע של אדם חולה הוא, כי הוא תמיד עצבני ותמיד כועס על כל איש, בגלל שהוא לא מרגיש טוב. הדבר הכי קטן מוציא אותו מכליו והוא מוכן לפגוע באנשים חפים מפשע ולהצית את אש המחלוקת. לכן פירש האדמו"ר רבי משה לייב מסאסוב זצ"ל: "ד' עוז לעמו יתן", כלומר, ד' יתן בריאות ועוצמה לעמו, שלא יהיו יהודים חולים וחלשים, וממילא "ד' יברך את עמו בשלום..."

*

האדמו"ר רבי ר' בונם ז"ל היה אומר: "חסיד, נקרא יהודי שמקיים כל מצוה לפנים משורת הדין. כתוב בתורה 'לא תונו איש את עמיתו', כלומר, שאסור לרמות את זולתו. ואיך מקיים החסיד מצוה זאת — שלא ירמה את עצמו..."

*

"הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" (תהלים, קי"ב) ומפרש הרה"ג ר' משה פוללאק ז"ל, כי העשירות ניכרת בביתו של אדם, כלומר, אם העני נעשה עשיר אז אינו מסתפק עוד בכלי ביתו הישנים שהיו לו עד עכשיו, אלא הוא קונה רהיטים חדשים וכלי כסף וזהב, וזהו "הון ועושר בביתו", אבל "וצדקתו" דהיינו הצדקה שלו "עומדת לעד" נשארת באותו מעמד ואינו נותן יותר מכאשר נתן מקודם.

*

"גזירה שמא... ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים" (ראש השנה, כ"ט), ומקשים הספה"ק וכי בשביל גזירה דרבנן נבטל מצוה גדולה דאורייתא כתקיעת שופר, הלא השופר מעלה זכרונותיהן של ישראל לאביהם שבשמים (כמ"ש שבת, קל"ב)? ותיריך הרה"ג ר"ש מדורוג ז"ל דהנה אם השטן מקטרג ביום הדין שישראל חטאו, אז בא המליץ וממליץ עליהם ששכחו לעשות רצון קונם, והראיה שאין תוקעין שופר בראש השנה שחל להיות בשבת משום שכחה דגזרינן שישכח ויוציא את השופר לרה"ר. אם כן, גזירה דש"י היא המלצה טובה על ישראל, כמו השופר גופא, ודפח"ח וש"י.

*

מדוע בשמונה עשרה של שבת ישנן שלוש נוסחאות ואילו בשמ"ע של יום טוב אין רק נוסחא אחת? ואומרים לתרץ בשם גדול אחד, כי שבת היא בחינת כלה כמ"ש "לקראת כלה", "במשוש חתן על כלה", לפיכך מתייחסים לשבת כמו לכלה: קודם מקדשין אותה ואומרים "אתה קדשת" ואח"כ נותנים לה סבלונות ומתנות לכן אומרים בשמ"ע של שחרית "ישמח משה במתנת חלקו" ובתפלת מנחה הוי יחוד ואומרים "אתה אחד ושמך אחד".

*

מדורי דורות מקובל לכתוב תוארים גדולים ומופריזים, כשכותבים מכתב לרב בישראל, זאת כדי לקיים בכינוי כבוד אלו משאחז"ל בפרקי אבות: "כל המכבד את התורה וכו'". ומספרים על ה"חכם צבי" ז"ל שהיה רגיל לקרוא בקול רם כל התוארים שכתבו לו, והסביר כי אז יתבייש לחטוא בשומעו שהוא אדם גדול בעיני הבריות, המכבדים את התורה שיש בו.

*

לעומת זאת, צוה הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל לבניו, כי לכשידפיסו את ספריו לא ידפיסו את התוארים שאחרים כתבו לו, מכיון שיש בה משום שתי עבירות: הכותב עבר על חנופה ואצלי הוא גיאות ואני אתבייש בעולם הבא. עם זאת, כל ימי חייו הוא כן כתב לרבנים ולתלמידי חכמים תוארים וכינויי כבוד מופריזים. כששאלוהו, למה הוא עושה כן? השיב רבי עקיבא איגר ז"ל: "הלא גם לי כותבים בני אדם תוארים גדולים, למרות שאני יודע שאין בי לא תורה ולא יראה..."

*

אמרות התורה
אמרות השלמות

"כי יהיה להם דבר בא אלי" (פרשת יתרו), וקשה, מתחיל בריבים ומסיים ביחיד? ואמר רב גדול אחד להסביר, כי בפעם הראשונה באים להתדיין אל הרב שני יהודים, אבל בפעם השנייה לא בא אל הרב שפסק את הדין תורה רק בעל דין אחד, זה שיצא זכאי, הבעל דין השני שהפסיד כבר לא בא...

*

ה"חווה" מלובלין בחן את הצדיק רבי יצחק מווארקא ז"ל כשהיה ילד ב"חדר", ושאלו למה קרוב משפחה פסול לעדות, אפילו כשהוא מעיד לחובה, הלא אז אי אפשר לחשדו שהוא נוגע בדבר? השיב הילד ר' יצחק ז"ל: "כתוב בעדות 'ועמדו שני אנשים', כלומר, מי שמעיד צריך להיות איש ובן אדם, ומי שמעיד לחובה נגד קרוב משפחה שלו, אינו בגדר איש ובן אדם..."

*

מכיון שהעיר אראד נמצאת בקרבת הגבול עם הונגאריא, והשלטונות המקומיים הרומנים חיו ביחסים טובים עם היהודים, עשו עסקני הקהלה רבות בתחום ההצלה בתקופת מלחמת העולם השנייה. אלפי פליטים יהודים מהונגאריא ומפולין עברו דרך קהלה זאת ובעזרתה המשיכו דרכם לארץ ישראל.

בשלהי המלחמה, כשרומניא הפנתה עורף לגרמניא, כבש הצבא ההונגארי האנטישמי את העיר. רובם של יהודי אראד הצליחו לברוח לערים אחרות בטראנסילבניא. היה זה ביום ערב ראש השנה של שנת תש"ה. היהודים שלא הספיקו

להמלט, היו בסכנה גדולה, כי ההונגארים התכוונו להרוג אותם. אך הם ניצלו בדרך נס. ביום שני של ראש השנה, הגיע הצבא האדום יחד עם הצבא הרומני לפרברי העיר וההונגארים ברחו על נפשם.

לאחר השיחרור, נפטר באופן פתאומי רב העיר, הרה"ג ר' חיים סופר ז"ל, ואת מקומו ברבנות מילא הרה"ג ר' אהרן צבי בריסק, רבה של הכפר צייקא, בנו של הרה"ג ר' מרדכי בריסק, ראש הישיבה הרמה בטושנאד, הי"ד. הרב בריסק הקים — בהשתדלותו ועזרתו של הרב הראשי ד"ר רוזן — ישיבה בת חמישים בחורים באראד. היתה זו הישיבה היחידה שפעלה במשטר קומוניסטי באירופה המזרחית. מכיון שערים אחרות כמו סאטמער, סיגעט, גרוסווארדיין ועוד נחרבו ורק שארית הפליטה חזרה ממחנות ההשמדה, אזי הגיעה אראד להיות העיר האורטודוקסית הגדולה ביותר בכל מחוז טראנסילבניה. אולם, כשנפתחו שערי רומניה לעליה לישראל, עזבו יהודים חרדים בהמוניהם את העיר, ביניהם רב המקום ובחורי הישיבה וכך התחילה תהליך ההתפוררות של הקהלה האורטודוקסית באראד. במקומו של הרב בריסק נתקבל כרב ר' שמעון זאב מילר שליט"א, בנו של השו"ב משאָמקוט ותלמידו של הגה"צ רבי אברהם יהושע כהנא מסאטמער, שהיה גאון בתורה, אך בעקבות הגירת היהודים הדתיים, היתה הקהלה פוחתת והולכת מיום ליום, עד שגם הרב הנ"ל היגר לארצות הברית.

רבי אהרן צבי בריסק

קהלת קרולע

העיר קרולע שנמצאת במחוז סאטמער היא קהלה עתיקה, שנוסדה לפני למעלה משלוש מאות וחמישים שנה. הרבנים של קרולע נזכרים גם בספר שו"ת "נודע ביהודה". הרה"ג ר' מאיר אסטרייכער ז"ל היה מהרבנים הראשונים הבולטים בקרולע. ממלא מקומו ברבנות היה נכדו, הרה"ג ר' משה ארי' אסטרייכער שהיה אשכנזי מובהק ומתנגד קנאי לתנועה החסידית וחדש בה בכל מיני חשדות. מספרים עליו, כי פעם ראה בעד החלון, שיהודי בלתי מוכר בלבוש חסידי נכנס לביתו. מזה עשה הרב? התחבא בתוך ארון הבגדים והרבנית אמרה לאורח, כי הרב אינו בבית. על השלחן היו ספרי קודש והאורח התיישב ע"י השלחן ואמר: "אני מוכן לעיין בספרים אלו עד שהרב יגיע". באין ברירה יצא הרב מהארון וברך לשלום את האורח. היה זה הרה"צ ר' לוי יצחק, רבה של בארדיטשוב זצ"ל. הם התחילו לשוחח בדברי תורה והתידדו מיד. הרב אסטרייכער התפלא מאד, כי אורח זה הוא גדול בתורה, למרות שהוא חסיד... כעבור זמן, הזמינה הרבנית את האורח ואת בעלה לארוחת צהרים. בין מנה למנה, שאלה הרבנית את האורח האם הוא אוהב פילפל – ורבי לוי יצחק לא השיב. כשחזרה הרבנית כבר שלוש פעמים על שאלתה, קם הרב מבארדיטשוב על רגליו, עצם את עיניו ואמר בכוונה גדולה: "אני אוהב את הבורא!" (ביודיש: "די רביצין פרעגט צו איך האב ליעב פעפער, איך האב ליעב דעם בעשעפער...").

הרה"ג ר' משה אריה אסטרייכער היה נדהג כל יום, אחרי תפלת שחרית, לשבת בבית המדרש בטלית ובתפילין וללמוד שם את שיעוריו הקבועים עד שעות הצהריים. כאן היתה לו הזדמנות לשמוע איך הרב ר' לוי יצחק שופך לבו לפני קונו בדמעות שליש בעת התפלה. כשחזר הרב אסטרייכער הביתה, אמר לרבנית שלו: "כנראה שהפולני הזה מתכוון ברצינות..." מביקור זה ואילך נרקמו יחסי ידידות אמיתיים בין הרב המתנגד מקרולע לבין האדמו"ר ר' לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל. כאשר נפטר הרה"ג ר' משה אריה אסטרייכער, נשאר אחריו בן אברך בשם יהונתן בנימין וחתן בשם ר' יהושע פריינד (קרולער), שהיה סוחר גדול. הבן היתום היה אז בגיל עשרים שנה ורצה למלא את מקום אביו ברבנות, אבל אנשי הקהלה סירבו לקבלו בשל גילו הצעיר אלא אם יביא סמיכות מרבה של פרעשבורג, מן ה"חתם סופר" זצ"ל. ה"חתם סופר" הסכים לסמוך להוראה את ר' יהושע אבל לא את הצעיר ר' יהונתן בנימין, ואמר לו שיבוא לבחינה בעוד שנתיים.

אנשי קהלת טשענגער (כפר סמוך לקרולע) ריחמו על הבחור הצעיר ומרוב חמלה, קבלו אותו לרב. ומאז, נעשתה טשענגער עצמאית וקהלה בפני עצמה עם הרב שלה. אך ר' יהושע פריינד סירב בכל תוקף לקבל עליו את עול הרבנות והמשיך לעסוק במסחר. אולם, הצאצאים שלו היו רבנים. אחד הנכדים שלו הוא הרב הגאון הצדיק ר' יהושע פריינד מנאסוד ז"ל ואחיו הוא הנגיד המפורסם ר' חיים פריינד ז"ל מסאטמער, בעל מפעל ומיליונר, יד ימינו של האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמער, שבביתו היו תורה וגדולה במקום אחד.

הרב ר' יהונתן בנימין ז"ל עלה מעלה מעלה בתורה ובעבודת ד' ונעשה למדן גדול ומפורסם, וכששמע שהאדמו"ר מברדיטשוב — ידידו של אביו המנוח — הסתלק, קרא את שם בנו הנולד לו בשם: לוי יצחק. הבן הזה היה בגיל הבר מצוה כשנפטר אביו. הוא עזב את הכפר טשענגער וקבע את דירתו בעיר מונקאטש, שהיתה עיר ואם בישראל, עיר מלאה חסידים, תלמידי חכמים ואנשי מעשה. כאן התחתן ובמשך זמן קצר נעשה עשיר ופרוש גדול. במונקאטש קראו לבית שלו בשם "הבית ההונגארי". מו"ח ז"ל, הרה"ג ר' פנחס ביליצער ז"ל, נעשה חתנו, וישב בביתו על התורה ועל העבודה כעשר שנים בערך, עד שמילא את מקום אביו בכסא הרבנות בק"ק סערענטש. ומחמת שלא נשאר בן ממלא מקום להרב הגה"צ ר' יהונתן בנימין הנ"ל, בחרו אנשי קהלת טשענגער ברב אחר, הלא הוא זקינו, הגה"ק ר' אשר אנשיל הלוי יונגרייז זצ"ל, בעמח"ס "מנוחת אשר".

זכורני, כי במסיבת האירוסין שלי, שהתקיימה בביתו של מו"ח ז"ל בסערענטש, אמר סבי (אבי אמי) הרה"ג ר' יהושע ברוך רייניץ, אב"ד דק"ק צ'צ'וביץ ז"ל, כי עכשיו רואים בעליל שהקב"ה מזווג זוגים, משום שב"אודהל" שנמצא בבית החיים של הכפר טשענגער, נמצאים הקברים של שני רבנים צדיקים ה"ה הרה"ג ר' יהונתן בנימין אסטרייכער והרה"ג ר' אשר אנשיל יונגרייז זצ"ל. בין שני רבנים אלו לא היה עד היום

בית הכנסת בקרולע

כל קשר משפחתי, ועל ידי השידוך הזה הם נעשים מחותנים – החתן הוא הנכד של הרב יונגרייז והכלה היא נכדתו של הרב אסטרייכער.

כשנפטר ר' לוי יצחק הספידו האדמו"ר ממונקאטש ואמר: "בימים הללו אבדנו שני 'רבנים', הרבי בין הרבנים היה הצדיק ר' יחזקאל משינעווע והרבי של ה'בעלי בתים' היה ר' לוי יצחק אסטרייכער".

אחרי הימים האלה תפס את כסא הרבנות בקהלת קרולע הרב ר' מאיר פערלס שהיה גאון בתורה. הרב פערלס עמד בראש הקהלה קרוב לששים שנה. ממלא מקומו היה הרה"ג ר' יעקב משה שווארץ ז"ל, שיסד ישיבה גדולה. אחריו נבחר לרבה של קהלת קרולע הרב ר' שאול בראך ז"ל, שהיה גאון מופלא, חסיד בכל מעשיו ודרשן בחסד עליון. כן עמד בראש הישיבה והעמיד תלמידים רבים. מקרולע עבר לעיר קאשו. הוציא לאור את הספר "משמרת אלעזר" ועוד ספרים.

לאחר שהרב שאול בראך עזב את כסא הרבנות, נבחר במקומו הגה"צ רבי יואל טייטלבוים [זצ"ל], שכיהן לפני כן כרב בכפר אילשובה. הוא היה בנו של הגה"צ ר' חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים, בעל "קדושת יום טוב", רבה של סיגעט. הרב ר' יואליש ניהל את הקהלה ברוח חסידית מובהקת, כן עמד בראש ישיבה גדולה והרביץ תורה למאות.

הרב אברהם אביש הורוביץ

כשהרב טייטלבוים עבר למלא את כסא הרבנות בעיר סאטמער הקרובה, פרצה בקהלת קרולע מחלוקת גדולה. חסידיו של האדמו"ר ר' יואל רצו לקבל לרב את ש"ב ה"ה הרה"ג ר' שמואל גרוס מבערבשט. אולם, מספר לא מבוטל של חברי הקהלה לא רצו בו ובחרו להם כרב את הרה"ג ר' אברהם אביש הורוביץ, נכדו של הצדיק ר' נפתלי מרופשיץ וחתנו של הרה"צ ר' יצחק אייזיק ווייס, האדמו"ר מספינקא. הדבר גרם לפירוד בין יהודי העיר קרולע, הוקמו שתי קהלות ונתקבלו שני רבנים. המריבות בין שתי הקהלות היו על סדר היום ושלחבת אש המחלוקת עלתה עד לב השמים. יהודי מחוז טראנסילבניא היו חלוקים לשתי מחנות, היו חוגים שתמכו ברב מסאטמער והיו קבוצות שתמכו ברבי מספינקא. הפעילים של שתי הקהלות הדפיסו כתבי פלסתר, שנשלחו לכל הרבנים ולכל בתי הכנסת שבמדינה. ההשמצות ההדדיות האלו, שהודפסו בפלאקאטים ענקיים באותיות קידוש לבנה, לא הוסיפו כבוד לאמונת ישראל. כמו כן הופיעו גם עתונים בכל שבוע, שם העתון של חסידי סאטמער היה "אורטודוקסישע צייטונג" ושם העתון של חסידי ספינקא היה "טראנסילבאנישע צייטונג". העורך והמו"ל של עתון זה היה ר' שמואל צבי ווייס מהכפר שאַמקוט, תלמיד חכם גדול, עסקן ממולח וסופר מוכשר, שכתב מאמרים ארסיים נגד האדמו"ר ר' יואל טייטלבוים, שכאילו הוא עומד מאחורי השערוריות בקרולע. כתב העתון היה הסופר המחונן ר' יהודה רעזמיוועש (נחשוני), מזכיר פועלי אגודת ישראל באראד. פעם בשעות הלילה המאוחרות התנפלו מספר בחורי ישיבה על העורך ר' שמואל צבי ווייס באחת הסמטאות בסאטמער ונתנו לו מכות נאמנות עד שהיה זקוק לטיפול רפואי.

הגה"צ

רבי אברהם אביש הורוביץ

כל רב בטרנאנסילבניה היה במצב קשה, מכיון שקהלתו היתה מעורבת מאנשי שתי הקבוצות היריבות. חסידי סאטמער טענו, כי מאז שכיהן בקרולע הרב שאל בראך, נוסדה תקנה כי בעת בחירת רב, אין זכות בחירה לגברים שנשותיהן הולכות בפרהסיא בשערותיהן ובגילוי ראש, וכשנבחר הרב ר' אביש כרב העיר, היו בין הבוחרים גם יהודים כאלו. הלשכה האורטודוקסית המרכזית בקלזנבורג, שהיתה, מאז ומתמיד, תחת השפעתו של האדמו"ר מסאטמער, הקימה בית דין של שלושה רבנים, וכמעט חרם הוטל על חסידי ספינקא, הקהלה שלהם בקרולע נאסרה ועל הרב הצדיק ר' אברהם אביש הורוביץ נכתב ונחתם שיהא נחשב כמו רב ריפורמי, אם ימשיך לכהן כרב בקרולע.

הדברים הדרדרו והגיעו לעתים לידי גילוי אלימות בין בחורי שתי הישיבות בקרולע, אנשים ונשים שהיו מעורבים במחלוקת ספגו מכות ברחובות העיר, בחצר בית הכנסת או במקוה. הסכסוך הגיע עד לשלל סוגיות, ויש הרותות הרומני הנוצרי בבוקרשט, הכריע מדי פעם על דעת עצמו, בעקבות השוחד שקיבל ממנהיגי שתי המחנות, מי הוא האורטודוקסי ומי הוא הריפורמי...

בינתיים, הוציא לאור העורך הנ"ל, ר' שמואל צבי ווייס חוברת בשם "מתיר אסורים", הכולל מכתבים מגאוני הדור מחו"ל שדוחים את הפסק דין של הלשכה האורטודוקסית, מבססים מעמדו של ר' אביש הורוביץ כאחד הרבנים האורטודוקסיים. בראש המתירים היה הרה"ג ר' אלעזר שפירא האדמו"ר ממונקאטש זצ"ל. להאריך בפרטים על מחלוקת זו היא משימה בלתי אפשרית, באשר קצרה היריעה מהכיל. את הסוף לקטטה זו ולחילול השם עשו ההונגארים הרשעים ימ"ש, שכבשו את חבל הארץ הזאת ובתוכה את העיר קרולע והובילו את אנשי שתי הקהלות האלו, חסידי סאטמער וחסידי ספינקא, בראש עם שני הרבנים, למחנה ההשמדה, יחד עם שאר יהודי הונגאריא, שנהרגו על קדושת השם.

מאד כואב לי לציין, כי כשנה, לפני שגורש הרה"ג ר' אברהם אביש למחנה ההשמדה, ביקר בקהלתי בפעטרושען לשבוע ימים. מכיון שאלקים יבקש את הנרדף, כיבדתי אותו ביתרת הכבוד. הוא היה שבור לגמרי והקמטים העמוקים והכחולים מתחת לעיניו העידו, כי בקהלת קרולע מציקים לו ללא רחמים. כשהתארח אצלי בבית, בתוך שיחה של דברי תורה, פרץ באופן פתאומי בבכי ובכה בקול רם כמו ילד קטן ובקושי יכולתי להרגיע אותו.

כדי להרגיע את דעתו, אמרתי את פירושו של ה"אור חדש" על הפסוק "ובלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים" (ישעיה, כ"ה) דהנה איתא בגמרא "לעתיד לבוא ישחוט הקב"ה את היצר הרע, צדיקים בוכים, איך יכלו לכבש הר גדול כזה ורשעים בוכים איך לא כבשנו את חוט השערה הזה" (סוכה, נ"ב). וז"ש הנביא "ובלע המות לנצח" דהיינו השטן הוא המלאך המות יבולע לנצח ולא יצטרכו ישראל לכבשו עוד, כי לא יחטאו עוד, אז "ומחה ה' דמעה מעל כל פנים" שלא יבכו לא הצדיקים ולא הרשעים.

*

כשכיבדתי את ר' אביש להשמייע דרשה בבידור, ^{אוצרות התורה} ~~שהיה בידור~~ לפני תפלת מוסף בש"ק, אמר לי תוך אנחות שפרצו מלבו: "מאחי מפולין מגיעות בשורות רעות על רדיפתם וגם מצב יהודי רומניא גרוע ביותר, לכן לא אגיד דברי מוסר בדרשתי, כי חז"ל אמרו: "בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו" (חולין, יו"ד), כלומר, אדם שנמצא במצב קשה והעולם חשך בעדו "אין פותחין לו חלונות", פירוש הדבר, אין בודקין אחרי נגעו וחסרונותיו, כי הצרות והסבל גרמו לכך".

*

הוא היה אומר לפרש בשם זקינו השל"ה הקדוש את דברי חז"ל: "כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם" (יומא, כ"ג), דהנה איתא בגמרא: "לעתיד לבוא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש וא"ל ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך" (תענית, ח'). הרי דארי דורס לטובת עצמו, שיהיה לו מה לאכול, וכן הזאב טורף לטובת עצמו, אבל הנחש נושך לא לטובת עצמו. כך צריך להיות התלמיד חכם, שינקום ויטור כנחש לא לטובת עצמו אלא לשם שמים.

*

"רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם" ופירש הבעש"ט הק' זצ"ל, דהנה לצדיק אין לו שום רצון ובקשות ודי לו בכל שהוא כי הוא מסתפק במוטע, ורק "רצון יראיו יעשה", דהיינו ד' עושה להם רצון, וכ"ת למה? עז"א כדי ש"את שועתם ישמע ויושיעם", כלומר, כדי שיתפללו ושיבקשו, כי ה' מתאוה לתפלתן של צדיקים.

*

סיפר לי יהודי נאמן, מניצולי השואה בדרך נס, כי נפגש עם הרה"צ ר' אביש באושוויץ, שהיה עובד כפועל בתנורי הגאזים ר"ל. הי"ד ודם כל הצדיקים שנהרגו על קדושת השם.

קהלת סאטמער

בעיר זו היתה קהלה גדולה וחסידיה שהיתה לתפארת הקהלות האורתודוקסיות במדינת אוסטריא – הונגאריא. אולם, ישיבתה היתה קרובה כי לפני ההתקוממות של ההונגארים נגד האוסטרים (1848) לא נתנו בכלל רשות ליהודי להתישב בעיר זאת. היהודים גרו בכפרים שבסביבה ורק בימי השוק היה מותר להם להיכנס לתוך העיר לכמה שעות בלבד.

הרב זאב מאנדעלבאום

הרב הראשון של סאטמער היה הרה"ג ר' זאב מאנדעלבאום ז"ל, שהיה יליד ליטא. מספרים עליו, שאמר הרבה מוסר לאנשי קהלתו החילוניים, תוך סטירה ובדיחות. פעם אמר בדרשתו: "סוללים כבר את רחובות סאטמער באבנים, זאת בגלל שאינכם כדאים לדרך על האדמה..." (ביודיש: "וייל איהר זענט נישט ווערט, וואס די ערד טראג אייך ארום...")

פעם אמרו לו: רבנים אחרים כשהם אומרים דברי הספד, כל המשתתפים בוכים, איך יתכן שדברי ההספד שלך אינם משפיעים בכלל, אנשי סאטמער נשארים אדישים ואינם מזילים דמעות? על זה השיב להם: "כל כוחי הוא רק בפתיחת הברז של הלב והנשמה, אבל אם החבית ריקה ויבשה, מה תועיל פתיחת הברז?..."

*

פעם איקלע לסאטמער דרשן שידעו עליו שאינו ירא שמים. כמוכן, סירב הרב מאנדעלבאום לתת לו רשות לדרוש בבית הכנסת. באו הגבאים וטענו כלפי הרב: יש עדים ששמעו אותו שהוא מדבר רק על תורה ומצוות. אמר להם הרב: "אתם צודקים, אבל דעו לכם, כי בשר שנשחט כדינו ונמלח ונידח כהלכה ובכ"ז טריפה היא כשנתבשל בקדירה של איסור..."

*

הוא היה אומר: ישנם יהודים שמסוגלים להחזיק מעמד ביהדותם ובקיום המצוות, עד שלא נולדו להם בנים. הבנים מתגדלים ופונים עורף לאמונת ישראל ולא זו בלבד שהם יוצאים לתרבות רעה, אלא שכופים גם על אביהם לעבור על מצוות התורה. לדוגמא – פותחים את החנות בשבת ומושיבים את אביהם על יד הקופה... ו"ש חז"ל "משנכנס אב", ברגע שנעשה משהו אבא "ממעטין בשמחה"... וזה שכתוב בתורה ק': "כי תוליד בנים והשחתם", כלומר, הבנים ישחיתו גם אתכם. ולכן אנו אומרים בזמירות ליל שבת "צאתכם לשלום מלאכי השרת", כלומר, אנו מבקשים את המלאכים שיעזבו את הבית, לטובתם הם, לפני שיגיעו הביתה הבנים עם סיגריות בפיהם... ברומה לזה אמרו – פעם כשאויבי אמונת ישראל היו בחוץ, היו מדליקין נרות חנוכה בחלון, אבל היום כשאויבי התורה נמצאים בתוך הבית, צריך להדליק את הנרות על השלחן...

*

הגה"צ ר' יהודה גרינוואלד

לאחר פטירתו של הרב מאנרעלבאום, כבר התגוררו בסאטמער מספר גדול של בעלי בתים חרדים שהתגברו על החוגים החילוניים ובחרו להם רב הגון חסיד וירא ה' מפורסם, ה"ה הגאון הצדיק ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל, תלמידו של הכתב סופר, שכיח לפני כן כרב בכפר שוראן. הוא היה מגיד בחסד עליון וצדיק אמיתי ובדרשותיו הוכיח את העם דיבר מישירים וזיכה את הרבים. דבריו הנלהבים שנאמרו תוך בכיות, יצאו מן הלב ונכנסו אל לב השומעים. הוא הצליח לשנות את פני העיר ולהרים את קרן התורה ובמשך זמן קצר נעשתה קהלתו אחת במדינה.

*

כהקדמה לא' מדרשותיו אמר: "דעו לכם רבותי, כי חוטא ופושע אני ואת דברי המוסר אני אומר לעצמי, אלא שאני משמיע את דברי קצת בקול, כדי שתשמעו גם אתם, כי חושבני שאינכם יותר טובים ממני בהרבה..."

*

פעם צעק באמצע הדרשה ואמר: "ישנם בני אדם שיראים יותר מאביהם המת (ובאים ערב ובוקר להגיד קדיש) משהם יראים מפני בורא עולם החי והקיים..."

o

הוא היה אומר: חז"ל אמרו כי "העולם הזה הוא פרודור בפני העולם הבא", ולכן כל כך מזוהם ומלוכלך כאן, כי כולם מנגבים את הבוץ מעל הנעליים והרגליים, כמו שנוהגים בפרודור...

*

בנוסף לרבנותו הגדולה עמד הגה"צ רבי יהודה גרינוואלד בראש ישיבה מפוארת, כארבע מאות בחורים הסתופפו בצל הקדוש. הוא חניך אותם ברוח החסידות, השגיח עליהם בעינא פקיאח כאב לבניו ומסר נפשו עליהם. הוא עשה זאת מכיון שלא היו לו בנים ואת בני הישיבה החזיק כבניו ורצה שיהיו לו בנים חסידים כמותו. גם גידל וחינך בביתו בחור, שהיה נכדו של מרן ה"חתם סופר" זצ"ל, בשם ר"י פרידמן. הבחור הזה היה קרובו מצד אשתו, היות וחמיו היה ר' יוזפא, בנו של מרן החתם סופר, שהתגורר בכפר ז'ירעביץ (הונגאריא העלית). רבי יוזפא היה אומר: "אני יותר גדול מאחי, היות ואני יכול להתפאר בכך שיש לי אח שהוא רבה של פרעשבורג (ה"כתב סופר"), אבל אחי לא יכול להתפאר בי..." סופו של ר' יוזפא היה טראגי מאד, כי בשל סכסוך בעניני כסף וריבית, התנפלו עליו הערלים הכפריים והרגו אותו ר"ל.

תלמידיו של הגה"צ ר' יהודה גרינוואלד העריצו אותו מאד והוציאו לאור את ספרו "שבט מיהודה".

*

עוד לפני בחירתו של הרב גרינוואלד פרצו מחלוקות בסאטמער, בין אנשי הקהלה החרדים, לבין החילונים, שרצו לבחור ברב אשכנזי מודרני. בסופו של דבר, התפלגו, והמתקדמים ייסדו קהלה נפרדת, חצי ריפורמית בשם "סטאטוס-קוו". אולם, תמיד, לפני בחירת רב העיר חלה תסיסה בין יהודי סאטמער. המשכילים היו מוכנים לחזור לקהלה האורטודוקסית, בתנאי שיבחרו להם רב אשכנזי מובהק ומתנגד...

הגאון הצדיק רבי יהודה גרינוולד
 רבה של קהלת סאטמער

הגאון הצדיק רבי אליעזר דוד גרינוולד
 רבה של קהלת סאטמער

הרב אליעזר דוד גרינוואלד

לאחר פטירתו של הרה"ג ר' יהודה גרינוואלד מילא את מקומו הרב הגאון ר' אליעזר דוד גרינוואלד ז"ל, שכיהן לפני זה כרב בישוב אישעפע. הוא היה אחיו של הרב הגאון ר' משה גרינוואלד האבדק"ק חוסט. גם רבי אליעזר דוד היה אדם גדול בענקים בתורה וביראת השם, עמד בראש ישיבה רמה וגדולה ונהג את קהלתו בדרכי החסידות כקודמיו.

גם הוא היה דרשן מחונן ובני קהלתו התרשמו ביותר מדברי המוסר שהיה אומר בדרשותיו, ברגשות קודש. פעם לפני תקיעת שופר אמר: "משל למה הדבר דומה? לקבוצת יהודים שהפליגו בספינה לארץ ישראל בדרך, עגנה הספינה על יד אי קטן שנמצא בלב ים, כדי לספק דלק, מזון ומי שתיה לנוסעי הספינה. אמר המדריך לנוסעים, אנו עושים הפסקה למספר שעות, מותר לכם לרדת ולבקר באי. אך דעו לכם, כי כאן מתגוררים כושים פראי אדם שהם גולנים, רוצחים ושטופי זימה. אמנם, אפשר לעשות אתם עסקים מוצלחים ולחטוף "מציאות", אבל חס וחלילה להישאר כאן ביניהם לאורך ימים. הספינה, לפני שתפליג, תשמיע מספר פעמים צפירות עולות ויורדות, וברגע זה על כולכם לעזוב ולחסל במהירות את כל העסקים ולרוץ ולעלות על הספינה, כי אוי לו למי שלא ישים לב לצפירות הספינה וישאר כאן ויתמזג בין הכושים האלו. רבותי — המשיך דבריו בבכיות הרב גרינוואלד — קהלת סאטמער הקדושה דומה לספינה יהודית שעושה את דרכה לכיוון ארץ ישראל שלנו, לכיוון עתיד מאושר — שנה חדשה הבאה עלינו לטובה, ולכיוון העולם הבא. הנסיבות גורמות, כי בשל הפרנסה אנו עוגנים ליד הגוים ואנו עושים אתם כל מיני עסקים, כדי לפרנס את עצמנו. אבל, כשמגיע ראש השנה ואנו שומעים את "צפירת הספינה" היהודית, כלומר את תקיעת השופר, עלינו לעזוב ולחסל כל מה שמקשר אותנו לסביבתנו ועלינו לעלות על הספינה היהודית, בכדי שנפליג ברוח תשובה ותפלה וצדקה לכיוון ארץ הקודש..."

*

הוא היה מספר על הגאון מוולאז'ין, כשהיה ילד והיו נעליו קרועות, הלך בחשכת לילה לסנדלר שיתקן אותן, כדי שיוכל למחרת ללכת ל"חדר". אמר לו הסנדלר, אמנם השעה מאוחרת, אבל כל זמן שהנר שלי דולק, אני אוכל לתקנו. אמר לו הגאון מוולאז'ין: "מלים חשובות ויקרות הוצאת מפיק, כי כולנו כל בית ישראל צריכים להגיד כך — כל זמן שהנר (נר אלקים נשמת אדם) דולק, אפשר לתקן את העבירות שבידינו..."

*

הוא היה אומר בשם הצדיק מריגענעוו ז"ל, אם האדם מתפלל במרוצת כל השנה בלי כוונה ובימים הנוראים הוא מתפלל אפילו רק פעם אחת בכוונה, אז התפלות של כל השנה נחשבים כאפסים רבים, והתפלה עם כוונה נחשב למספר אחד שנותנים אותו לפני האפסים, ואז עולה מהכל מספר גדול...

*

רבי אליעזר דוד גרינוואלד ז"ל הצביע פעם בדרשתו על יהודים שנמצאים במצוקה כלכלית, וראשית דבר מקמצים בהוצאות לדברי קדושה ומצוות התורה. למי הם דומים, לאותו יהודי שנסע בספינה, בלב ים קמה סערה גדולה שאיימה על שלום הספינה. פנה רב החובל לכל הנוסעים ואמר עלינו להקל על כובד הספינה ולכן כל הנוסעים מתבקשים לזרוק לים את החפצים שאפשר לוותר עליהם. קם היהודי ולקח את הטלית והתפילין שלו וזרקם לים...

הגה"צ רבי אליעזר דוד גרינוואלד זצ"ל נפטר ללא בנים. השאיר אחריו ברכה ספר "קרן לדוד" בהלכה ובאגדה.

ראיתי בספר זה שמביא כי חסיד אחד שאל את האדמו"ר רבי ר' זוסיא ז"ל, לאחר שחזר הביתה מהמגיד ממזריטש: "מה למדת אצל הרבי שלך?" והשיב רבי ר' זוסיא, "מהרבי שלי נודע לי שיש בורא עולם ושה' הוא אלקים". חייך על דבריו החסיד ואמר לו: מה חידוש בדבר, הלא גם אני וגם המוני עם מאמינים בזה ואומרים זאת. השיב לו רבי ר' זוסיא ז"ל: "אתה וכולכם אומרים זאת ומאמינים בזה, אבל אני יודע זאת, לא מכוח אמונה אלא מכח ידיעה ברורה" עכת"ד. מעתה י"ל שז"ש יעקב אבינו ע"ה "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", כי לכאורה קשה להבין, האם לא ידע יעקב, כי מלוא כל הארץ כבודו ולפימ"ש א"ש, כי ה"ק "אכן יש ה' במקום הזה" מכוח אמונה, אבל ואנכי לא "ידעתי". וז"ש ג"כ הנביא "וארשתין לי באמונה", כלומר, בעת האירושין היה רק אמונה, למען שתבוא אח"כ לבחינת "ידעת את ה'".

הרבי ר' יואל טייטלבוים

בשנת תרפ"ח נבחר לרבה של קהלת סאטמער הרב הגאון הצדיק ר' יואל טייטלבוים (שליט"א) [זצ"ל], בנו של הרה"ג ר' חנניה יום טוב ליפא, רבה של העיר סיגעט בעמח"ס "קדושת יום טוב". בשעת קבלתו לרב היו לו הרבה מתנגדים אולם במרוצת הזמן התרצו לו, כי נתקיים בו מ"ש "ברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו". הרב טייטלבוים בדומה לרבנים שקדמוהו, ניהל את הקהלה בדרך החסידות ותפס ישיבה גדולה. מעניין היה אורח חייו: ביום התנהג כאדמו"ר וסיים את תפלתו היומית בשעות אחר הצהריים, לעומת זאת בלילה הוא היה רב "מרא דאתרא" וקבע את קבלת הקהל לשעות הלילה. אומרים עליו, שלא ישן במטה רק בלילות שבת, במשך השבוע חטף תרדמה למספר דקות, כשהוא יושב בכורסה שלו. הוא נדס לפעמים, גם כשניהל את ה"שלחנות" בבית המדרש. ע"י התקנות שתיקן, הצליח הרב ר' יואל טייטלבוים להרים את החיים החסידיים בסאטמער עד לרמה הגבוהה ביותר, ובתקופה ההיא לא היתה עוד קהלה חסידית בעולם כסאטמער.

בימים ההם, הקהלות והרבנים במחוז טראנסילבניה (החבל הזה היה המחוז הדתי ביותר בכל מדינת רומניה) היו מאוחדים בלשכה המרכזית האורטודוקסית, שבראשה עמד הרב הגאון ר' בנציון וועזעל ז"ל, רבה של העיר טורדא שהיה נשיא

הלשכה. למרות היותו רב אשכנזי מובהק עמדה הלשכה תחת השפעתו של האדמו"ר מסאטמער, וזאת בשל העובדה, כי מספר רבנים ובעלי בתים מתלמידיו ומחסידיו של הרב טייטלבוים, למרות שהיו במיעוט, השתלטו על לשכה זו. בכנסים הארציים העבירו לפעמים החלטות קיצוניות ביותר, שבסופו של דבר גרמו לחילול השם. אברכים צעירים, רבני כפרים קטנים נבחרו כחברים במועצת ההנהלה של הלשכה האורטודוקסית, ורבנים זקנים, גאוני תורה מערים גדולות נשארו "בחוץ", משום שלא היו חסידים ולא מאוהדי האדמו"ר מסאטמער.

הרב הצדיק ר' יואל טייטלבוים בלט בין שאר האדמו"רים גם בכך, שעסק בפוליטיקה ארצית, נקט עמדה והתערב באופן פעיל בכל סכסוך שפרץ, לא רק בקהלת סאטמער, אלא בכל הקהלות שבמחוז טראנסילבניה והיתה לו השפעה עצומה על כל אחד מהחסידים שלו, שהיו תמיד מוכנים להוציא לפועל את פקודות הרבי, אפילו מתוך מסירות נפש.

הגאון הצדיק רבי יואל טייטלבוים
האדמו"ר מסאטמער

בטראנסילבניה היו בימים ההם כל מיני חסידים של אדמו"רים לסוגיהם, אבל חסידי סאטמער היו יוצאים מן הכלל והיו להם סימני היכר מובהקים באופי התנהגותם ובשיטת מלחמתם. רובם ככולם של חסידי סאטמער הקפידו על קיום המצוות החמורות והקלות והיו יראים ושלמים בדרך הרבי שלהם. הם היו גבורים וקנאים ולא בחרו באמצעי לחימה כשהיה מדובר במחלוקת שהיא לשם שמים. תמיד נשארו האחרונים בשדה הקרב עד שניצחו את יריביהם. אין עוד חסידים בעולם שהיו קשורים עם הרבי שלהם כמו חסידי סאטמער. הם העריצו אותו עד כדי כך, שאם נודע להם שהרבי נוסע ברכבת בדרכו לעיר מסוימת דרך העיר שלהם, לפני שיצאו לתחנת הרכבת לתת שלום לרבי ולנשק את ידיו, הלכו לטבול במקוה טהרה...

*

פעם בא עיתונאי יהודי חילוני לראיין את הרב הצדיק מסאטמער, ושאלו: לפי הערכתו, כמה יהודים חיים בעולם? השיב הרבי: "לפי השערתי, קיימים בעולם כחמישים אלף יהודים" (זאת היתה לפני מלחמת העולם השנייה). אמר לו העיתונאי: "אבל אנחנו יודעים, כי מספר יהודי העולם מתקרב ל-18 מיליונים?" השיב לו הרבי: "בעיני, יהודים הם רק יהודים ששומרים תורה ומצוות כמונו..." המשיך העיתונאי ושאל: "אז מה לעשות עם המיליונים הללו?" השיב הרבי מסאטמער "או שיחזרו בתשובה, או שצריך להוציא אותם מכלל ישראל..."

*

פעם התאוננו יהודי סאטמער בפני הרב דמתא, כי הגיע לבית המשפט המחוזי פרקליט מדינה חדש, אדם רשע מרושע, אנטישמי מושבע והיהודים מפחדים להתקרב אליו ולשחדו. אמר רבי יואל טייטלבוים: "אני רוצה לראות אותו". כשהראו לו את הפרקליט. אמר הרב מסאטמער: "מה אתם רוצים מהאיש הזה, הוא בסדר גמור, כפי שאני רואה, יש לו ידיים, התאזרו באומץ ותנו לו, כי הידיים של עשו שואפות ומשתוקקות לקבל מנחה מיעקב". וז"ש בהגדה של פסח "והקב"ה מצילנו מידם", כלומר, השי"ת מציל אותנו הודות לעובדה שיש להם ידיים.

רמז לשוחד אפשר למצוא גם בתוכחה "גוי עז פנים אשר לא ישא פנים" (פרשת תבוא), ואפשר להפוך את הקללה הזאת לברכה, כי בתוה"ק כתוב בדרך כלל שני דברים יחד "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (פרשת עקב), או "לא תכיר פנים ולא תקח שוחד" (פרשת שופטים). נמצא כי כאן בתוכחה שכתוב "אשר לא ישא פנים" בלבד ולא מוזכר שלא יקח שוחד, סימן שגוי עז פנים הזה כן לוקח שוחד, וזוהי הברכה...

*

ובכן, במלחמתו למען חיזוק הדת והחסידות, נקט הרבי מסאטמער עמדה קיצונית כלפי מתנגדיו ולא נתן מקום לפשרות. לאחר מלחמת העולם הראשונה, בעקבות הצרות שפקדו את ישראל בעת המלחמה ואחריה, חדר הרעיון הציוני לרחוב היהודי, והציבור התחיל להתייחס באהדה מסוימת לתנועה הזאת. בין האוהדים היו בכל קהילה גם כמה יהודים חרדים, למרות שידעו, כי בראש התנועה הציונית עומדים אנשים חילוניים וכופרים ר"ל. רבני מחוז טראנסילבניה בתקופה זו היו במצב קשה, כי הם היו צריכים לעמוד בפרץ ולא לתת לחוגים הציוניים לכבוש את הקהלות. במשך

עשרים שנה עמדו הרבנים על משמרתם ומלאו את משימתם בהצלחה, אבל הם עשו זאת בדרכי נועם ובשיטות דיפלומטיות וטקטיות שקטות ולא פגעו באיש. לא כן האדמו"ר מסאטמער, שיצא בחריפות ובהתקפות ללא רסן נגד הרעיון של שיבת ציון ונגד הציוניים. בדרשותיו ובפעולותיו. הוא כלל בין הציונים גם את חברי "אגודת ישראל", לרבות האדמו"רים, חברי מועצת גדולי התורה, שעמדו בראש התנועה. בתקופת מלחמת העולם השנייה, נשארו חסידי סאטמער ברובם בחלק הצפוני של מחוז טראנסילבניא שנספח להונגאריא. הגבול הרומני הזמני עבר קרוב להרבה ערים (גרוסווארדיין, קלוצנבורג) וכפרים שהתגוררו בהם יהודים בהמונים וזו לא היתה משימה בלתי אפשרית לעבור לרומניא, להגיע לעיר הנמל קונסטאנצא ולעלות לישראל (העליה המחתרתית מרומניא היתה פעילה גם בתקופת השואה). אולם, מתוך שנאתו של הרבי מסאטמער לציונות, יעץ האדמו"ר מסאטמער לחסידיו בתקופת השואה, לא לברוח לרומניא לא "לגנוב" את הגבולות ולא לעלות לארץ ישראל. בשעה שהיהודים עמדו במבוכה ולא ידעו להחליט האם כדאי לברוח, מכיון שלא הכירו את מזימתם ואכזריותם של הגרמנים, עשו הוראותיו של האדמו"ר מסאטמער רושם עצום על כל יהודי חרדי "לא להבהל ולא להמלט, כי קרובה הישועה לבוא". לדאבונינו לא כך היו פני הדברים — אלפי נפשות של יהודים טובים עם בני משפחותיהם הגיעו למחנות השמדה, למרות שהתגוררו בקרבת הגבול (ביניהם גם בתי האשה הצנועה רבקה הי"ד ובעלה הרב יששכר דב ליכטענשטיין, ז"ל, בוגר ישיבת פרעשבורג ונכדו של הצדיק הטהור מקולומייא, עם שלושת ילדיהם, שהתגוררו בכפר באנפיהוניאד, במרחק של עשרה קילומטר מהגבול הרומני).

אולם הרבי עצמו זכה להגיע לרומניא. בשנת תש"ד (944) כשהצבא הגרמני כבש את הונגאריא ונגזרה הגזירה להעברת יהודי סאטמער למחנות ריכוז (גיטאות) לשם העברתם למחנות השמדה, נעשתה תוכנית להבריא את האדמו"ר מסאטמער לרומניא. חסידי הרבי שיחדו קצין בכיר בצבא ההונגארי, שהבריח במכונית אמבולאנס צבאית את האדמו"ר, את הרבנית ואת הגבאי ר' יוסף אשכנזי ואת האדמו"ר מביקסאד, מסאטמער לקלוצנבורג. כאן, היה צריך הרבי להסתתר בביתו של חסיד אחד, עד שיצליח להגיע לגבול הרומני (במרחק של כעשרים קילומטר). אולם, התוכנית עלתה בתוהו והרבי נאסר ע"י המשטרה הצבאית. כך הגיע הרבי ובני ביתו לגיטו קלוצנבורג.

רובם של יהודי העיר קלוצנבורג היו ציוניים ותלמידיו של הרה"ג ר' משה שמואל גלאזנער ז"ל, שהיה יוצא מן הכלל בין הרבנים בהצטרפותו לתנועה הציונית. בעיר זו הופיע עתון יהודי ציוני יומי בשפה ההונגאריית. עתונאי אחד בשם דוקטור קאסטנער, חבר המערכת, הצליח בימים קשים אלו לקשור קשרים עם קצין בכיר נאצי, רב הטבחים בשם אדולף אייכמן ימ"ש, ולסדר אתו הברחת כשמונה מאות יהודים מגיטו קלוצנבורג לשווייצריא, תמורת תשלום הון תועפות. נעשתה רשימה של עסקנים ציונים ותיקים ומיוחסים ועשירים גדולים מקלוצנבורג והסביבה. העסקנים הציונים הכניסו גם את האדמו"ר מסאטמער לרכבת ההצלה (צדיק אחד מסאטמער, הרב ר' אליעזר פיש, האדמו"ר מביקסאד, שהיה צדיק תמים חד בדרא, לא הוכנס לרשימת הניצולים וכך הגיע עם כל דיירי הגיטו מקלוצנבורג למחנה ההשמדה באושוויץ). עם

הרכבת הזאת הגיע הרה"צ ר' יואל טייטלבוים לבודאפעשט ומשם למחנה ברגן-בלזן. כאן הוחזקו הניצולים כששה חודשים, כי התליין אייכמן לא עמד בדיבורו ודרש סכומים נוספים.

*

סיפר לי יהודי אחד בשם הופמן מקלונבורג, שהיה גם כן ב"רכבת ההצלה" ובברגן-בעלזן מינו אותו למפקד של אחד הביתנים של כמאתיים יהודים שביניהם היה הרבי מסאטמער. מינו אותו לתפקיד זה, בהיות שבמלחמת העולם הראשונה היה קצין בצבא של הקיסר פראנץ יוסף. הביתן היה צריך ענקי מקרשים ולכל אדם היתה בו מטה. פעם בשבוע בא קצין נאצי לעשות בקורת על הסדר והנקיון. והנה עבר הקצין את הצריך לארכו ועל יד המיטה של האדמו"ר מסאטמער מצא שלולית של מים שנערים ממימי נטילת ידים של הרבי ביום ובלילה, התמלא הקצין הצעיר חימה כלפי המפקד המבוגר והצליף לו סטירת לחי מהדהדת. כשעזב הקצין את הצריך, התנפל הופמן על האדמו"ר מסאטמער והרביץ לו. אך כל האזהרות, הצעקות והמכות לא עזרו, בכל פעם כשבא הקצין לבקורת, מצא באותו מקום שלולית מים ובכל פעם ספג המפקד הופמן מכות רצח. כשהופמן נוכח לדעת שהרבי עומד על שלו וכי כל הלחצים לא יניאו אותו מגינוני הטהרה שלו, הפסיק להרביץ לרבי. האדמו"ר מסאטמער התנזר מכל אוכל שנתנו במחנה, היה לו סיר קטן, הוא קיבל מעט ירקות ומהם הכין בעצמו את ארוחתו. בדרך כלל ישב בתענית, התפלל ואמר תהלים יומם ולילה. הפנים של הרבי היו כל הזמן מכוסות במטפחת, כאילו כואבות לו השיניים, כדי שהרשעים לא יראו את זקנו ופאותיו.

האדמו"ר מסאטמער בגיטו בקלונבורג

בתום המלחמה, חזר המפקד הופמן לקלונבורג, כי חשב להמשיך בעסקים שלו במקום שהפסיק, אך טעה, כי בשלטון החדש, לא הצליח להסתדר בפרנסה. בנתיים הגיע האדמו"ר מסאטמער דרך שווייצרלא לארץ ישראל ולארצות הברית, אך לא שכח את המפקד הופמן שהרביץ לו, ובמשך שנים שלח לו כמעט בכל חודש חבילות יקרות ערך...

*

נפגשתי עם האדמו"ר מסאטמער מספר פעמים באספות של רבנים ובפעם האחרונה בשנת תרצ"ה, כששכבתי על ערש דוי בבית החולים היהודי בעיר קלונבורג הרבי בא לבקרני עם הפמליא שלו. כמובן שלא עסקנו בנושאים של הקהלות האורתודוקסיות בטראנסילבניא, אלא ניהלנו שיחה בדברי תורה. הייתי אז בסך הכל בגיל 55. מחלתי החמירה עד שהרופאים אסרו עלי לנסוע ולהשתתף בחגיגת הכתרתו כרב וחתונת בני היקר ר' עמרם ישי הי"ד, שהתקיימה בכפר מעזוטעלעגד שע"י גרוסווארדיין. אז, לפני תקופת השואה חשבתי, כי אין לאב כאב יותר גדול מזה... הרב מסאטמער התעניין על סוג מחלתי וספרתי לו על הבדיקות השונות שעברתי עליהן ושהרופאים טרם קבעו את הדיאגנוזה. על זה אמר לי הרב טייטלבוים בשם גדול אחד, שישנם שני רופאים: הקב"ה, כמ"ש "כי אני ה' רופאך" ורופא בשר ודם שכתוב אצלו "רופא ירפא". מה ההבדל בין שני הרופאים הללו? כשהקב"ה כביכול מרפא, אז באה הרפואה בפעם אחת, אבל אצל רופא בשר ודם לפעמים הוא גם מקלקל וזקוק אח"כ לרפא מה שקלקל, לכן כתוב "רופא ירפא".

נזכרנו גם בפסוק "כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך, כי אני ד' רופאך". לכאורה, קשה להבין, אם אין מחלה למצרים רופא? אולם, זה מובן לפי הרמב"ם שאומר, כי רוב המחלות הבאות על האדם, הוא בעצמו אשם בהם, מפני שהוא לא יודע איך להתנהג, מה לאכול ומה לא לאכול בימי בריאותו. האדם הוא כמו עיוור שלא רואה, נכשל תמיד ומחבל בעצמו. לכן, הרופא הטוב צריך להדריך את הפאציינטיים שלו כך, שלא יקבלו מחלה. והתפקיד של הרופא הזה ימלא הקב"ה כביכול, כדי שבני ישראל לא יקבלו מחלות.

מרן ה"חתם סופר" זצ"ל מסביר את הדבר ב"תורת משה" כך: רופא פרטי שמקבל שכר עבור כל טיפול במחלה, מעוניין שיהיו מחלות לחולה, כדי שירוויח כסף, לא כן הרופא המשפחתי, שמשלמים לו סכום קבוע לכל שנה, ואינו מקבל שכר עבור כל ביקור, אין לו כל ענין שהלקוח שלו יקבל מחלה, כי כל תפקידו הוא רק לשמור על בריאותו ולמנוע מחלה ממנו. כך גם השי"ת, נתן לנו מצוות וחוקים ומשפטים, כדי לשמור על בריאות נפשנו ולמנוע מאתנו מחלה. וז"ש הכתוב "כי אני ד' רופאך" — הקבוע ולכן "לא אשים עליך".

ואני אמרתי לפני מבקרי לפרש את דברי רש"י, שאומר על הפסוק הנ"ל "ואם אשים הרי הוא כלא הושמה, כי אני ד' רופאך", דהגמרא אומרת (מגילה י"ג) דגבי ישראל בורא ד' הרפואה קודם למכה ובאור"ה בורא הרפואה אחרי המכה. ואמר מו"ח ז"ל הטעם — כדי שיהיה בישראל כעין סתימה דמעיקרא שאין סופה להתפרק (כמבואר בשו"ע יו"ד). וז"ש רש"י: "ואם אשים הרי הוא כלא הושמה, כי אני ד' רופאך"

כלומר, כשהבאתי עליך המחלה כבר בראתי הרפואה והיו כסתימה דמעיקרא, שאינה מזקת עוד מאומה והיו כאילו לא הושמה. ואולי יש לומר כי לכן כתוב "כי אני ה'", כי השם הוי' מורה על ה' הוה ויהי, כלומר, כי אני ה', אשר ה' גם בעבר, עוד קודם שהבאתי עליך את המחלה – "רופאך" כבר בראתי לך את הרפואה. כשהאדמו"ר מסאטמער קם ללכת, לחץ את ידי ואיחל לי רפואה שלמה, אמר בשם גדול אחד: "כי אני ה' רופאך" פירוש הדבר, הכרה זו "כי אני ה'" היא עצמה רפואה לכל המכות..."

*

לא רק חסידי האדמו"ר מסאטמער התייחסו אל רבם בהערצה יוצאת מן הכלל, אלא כל היהודים החרדים יוצאי הונגאריא ובראשם גאוני תורה וחבר הרבנים העריכו אותו, בשל מדותיו ותכונותיו הנעלות והיינו: א) גדולתו בתורה (ספרו על התורה וההלכה, הופיע בעשרה כרכים), ב) בעל יחוס ממדרגה ראשונה (בנו של בעל "הקדושת יום טוב", נכדו של בעל "יטב לב" ונינו של בעל "ישמח משה" האדמו"ר מאוהעלי), ג) השפעתו הקוסמת על חסידיו למען חיזוק הדת והרמת קרן התורה והחסידות (בתום מלחמת העולם השניה, הגיע מארץ ישראל לארצות הברית בידים ריקות ובחוסר כל. כשפתח בית מדרש בעיר ברוקלין היה לו בקושי "מנין", אך במשך מספר שנים הצליח לגייס מסביב לחצרו רבבות חסידים, יהודים יראים ושלמים ולייסד את אחת הקהלות החסידיות המפוארות בעולם, ובה ישיבה וכולל של כמה מאות בחורים ואברכים העוסקים בתורה יומם ולילה. וזאת בלב לבה של ארצות הברית, המטרופולין של היהדות החילונית והמתבוללת. ד) למרות ששיכל את שתי בנותיו (האחת היתה אשתו של הרה"ג ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים, רבה של העיר סיגעט הי"ד, והשניה אשתו של הרה"צ ר' חנניה יו"ט ליפא האדמו"ר מסאטוב) ואת אשתו הרבנית, לא זכה לנכדים ונשאר גלמוד ר"ל, באסונות אלה לא נפלה רוחו והוא המשיך לעבוד את ד' בשמחה רבה ובהתלהבות חסידית עצומה. אורח חייו הפשוט, הצנוע והקדוש ושיטתו בעבודת ד' עד למסירות נפש ממש, היו לאגדה. את כל ממונו היה מפזר לצדקה ולגמילות חסדים והעביר באופן קבוע, מידי חודש בחודשו אלפי דולרים להחזקת מוסדות תורתיים בארץ הקודש.

*

לאחר פטירתו של הרה"ג ר' יוסף צבי דושינסקי ז"ל, נבחר האדמו"ר מסאטמער כרבה של העדה החרדית בעיה"ק ירושלים. הרב ר' יואל טייטלבוים השתמש בתואר זה, אך סירב להשתקע בארץ ישראל. לעומת זאת, התחייב להיות ה"מרא דאתרא" של עיה"ק ירושלים, להחזיק בבית דין של העדה החרדית, בבתי מדרש, במקואות, בבתי "תלמוד תורה" ובישיבות שלומדים בהם רק על טהרת הקודש בשפת "יודיש", ובלבד שהמוסדות לא יקבלו כל תמיכה כספית מהממשלה הציונית.

שאַמקוט

במחוז סאטמער היה קיים כפר בשם שאמקוט, שיהודים התיישבו בו לפני כמאה וחמשים שנה. אזור הררי זה התפרסם בפירותיו המשובחים והיהודים היו ברובם סוחרי פירות. מייסדי הקהלה היו מגאליציא ולפני מאה שנה בנו בית כנסת גדול לתפארת. רבה הראשון של הקהלה שמנתה קרוב לאלף נפשות היה הרה"ג ר' עזריאל אייזיק קעלער ז"ל (נזכר בשו"ת כתב סופר, מהר"ם שיק ואבני צדק). מילא את מקומו ברבנות בנו, הרה"ג ר' אהרן צבי קעלער ז"ל, חתנו של הרה"ג ר' יעקב קאפל ליכטענשטיין, אחיו של הצדיק ר' הלל מקולומייא. לאחר פטירתו, ירש את מקומו חתנו הרה"ג ר' יוסף צבי הלפערן הי"ד, בנו של הרה"ג ר' בנציון, רבה של קהלת נאנאש בהונגאריא, חוטר מגזע החכם צבי.

רבי יוסף צבי ז"ל, שהצטיין בחריפותו ובבקיאותו בש"ס ובפוסקים היה תלמידו של הגה"צ ר' יהודה גרינפעלד בסעמיהאלי. מכאן עבר ליצוק מים על ידיו של הגאון עמוד ההוראה ר' מרדכי לייב ווינקלער זצ"ל במאדע. הרב משאמקוט ז"ל היה מחותני, כי בני הרה"ג ר' לוי יצחק שליט"א בא בברית נישואין עם בתו מרת זיסל תי'. מחותני התנהג ברוח החסידות וחבש שטריימל, כי מקום מולדתו — נאנש — היה מרכז לחסידי סיגעט בהונגאריא. הוא ניהל בשאמקוט ישיבה של כמה עשרות בחורים והיה דרשן מחונן ובעל תפילה בחסד עליון.

אוצרות התורה
אוצרות השנה

*

פעם, ביקר אצלנו, בפעטרושען, ובהקדמה לדרשה שהשמיע בשבת בבית הכנסת אמר לפרש מ"ש בהגדה של פסח "ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו — עד כאן אומרים בשבת הגדול", כי אמרו חז"ל "בזמן שהחכם יושב ודורש והעם שומעים לו, הקב"ה מוחל עוונותיהם של ישראל. נמצא כי בימינו אנו בעוה"ר מכפרים הדרשות שהרבנים אומרים בשבת שובה ובשבת הגדול. וז"ש בעל ההגדה "עד כאן", כלומר, עד שיבנה בית המקדש, "אומרים בשבת הגדול"...

הוא היה אומר לפרש מ"ש בפרקי אבות (פרק ו') "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו וכו' בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" לכאורה יל"ד מאי ז"ש "אף" היל"ל רק "עשיתיו" לבד? וי"ל עפ"מ"ש המלבי"ם, דבריאה מורה על עצם הבריאה, ויצירה מורה על הצורה, ועשייה מורה על ההשלמה. ולפי"ז שפיר אמר ה' "בראתיו יצרתיו" אני לבד, אולם, "העשייה" היא השלמת הנפש לא היה על ידי לבד, אלא "אף" עשיתיו, רק בבחינת "אף", כי העיקר תליא באדם ע"ד שאחז"ל "הבא לטהר מסייעין לו מן השמים", וזהו "אף", כלומר, גם אני הייתי בעזרו וסייעתי לו, אבל העיקר הוא עשה. ודפח"ח.

*

*

בהגדה של פסח: "שהקב"ה חישב את הקץ לעשות וגו' ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו'" ופירש מחותני הנ"ל בשם אביו הגה"צ ר' בנציון, רבה של נאנאש, עפ"מ"ש הספה"ק דהד' מאות שנים נחשבות מברית בין הבתרים, כאשר נודע לאאע"ה הגלות והצטער על כך. א"כ ז"ש: "שהקב"ה חישב את הקץ" כלומר, הק"ץ שנים שנחסרו עוד מהד' מאות שנים "לעשות" כאילו כבר נעשו ונתקיימו. וכי תימיה איך? על זה אמר "כמ"ש לאאע"ה בברית בין הבתרים ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו'" והוא כבר אז הצטער ע"ז, לכן נחשב כאילו נתמלאו הד' מאות שנים, ודפח"ח.

*

מחותני, הרה"ג ר' יוסף צבי הלפערן ז"ל, הכין שלשה ספרים להדפסה, ספר אחד על סוגיות הש"ס מהכת"י של אביו הגאון ר' בנציון מנאנאש, ספר שני: חידושים ובירורים בהלכות, וספר שלישי מקורי ביותר, והיינו בירור מקורות של מאמרים השגורים בפי תלמידי חכמים ולא נודע מקורם בתנ"ך ובש"ס, כמו: "הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל", "צרת רבים חצי נחמה" "מאן מלכי — רבנן", "אונים לכותל", "אין אומן בלא כלים", "איש טוב מבשר טוב", "כל הכועס כאילו עובד ע"ז", "לחכימה ברמיזא ולשטיא בכורמיזא", "אין נביא בעירו", "שבעים פנים לתורה", "המתחיל במצוה אומרים לו גמור" ועוד.

מחותני לא זכה להוציא לאור את ספריו הנ"ל, מכיון שנלקח למחנות ההשמדה, אבל בלילה האחרון, קודם שגורש לגיטו בעיר באניע, מסר את הכתב יד לכומר הנוצרי שבכפרו, וכך הגיעו חידושי התורה בתום המלחמה לידי בנו שנותרו בחיים. אני תקוה, כי בנו של הרב משאָמקוט ר' אפרים פישל, שמתגורר בשווייצאריא (הוא הגיע לשם ברכבת ההצלה הנ"ל מקלונבורג) יוציא לאור את ספריו אביו הנ"ל ועי"ז יקיים את מצוות כיבוד אב וינציח את זכר הרב הגאון והקדוש, הי"ד.

*

סיפר לי מחותני משאָמקוט, כי חותנו, הרה"ג ר' אהרן צבי קעלער ז"ל, למרות שהיה צדיק גדול וישב בד' אמות של הלכה, היו לו מספר מתנגדים בתוך קהלתו. בעיקר השמיץ אותו חייט אחד שאמר תמיד למתפללים, כי הרב לא יודע לשאת דרשה משלו, כי כל דברי התורה שהרב אומר בבית הכנסת, הוא מוציא מהספר "צאנה וראנה", מה שאשתו של החייט, כמו כל הנשים הצנועות בישראל, קוראות בכל שבת אחר הצהרים.

הדברים הגיעו לאזניו של הרב. מה עשה הרב? לפני כל דרשה לקח את ספר ה"צאנה וראנה" מאשתו הרבנית ועיין בו כדי לדעת מה לא להגיד. פעם אחת בשבת שובה בבקר, כשהיה פתוח לפניו ה"צאנה וראנה", נכנס השמש של בית הכנסת כדי לקרוא לרב שיבוא כבר להתפלל, כי הצבור ממתיין לו. כשחזר השמש לבית הכנסת, פירסם בין המתפללים, כי אכן צודק החייט, מכיון שהוא ראה בעיניו, כי הרב אמנם מתכוון לדרשה מה"צאנה וראנה"...

ערדאָד

רבי יואל כ"ץ – "מומחה הגיטין"

לא רחוק משאָמקוט היה ישוב קטן ונידח בשם ערדאָד ובו קהלה יהודית בת 80 משפחות. רבו הראשון היה אחיו של מחותני הנ"ל הרד"ג ר' יקותיאל יהודה הלפערין ז"ל. מילא את מקומו ברבנות הרד"ג ר' יואל כ"ץ, שהתפרסם בכל מחוז טראנסילבניא כמומחה לגירושין. כל ימי חייו היה עסוק וטרוד בדיני תורה בין איש לאשתו, גירושין, בירור שמות אנשים ונשים, היתר מאה רבנים וכיו"ב. כל רבני טראנסילבניא הפנו אליו את ה"לקוחות" וגם החליפו אתו מכתבים בעניני גירושין לכה"פ פעם בחודש. הוא הוציא גם ספר בעניני גיטין בשם "פרדס רימונים". היה לו לר' יואל כ"ץ, חוש הומור וכשנפגשו אתו בישובי קייט ובכנסים, היה מספר בדיחות על הנושאים שהוא עוסק בהם.

סידור הגירושין פשוט ביותר – אמר הרב כ"ץ – אם הבעל מוסר בעצמו את הגט לאשתו. מסירת גט ע"י שליח היא תהליך ארוך ומסובך. בכל זאת, העדיפו האנשים למסור את הגט ע"י שליח, למרות שעלה להם יותר. בדרך כלל אמרו הגברים: "אני לא יכול לראות אותה". על זה אמר הרב כ"ץ: "הגענו לעולם הפוך – פעם, הבחור לא יכול היה לראות את הכלה עד החתונה, והיום הוא לא יכול לראות אותה אחרי החתונה..."

*

לפני סידור הגט מקובל לעשות הסכם בכתב בין הצדדים, כדי ליישב את הסכסוכים ולחלק בין האיש והאשה את הרכוש והמטלטלין שיש בבית. בדרך כלל, היו יותר בעיות עם הנשים, שחזרו בהן מהחלטתן מסעיף לסעיף והיה קשה לגמור אתן את ההסכם. על זה אמר הרב מערדאָד בשם גדול בתורה, כי נדרי איש כתובים בפרשת מטות בפסוק אחד בלבד והיינו: "איש כי ידור נדר לד' וגו'" לעומת זאת, על נדרי אשה ישנם י"ד פסוקים. מדוע? כי נשים דעתן קלה עליהן והן מתחרטות בנקל על מה שאמרו.

תולדות התורה
אוצרות השו"ת

*

איש אחד שאל את הרב כ"ץ: מדוע תיקנו חז"ל שהגבר חייב לתת מזונות לאשתו ואין האשה חייבת לתת מזונות לבעלה? הרב השיב: "שכן, פעם אחת, ניסתה אשה, הלא היא חוה אמנו, להאכיל את בעלה, ומאז ועד היום אנו סובלים מזה..."

*

"תפקידו של הרב" – אמר הרב כ"ץ – "הוא לעשות שלום בין האיש לאשה, אפילו אם הם באים בהחלטה גמורה להתגרש. אם הרב לא מצליח לעשות שלום בית, אז עוברים לעריכת הסכם בדבר הגירושין. פעם, ניסיתי להשפיע על גבר שיעשה שלום עם אשתו, עמה חי עשרות שנים, ואמרתי לו: הלא אתה איש דתי, המניח תפילין כל יום, וחז"ל אמרו "כל המגרש את אשתו מפילו מזבח מוריד עליו דמעות". השיב האיש בתמימות ואמר: "רבי היקר, אני מאד מאמין בדברי חז"ל, אבל אני הורדתי דמעות במשך שלושים שנה, מכאן ואילך מותר גם למזבח להוריד קצת

דמעות"

איש אחד בא אל הרב מערדאָד שיסדר גט לאשתו. ביקש הרב עבור זה חמש מאות לעי. תמה האיש ושאל: "למה זה עולה כל כך הרבה?" אמר לו הרב: "ידידי, תנסה לסדר גט לאשתי הרבנית ואשלם לך אלף לעי..."

*

קבוצת רבנים טענה כנגד הרב מערדאָד בשמץ של בדחנות: "חז"ל אמרו איש ואשה שכינה שרויה ביניהם, נמצא, כי כל בית בישראל הוא מקדש מעט, היתכן שאתה עוסק בחורבן בתי מקדש?! על זה השיב הרב ר' יואל כ"ץ: "זה לא נכון, אדרבה, מה שאתם הרבנים מקלקלים (ע"י שאתם נותנים חו"ק לזוגות שאינם מתאימים) אני מתקן... ותדעו לכם, כי מלת "גט" ראשי תיבות — גמר טוב..."

*

לא היתה בעיה בגירושין שהרב כ"ץ לא יכל לפתור אותה בקלות ובמהירות. הדבר היחיד שהפריע במקצת לכתיבת הגט, היתה העובדה, כי בכפר ערדאָד לא עבר נהר. הנהר הגדול בשם סאמוש (שעובר בתוך הערים קלונבורג וסאטמער) היה במרחק רב מהכפר. למולו של הרב מערדאָד, חצה את הכפר נחל קטן שנשפך לנהר סאמוש, אך בימות הקיץ התייבש הנחל ונעשה לשלולית ארוכה של בוץ. פעם ביקר בערדאָד הרה"ג הצדיק ר' אברהם יהושע פריינד זצ"ל מנאסוד. במטרה לבדוק את נכונות המלים שהרב כ"ץ כותב בגט "מתא דיתבא על נהר..." כשהרב מנאסוד יצא לרחובות הכפר והתעניין בין אנשי המקום איפה עובר כאן נהר? הראו לו נחל בוץ... לא נחה דעתו של אותו צדיק, עד שהלך ברגל מספר קילומטרים והגיע לנהר הגדול סאמוש (בשעת הדחק, אפשר לסמוך ע"ז, כמבואר בשו"ע אה"ע סי' קכ"ו בפרי חדש ובפוסקים נוספים).

קהלת מארוש-וואשארהעלי

הקהלה נוסדה לאחר ההתנחלות של ההונגארים נגד האוסטרים (1848). בתקופת הפילוג, לא הצטרפה הקהלה לא לאורטודוקסים ולא לריפורמים ונשארה "סטאטוס-קבו". אך מכיון שבמשך הזמן התחילו ראשי הקהלה לנטות לצד הריפורמים וקבלו רבנים מודרניים, פרשו ממנה היראים ויסדו את הקהלה האורטודוקסית. בית הכנסת המפואר ה"סטאטוס-קבו" נהרס למחצה ע"י המהומות של ההונגארים הנוצרים בעת עריכת המשפט של עלילת דם בטיסה-אסלאר ורק הודות להתערבות הצבא, ניצל בית הכנסת מחורבן מוחלט.

הקהלה האורטודוקסית התפתחה בעקבות פעולתם של מספר רבנים, גדולי תורה שכינהו כאן. ביניהם, יש לציין את הרה"ג ר' משה פירסט, בעמח"ס "מראה משה", אביו של הרה"ג ר' ישעיה פירסט מווינה, ואת הרה"ג ר' אהרן צבי קעלער, חותנו של מחותני הרה"ג ר' יוסף צבי הלפערן ז"ל משאָמקוט.

הרב מנחם סופר

החיים הדתיים במארוש-וואשארעהלי הגיעו לשיאם בתקופת כהונתו של הרב הגאון ר' מנחם סופר הי"ד, שהיה מוכתר בכל המדות הנעלות של רב בישראל. הרב סופר נולד לאביו הרה"ג ר' ישראל מרדכי אפרים סופר, אב"ד של הישוב שארוואר. עוד לפני הבר מצוה שלו נתייתם מאביו ר"ל. הוא למד בישיבתו של דודו, הרב הגאון ר' זוסמן סופר ז"ל בפאקש ולאחר מכן בישיבת בעל ה"שבט סופר" בפרעשבורג. היה חתנו של הרה"ג ר' שמחה בונם עהרנפעלד ז"ל, רבה של מאטערסדורף. כהונתו הראשונה כרב היתה בכפר נאג' – באיום (הונגאריא). כאן סידר לדפוס את הספר של חותנו "שו"ת חתן סופר" והוסיף גם הגהות משלו. כעבור שמונה שנים נתקבל לרב במארוש-וואשארעהלי, עיר הנמצאת במרכז מחוז טראנסילבניא, בקרבת העיר קלונבורג.

אוצרות התורה
אוצרות השנה

ראוי לציין, כי למשפחת סופר הנ"ל אין כל קשר עם משפחת ה"חתם סופר". שם המשפחה של מרן ה"חתם סופר" היה "שרייבער", אלא שבמקום "שרייבער" בגרמנית, חתם מרן את שמו בשם "סופר" בעברית. משפחת "סופר" היא משפחה אחרת לגמרי. והיינו, בתקופתו של ה"חתם סופר" חי בפרעשבורג סופר סת"ם, שהיה גאון בתורה וצדיק תמים בשם: הרב מרדכי אפרים פישל סופר. הוא היה ספרא רבה, שכתב את תשובותיו של מרן ה"חתם סופר", והיה גם רבו של מרן ה"כתב סופר". רב גאון זה זכה גם להקים שושלת של רבנים גדולים ומפורסמים בהונגאריא, מצאצאי ארבעת בניו, ה"ה: הרה"ג ר' יעקב שלום סופר בטעפעלטשון, הרה"ג ר' נפתלי סופר רב בפעטשעניידורף, הרה"ג ר' חיים סופר רב מג"מ בבודאפעשט, והרה"ג ר' אליעזר זוסמן סופר, רבה של העיר פאקש.

הרה"ג ר' מנחם סופר, רבה של וואשארעהלי (נכדו של הרב מפאקש) הקים בקהילתו ישיבה עם בית תבשיל, שלמדו בה כמאה בחורים. הוא ניהל את צאן מרעיתו בדרכי נועם ועשה הכל כדי למנוע מחלוקת. מעיד על כך המקרה עם המקוה: הרה"צ ר' אברהם יהושע פריינד זצ"ל מנאסוד, פסל את המקוה טהרה של הקהלה האורטודוקסית, שהיה ממי גשמים. הרב סופר קיבל את הפסק ועשה מאמצים כדי לבנות מקוה חדש של מי מעין.

היו לו לרב סופר מאבקים עם דוקטור לוי פערענץ, הרבינער של קהלת הריפורמים, שהיה שונא קנאי לחרדים. פעם עשה את עצמו ללעג כשאסר לבני קהלתו את השחיטה של השוחטים האורטודוקסים...

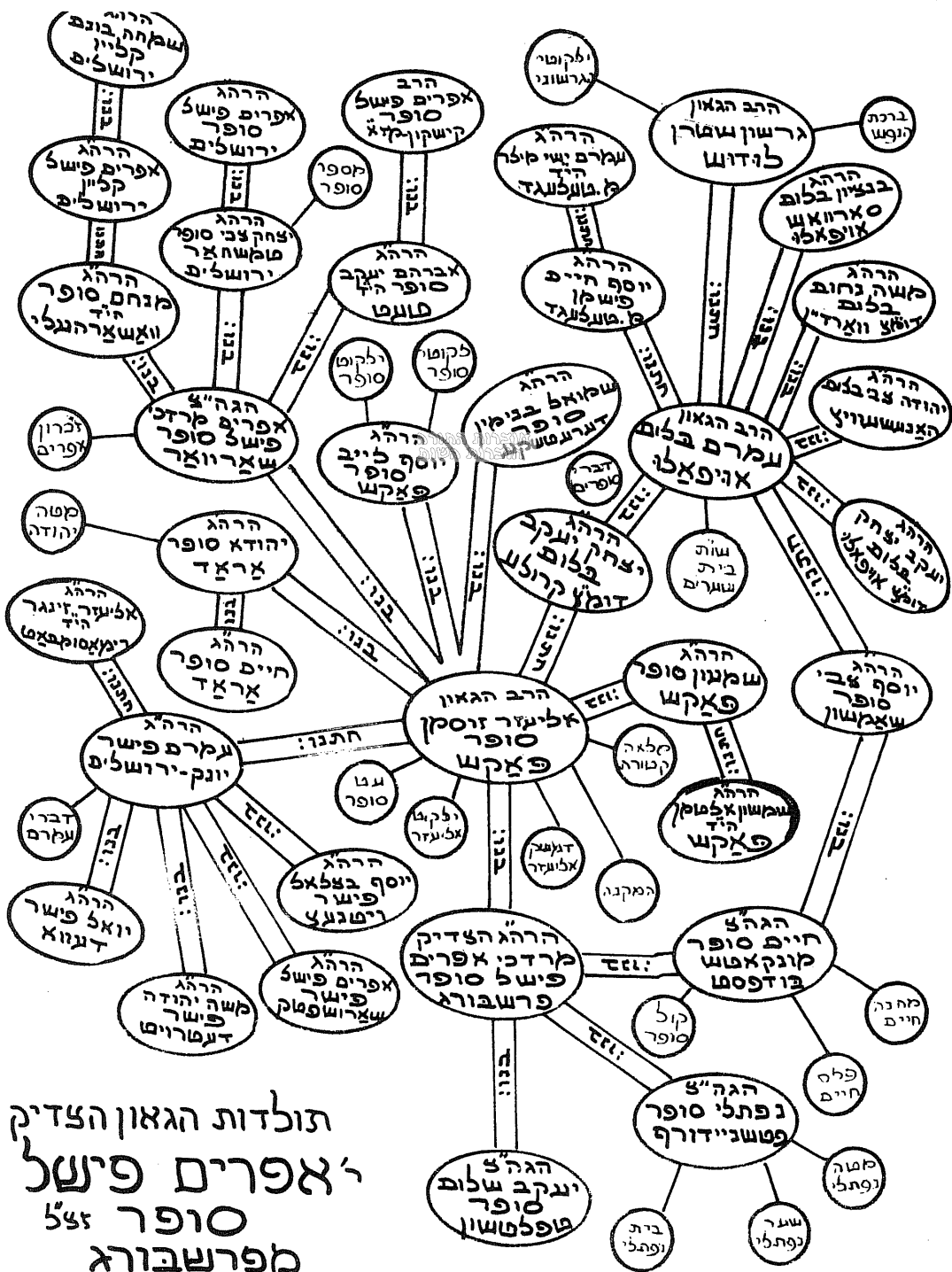
בתקופת השואה, הוזמן הרב הגאון ר' מנחם סופר למלא את כסא הרבנות בקהל היראים בבודאפעשט, אך הוא סירב לעזוב את בני קהלתו ואתם יחד הגיע למחנה ההשמדה, הי"ד. בתום מלחמת העולם השנייה מילא את מקומו ברבנות – חתנו, ידידי הרה"ג ר' אפרים פישל קליין, שליט"א, רבה של העיר דעווא, אך, לאחר מספר שנים עלה לארץ ישראל.

א
ש
א

אוצרות השירה
אוצרות השירה

הגאון הצדיק רבי אליעזר זוסמן סופר
רבה של פאקש

סאסרעגען

הרב ישראל פריינד

בקרבת העיר מארוש-וואסארהעלי, היתה קהלה חרדית ומפוארת, שכיהן בה כרב, ידיד נפשי הרב הגאון ר' ישראל פריינד ז"ל, שמילא בכסא הרבנות את מקום חותנו, הרה"ג ר' משה דוד סופר, בן הרה"ג ר' חיים סופר מבודאפעשט. הרב מסאסרעגען הי"ד היה איש אשכולות ובעל שאר רוח, תלמיד חכם מובהק ובעל מדות תרומיות, פיקח מופלג ובקי בכל השטחים.

בדרך כלל נפגשנו כמעט בכל שנה בכפר הקישינעוויץ ^{אחזקות התורה} "ספר" יורג" במחוז נאסוד, מקום מעיינות לריפוי מחלות קיבה ומעיים. כפר הררי זה, בצפונה של טראנסילבניא, שימש כל חודשי הקיץ מקום מפגש ליהודים חרדים ול"כלי קודש". בנוסף לעובדה שהרב ר' ישראל פריינד ז"ל היה גאון בתורה, היתה ידו רב לו גם בסיפורים על גדולי תורה ובשיחות חסידיות על צדיקים. והנה כמה מהפנינים ששמעתי מפיו:

הרב הגאון רבי צבי הירש ברלין, שהיה מגדולי חכמי דורו, עזב את קהלת לונדון ועבר להאלבערשטאט. פנו אליו הידידים ואמרו לו: "מדוע הרבי עוזב את קהלתנו, הלא לונדון היא עיר גדולה וישנם הרבה עוברים ושבים, הבאים לקבל את פני רבם?" השיב להם "עוברים" רואה אני פה, אבל "שבים" אינני רואה..."

*

"שמרה נפשי כי חסיד אני", ואמר הרב הגאון ר' יהודה גרינפעלד ז"ל מסענמיהאלי (שהיה תלמידו של בעל "קול אריה" ומחסידיו של בעל "דברי חיים" בצאנז) לפרש עפ"י דברי חז"ל שאמרו: "אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש", ר"ל אם יאמר לך היצה"ר על עבירה שהיא מצוה, משכחו לבית המדרש, שם ישנם ספרי קודש, תפתח את ה"שלחן ערוך" ותראה לו את ההלכה. נמצא, כי למתנגדים מהני זאת, אבל לחסיד, שהוא עושה מספר דברים שהם כנגד השלחן ערוך, או שלא נמצא בכלל בשלחן ערוך, אלא הוא עושה מה שהרבי שלו עושה, כגון שמתפלל שלא בזמנו, שהולך בשבת למקוה וכיו"ב, איזה תרופה היא בשבילו בית המדרש והשלחן ערוך? לכן אמר דוד המלך ע"ה: "שמרה נפשי — מן היצה"ר — כי חסיד אני..."

*

הרב הגאון רבי יצחק מפוזנא אמר לבעלי הבתים שלו: "הנה עשיתם אותי לעבודה זרה שנאמר עליהן 'עינים להם ולא יראו', כלומר, אני לא רואה את הבעלי בתים שלי במשך כל השבוע בבית הכנסת. ואפילו אם אתם כבר באים לבית הכנסת בשבתות, אתם לא מתפללים, 'אזנים להם ולא ישמעו' קולה של תפלה. אבל אל תעשוני לגמרי לעבודה זרה, והיינו 'ידיהם ולא ימישון' המטבעות שלכם..."

*

בפרשת קרח "וישלח משה לקרוא לדתן ואבירם" וכותב רש"י "מכאן שאין מחזיקין במחלוקת" ומפרש הגאון ר' שמעון סופר ז"ל, רבה של קראקא, דהנה לכאורה קשה, למה שלח משה אחרי דתן ואבירם, הלא הם היו מוכרים כאויבים שלו

וכבר חלקו עליו מספר פעמים והיה "חזקה" שהם בעלי מחלוקת? עכ"א רש"י שבכל זאת שלח אחריהם ולא סמך על ה"חזקה" וזהו שאין מחזיקין במחלוקת, כלומר, לענין מחלוקת לא סומכים על החזקה אלא מנסים עוד הפעם בדרכי שלום, אולי בעלי המחלוקת יתזו בתשובה.

*

מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה, ז') ופירש רב גדול אחד דהנה בכל ישועה יש ב' שמחות: שמחה א' על הצלתו, ושמחה ב' על מפלת שונאו. אולם בני ישראל שמחים רק על ישועתם ולא על מפלת שונאיהם, כמ"ש "בנפול אויבך אל תשמח" וכן כתוב "עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה", לי דייקא ולא על מפלת המצריים. יוצא מן הכלל הוא עמלק, אצל עמלק מצוה לשמוח גם על מפלתו כמ"ש "תמחה את זכר עמלק". וז"ש חז"ל "מיחייב איניש לבסומי" כלומר, הגם שבני ישראל אינם שמחים במפלת שונאיהם, אבל כאן מחויב לשמוח שתי שמחות והיינו "עד דלא ידע בין ארור המן" היא השמחה על מפלתו, "לברוך מרדכי" היא השמחה על ישועתם.

*

"לא חרבה אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה" (בבא מציעא, ל') ופירש הרב ר' שרגא צבי טענענבוים מטשאטע דה"ק — כל מה שעשו אפילו דברים שלא כהוגן, העמידו ואמרו שהוא עפ"י דין תורה. אם כן, לא עלה על דעתם אף פעם לחזור בתשובה כי אמרו שלא חטאו, אדרבה, מעשיהם מתאימים עם התורה, ולכן חרבה ירושלים.

*

"לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים" (רש"י בפ' תולדות) ופירש הגה"ק ר' שמשון מאוסטרופוליא זצ"ל, דהנה איתא במדרש, כי מלכי צדק קרא לירושלים "שלם" כמ"ש "ומלכי צדק מלך שלם", ואברהם קראה "יראה" כמ"ש "בהר ה' יראה" ובא יעקב אבינו והתפלל שמן א' ה' של תיבת יראה, יעשה ד' אות וי' וכך נעשית מתיבת "יראה" — "יורו" ובצירוף תיבת "שלם" נעשה "ירושלם" ואת ה"י"ד נתן אליהו הנביא ע"ה ונעשה "ירושלים", כל זמן שעמדה בבנינה. אבל אחרי חורבנה ניטל אות וי' מירושלים וניתנה לצור, כי מתחלה היתה שמה "צר" כמ"ש "ידו פרש צר" (איכה, א' י') ועכשיו נעשה "צור". א"כ ז"ש: "לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים, ודפח"ח ושי".

*

"בזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן", ופירש הגאון ר' זוסמן סופר ז"ל הדרשן מבודאפעשט ע"ד צחות המוסר דה"ק: "בזמן שעושין רצונו של מקום" דהיינו שצריכים ללמוד משניות אחרי אביהם הנפטר או לומר קדיש, אז "מלאכתן נעשית ע"י אחרים", כלומר, שמשלמים לת"ח אחד שילמוד משניות ושיאמר קדיש במקומם, "ובזמן שאין עושין רצונו של מקום", כלומר, כשצריך ללכת לקולנוע או לשחק בקלפים, אז "מלאכתן נעשית ע"י עצמן"...

*

על מחברים ומלקטים

פעם, גלגלנו שיחה עם הרה"ג ר' ישראל פריינד ז"ל על הדחף שדוחף כל רב בישראל להוציא לאור ספר, זאת, למרות שאינו מסוגל לכך, כי לא לכל בן אדם חונן ד' דעת לחדש חידושים בתורה. מצד אחד – זה דבר חיובי, כי זה מדרבן אותו לעסוק בתורה ובנוסף לכך הוא מנציח את שמו לדורי דורות. מאות רבנים ואדמו"רים עסקו בתורה כל ימי חייהם וחבל שלא נשאר מהם אפילו קונטרס בן עשרים דפים, להנציח את זכרם. אבל מצד שני – אם כל לא יצלח רוצה להיות מחבר ספר, מתרבים למאות ולאלפים ספרי סרק בספריות שלנו, שאף פעם לא פותחים אותם, כי אין קץ לדברי רוח.

לכן, מאד רצוי, למי שלא נתברך בכוח החידוש, שיהיה מלקט חידושים טובים של אחרים מכל מיני ספרים, כדי לזכות את הרבים, שאין להם פנאי וסבלנות לחפש פנינים בים הספרים. אך דא עקא, כי המלקטים עושים כמו אותו גנב שפרץ לחנותו של שכן, ובמקום לגנוב שעונים של זהב וכסף, הוא גנב שעוני קיר מעץ מקולקלים... כן ישנם רבנים מסוג המחברים שנעשים ל"בעלי תשובה", כלומר, כותבים ועורכים ספר "שאלות ותשובות". הם שוכחים כלל גדול, כי בזכותו של כל בר בי רב לחדש חידושים באגדה או בסוגיא בש"ס, אבל לקבוע הלכה למעשה, יש רק בזכותו של מי שהוא "בר סמכא", כלומר, סומכים עליו ועל שיקול דעתו והכרעותיו, בגלל שהוא זקן בחכמה ובשנים, או בגלל שהוא אישיות מוכרת כעמוד ההוראה, ופונים אליו בשאלות גאוני תורה מכל המדינה ומכל פנות העולם, רבנים גדולים וגאוני תורה, שגם הם בעצמם מסוגלים לברר הלכה, ולא שואלים בורים פיקטיביים, כמו הגיס שלו ה"פעלמעניק" שלו, או שוחט כפרי מהסביבה שלו.

זאת ועוד: מתוך תשובה בהלכה יש לראות את גדלותו של הפוסק, משום שיש הבדל עצום בין אם הוא מבאר את הנושא ויורד לעמקה של ההלכה עד מקורות התלמוד, ומלבן את השאלה לאור תורת הראשונים והאחרונים, מעלה סברות מקוריות ומבריקות וקובע הלכה על יסוד הגיון ודעת התורה (כך היא לדוגמא תשובה בשו"ת "חתם סופר", שרואים בעליל, כי משה אהרן אלתר ותורתו אמת).

לא כן מחברי ספרי שאלות ותשובות שבימינו (פרט לכמה גאוני מפורסמים יוצאים מן הכלל), שהם אנשים קטנים, "גמדי הרוח", שתלמידי חכמים אינם מכירים אותם, רוצים להפגין בקיאות ומרבים ל"הזכיר נשמות" של כל מיני פוסקים המביעים דעה בעד ונגד, הם עושים מלאכה ולא חכמה, שכל אברך ישיבה מסוגל לעשות, ולבסוף הם מכריעים עפ"י רוב לחומרא, כדי לברוח מכל אחריות, וזאת על יסוד סברה ש"צצה מן הבטן"...

*

פעם, שוחחנו עם הרב מסאטרעגן הי"ד על איכות השו"בים במדינתו. מענין לציין, כי המחבר בשו"ע מצא לנכון להדגיש, כי השוחט צריך שיהיה "ירא שמים

מרביתם, מה שלא מוזכר על רב מורה הוראה. אולם, ההסבר הגיוני ביותר, כי הרב שפוסק בעניני הלכה, אפשר לבדוק אחריו, והיינו – ששואלים אותה שאלה אצל רב אחר. לעומת זאת, השוחט כשהוא מכניס את ידו בבטן הבהמה ובודק סירכה בריאה ומטריף או מכשיר, אי אפשר לבדוק אחריו והכל מסור למצפוננו בלבד, לפיכך הוא צריך להיות "ירא שמים מרביתם". לכן, בהרבה קהלות בטרנסילבניה היו הרבנים אנשים מודרניים, חובשי "צילינדר", בעלי השכלה ושולטים בשפות זרות, אבל השוחטים שלהם חבשו "שטריימל" והתנהגו כאדמו"רים וצדיקים.

הספרים הקדושים, ובפרט החסידיים שבהם מוסיפים, כי על השוחט להיות גם בעל צדקה גדול, כדי להמתיק את הדינים, אחרת, הוא קצב פשוט ושופך דמים. משום כך היה מקובל בכל קהלות הונגאריא, כי השוחט היה אחראי על נושאי צדקה שבישוב, ואם בא עני חשוב לעיר, ה' תפקידו לעבור בעיר מסוחר לסוחר ולאסוף כספים לצורך האורח. כן היה ביתו של השוחט תמיד פתוח לרוחה לפני עניים ודלים שאכלו על שלחנו. הכרתי שו"ב בטרנסילבניה, שמסר את מיטתו לעני האורח והוא שכב על הארץ. לא כן היו השוחטים ברומניה העתיקה. שם לא ראו בשוחט כצדיק שעוסק במלאכת הקודש, אלא – בעל מקצוע פשוט, יהודי מסכן שעושה מלאכה שהיא לא נקיה ולא קלה.

פעם שאלתי שוחט עופות מבוקארעשט, האם אין לו בעיות בשחיטת תרנגולים שבולעים את הסימנים בעת שתופסים אותם לשחיטה. השיב לי השוחט בזה"ל: "אותי לימד הרבי שלי, כי כשעומדים לשחוט תרנגול, עושים תפיסת יד בצוואר כל כך בחוזקה ובכוח שמחניקים את התרנגול פשוטו כמשמעו, וזה ששוחטים אחרי כן את הסימנים בסכין, זה רק למראית עין..."

זכורני, שבישוב הקיט הנ"ל, היתה קבוצה של שוחטים ממולדביא, שלא היה בידם לא תורה, לא יראת ^{השם הגדול} מעשים טובים. סירב הרב פריינד אפילו לבוא בדברים אתם וכך אמר לי: "אינני אוהב לנהל שיחה עם רוצחים..."

ומספרים על מרן ה"דברי חיים" זצ"ל, שנשאל על אלו שו"בים שעשו דבר שלא כהוגן וצידד להתירם, וסיים במכתבו, כי "בודאי היה נכון למנות שו"בים אחרים במקומם, אלא שהשוחטים האחרים לא יהיו יותר טובים מהם..." ומעיד שם הצדיק מצאנז, שהכיר הרבה אברכים חסידים ויראי השם שהתנהגו כשורה, וכאשר נתקבלו לשו"בים נהפכו לאנשים אחרים.

ובזה מיושבת קושיית הגמרא במס' חולין: "הכל שוחטין לכתחלה ושחיטתן כשרה בדיעבד?", כי י"ל דה"ק "הכל שוחטין לכתחלה" בעת שבוחרים בהם, "ושחיטתן כשרה בדיעבד", כאשר כבר נבחרו והסתדרו בעבודה (ועי' בספר "נחלי דבש", דף כ"א, שמביא זאת בשם הדברי חיים זצ"ל).

★

*

ספר עולמו של אבא הודפס מתוך אוצרות התורה, עמוד 334

קהלת לודוֹשׁ

הרב גרשון שטערן

בקרבת העיר מארוש-וואסארהעלי שוכנת עיירה בשם מארוש-לודוֹשׁ ובה קהלה של יהודים חרדים. הקהלה התפרסמה בכל מחוז טראנסילבניה — לא בשל בית הכנסת המפואר שלה אלא — בשל המרא דאתרא של הישוב ה"ה הרב הגאון הגדול ר' גרשון שטערן ז"ל. הוא היה חריף ובקי בכל חדרי הש"ס דרשן בחסד עליון ומחבר ומוציא לאור ספרים מצויינים באגדה ובשמעתתא.

הרב שטערן נולד בכפר העג'עליך — מאדע בהונגאריא ולמד בישיבתו של הרב הגאון ר' עמרם בלום באויפאלו ובישיבתו של מהר"ם שיק בחוסט ובישיבת בעל ה"חתן סופר" במאטערסדורף. בהיותו בחור צעיר היה מפורסם כבר כעילוי וכנואם מחונן. למרות שהיה בנו של חייט פשוט, לקחו הגאון ר' עמרם בלום בעמח"ס "בית שערים" לביתו ונתן לו את בתו לאשה.

הרב שטערן חיבר את ספרו הגדול בשם "ילקוט הגרשוני", ו"א חלקים, פנינים יקרים מלוקטים מכל מיני ספרים, על תנ"ך ועל אגדות הש"ס ושמעתא ושאלות ותשובות. כן הוציא ספר בשם "ברכת הנפש" על ברכי נפשי ופרקי אבות.

בנוסף לכך, היה כאמור מטיף מפואר, שהקסים את שומעיו בדרשותיו. היתה לו זיקה חזקה להומור ובתוך דבריו היו שזורים בדיחות ומשלים, ועל ידי כך כבש את לב הצבור. יומם ולילה היה מעיין בספר קודש שבידו. הוא עשה זאת אפילו כשהיה נוסע ברכבת והיה מלקט פניני חידושי תורה במומחיות ובסבלנות יוצאות מן הכלל, והיה אוסף אותן לחיבורו.

אך דא עקא, כי אנשי קהלתו לא ראו ממנו הרבה נחת, כי במרבית ימות השנה לא ישב על כסא הרבנות שלו במארוש-לודוֹשׁ, אלא תמיד היה נע ונד בדרכים ובכבישים, ביקר בכל עיר ובכל כפר במחוז טראנסילבניה, הלך בעצמו מבית לבית ומחנות לחנות והציע את הספרים שלו, שהופיעו כבר, למכירה. ממי שלא קנה את הספר (ורובם ככולם לא קנו), היה מוכן לקבל גם פיצוי... הוא אהב מאד את הנוחיות ובמזוודה שלו, היו בנוסף לטלית ותפילין, נעלי בית וכתונת לילה... וספר אחד מהספרים שלו, **מכר לעולם...**

*

בימים ההם, הופיעו במחוז טראנסילבניה מספר ירחונים של ליקוטי תורה, כמו "בית ועד לחכמים" בסאטמער, בעריכתו של רבי יוסף שמעון פולאק, "אוצר החיים" בעיר דעווא, בעריכתו של הרב ר' חיים יהודה עהרנרייך, והירחון "מגד ירחים" בסאטמער, בעריכתו של ר' יוסף חיים הכהן ווייס. כן הופיע באותה עיר קונטרס שמעתתא בשם "לקט שושנה". אולם הרב הגאון ר' גרשון שטערן לא פירסם אף פעם דבר תורה בירחונים האלו. כששאלוהו לסיבת הדבר הוא אמר: "מי שאינו יודע לרקוד רוקד בחברה ובמעגל... ומי שכן יודע לרקוד רוקד לבד..."

*

פעם אמר לו לרב מלודוש יהודי אחד: "פליאה לי עליך, הלא אחז"ל: "זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתיישבת עליהם" ואצלך הדבר הוא להיפך: החידושי תורה והליקוטים שלך שנדפסו לפני חמש שנים, יותר טובים הם מהחידושים שמופיעים עכשיו". השיב לו הרב מלודוש: "אתה טועה, הליקוטים הם אותו דבר ובאותה רמה, תחפש את הסיבה אצלך, כי אותם חז"ל שהזכרת אמרו עוד משהו והיינו: "זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין דעתן מטורפת עליהן"... מאז — ועד היום — אתה יותר זקן בחמש שנים..."

*

הרב ר' גרשון שטערן אמר על מישהו שנעשה רב "בין לילה" והתחיל לדרוש דרשות והיה בכלל "אינו יודע שאינו יודע", אמר עליו: "משל למה הדבר דומה? לחמור שמצא ביער עור של אריה מת ולבשו והיו כל החיות חושבות שהוא ארי וחלקו לו כבוד גדול. אז אמר בלבו החמור: ואיזו פחד יפול על החיות אם אני אשאג כארי, אבל ע"י קולו נדע לכולם שהוא חמור ולא ארי, התנפלו עליו ונתנו לו מכות רצח. עד כאן המשל והנה הנמשל: אם איש פשוט שאינו יודע ספר מתחפש לרב ע"י זקן ופאות, כובע שחור גדול וגלימה ארוכה, עם תחפושת זו אפשר לרמות את הצבור, אבל אם כבר הוא פותח את פיו ומתחיל להשמיע דרשה, אז אוי ואבוי לו..."

*

הוא היה אומר בדרשתו בחתונה, כי מצוה לשמח חתן וכלה, אבל הרבנים באים לחתונה, במקום לשמח חתן וכלה הם אומרים דרשה ארוכה ומטיפים דברי מוסר לזוג הצעיר ועי"ז מפריעים לשמחה. לכן אנו מאחלים בשבע ברכות: "שמח תשמח וכו' כשמחך יצירך בגן עדן מקדם", כלומר, אנו מאחלים לחתן וכלה שהשמחה שלהם תהיה מושלמת כמו השמחה של אדם וחווה, כי אז בגן עדן בודאי שלא היו רבנים שיפריעו לשמחה...

*

פעם אמר הרב מלודוש בדרשה שלו, כי קשה ביותר להיות איש דתי, מכיון שיהודי שומר תורה ומצוות זקוק לתשעה סכינים, והיינו: סכין בשרי, סכין חלבי וסכין סתמי (פארעווע) (וכל זה מיוחד לפסח). סכין לשחיטה, סכין לברית מילה וסכין טרף. לצערנו הרב, ישנם יהודים חילוניים שאין להם אלא סכין אחד בלבד, והסכין הזה משמש להם לדברי בשר ולדברי חלב ולמאכלים אסורים וגם כסכין לשחיטה... כמו כן, צריך להדליק בכל בית דתי שבעה נרות: נר שבת, נר יום טוב, נר יום כפור, נר חנוכה, נר הבדלה, נר בדיקת חמץ ונר נשמה. בבתים של הרבה יהודים נכבו במרוצת הזמן הנרות האלו ובקושי מדליקים פעם בשנה נר נשמה בלבד...

*

כן סיפר פעם, כי לשבת באו לעיר מגיד וחזן. לאחר שבת קיבל המגיד עשרים מטבעות והחזן לא קיבל אלא עשר מטבעות בלבד. בא החזן בטענות אל הגבאי ואמר: היתכן לעשות הפליה כזו? אני ירדתי לפני התיבה פעמיים, גם בקבלת שבת וגם בתפלת שחרית לשבת, והמגיד לא אמר דרשה אלא פעם אחת בלבד! אמר לו הגבאי: "התשלום שאנחנו משלמים הוא דמי בושה, ואתה עמדת עם הפנים למזרח ועם הגב לצבור ולא ראית איך המתפללים צוחקים על תפלתך, אבל המגיד אמר את הדרשה כשהפנים שלו כלפי הצבור וראה איך שצוחקים בפניו, לכן מגיע לו שכר כפול..."

פעם, הפסיק את דרשתו של הרב מלודוש איש מחוצף שאמר: "את זה כבר שמעתי ואף רב בעולם לא יכול להגיד לי דבר שלא שמעתי". אמר לו הרב מלודוש: "הנה עכשיו אני אגיד לך דבר שלא שמעת ואף פעם לא אמר לך רב דבר זה, והיינו "אתה בעל דרך ארץ גדול ואיש מנומס לדוגמא"..."

*

הוא היה אומר: "כשהמגיד אומר דרשה, מקשיבים הבעלי בתים בתשומת לב ל"משל", אבל כשהמגיד מגיע ל"נמשל" אז — "כבהמות נדמו"..."

*

"פעם הייתי מהלך בדרך וכו'... אמר לי רבי מאיזה מקום אתה" (פרקי אבות, ו') ואמר הרב מלודוש דה"ק מאיזה מקום אתה שהנך רבי גדול ובכך זאת אתה זקוק להיות נע ונדר בדרכים ולדפוק על פתחי נדיבים, היתכן שלא דואגים לפרנסתך בבית? השיב לו "מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני", כלומר, יש בעירנו הרבה חכמים וסופרים ולכן אינני יחסן גדול ע"י תורתני..."

*

"האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" (שם), וי"ל למה מסיימין הרבנים את הדרשות שלהם במלים "ובא לציון גואל"? יען שעפ"י רוב הם גונבים את חידושי התורה שהם משמיעים מכל מיני ספרים ואינם אומרים דבר בשם אומרו אלא בשם עצמן, א"כ יראים הם שלא תבוא הגאולה, לכן מבקשים בסוף שבכ"ז — ובא לציון גואל.

*

הוא היה אומר, למה המנהג להגיד דברי שמעתתא קודם הדרשה, כי פעם אחת תלה רופא שלט מעל לפתח ביתו ובו היה כתוב "רופא מומחה לחולי נפש ולמשוגעים" ולא היה לו פרנסה. אמר לו פיקח אחד, תעשה שלט אחר ותכתוב עליו "מומחה למחלות לב וכליות וגם למחלות נפש" ואז האנשים לא יתביישו להכנס למרפאה שלך ואפילו אם הם משוגעים. כמו כן אם הרב יאמר רק דברי מוסר בלבד, יבושו הבריות לבוא לשמוע את הדרשה, כי יאמרו עליהם שהם בודאי שוטים וחוטאים כמו שאמרו חז"ל "אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות", אבל אם הרב אומר קודם דברי שמעתתא, אז אין כל בוש לבוא להקשיב לדרשה אפילו לאלו שנכנס בהם רוח שטות..."

*

הוא היה אומר: אם מכבדים רב שישמיע דברי תורה, אז הוא לא ממחר כל כך ויתחיל לדבר באיטיות רבה ובעצלנות, אבל אם אומרים לחזן עם הארץ שילך להתפלל לפני התיבה, הוא ירוץ בזריזות רבה לעמוד התפלה ויתחיל מיד. זאת, מכיון שחז"ל אמרו: "זקני עם הארץ כ"ז שמזקינן דעתן מטורפת עליהן, אבל זקני תורה אינו כן, כ"ז שמזקינן דעתן מתישבת עליהן" (שבת, קנ"ב). לכן, הבן תורה אינו ממחר, אדרבה הוא רוצה להתחיל יותר מאוחר, כדי שיהיה יותר זקן, לעומת זאת, החזן העם הארץ צריך לרוץ, כדי שלא יהיה טיפש עוד יותר גדול..."

*

הוא היה אומר: מאז ומתמיד היו אצל יהודים קטטות ומריבות בבית הכנסת, כמ"ש רש"י (בפ' ויצא) "התחילו (האבנים) מריבות זו עם זו". מכיון שיעקב אבינו שמע מריבות, קם בבקר ואמר: "אין זה כי אם בית אלוקים..."

*

הקהלה בלודוש החליטה פעם לאסור על הרב דמתא לבקש כסף בדרשה, כי זה לא מוסיף כבוד לקהלת לודוש, אבל התירו לו לשאת דרשה. הרב ביקר בשוב אחד ובסוף דרשתו פנה אל המתפללים ואמר: "אולי ידוע לכם, רבותי, כי הייתי נאלץ להתחייב בכתב לראשי קהלתי לא לבקש כסף בדרשה, אבל אתם, רבותי, לא אסרתם על עצמכם, לא לתת לי כסף..."

*

פעם נתן הרב מלודוש שיעור בפרקי אבות. בין המאזינים ישב יהודי עם הארץ, שאמר תהלים בשקט, אבל הזמזום שלו הפריע לרב פתח אילוי הרב מלודוש ואמר לו: "אדוני הנכבד עם התהלים, אמשול לך משל — פעם נסע עגלון לעיר. בדרך פגש ביהודי קבצן שהולך ברגל, עצר את עגלתו והזמין את היהודי לעלות. כעבור זמן, הוא מסתכל אחורה ורואה שהקבצן עומד בתוך העגלה ותרמילו על שכמו. שאל העגלון: "מדוע אינך מוריד את התרמיל ולמה אתה לא יושב?" ענה לו הקבצן: "לא די שאתה מטריח ואתה מסיע אותי, אתה תסחוב גם את תרמילי?". והנה הנמשל, אמר הרב: "אם באת להקשיב לשיעור שלי, אתה כבר נוסע ברכב שלי ואתה לומד פירוש המשניות בפרקי אבות, אז למה אתה לא מוריד את ספר התהלים?"

פעם אמרתי לרב הגאון מלודוש ז"ל לפרש את הגמרא (שבת, קי"ט): "אמר ר' חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה וכו' אמר ר' יהודה לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביוז בה תלמיד חכם", וי"ל ששני המאמרים הללו עולים בקנה אחד, דהנה איתא לקמן (דף קנ"ג) "כגון מר דסנו ליה כוליה פומבדיתא" ופירש"י משום דמוכח להו במילי דשמיא. כלומר, עמי הארץ שונאים את התלמיד חכם משום דמוכיח אותם במילי דשמיא ובדברי מוסר, וכמובן שהשנאה הזאת היא דבר טבעי והגיוני. לכן אומרת הגמרא, כי בירושלים זה לא היה כך, אלא "לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה" ובכל זאת ללא כל סיבה "ביוז בה תלמיד חכם" והיו שונאים אותם שנאת חנם.

*

בשנת תרפ"ד, השתתפתי באספה ארצית של הרבנים האורתודוקסים בטרנאנסילבניה, שהתקיימה בעיר גרוסווארדיין. הרה"ג ר' גרשון שטערן ז"ל ביקש את רשות הדיבור מהיו"ר דאז הרה"ג ר' שלמה זלמן אולמן ז"ל, רבה של העיר ביסטריץ. בדבריו, תקף הרב מלודוש במלים חריפות את משתתפי הכנס, שנושאים דרשות ומדברים במליצות משפה ולחוץ על כוחה של הלשכה המרכזית האורתודוקסית, אבל לא תורמים די כסף לאחזקתה. הוא ציטט בדבריו את המדרש ואת הפסוקים המוכרים בנושא זה, כמו: "בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה", "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" ועוד.

כאן פקעה סבלנותם של הרבנים שהתחילו לצעוק ולא נתנו לו להמשיך. כמה רבנים צעירים קפצו מרוב זעם על הספסלים והשלחות וצעקו לעברו: "שנורער, ואוסף נדבות שכמוך, אתה עוד פוצה פה ומצפצף על כך שיהודים לא נותנים די צדקה הלא אתה לא פוסח אפילו על פונדק שבצומת הדרכים?!"

בעת הארוחה, במסגרת הכנס, ראיתי את הרב מלודוש יושב בודד בפנה, אבל וחפוי ראש. התיישבתי על ידו וניסיתי להרגיע אותו ולחשתי באזנו ואמרתי לו: "בעוד מספר שנים, כשכולנו נהיה בעולם האמת, ישכחו את הצעקות של הרבנים האלו, אבל הספרים המופלאים שלך ינציחו את שמך לעולמי עולמים".

בהזדמנות הראשונה, כשהוציא לאור את החלק השני של ספרו "ילקוט הגרשוני" (דפוס שמואל קליין, בערעגסאס, תרפ"ה), מיד לאחר ההקדמה הביא את דבריו שאמר באותה האספה (בשפת יודיש דייטש) ובסוף הוא מסיים בזה"ל: "ועתה, אחר הדברים האלה, ישפוטו נא כל חכמי לב עם מי האמת והצדק... מובטחני כי כל איש ישר חושב יבין וישכיל בדעתו ושכלו ויאמר בפה מלא שכל דבריי אמת וצדק. ואם בכל זאת המצא ימצא איזה כסיל ובער נמשל כבהמות אשר יאמר כי הוא זה היפוך האמת, אין לך חולה הדעת גדול הימנו, גדול כים שברו מי ירפא לו... גרשון הק' שטרן".

עברו עשר שנים מאותו תקרית באספת הרבנים בגרוסווארדיין, ובני, הרב עמרם ישי הי"ד בא בברית נישואין עם בתו של הרה"ג ר' יוסף חיים פישמן ז"ל, שהיה חתנו של הרב הגאון ר' עמרם בלום באויפאלו. היות וגם הרה"ג ר' גרשון שטערן היה חתנו של בעל "בית שערים", נעשינו מחותנים..., הזכרתי לעיל, כי מפאת מחלה קשה, אסרו עלי הרופאים להשתתף בחתונת בני, בכפר מעזוטעלעגד, שהיתה קשורה גם בטקס הכתרה, משום כך, מצד החתן ישב בראש המסובים גיסי, הרב הגאון ר' מנחם סג"ל פולאק, רבה של סערענטש, בעמח"ס "חלק לוי" ומצד הכלה, שהיתה יתומה, ישב בראש השלחן הרב הגאון ר' גרשון שטערן מלודוש, ז"ל, בעמח"ס "ילקוט הגרשוני".

קהלת קלונבורג

לפני מאות שנים היתה בירת מחוז טראנסילבניא (זיבענברגען) העיר קארלסבורג (ולא קלונבורג כמו היום). כאן ישב רב הכולל, שפעל באישור השלטונות, והוא המציא לכל הקהלות שבמחוז, רבנים, שוחטים ומלמדים. הרבנים הראשונים שביהנו בקהלת קלונבורג (הרב אפרים פרץ אבעל, הרב יוסף קין, הרב משה נאש והרב יוסף רונזפעלד) נשלחו הנה ע"י הרב הכולל מקארלסבורג.

פעם נבחר לרב הכולל הרב מנחם ב"ר יהושע, בעזרת הגמונים נוצרים. יהודי העיר קארלסבורג פנו בקובלנה למרן ה"חתם סופר" והתלוננו כי האדם הזה אינו ראוי להיות רב הכולל, כי אין לו ידיעות בש"ס ובפוסקים. ה"חתם סופר" כתב לו מכתב והציע לו לנסוע לעיר סיגעט, כדי להיבחן ע"י הרב ר' יהודה כהנא ז"ל, בעל "קונטרס הספיקות" ולקבל "סמיכה" ממנו. הרב מנחם סירב לנסוע לסיגעט אך זמן מועט אח"כ נפטר ובמקומו נבחר הגאון בעל "מראה יחזקאל", שהיה מקודם רב בעיירת טערצאל.

אחרי פטירת הרה"ג יחזקאל פאנעטע זצ"ל, נבחר לרב הכולל בקארלסבורג הרב אברהם פרידמן משימונדה. גם הוא רכש את רבנותו ע"י מתן שוחר ושלמונים לראשי השלטון, ומשום כך סרבו מספר קהלות בזיבענבירגען להכיר בו כרב המחוז. בינתיים נתקבל לרבה של קלזענבורג הרב הגה"צ ר' הלל ליכטענשטיין מקולומייא, שכיהן לפני זה בקהלת מארגארעטען. אך הוא סירב לנסוע לקארלסבורג ולקבל את מרותו של הרב פרידמן משימונדה וטען, כי "אסור להסתכל בפניו של רשע". בעקבות כך, הלשין עליו ה"לאנדעס ראבינער" אברהם פרידמן בפני השלטונות, כי הוא נתקבל לרב ללא אישורו והסכמתו, כך שהשלטונות הוציאו נגד ר' הלל מקולומייא צו גירוש מן העיר. בתגובה, סירבו אנשי הקהלה בקלזענבורג לקבל רב אחר במשך שמונה שנים.

אולם, הצדיק מקולומייא שהשתקע בינתיים בעיר גרוסווארדיין, פנה לאנשי קהלתו לשעבר במכתב ארוך מזעזע ונוגע ללב, בו הוא מפציר בהם לקבל רב במקומו שיעמוד בראש העדה, והוא מאיים עליהם שאם לא יקבלו רב בזמן סביר, הוא יזמין אותם לדין תורה בפני בית דין של מעלה...

בעקבות זאת, נתקבל לרב בקהלת קלזענבורג הרה"ג ר' שרגא פייש פישמאן ז"ל, שכיהן כרב בעיירת סיקסו. הוא היה מפורסם בכל רחבי אסטרייך – הונגאריא כמגיד ודרשן בחסד עליון והיה פה מפיץ מרגליות. והנה כמה פנינים ששמעתי משמו: "עולת שבת בשבתו" (פ' אמור) ו"ל דה"ק: הקרבן עולה של שבת "בשבתו" מונח בשבת גופה, כלומר, בזה ששומרים את השבת, סוגרים את החנות ואת בית המלאכה אעפ"י שיש היזק גדול, ואין לך קרבן יותר גדול מזה.

ועפ"ז יש להבין מ"ש בזמירות לש"ק: "כל מקדש שביעי כראוי לו וכו', שכרו הרבה מאד על פי פעלו", לכאורה קשה – איזה פעולה יש בשבת? ו"ל כי יש הבדל בין פועל בטל ששומר את השבת, או בין איש מפעל ששומר שבת כדת מחללו, ולכן אמרו חז"ל כי הכוונה לפי פעלו של חול, ולפי זה הוא מקבל את שכרו, וכמו שיש הבדל בין קרבן קטן לקרבן גדול.

*

"ואברהם זקן בא בימים" זה כתוב מיד אחרי מיתת שרה. גם לפני פטירתה לא היה אברהם אבינו אדם צעיר, אבל כ"ז שהיתה שרה קיימת לא הרגיש שהוא זקן, כי היא היתה משענת שלו בכל הענינים, אבל כאשר מתה אשתו ולא היה לו עוד עזר וסעד, קפצה עליו זקנה ע"ד שאחז"ל "אין אשה מתה אלא לבעלה".

*

"על מה אבדה הארץ, על שלא ברכו בתורה תחילה" (בבא מציעא, פ"ה) ר"ל בעת שברכו את בניהם או את חבריהם, קודם אמרו – תהיה עשיר גדול, בעל מוצלח, בריא וכו' ולבסוף אמרו – תהיה גם בן תורה. וז"ש "על שלא ברכו בתורה תחילה". (בשם הח"ס).

*

"וַיֹּאמֶר אֶל נָא תַעֲזוּב אוֹתֵנוּ וְכוּ' וְהִיִּית לָנוּ לְעִינִים" (בפ' בהעלותך), ופירש רש"י "כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו" וי"ל דהנה הרב דמתא שיושב סגור בביתו בתוך ד' אמות של הלכה אין לו מושג במה הבעלי בתים שלו חוטאים ובטח הם עוסקים ביום ובלילה, אבל יתרו, שהיה גוי והכיר את כל העבירות והחטאים של בני אדם ומפניו לא מתביישים לחטוא, הוא מסוגל לראות את החטאים ולהצביע על הבעיות ועל הנושאים שצריך לטפל בהם ולתקן אותם, וז"ש רש"י: "כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו".

*

"כי גדול כים שברך" (מגילת איכה) ויל"ד, למה מדמה שבר ישראל לים דייקא? ויש להסביר ע"ד רמז, כי אם נעשה חורבן ביבשה, אז נשאר זכר מהחורבן, כמו חורבה של חומות, מפולת אבנים, אוד מוצל מאש וכיו"ב, דברים המעידים לכל עובר אורח כי כאן נעשה חורבן. אבל אם קורה חורבן ואסון בלב ים כמו טביעת אוניה עם נוסעים אז גלי הים והמים מכסים הכל ולא נשאר כל זכר. והנה הנמשל: אם קורה חורבן אצל אומות העולם נשאר זכר מהחורבן ובני אדם משתתפים בצערם ובאים לעזרתם, לא כן אצל העם היהודי, אם עשו במקום מסוים פוגרום וטבח ביהודים, שוכחים הגוים את זה ולא איכפת להם כאילו לא נעשה מאומה. כיון "כי גדול כים שברך", ולכן "מי ירפא לך".

.

כאמור נאלץ רבי הלל מקולומיאי זצ"ל לעזוב את קלונבורג. מסופר, שלפני יציאתו לדרך, התאספו כל בני הקהלה להיפרד ממנו ולקבל את ברכתו וגעו כולם בבכייה רבה, מספר יהודים גם ליוו אותו מחוץ לעיר בדרך לגרוסווארדיין, כשהתרחק כתחום שבת מהעיר קלונבורג פנה ר' הלל לבני ביתו ולמקורביו ואמר: "כעת אני רואה כי אמנם נכון הוא הפתגם שאומר — "מיט דען אמת קומט מען ווייט" (עם האמת מגיעים רחוק)...".

*

הרה"ג ר' שרגא פייש פישמן היה אהוב ונערץ על כל בני הקהלה בקלונבורג, אולם מכיון שהיה מגיד מחונן, היטה און קשבת להפצרותיו של מרן ה"כתב סופר", שהיה זקוק למטיף יעיל במאבקו בפרעשבורג נגד חוגי הריפורמים, ולאחר שכיחן בקלונבורג שלוש שנים בלבד, עבר לפרעשבורג.

במקום הרב פישמן נבחר כרב העיר בקהלת קלונבורג הרה"ג ר' אברהם גלאזנער, תלמידו של מרן ה"כתב סופר" וחתנו של הרה"ג ר' דוד צבי אהרנפעלד זצ"ל, שהיה חתן ה"חתם סופר", הוא נתקבל לרב בעקבות המלצתו והשתדלותו של ה"כתב סופר", למרות שר' הלל מקולומיאי התנגד לקבלתו מכיון שהרב הצעיר השמיע דרשות בשפה הגרמנית, שפה המדוברת אצל רבני "אובערלאנד". הרב ר' אברהם גלאזנער ז"ל לא זכה לאריכות ימים ואת מקומו בכס הרבנות ירש בנו יחידו הרה"ג ר' משה שמואל גלאזנער והוא בגיל עשרים ושתים שנה בלבד.

הרב משה שמואל גלאזנער

שמו הלך לפניו ובזמן קצר נעשה מפורסם בכל מחוז טראנסילבניה כפוסק וכאחד המשיבים הגדולים בענייני הלכה. את השאלות החמורות והמסובכות ביותר בירר באומץ לב ובדרך כלל נטה להקל. הספרים שהוציא לאור העידו על גאונותו בכל חדרי התורה, כמו: "הלכה למשה" על הלכות שחיטה, "חקור דבר" על ענייני גיור ונישואי תערובת, "שביבי אש" דרשות על התורה והמועדים, "אור בהיר" על ענייני מקואות ועוד. גולת הכותרת של עבודתו הספרותית תורתית היתה הופעת ספרו הגדול על מסכת חולין בשם "דור רביעי". (הכוונה שהוא דור רביעי למרן הח"ס זי"ע).

הרב רבי משה שמואל גלאזנער
רבה של קהלת קלונזנבורג

למעלה מעשרים שנה ישב הרב גלאזנער על מי מנוחות, תפס ישיבה גדולה ועשה הרבה למען הרמת קרן התורה בקהלת קלזנבורג, אולם, בעקבות דביקותו ברעיון הציוני שהופיע כחמש עשרה שנה לפני מלחמת העולם הראשונה, פרצה אש המחלוקת בקהלתו, שגרמה לפירוד לבבות. כדרכו העצמאית בהלכה, כך היה גם בהשקפת עולמו. למרות ההתקפות של חבר הרבנים בכל הארץ, לא היה מוכן לוותר על עמדתו. הרב גלאזנער היה לא רק האוהד והחסיד של "שיבת ציון" אלא אחד מראשי המדברים של התנועה הציונית ופעיליה. הוא השתתף בוועידת היסוד של ה"מזרחי" העולמי, שהתקיימה בפרעשבורג ובלט כאחד הרבנים הבודדים באוסטריא – הונגאריא שהעזו לתמוך בתנועה זו. ולא זו בלבד אלא שיצא בדברים חריפים נגד הרבנים שהוציאו איסור על הציונות והמזרחי. הוועידה התקיימה בשנת תרס"ג, והוא נבחר להנהלה העולמית הראשונה של התנועה. הוא הוחרם ונרדף ע"י כל רבני הונגאריא, שלא יכלו לסלוח לו ולהשלים עם כך שנין מרן ה"חתם סופר", גאון וגדול בתורה, רב באחת הקהלות החשובות ביותר, יעשה מעשים אשר לא יעשו. אך הוא לא שם לב לכך, החזיק באמונתו הציונית והטיפ לציונות דתית. בכנס היסוד של התנועה הציונית החילונית בטרנאנזילבניא, שהתקיימה בקלזנבורג נשא את הנאום המרכזי, כתום הכנס, צעד בראש התהלוכה שעברה ברחוב הראשי של העיר, כשבראשה דגל "תכלת לבן"...

כדי להבהיר את עמדת הרבנים האורתודוקסים, שהתקיפו אותו בכל ההזדמנויות ורדפו אותו, ראוי לציין, כי המייסד של התנועה הציונית וכמעט כל נושאי כליו היו יהודים מתבוללים, שהתרחקו מדהדות. רק שנאת הגוים – שהצטערו על כך שהעניקו ליהודים שוויון זכויות – דחפה אותם לחפש דרך לפתרון בעיית היהודים, אבל לא חיבת ארץ הקודש. זאת ועוד: החלוצים הראשונים שעלו מרוסיה – מגשימי הרעיון הציוני – היו רובם ככולם מרקסיסטים, אתייסטים, כופרים בה' בתורה ובמצוות ומומרים להכעיס ר"ל. קבוצות דתיות טרם היו בימים ההם בתוך התנועה הציונית. ואם היו יחידים שחלמו על שיבת ציון ברוח התורה והמסורה, היה קולם בטל בשישים.

המנהיגים הרוחניים של יהדות הגולה, רבנים גאונים וגדולי הדור, שתורת ישראל היתה קשורה ללבם, לא היו נביאים ולא חזו"ת וזאת מחנות ההשמדה של הנאצים ימ"ש. וחשבו, כי לאחר הענקת זכויות אזרחיות ליהודים, אפשר להמשיך ולחיות בגולה עד ביאת הגואל, תוך קיום מצוות התורה (כמו שחושבים היום יהודי ארצות הברית, קאנאדא ואנגליא). לכן בכל קהלה וקהלה בתפוצות לא הלהיב הרעיון הציוני את הרבנים ויהודים חרדים שהתורה היא חייהם. נושאי הדגל הציוני בקהלות אוסטריא – הונגאריא היו בדרך כלל יהודים חילוניים או יהודים מסורתיים, אך גם אלו היו "סאלון ציונים" מהשפה ולחוץ, כי לא רצו לחסל את עסקיהם ולעלות לישראל. הם השתמשו בסיסמאות הציוניות בכדי לנגח בהן את היהודים האדוקים ותו לא.

הויכוח הסוער הזה ברחוב היהודי בין ציוניים לבלתי ציוניים גרם "כאב ראש" להרבה רבנים, שסרבו לנקוט עמדה פומבית בנושא עדין זה, אך בצנעה הם עמדו על

המשמר, בכדי שהחוגים הציוניים לא ישתלטו על מוסדות הקהלה. יוצאים מן הכלל היו כמה רבנים קיצוניים שיצאו בהתקפות קשות ואפילו בקללות נגד הכופרים שרוצים לטמא את ארץ הקודש. ומצד שני – היו גם כמה יהודים דתיים שנתפסו לרעיון הציוני, אבל הם היו יחידים בלבד, אחד בעיר ושנים במשפחה.

כאמור, הרב הגאון ר' משה שמואל גלאזנער, ז"ל, רבה של העיר קלונבורג, היה הרב הגדול היחידי בכל מדינת אוסטריה – הונגאריה שנקט עמדה חיובית וחד משמעית לטובת הציונות ובכל דרשותיו והופעותיו בצבור העלה על נס את גדולתו של מייסד הציונות הפוליטית וראה בו מגשים חלום משיחי.

בדרשה שנשא באחד מבתי הכנסת של העיר, התבטא פעם, כי הוא מאחל לעצמו להיות בעולם הבא – שרפרף להדום רגליו של יוזם הרעיון הציוני... ההצהרה הזאת, שאחד מגדולי התורה מסר במקום קדוש הכה בהלם את כל שומרי התורה בכל מדינת הונגאריה בכלל ובמחוז טראנסילבניה בפרט. החרדים שאלו את עצמם: איך יתכן שרב גאון, נכדו של מרן הח"ס מפרעשבורג זצ"ל, יגיד משפט כזה בפומבי על איש שרצה לפתור את בעיית היהודים גם ע"י התנצרות המונית ר"ל ורצה להחליף את ארץ הקודש עם מדינה של כושים באפריקה?!

עמדתו הנועזת של הרב גלאזנער הוציאה אותו מן הכלל, רובם ככולם של רבני המדינה האורתודוקסים ויהודים יראי ד' דרשו אותו לגנאי והתייחסו אליו כמו שמתייחסים לאיש שהטילו עליו חרם. היו לו ויכוחים חריפים נוספים עם רבני המחוז בעניני שחיטה, אפיית מצות במכונה, התרת אכילת קטניות בפסח בתקופת מלחמת העולם הראשונה ועוד. הרב הצדיק אברהם יהושע פריינד מנאסוד אסר את המקוה בקלונבורג שנבנה והוכשר עפ"י הוראותיו של הרב גלאזנער. אך הוא החזיק מעמד בעמדתו ולא נכנע לשום דבר והוציא ספרים להצדקת שיטתו. כדאי לציין, כי לרב גלאזנער היתה נטיה לחסידות וחבש "שטריימל" בביתו בשבתות ובחגים.

בעקבות ריב אחים ומחלוקת, נפרדו החרדים בקלונבורג מקהלתו והקימו קהלה ספרדית נפרדת, וכעבור מספר שנים בחרו להם לרב את הרב הגאון הגדול רבי יקותיאל יהודה האלבערשטאם שליט"א, נכדו של בעל ה"דברי חיים" וחתנו של הרה"צ ר' חיים צבי טייטלבוים זצ"ל, האדמו"ר מסיגעט, בעמח"ס "עצי חיים". הקהלה הספרדית בקלונבורג היתה קטנה בכמות (כמאה משפחות), אבל גדולה באיכות, מכיון שסלתה ושמנה של בני תורה וחרדים בעיר התרכזו בה.

לאחר שהרה"ג ר' משה שמואל גלאזנער ז"ל כיהן ברבנות בקהלה זו ארבעים וארבע שנה, התפטר ממשרתו, עלה לארץ ישראל והתיישב בעיה"ק ירושלים. את מקומו ברבנות מילא בנו, הרה"ג ר' עקיבא גלאזנער. אך, אש המחלוקת בקלונבורג בין הספרדים והאורתודוקסים לא שככה. מספר פעמים הורכב בית דין של רבנים, שמטרתו היתה להשכין שלום בין שתי הקהלות, אך ללא הועיל.

בעיר קלונבורג היו מוסדות תורתיים ומוסדות צדקה לרוב וביניהם בית חולים יהודי, ששירת את כל יהודי מחוז טראנסילבניה. גם אנכי הייתי מאושפז שם מספר פעמים. כן פעל בקהלה האורתודוקסית בקלונבורג בית דין רבני לכתיבת גיטין לתושבי כל המחוז. האב"ד היה חתנו של המרא דאתרא, ה"ה הרה"ג ר' יעקב מאיר וואלר, והדיין ר' אברהם משה שטיין והדיין ר' אליעזר פריד.

הרב הגאון רבי עקיבא גלאזנער מקלונזנבורג

הרה"ג ר' עקיבא גלאזנער היה בעל הופעה אצילית והיה מפורסם כגאון בתורה וכדרשן יוצא מן הכלל. אך למרות שהיה גדול בתורה ובמעשים ולמרות שלא השתתף באופן פעיל כאביו ז"ל בפעולות ציוניות, רדפו אותו מתנגדיו ובעיקר חסידי האדמו"ר מסאטמאר סיגוט, ולולו בכבודו ו"ירדו לחייו". בכל זאת היה ענוותן וקיבל כל אדם שפנה אליו בסבר פנים יפות ובאדיבות רבה. מספר פעמים שפך את מרירות לבו לפני כשבקרתי אצלו (היינו קרובי משפחה, הדוד שלו הרה"ג ר' שמעון אהרנפעלד ממיהאלוביץ, היה גם הדוד שלי) ותמיד כאב לו הפירוד של הקהלה הספרדית, למרות שהקהלה האורטודוקסית שהוא עמד בראשה מנתה למעלה מחמש עשרה אלף נפשות. הוא יסד גם ישיבה נאה בקלונזנבורג ע"ש "חתם סופר". היה בזה משום תקון על "חטא" הגמנסיא העברית, שהתקיימה בתקופת כהונתו של אביו המנוח. בבית ספר תיכון זה ע"ש "תרבות" שמו את הדגש לחנך את הנוער היהודי ברוח לאומי וציוני. מגמנסיה זו, שבראשה עמדו מורים משכילים דוברי עברית, לא יצא אף מורה הוראה אחד ואפילו לא חסיד חובש שטרימל... כאמור, בא ישיבת "חתם סופר ל"כפר" על הגמנסיה "תרבות".

הרב ר' עקיבא גלאזנער אמנם זכה ל"הכשר" ולרהביליטציה. היה זה כשהופיע ספרו הגדול ע"ש "דור דורים". בספר זה, המכיל ביאורי הלכות ופלפול והבהרות בסוגיות הש"ס, לא היה כל חידוש, מכיון שהיה ידוע שהוא גאון בתורה. ה"סנואציה" היתה ה"הסכמות" שזכה לקבל מגאוני וצדיקי הדור (ביניהם רבנים שהיו מוכרים כאויבים קנאים לציונות) ושנדפסו בשער הספר, ה"ה: הגאון ר' שמואל ענגעל מראדומישלא, הרב הגאון ר' חיים יצחק ירוחם אלטשטאט, הרה"ג ר' אברהם דובער כהנא-שפירא מקובנה, הרה"ג ר' שאול בראך מקאשו, הרה"ג ר' יהודה לייב צירלסון מקישיניב והרה"ג ר' עקיבא סופר מפרעשבורג.

כפי שהזכרתי לעיל, בימי השואה אורגנה "רכבת ההצלה" בקלונבורג וכך הציל את נפשו הרב ר' עקיבא גלאזנער, לאחר שכיהן בקהלה זו למעלה מעשרים שנה, והגיע לשווייצריא והשתקע אצל חתנו שהיה בנו של הרב מציריך. מספרים עליו, כי במחנה "בערגען בעלזען" עשה נסיונות להתקרב ולשוחח עם אחי-לצרה, הרה"צ ר' יואל טייטלבוים מסאטמער, אך הרב טייטלבוים לא נענה לנסיונותיו, וסירב לסלוח לו... כאן כדאי לציין, כי בראשית ימי הפילוג בחרו לעצמם החסידים בקלונבורג בתור רב את ר' יואל טייטלבוים, שהיה אז רבו של כפר נידח בשם "אילשובה" (קארפאטורוס). אך הרב טייטלבוים לא ישב לא באילשובה ולא בקלונבורג אלא בבית מדרשו בסאטמער, ומשם ניהל את הענינים.

הרה"ה"צ רבי יקותיאל יהודא הלברשטם
רבה של הקהלה הספרדית
האדמו"ר מקלונבורג

כאמור, לאחר הפלוג בקלונבורג, נתקבל הרב יקותיאל יהודה האלבערשטאם לרב בקהלה הספרדית הנפרדת (בית הכנסת היה ברחוב קאדר), כהונה זאת נתמכה על הסכמת דודו של הרב, ה"ה האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים, שהיה אחי-חמיו של הרב האלבערשטאם. באותו פרק היה רבי יקותיאל יהודה אברך צעיר, אך נחשב לגדול בתורה וכוכב עולה בשמי החסידות. הקים במסגרת קהלתו ישיבה וסלל לעצמו דרך עצמאית בהנהגה החסידית. המונים מכל העיר באו בשבתות ובחגים להקשיב לא רק לדרשותיו אלא גם לתפלותיו. קשה להבין, למה עורכי רשימת הניצולים הציוניים לא הכניסו את רבה של הקהלה הספרדית מקלונבורג. כך הגיע הרב האלבערשטאם למספר מחנות עבודת כפיה והשמדה, בהם ניספו אשתו הרבנית ואחד עשר ילדיו ר"ל. כן לא מצאו לנכון להציל את הרב הצדיק ר' אליעזר פיש, האדמו"ר מביקסאד, שהגיע לגיטו קלונבורג מסאטמער, שם ניהל ישיבה בת 80 בחורים ועסק בתורה יומם ולילה. למרות שהיה איש חולה וחלש, סיגף את עצמו כל ימי חייו, עד שלא אכל כי אם ביצה בת יומא, אשר ישראל ראה בעת שנולדה...

החיים היהודיים בקלונבורג היו מאד מגוונים, כי בנוסף לקהלה האורתודוקסית והספרדית היתה גם קהלה ריפורמית, שביהנו בה רבאים דוקטורים משכילים, שהיו גם סופרים ומרצים באוניברסיטה. מצד שני, התגוררו בקלונבורג גם אדמו"רים "קטנים", בעלי בתי מדרש ^{אחרות התורה} ^{שכונות} סגורים להם חסידים ואוהדים, וגם הם השפיעו על החיים הרוחניים והדתיים בעיר. האדמו"רים האלו נמלטו ברובם מגאליציה בעת מלחמת העולם הראשונה ונקלטו כאן ונשארו כאן. ביניהם יש להזכיר את הרה"צ ר' אשר אנשיל ליכטענשטיין, בן אחיו וחתנו של הרב הצדיק ר' הלל מקולומייא, הרה"צ ר' שמעון שיף, האדמו"ר מליז'נסק, הרה"צ ר' יעקב שמשון קאננער האדמו"ר מטשעחוב, חתנו של הצדיק משינעווע, הרה"צ אשכנזי מלעמבערג, הרב מיכאלוביץ מברודי, הרב פרידלענדער מבורג-פרונד והרב הצדיק ר' יחזקאל ראָטטער, האדמו"ר מהאדאס.

האדמו"רים האלו לא שפרה עליהם פרנסתם בקלונבורג, מכיון שלא קבלו משכורת מקופת הקהלה, משום כך היו נאלצים פעם בשנה לצאת את הבית ולבקר בשבתות בערי השדה במחוז טראנסילבניא. ויציאת הצדיק מן העיר עשתה רושם, כי יהודים היו תמיד קדושים והושיטו תמיכה כספית לעובדי השם, שהיו ברובם מצאצאי תלמידי הבעש"ט.

*

איש חסיד היה בקהלתי בעיר פעטראשען ושמו ר' אייזיק ווייס ז"ל. ביתו היה פתוח לרווחה לפני האדמו"רים האלו, שזכו אצלו לחדר מיוחד עם מטה, כסא, שלחן, מנורה ובנוסף לכך אחזקה באכילה ושתיה כיד המלך. מעניין לציין, כי ר' אייזיק ווייס לא היה איש עשיר בכלל. בניו הגדולים ניהלו את החנות שלו והוא ישב בפתח ביתו כאברהם אבינו וחיכה לצדיקים ולאנשי מעשה בכדי שיקיים בהם את מצוות הכנסת אורחים. הצדיקים האלו ביקרו, כמקובל, אצל המרא דאתרא מיד כשהגיעו עם הרכבת לעירנו (בדרך כלל ביום חמישי) ואני החזרתי להם את הביקור במוצאי שבת בסעודת "מלוה דמלכה" ותמיד בקשתי מהם להשמיע מאמר או סיפור חסידי יפה על צדיקי הדור, תלמידי הבעש"ט.

והנה כמה פנינים ששמעתי מפיו של הרב הצדיק ר' שמשון קאננער, האדמו"ר מטשייחוב, שהיה חותנו של הרה"ג ר' יעקב אלימלך פאנעטע, רבה של דעש, הי"ד. חסידים אומרים שסיפור מעשיות מצדיקים נחשב כמו לימוד תורה, ורמז לזה אנו מוצאים בתלמוד (כתובות, ק"ג), כשמתחיל לספר על פטירתו של רבנו הקדוש אומרת הגמרא: "תנו רבנן, בשעת פטירתו של רבי..."

*

הגמרא אומרת (עירובין, נ"ד): "האי עלמא כהלולי דמי" ויש גירסא "כבי הלולא דמיא". לכאורה, מה ההבדל בין שתי הגירסאות האלו? והסביר הרה"צ ר' העניך, האדמו"ר מאלכסנדר, משל למה הדבר דומה, לאיש כפרי שביקר בעיר ועבר ע"י בית ושמע קול כלי זמר וצלילי שירים וריקודים. לשאלתו, הסבירו שכאן מתקיימת חתונה של משפחה אחת. למחרת וליום השלישי שוב שמע הכפרי, כשעבר ע"י בית זה, קול תזמורת וריקודים ושאל את העוברים ושבים, היתכן כי לאדם אחד יש כל כך הרבה ילדים שבכל יום הוא עושה חתונה לילד אחר? הריכו עליו אנשי העיר והסבירו לו, כי בבית זה קיים אולם לחתונות ובכל יום עורכים כאן חתונה לאיש אחר ולמשפחה אחרת. ומי שרוקד היום אינו רוקד מחר ומחרתיים.. וז"ש הגמרא (בגירסא שניה): "האי עלמא כבי הלולא דמיא", העולם הזה דומה לאולם חתונות...

*

לשולחנו של בעל "דברי חיים" זצ"ל הביאו כרוב. היה שם אברך אחד שהתחיל לצעוק: "אני לא אוכל כרוב, כי כל דבר שצריך בדיקה, אני לא רוצה ליהנות ממנו". במוצאי שבת, כשנכנס האברך הזה אל הרבי עם פתקא שהיה כתוב בה שהוא רוצה בן זכר, אמר לו הרבי: "כל זמן שאתה מסרב ליהנות מדבר שצריך בדיקה, אינני יכול להבטיחך בן זכר, כי חיי אישות עם אשה ג"כ קשורים לדברים שצריכים בדיקה..."

*

"ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך", ודרשו חז"ל (ברכות, ט' א') אפילו הוא נוטל את נפשו. ומקשים למה לא דרשו כך על "בכל מאדך" אפילו הוא נוטל את רכושך? ותירץ הפלא"ה ז"ל, כי אם נוטלים מיהודי את כספו והוא נעשה עני ואביון, אז הוא יותר מאמין בזה מזה שיש לו כסף...

*

כשהתחילה זקנה קופצת על הרב ר' איזל מסלונים, שאלו אותו בן כמה הוא? השיב ר' איזל: "סוחר שעומד לפני פשיטת רגל, לא שואלים אותו על מצב המאזן של חנותו..."

*

שאלו את הרה"ג ר' יחזקאל פאנעט ז"ל מדעש: "מי עדיף שיהיה בעל תפלה לימים הנוראים — יהודי מזוקן בעל קול צרוד או בעל תפלה מצוין אבל מגולח?" השיב האדמו"ר מדעש: "כתוב קודם 'הראיני את מראיך', כלומר, קודם בודקים את הפנים של יהודי, אם יש לו צלם אלוקים ורק אחרי זה 'השמיעיני את קולך'..."

*

הצדיק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע הגיע פעם מאוחר בלילה ללעמבערג. נכנס לביתו של גביר ידוע וביקש לינת לילה. שלח אותו הגביר ללון בביתו של מלמד עני מחוץ לעיר. למחרת, נודע לכל הצבור, כי בעל "קדושת לוי" נמצא בעיר, באו האנשים בהמוניהם כדי לתת לו שלום ולקבל את ברכתו. בין האנשים שבאו היה גם הגביר, שהזמינו לביתו. אמר לו רבי לוי יצחק: "מה ההבדל בין הכנסת האורחים של אברהם אבינו לבין הכנסת האורחים של לוט? אברהם אבינו כיבד את האורחים אפילו אם הם באו אליו בדמות אנשים. לעומת זאת — לוט כיבד אותם רק לאחר שנודע לו כי הם מלאכי השרת. האם זו נקראת הכנסת אורחים?"

*

לפי סדר עשר המכות בתורה, היתה מכת "כנים" לפני מכת "ערוב". לעומת זאת בתהלים (ק"ה, ל"א) כתוב: "אמר ויבא ערוב כנים בכל גבולם". הסביר את זה המגיד מדובנא על פי משל. עשיר גדול ענה חתונה לבתו. כמקובל אצל אנשי מעשה ובעלי צדקה, עשה יום לפני החתונה מסיבה גדולה לכל עניי העיר ורק אחרי זה ערך את החתונה לקרובי משפחה ולמחותנים. הוא הציב שומרים, בכדי שאורח אחד לא ישתתף בשתי המסיבות. תפסו השומרים אביון אחד שבא גם לארוחה השניה. שאלוהו "היתכן?". השיב האיש: "בסעודת אביונים השתתפתי בתור אביון. כעת באתי בתור מחותן, כי אני קרוב משפחה לבעל השמחה". כמו כן היה עם הכנים בעשר המכות: קודם הם באו לבד, באופן עצמאי, ואחרי זה — כשבאו חיות רעות הם באו שוב בתור "מחותנים"...

*

הנצי"ב מוולוז'ין היה מקפיד שחזן יהיה גם שוחט, כדי שבעל כרחו יהיה זהיר במצוות. ואעפ"י שאין ראייה לדבר יש זכר לדבר, שנאמר "רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם" (תהלים, קמ"ט). הנצי"ב היה אומר: "חזן דינו כדן שור המועד אין לו שמירה אלא — סכין..."

*

מפי הרה"צ ר' שמעון שיף האדמו"ר מליז'נסק ז"ל שמעתי את המעשיות דלקמן: בעת עריכת "שלחן הטהור" של צדיק אחד ובית המדרש היה מלא מפה לפה, דחק מאד חסיד אחד את עצמו ועשה מאמצים כדי להתקרב אל שולחנו של הרבי. שאלוהו: "מה המאבק והדוחק הזה?" והשיב החסיד: "ברצוני לשמוע מפי הרבי רזין דאורייתא". השיב לו איש אחד ואמר: "אני מכיר אותך וכוונתך "לשובע ולא לרזון..."

*

אמר הצדיק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל: משה רבינו צדק כאשר זעם על בני ישראל כשדרשו לאכול בשר ולא הסתפקו במן. על תאוות אכילה מותר להגיב בחריפות. לא כן כשהעם היה צמא למים. על אנשים נשים וטף הנמצאים בלב המדבר הלוהט, חיייהם נמצאים בסכנה כי הם מתעלפים בצמא, אסור לכעוס ואסור לקרוא להם "מורים", כלומר מתמרדים, סרבנים. ברגע שמשה רבנו נכשל בכך ואמר לבני ישראל הצמאים למים "שמעו נא המורים", נגזר עליו שלא להיות עוד מנהיגם של בני ישראל בארץ ישראל.

*

הקיסר פראנץ יוסף ביקר אצל כל העדות בעיר קראקא, כשביקר בבית הכנסת המרכזי. קיבל את פניו הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל. שאלוהו אנשי הפמליא של המלך: "היתכן שאין תמונה של הקיסר על הכותל הראשי כמו בשאר בתי תפלות?" השיב על כך הרב סופר בדברי הברכה שלו ואמר: "אנחנו יהודים שומרי תורה ומצוות, מניחים תפילין בכל יום, כדי להזכיר את האות שיש בינינו לבין הקב"ה, אבל בשבת לא מניחין תפילין מכיון שיום השבת בעצמו הוא אות. כמו כן, אם זכינו שהמלך בכבודו ובעצמו נמצא בינינו כאן, אז לא צריך אות ותמונה שנזכרה..."

*

אמר פעם בעל "דברי חיים" זי"ע: "היצר הרע היה טיפש בשנים קדמוניות, כי הסית את הבריות שיאכלו טריפות ולא השיג מאומה. בימינו, נעשה היצר הרע חכם ומסית אותם שיקחו להם שוחט שיש לו הדרת פנים כמו לצדיק והוא מסודר למופת ויש לו גם קול נעים לתפלה, אך הוא קל שבקלים, וממילא הוא מאכיל טריפות ונבלות את כל אנשי הקהלה במשך עשרות בשנים".

*

הצדיק ר' משה לייב מסאסוב זי"ע ראה פעם, במוצאי שמחת תורה, כי החסידים מאד עצובים בגלל החורף הממשמש ובא ואין בבית אוכל ועצים להסקה. עלה הצדיק על הדוכן והכריז בקול רם: "חברים כל ישראל, אל תדאגו הרבוננו של עולם של "אתה בחרתנו" הוא הוא הרבוננו של עולם של "אתה חוננתנו"..."

*

חסיד אחד התלונן לפני הרבי שלו, כי יש לו צרות רבות מחתנו בגלל שלושה דברים: (א) הוא חזן, (ב) הוא כהן, (ג) הוא ספרא רבה. התפלא הרבי ואמר: "הלא הדברים האלו הם מעלות ולא חסרונות". הסביר החסיד: "אבל חתני הוא איש טיפש ושוטה, ולא די שאנחנו בני ביתו יודעים מזה, אלא מכיון שיש לו קול ערב, מכבדים אותו להיות שליח צבור, ואז יודע כל בית המדרש שהוא טיפש. לצערנו הרב הוא גם כהן, ולפעמים כשיש בר מינן בבנין ביתנו הוא צריך לעזוב את הבית וללכת לבית אחר... ואינו די שבני עירנו יודעים שהוא טיפש אלא הוא גם ספרא רבה ומתכתב עם כל מיני אנשים בכל העולם וגם שולח מאמרים לעתונים וכל תושבי המדינה צריכים לדעת שהוא חסר שכל ומטומטם".

*

הרב פרידלענדער מבורגו-פרונד ז"ל סיפר לי על אדם אחד שפנה אל בעל "שאגת אריה" בשאלה, הלא חז"ל דרשו על מקרא "וחוט המשולש לא במהרה ינתק" שאם שלושה דורות לומדים תורה אזי לא פוסקת התורה מבניהם, כי התורה חוזרת על אכסניא שלה. "ואני" — אמר האדם הזה, שהיה מוכר כשונא וכרוּדף רבנים — "לא זכיתי לבנים תלמידי חכמים, למרות שאבי וסבי היו למדנים גדולים, וגם אני למדתי בישיבות". השיב לו בעל "שאגת אריה": "האורח רק אז חוזר על אכסניא שלו, אם קבלו אותו בחמימות ובסבר פנים יפות, אחרת הוא לא חוזר אף פעם. לכן אמרו חז"ל: "דמוקיר רבנן הוה ליה בנין רבנן" (שבת, כ"ג)

*

הזוה"ק אומר דלכן ישראל הם הרבה שנים בגולה, מצבם קשה, בוכים ומורידים דמעות רבות מפני שעשיו בכה בעת שנודע לו שיעקב לקח ממנו הברכות והוריד דמעות, ומקשה הרה"ג ר' ישראל זאב הלוי מאוהיעלי, הלא כבר הורידו ישראל באלפיים שנות גולה כל כך הרבה דמעות בעת תפלתם שיוכלו הדמעות האלו לבטל את הדמעות של עשו? אע"כ צ"ל משום דישראל כשמורידים דמעות בתפלתם אפילו בימים הנוראים, אינם בשביל גלותא דשכינתא אלא עבור עניני עולם הזה, ועשו ג"כ הוריד דמעות עבור שלקח יעקב ממנו ברכות עוה"ז, אם כן הוי מין במינו, ומין במינו אפילו באלף לא בטל...

ועפי"ז פירש מ"ש במגילת איכה "בכה תבכה כלילה ודמעתה על לחיה", כלומר, בוכים בגולה שהוא כלילה משום שאין מה לאכול ולא בוכים משום שאינם יכולים לעבוד את ה'.

*

פעם, פנו גבאים חילוניים למגיד מדובנא והזמינו אותו שיבקר בבית הכנסת שלהם וישמיע דרשה, אולי יצליח להשפיע על המתפללים שיחזרו בתשובה, מכיון ששמעו עליו שהוא מגיד ומוכיח וע"י הדרשות שלו השיב רבים מעון, אמר להם המגיד מדובנא, אמשול לכם משל: "פעם נסע לעיר הנפח הכפרי וקנה מפוח ועשה מאמצים גדולים להפעיל אותו ולא הצליח. הוא היה בלתי מאומן במקצוע שלו. בא נפח אחר ואמר לו, טיפש שכמוך, אתה צריך קודם להצית אש ולהדליק את הגחלים ורק אחרי זה להפעיל את המפוח, מניצוץ קטן הוא יעשה אש גדולה ושלחבת עצומה, אבל אם אין שם ניצוץ, לא תשיג שום דבר. כמו כן — אמר המגיד מדובנא — אם אני משמיע דרשה ליהודים שיש בהם ניצוץ של יראת שמים, אני יכול להחזיר אותם למוטב, אבל אצלכם אין ניצוץ, אז מה עוזר הדרשה שלי..."

*

רבי נטע מחעלם אמר: למה הבעש"ט איזה למושב לו ביערות והרבי מרוז"ן בחר לו לשבת בארמון? והשיב: בימי הבעל שם טוב ישבו כל גזלני העולם ביערות ומכיון שהבעש"ט בא לעולם כדי לתקן את העולם וגם את גזלני העולם, בחר לו לשבת ביניהם בתוככי היער. אבל בימי הרבי מרוז"ן ישבו כבר כל גזלני העולם בארמונות מלכים, ממילא בחר לו הרבי מרוז"ן לשבת בתוכם בארמון...

*

שאלו אדמו"ר אחד, איך מותר לצדיק לאכול ולשתות ולהיות שמן? וכך הוא השיב: חז"ל אמרו במקום אחד "כל היושב בתענית נקרא חוטא" (תענית, י"א) ובמקום אחר אמרו "כל היושב בתענית בשבת, קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה" (ברכות ל"א). והנה ההסבר — צדיק שיכול לאכול לשם שמים, אסור לו להתענות, כי אז נקרא חוטא, אבל עם הארץ שאינו יכול לאכול לשם שמים עליו להרבות ולשבת בתענית.

והנה כמה סיפורים על צדיקים ששמעתי מפיו של הרב הצדיק ר' יחזקאל רוטער ז"ל מקלונבורג, שהיה תלמידו של האדמו"ר ר' יחזקאל האלבערשטאם משינעווע ותלמידו של בעל "קדושת יום טוב" בסיגעט:

הצדיק ר' לייב שרה'ס היה תמיד נע ונד בעולם וקראו לו "הצדיק הנודד". בדרכי נדודיו, נכנס פעם אל ידידו, הצדיק ר' פנחס מקוריץ, ששאלו: "איך אפשר לעבוד את ה' כשמוטלטלים תמיד בדרכים?" והוסיף בדרך צחות: "למה המזמור "אשרי יושבי ביתך" שבספר תהלים הוא בחד אפי ו"אשרי תמימי דרך" בתמניא אפי, לרמוז, כי מי שיושב בבית, די לו בפנים אחת, אבל מי שנודד תמיד ממקום למקום ובכל פעם הוא מגיע לחברה אחרת, צריך לשמונה פנים. הלא גם במשה רבינו כתוב: "והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד אשר מחוץ למחנה", כלומר, על בני ישראל ללכת לצדיק ולחפש אותו במקום מושבו ולא להיפך. שיטה זו שהצדיק ילך מעיר לעיר לחפש חסידים אינה הגיונית ואינה מוסיפה כבוד לתורה?!

השיב לו רבי ר' לייב שרה'ס: "כל צדיק – והשיטה שלו. אמנם, ישנם צדיקים שיושבים כל ימי חייהם בכפר נידח ונותנים מנפשם ורוחם לאותו מקום, ויש צדיקים שעובדים את ד' דוקא כשהם בדרכים. הרי גם לאברהם אבינו אמר הקב"ה: "לך לך מארצך... אל הארץ אשר אראך", ולא גילה לו את שם הארץ כי משימתו של אברהם אבינו היתה לתקן את כל העולם כולו, לעשות נפשות ולהכניסם תחת כנפי השכינה. "ואני הולך", סיים את דבריו רבי לייב שרה'ס "לפי שיטתו של אברהם אבינו". בקשר לכך הביא את הגמרא (כתובות, י"ז): "רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתל"ת... אמר רבי זירא אהנייה ליה שוטיה (שוט של הדס שהיה מרקד בו) לסבא, ואמרי לה "שוטיה" (ופרש"י שהיה מתנהג כשוטה), ואמרי לה שיטתיה (שיטתו ומנהגו). נמצא, כי לפעמים שיטה היא שטות, וגם שטות היא לפעמים שיטה..."

סוחרים גדולים, שהיו עסוקים ביותר בעסקיהם, צמאה נפשם לראות את הרבי שלהם, הצדיק ר' יחזקאל משינעווע זצ"ל ולהתבשם מתפלתו. כשהגיעו לחצרו של הרבי, היה האדמו"ר בבית הכסא. המתינו הסוחרים. הרבי יצא וברך ברכת "אשר יצר" מלה במלה ובכוונה גדולה. אמרו הסוחרים-החסידים זה לזה: "ברכה זאת, שנאמרה מפי הצדיק בדחילו ורחימו, עוררה בלבנו רגש עז של יראת שמים וריותה את נפשנו כך שאנחנו יכולים כבר לחזור הביתה..."

שאלו את בעל "ישמח משה": "למה אין החסידים מרדקים להתפלל על פי ה"שלחן ערוך" ומאחרים את זמני התפלה". השיב הצדיק מאוהעלי: "הבה ונבדוק מה זה "שלחן ערוך", כשעורכים שלחן, שמים מפה לבנה, צלחות, כפות, מזלגות, משקאות ופרחים והכל יפה ביותר. והנה, כל זה מונח בסדר גמור עד שמתחילים לאכול. אבל כשמתחילים לאכול משתנה הסדר בשלחן הערוך. האם בעל הבית כועס על כך? בודאי שלא, כי ברצונו שהאורחים יהנו מהמאכלים ויקלקלו את הסדר שעל השלחן. והנה, החסידים מתיישבים ל"שלחן ערוך" ומתחילים לעבוד את ד' בזמן, לפי הסדר, אבל כשהם נהנים מהסעודה, הם עושים קצת אי סדר ומאריכים, אבל הכל נעשה על דעתו ובהסכמתו של המארח..."

הרב הצדיק ר' יחזקאל משינעווע זי"ע, ביקר פעם בעיר אחת בהונגאריא ומתפללי בית הכנסת לא אמרו תחנון, לכבודו, כי תלמיד חכם הוא בבחינת יום טוב. לאחר התפלה אמר הצדיק למתפללים: "בשלמא אתם, שלא אמרתם תחנון, כי אתם מחזיקים אותי לתלמיד חכם. אבל אני יודע את האמת, כי אינני ת"ח. אז למה אני לא אמרתי תחנון? התירוץ הוא, כי חז"ל דרשו "אתם" אפילו שוגגין..."

*

הרב הצדיק ר' לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל בא פעם להונגאריא וביקר בעיר פרעשבורג. בימים ההם כיהן שם כרב, הגאון ר' מאיר האלבערשטאט ז"ל. רבי לוי יצחק נכנס לביתו של המרא דאתרא ומצאו שהרב מעיין בגמרא. אמר לו הרב: "זה שלושה ימים שאני מתקשה להבין את דברי התוספות, כלומר, את תירוצו של הר"י אולי כבודך מוכן לבוא לעזרתי ולהבהיר לי את דברי הר"י האלו". התחיל הצדיק מבארדיטשוב, כדרכו בקודש לאמור בהתלהבות עצומה פרק בתהלים "לדוד מזמור לד' הארץ ומלואה..." הרב מפרעשבורג, שהיה מתנגד, לא הבין את הכוונה של הרב הזה מפולין בתלבושת החסידית, אבל כשסיים רבי לוי יצחק את המזמור, התחילו שניהם מסתכלים בגמרא והנה דברי התוספות מובנים מאליהם. והיה הרב ר' מאיר מתפלל מאד ושאל: "איזה קשר יש לאותו מזמור שבתהלים לדבריהם המוקשים של התוספות?". הסביר לו הצדיק רבי לוי יצחק ואמר: "יש מאה וחמישים בעלי תוספות ויש מאה וחמישים מזמורי תהלים, ולכל בעל תוספות מזמור תהלים המכוון לנשמתו. לכן, מי שמתקשה בהבנת התוספות, צריך לומר אותו המזמור שבתהלים השייך לאותו בעל התוספות ולבקש אותו שימחול לבוא ולהסביר את מאמרו שבתוספות, אזי מטריח את עצמו בעל התוספות ובא מעולם העליון ומסביר את דבריו".

*

דרשן אחד בא פעם לעיר פרעמעשלאן. בשבת, נשא בבית הכנסת דרשה גדולה ביום ראשון המתין המגיד שיבואו המתפללים ושיתנו לו את השכר עבור הדרשה שלו, אבל לצערו הרב, אף אחד לא בא. הלך הדרשן אל הצדיק ר' מאיר מפרעמישלאן ומצא שם את כל הבעלי בתים שהיו אתמול בבית הכנסת וראה שנותנים לרבי מאיר כסף ופדיונות והשלחן מלא מטבעות ושטרות כסף והרבי אפילו אינו מסתכל על זה. שאל המגיד את הצדיק: "היתכן, שאני מטריח את עצמי ונוסע ממקום למקום, מעיין בספרים הקדושים ומתכוון שעות ארוכות לדרשה ודורש ברבים להנאת הצבור ולבסוף שוכחים ממני, ואילו אל הצדיק בא הקהל בעצמו ומביא לו כסף וזהב?!" ענה לו רבי מאיר מפרעמישלאן: "דע לך, כי הדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, לכן, אתה, שאוהב כסף, מכניס את התכונה הזאת גם ללב השומעים בדרשות שלך — אהבת כסף. ולפיכך אינם רוצים להוציא את הכסף מכיסם ולתת לך, כי הכנסת גם בהם אהבה לכסף. אבל אני שונא בצע בכל לבי ונפשי ומדה זו מכניס אני בלב החסידים שלי, וגם הם מתחילים לשנוא את הכסף ומשום כך משליכים הם את כל כספם על שולחני..."

*

פעם התארח בעירנו הרב הגאון ר' נחמן כהנא שליט"א, בנו של הרב מספינקא ונכדו של בעל "אמרי יוסף". כשהלכתי במוצאי ש"ק לבקרו, הוא ערך את סעודת מלוה דמלכה ושר את הזמר "אליהו הנביא וכו' במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד". אמרתי לו לפרש את הפיוט הזה עפ"י הפלתי (סי' ק"י בסוף קונטרס בית הספק). שאומר דרך אם לא יזכו, אז יבוא אליהו הנביא מקודם לבשר על הגאולה, אבל אם יזכו, אז יהיה בחינת "אחישנה" ואז יבוא משיח מיד. לכן מבקש בעל הפיוט שנזכה לשוב אל ה' ואז יהיה אחישנה, כלומר "במהרה" ואז יבוא אליהו יחד עם משיח בן דוד.

והרב הגאון ר' נחמן אמר לפרש את המאמר "דוד מלך ישראל חי וקיים". כי לכאורה קשה, למה אנחנו לא אומרים כך על צדיקים אחרים, למה דוד יוצא מן הכלל? וההסבר, כי בת-שבע אמרה (מלכים, א' א'): "יחי אדוני המלך דוד לעולם".

מכל רבני ואדמו"רי קלזנבורג לא נשארו בחיים רק שני רבנים בלבד: היה"ג ר' עקיבא גלאזנער שלא חזר משווצריא ונפטר שם, והאדמו"ר הרה"צ יקותיאל יהודה האלבערשטאם שליט"א, שהיגר לארצות הברית והקים שם קהלה חסידית מפוארת עם מוסדות תורה למופת. קרוב לעשרים אלף יהודים הוגלו מקלזנבורג למחנות השמדה, אבל לאחר המלחמה לא חזרו אלא כמה מאות בלבד. אולם, מאות משפחות יהודיות מכפרי טראנסילבניא השתקעו בקלזנבורג לאחר השיחרור, עד שעלה מספרם לששת אלפים נפשות. נעשו גם מאמצים בעזרת הדו"ניט מאמריקה, להתאוששות ולהתחזקות החיים הדתיים.

שלוש הקהלות התמזגו ונתקבל לרב הרה"ג ר' אברהם שנפלד שליט"א מעיירת עניעד, הקרובה לקלזנבורג, אשר בתקופת השואה היתה שייכת לטרנסילבניא הרומנית. הרב שנפלד הוא גיסו של הרב סופר מטעמעשוואר ותלמידו של מרן בעל "שבט סופר". העיירה עניעד היתה מפורסמת בשל בית הסוהר הארצי והענקי ששכן בקרבה. בית כנסת מיוחד עמד לצורך האסירים היהודים מכל פנות המדינה ששהו בין כתלי הכלא. הרב שנפעלד ביקר אצלם לעתים קרובות וסיפק להם גם תשמישי קדושה. הרב שנפעלד סיפר לי, כי לפעמים היו בין האסירים גם יהודים חרדים מזוקנים ואפילו חובשי "שטריימל", כי ברומניא דאז, היו דנים למספר חודשי מאסר סוחרים שפשטו את הרגל ולא שילמו את חובותיהם.

*

פעם "בילתה" בבית הכלא בעניעד חבורה שלמה של דתיים, שהרב שנפעלד סיפק להם לקראת חג הפסח, מצות, יין ואוכל כשר למהדרין. לאחר הפסח ביקר אצלם והתעניין איך עבר עליהם הסדר של ליל פסח. השיבו לו: "הכל היה בסדר, היה לנו "ליל שימורים", כי הסוהרים שמרו עלינו, רק דבר אחד בלבד לא יכולנו לקיים – לפתוח את הדלת בעת אמירת "שפוך חמתך על הגוים"...

*

מעשה שנפטר גנב מובהק שהתפרנס כל ימי חייו מכייסות. והזמינו את הרב שנפעלד להשתתף בהלווייתו. אמרו עליו שאמר בדברי ההספד, כי אפשר ללמד זכות עליו, כי האיש הזה לא הלך ד' אמות ללא "נטילת ידיים"...

*

פעם ביקר הרב שנפעלד בבית הסוהר בחודש אלול והשמייע בבית הכנסת של האסירים דרשה גדולה על התעוררות לתשובה. דבריו עשו רושם גדול על האסירים, עד כדי כך שעיני כמה מהם זלגו דמעות. כשנפרד מהם בסוף הדרשה ואיחל, תוך לחיצת יד לכל אחד, שנה טובה ומבורכת, ניגשה אליו קבוצה של נידונים ואחד מהם פנה אליו ואמר: "כבוד הרב, כאות הכרה והערכה על הדרשה היפה הזאת, אנחנו נותנים לך במתנה למזכרת נצח — שעון כיס מזהב ושרשרת זהב". הרב שנפעלד הסתכל על המתנה — והשעון היה מאד מוכר לו... התברר, כי בזמן שהוא אמר את הדרשה הם גנבו לו מתוך הכיס של החזי' את השעון שלו, והרב לא הרגיש בזה...

*

בקרבת העיר קלונבורג היה כפר בשם איקלוד. רב הקהלה היה הרה"ג ר' חיים יהודה בראון, ששמו התפרסם בטראנסילבניה ע"י הקמת ישיבה מקצועית בשם "תורה עם דרך ארץ". הרב בראון היה רגיל לבקר בערי המחוז, כדי לגייס בחורים לישיבתו וגם לגייס כספים לאחזקת הישיבה. היה משמייע גם דרשות בשבת והבליט את חשיבות החינוך של בעלי מלאכה ברוח התורה והמסורה. הוא תקף בחריפות את ההורים שמכניסים את בניהם לבתי ספר חילוניים ונצריים, או שמוסרים את בניהם לבעלי מלאכה חילוניים והחינוך החופשי משפיע השפעה שלילית על הבן ופוגע באמונתו באופן החמור ביותר. ובזה פירש מ"ש: "ויקח את המאכלת לשחוט את בנו", כלומר, בגלל האכילה — שיהיה לבן מקצוע במה להתפרנס — "וישחוט את בנו"... משל, למה הדבר דומה, לאסון שקרה לבן האלמנה: בתקופת הצאר ברוסיה, הגיעו הקוזאקים לכפר אחד כדי לגייס את הנוער לצבא ולשרת את הקיסר שבע שנים והלכו מבית לבית לאסוף את הבחורים. עשירים קנו את שיחרור בניהם בכסף, אבל בני העניים התגייסו, באין ברירה. בכפר גרה אלמנה גלמודה ולה בן יחיד, שרצתה להציל אותו. מה עשתה? לקחה את בנה, את חיים'קה, השכיבה אותו על הרצפה, כיסתה אותו בשמיכה שחורה והדליקה נרות מסביב לראשו, התיישבה על ידו והתחילה לבכות... כשהגיעו הקוזאקים וראו אשה מבכה את בנה המת, הסתלקו. כשהקוזאקים עזבו את הכפר, התחילה האשה לצעוק מתוך שמחה: "חיים'קה קום! הסכנה חלפה כבר!" אבל חיים'קה לא זו. בבית היה סרחון ועשן סמיך של הנרות והשמיכה שעליו היתה כבדה, חיים'קה נשאר ללא אויר ומת... הנמשל: טעות בידי ההורים לחשוב, כי אחרי שבנם יסיים את חוק לימודיו באוניברסיטה או בבית מלאכה של גוים, הוא יחזור ליהדות, כי בינתיים הוא מת מבחינה רוחנית ודתית.

הרב בראון רצה שהתלמידים בישיבה שלו ילמדו מקצועות חדשים, כמו: נגרות ומכונאות, ובשום אופן לא את המקצועות הגלותיים, כמו: סנדלרות וחייטות. פעם סיפר, כי בעיר בערעגסאס, קבלו ראשי הקהלה חזן, בלחץ החייטים והסנדלרים, וזאת בניגוד לרצונו של המרא דאתרא, שהיה בעל "קול אריה". אמר הגאון ר' אברהם יהודה שוורץ ז"ל: "עכשיו אני יכול להבין למה חשק לבם של בני ישראל במדבר לבשר בצל ודגים ולא חשקו גם בחזן, כי בדור המדבר כתוב "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה". ובכן, לא היו חייטים וסנדלרים, ממילא לא היה מי שידרוש חזן"... והרב המשיך: "ומה שהחליטו ראשי הקהלה להעלות את אגרת שחיטת

העופות, כדי לכסות את המשכורת של החזן, נתקיים בנו הפסוק: "כי עוף השמים יוליך את הקול..."

הישיבה באיקלוד לא היתה כל כך משוכללת. מהקהלה שלנו פעטרושען, למד בישיבה זו צעיר אחד במשך שנתיים. הבחור חזר הביתה ולא ידע לא תורה ולא מקצוע. אמרו עליו השכנים הליצינים: "אנחנו מאד מרוצים ממנו, הבחור הזה היה מחוצף גדול, הלך לישיבת איקלוד, אמנם תורה לא למד, אבל לימדו אותו "דרך ארץ"..."

הרב הצדיק מנאסוד

הגה"צ רבי אברהם יהושע פריינד זצ"ל היה בנו של הגביר החסיד מוה"ר משה אריה פריינד, ראש הקהלה בסיגעט ואחיו של הרבני החסיד והנגיד מוה"ר חיים פריינד מסאטמער. למד תורה בישיבתו של מרן ה"דברי חיים" זצ"ל בצאנז ובישיבתו של בעל "יטב לב" בסיגעט. כיהן ברבנות בכפר נידח הררי בשם נאסוד, הנמצא בטראנסילבניה הצפונית, ולמרות זאת היה מפורסם בכל קהלות זיבענבירגען בשל צדקתו הגדולה. בנוסף לכך, הי' גאון בתורה והד' חלקים של ה"שלחן-ערוך" היו שגורים בפיו, ובמיוחד היה בקי בהלכות מקוואות באופן יוצא מן הכלל. הוא פיזר כל כספו לצדקה

הצדיק רבי אברהם יהושע פריינד

מנאסוד

ופעם בשנתיים ביקר בערי מחזו טראנסילבניה, לשם התרמה להכנסת כלה. ערך "שלחנות" בבית המדרש כמו אדמו"ר ובצאת השבת באו היהודים בהמוניהם, כדי לקבל את ברכתו. אולם, גם כאדמו"ר היה קיצוני וקנאי ובנוגע לדרכי ה' לא נשא פנים לשום נברא. הוא לא קיבל פיתקא ופדיון ממחלל ש"ק, וממי שאשתו הולכת בשערות ללא כיסוי וממי שאוכל מצות הנעשות ע"י מכונה.

הצדיק מנאסוד התנהג כמו שהתנהגו פעם הנביאים בישראל. דברי תוכחה ומוסר שהיה לו להגיד – היה אומר פנים אל פנים, ללא אימה ופחד. הוא שנא בתכלית השנאה את הרה"ג ר' משה שמואל גלאזנער מקלונבורג, בשל אהדתו לציונות. בדק את המקוה המרכזי של הקהלה ומצא שהוא פסול. בא אל הרב גלאזנער, פתח את דלת ביתו, סירב להכנס ואמר בקול בזה"ל: "באתי להזהיר אותך, כרב המקום, שהמקוה של קהלתך פסול בהחלט! הנך מתבקש לסגור אותו כדי לא להכשיל את הרבים באיסור כרת ר"ל!" הרב גלאזנער דחה את דבריו וכדי להצדיק את עמדתו, הוציא לאור קונטרס בשם "בירור הלכה" ובו הביא ראיות מש"ס ופוסקים, שאין כל יסוד לאיסורו של הרב פריינד מנאסוד. רוב גאוני הונגאריא הצדיקו את הרב מנאסוד, שתמך את יסודותיו על שו"ת "דברי חיים", אבל הגאון מבערז'אן ושאר גאוני גאליציא, עמדו לימינו של הרב גלאזנער. בכל זאת, כל היהודים יראי ד' בקלונבורג התחילו להשתמש במקוה הקטן שנמצא במרתף, מתחת לבית הכנסת הספרדי ברחוב קאדאר.

כן יצא הרה"צ ר' אברהם יהושע פריינד נגד שוחט קהלתו, שנשאו לבו לתמוך ברעיון הציוני ואסר את שחיטתו. מדובר בשו"ב ר' דוד מושקוביץ, שהוציא לאור את הספר "רגל מבשר" ולימד זכות על התנועה הציונית. יותר מאוחר, אסר הרב הצדיק מנאסוד גם את שחיטתו של שוחט הכפר סאג'ג'ורג', מקום קייט בטרנסילבניה, המוכר היטב לחוגים דתיים. השוחט מושקוביץ הנ"ל, בא לעזרתו של השוחט הנאמר והוציא קונטרס נגד הרב מנאסוד בשם "משפט לעשוקים", בו הוא מברר את צדקתו של השוחט הנאסר ושופך בוז וקלון על הצדיק מנאסוד.

בביקורו הראשון של הצדיק מנאסוד בקהלתי, לקחתי אותו למקוה של קהלתנו שנבנה לפי התוכניות שלי. עשיתי זאת כדי למנוע הפתעות בלתי נעימות, מכיון ששמעתי שהרב פריינד ז"ל אסר גם את המקוה מסאטמער והרה"ג ר' יהודה גרינוואלד צוה עליו לעזוב את העיר... לאחר שהצדיק מנאסוד נוכח לדעת כי הכל כשורה אפילו לדעתו של בעל "דברי חיים" וזוהי מקווה מעין ממדרגה ראשונה, אמר לי "כשר למהדרין". אולם בערב שבת, לפני הדלקת הנרות, צוה על גבאי בית הכנסת המרכזי לכבות את כל אורות החשמל, מכיון שנודע לו כי בחברת החשמל המקומית, היה חבר גם יהודי מומר אחד, והיינו נאלצים להתפלל לאור הנרות בלבד. הוא עבד את ה' בשמחה ואת הפיוט "לכה דודי" הוא שר בהתלהבות עד כלות הנפש כמעט ובתוך השירה מחא כף ורקד בעיניים עצומות במשך חצי שעה, עד שהגיע מעמוד התפלה שע"י ארון הקודש ועד לשלחן קריאת התורה. מרבית ימיו ישב בצום ובתעניות וסירב ללון בבית, שלא היה בו ספר "דברי חיים".

אשה חולנית פנתה אליו בבקשה שיברך אותה, אמר הצדיק מנאסוד: "אני מבטיח לך רפואה שלמה במהרה, בתנאי, שתגלחי את שערות ראשך". כשיצאה האשה פנה אל הצדיק אחד מחסידיו הקרובים ושאלו: "ומה יהיה אם האשה הזאת בכל זאת לא תשוב למצב בריאותה?" השיב הרב מנאסוד "אזי, אני לא אהיה אדמו"ר מחולל נפלאות, אבל בינתיים היא נשארת ללא שערות ראשה..." ומעשה בתושב עירנו שהגיש קוויטל לצדיק ובתוך כך שיקר לפניו באמרו שאשתו הולכת בפאה נכרית. אך כשנודע האמת לרבי שלח לו בחזרה את הכסף בידי הגבאי.

את בניו של ה"דברי חיים" צ"ל כיבד ביותר הכבוד. ודכירנא, כשביליתי עמו בצוותא חדא בכפר הקייט בשם סאן-ג'ורג', שהיה שייך לרבנות שלו, היה שם גם הרב הצדיק ר' שלום אליעזר מראצפערט, בנו של ה"דברי חיים", שנולד לעת זקנתו. עמד לפניו הצדיק מנאסוד כעבדא קמיה מרא. דרכו היתה להאריך מאד בתפלת השמונה עשרה, אבל כשהתפלל אתנו הרה"צ ר' שלום אליעזר, היה הרב מקצר בתפלתו, כדי שבנו של ה"דברי חיים" לא ימתין לו. וכששמע הצדיק מנאסוד, כי אחד מנכדי הצדיק ר' חיים האלבערשטאם בא מפולין כדי לשבות באחת הערים במדינת רומניא, אז היה הרב מנאסוד מן הראשונים שנסעו לשם, כדי לחלוק לו כבוד. וזאת עשה גם לעת זקנתו, כשהיה חולה וחלש והדרך הארוכה היתה קשה עליו.

ודכירנא, כי פעם החליט לעזוב את מקום הקייט ולחזור הביתה, ועגלון אחד בא ולקח את כל חפציו. לעת ערב נמלך בדעתו, כי רק ביום מחר יסע הביתה. לקח את נכדו, למרות שירד הגשם והיה מזג אוויר סוער ושלח אותו הביתה עם העגלה בחשכת הלילה, כדי להביא לו בחזרה את ספר "דברי חיים", מכיון שלא רצה ללון אפילו לינה אחת, בלי שיהיה לו הספר של רבו בבית.

*

למרות כי במקום הקייט היו עשרות רבנים, חסידים ועסקנים מכל פנות הארץ, הצדיק מנאסוד לא בא בדברים ולא שח אלא עם מספר מצומצם של רבנים ותלמידי חכמים. לשאלתי, הראה לי מ"ש ב"דברי חיים" עה"ת, השמטות בפ' ויקהל: "כנראה בעליל שהרבנים והחסידים והבע"ב שדור המה בעוה"ר רובן מע"ר ורוצים לשרור על הצבור וכל מעשיהם רק לקבל כבוד וממון ולכן אין להתחבר עמהם רק עם אלו שעובדים באמת ומוסרים נפשם לד' ואינם מקבלים שום תועלת לעצמם..."

*

פעם, כשישבנו על ספסל בתוך הגן של מקום הנופש הנ"ל ושתינו מהכוסות שבידינו ממי "מעניות הישועה", אמר לי הצדיק מנאסוד: "את גודל צדקתו של רבי הקדוש ר' חיים מצאנז זי"ע אפשר לראות בספר השאלות והתשובות שלו, יותר מספר על התורה. לדוגמא, בכל מקום שהגאון מצאנז מזכיר את שמו של הקב"ה, אינו כותב כמו שאר הגדולים בקיצור — ד', אלא הוא כותב: "השם יו"ד ה"א וי"ו ה"א יתברך ויתעלה שמו".

דוגמא נוספת שאפשר לראות ממנה את צדקתו היא, באחד הסימנים בחלק יו"ד הוא כותב בין השאר, שנתן מאה קערבליך כסף לאיש מיוחד שיסע לחו"ל לחקור את מקורם של התרגומים האנגליים, האם הם עופות טהורים. "האמן לי", אמר הצדיק מנאסוד "שרבי חיים מצאנז מעולם לא אכל את העופות האלו, כי לא היה בעל תאווה

חלילה, אלא כדי לברר את ההלכה לאמיתה, פיזר הון רב כזה. אם כן, האם צריך צדקות יותר גדולה מזה?" מעולם לא אמר הצדיק מנאסור את השם ה"דברי חיים", כמו שאמרו רבנים אחרים, אלא — "הרב הקדוש" (דער היילגער רב).

כן סיפר לי על האדמו"ר מצאנז, שבדומה לרב האדמו"ר רבי נפתלי מרופשיץ זצ"ל אף הוא אהב ביותר את הפיקחים ולא יכול היה לסבול את הטפשים. פעם, היה במצב רוח טוב והכניס לתוך חדרו שלושה מנכדיו ששיחקו בחצרו. פנה ה"דברי חיים" אל הראשון ואמר: "הגד לי בכנות, אם תמצא ברחוב ארנק כסף, האם תשיב את האבידה לבעליה?" "בודאי" — השיב הנער — "הייתי משיב את האבידה תיכף ומיד". אמר לו ה"דברי חיים": "שוטה אתה!", פנה באותה השאלה אל הנער השני, שהשיב: "לא טיפש אנכי להחזיר ארנק עם כסף, מובן מאליו שלא הייתי מחזיר". אמר לו ה"דברי חיים": "רשע אתה!", הנכד השלישי אמר: "סבא, איך אני יכול לדעת מראש, האם אוכל אז להתגבר על היצר או לא, אז אולי השי"ת יהיה בעוזי, ואצליח בכ"ז להתגבר ולהשיב את האבידה לבעליה". נתן לו ה"דברי חיים" נשיקה ואמר לו: "חכם אתה בני".

פעם, זימן לחדרו אחד מנכדיו, תינוק קטן, ושאלו: "הגד לי את האמת, האם אתה אוהב את הרבי שלך ואת החומש?". אמר לו הילד: "כמובן שאני אוהב מאד את המלמד שלי וגם את החומש" ועם עליית ה"דברי חיים" ואמר: או טיפש או שקרן אתה ואף פעם לא תהיה למדן, צא החוצה!". זימן לחדרו נכד אחר ושאלו אותה השאלה. הילד היה פיקח והשיב: "סבא, האם לא תתרגו עלי אם אגיד לך את האמת: אני שונא בתכלית השנאה את המלמד שיוורד לחיי ולא נותן לי לשחק ואני מאחל לו שילך למיתה והחומש עם האותיות הקטנות של רש"י ישרף"..." נתן לו ה"דברי חיים" מטבע של כסף ואמר: "תלמיד חכם גדול יהיה ממך"..." והצדיק מצאנז הסביר את דבריו לחסידיו: "בדרך כלל "מבית הספר תינוק בורח" אם הוא חכם, אבל אם הוא חכם — ישאר חכם ויבוא הזמן, במוקדם או במאוחר, שיגיע לידי המסקנה, כי המלמד והחומש והרש"י אינם השונאים שלו, להיפך, והוא יתיחס אליהם באהבה רבה וילמד תורה ויהיה למדן. מכיון שכל תכונות האדם משתנות במשך החיים, אבל החכמה והטיפשות מלוות אותו משחר ילדות עד לזקנה מופלגת. משל למה תכונותיו של אדם דומות? לגלגל שבמרכזו נמצאת החכמה, מדות אחרות שיש לו, הן רק חישורים של המרכז. ולכן, יהודי שהוא חכם הוא: למדן-חכם, גנן-חכם, ספרא רבא-חכם, עסקן צבורי-חכם וכיו"ב. אבל מי שהוא טיפש, הוא למדן-טיפש, גנן-טיפש, חזן-טיפש, ספרא רבא-טיפש, עסקן צבורי-טיפש וכיו"ב".

אני הגבר נוכחתי לדעת, כי הצדיק מנאסור רבי אברהם יהושע פריינד זצ"ל אכן למד תורה לשמה. ראיתי זאת במו עיני כשהיינו שכנים והתגוררנו במקום הנופש הנ"ל באותו בית, חדר ע"י חדר. הוא התיישב ללמוד בתחילת הלילה ולא קם מן הגמרא עד הבוקר. אזי, עזב את חדרו והלך לטבול במקוה לקראת תפלת שחרית. נכנסתי לחדרו וראיתי, כי הדפים של הגמרא היו לחים מדמעות שהוריד הצדיק בעת לימודו. זי"ע ועל כל ישראל אמנ.

קהלת באַנפֿי – הוּנִיָאָד

בדרך המלך, בין שתי ערים גדולות בטרנסילבניה – קלונבורג וגרוסווארדיין, נמצאת קהלת באנפי – הוניאָד. קהלה זו היתה פועלת מאז ומתמיד ברוח ישראל סבא, כי רובם ככולם של תושבי העירה היו יהודים יראים, תלמידי חכמים וחסידים. בין הרבנים שכינהו כאן יש לציין את הרה"ג ר' אברהם שטארק ז"ל, שהיה רב גדול בתורה. אחריו כיהן ברבנות הרה"ג ר' יעקב יחזקיה גרינוואלד, שבא מקהלת צעלעם. אמרו עליו, שהיה רב גאון וצדיק ומרביץ תורה מופלא. ייסד בית המדרש בהוניאָד לתלמידי חכמים שבחצר בית הכנסת וערך כאן שיעורי תורה קבועים מדי יום ביומו. כעבור מספר שנים עזב את כסא הרבנות בהוניאָד ועבר לקהלת פאפא שבהונגאריא. הוציא לאור את הספר "ויגד יעקב".

בבאנפי – הוניאָד כיהן כרב גם הרה"צ ר' זאב וואלף גולדבערג ז"ל. לאחר פטירתו, מילא את מקומו ברבנות חתנו, הרב הגאון הצדיק ר' ישראל פריינד זצ"ל, בנו של הרב הצדיק ר' אברהם יהושע פריינד מנאסוד זצ"ל. הרב ר' ישראל, אמנם היה גדול בתורה וצדיק תמים במעשיו, אך לא היה יכול לשאת דרשה מסיבה פשוטה – לא שמעו אותו. מטבעו היתה לו נשימה קצרה ולא היה לו כוח להשמיע קול חזק, שישמעו אותו באולם. בקושי שמעו את דבריו עד מרחק של שני מטרים. למרות זאת, כיבדו אותו אנשי עירו ולא רצו להעבירו מכסא הרבנות, בגלל צדקתו. בחצרו התגוררו בניו וחתניו ונכדיו וכולם היו חסידים וצדיקים, שעסקו בתורה ועבדו את ד' יומם ולילה. באותה חצר התגוררה גם הרבנית שלו, שיצאה מדעתה בעת לידה ר"ל, אך ר' ישראל סירב לגרש אותה באומרו שהיא בת תלמיד חכם ויש לה ילדים טובים... כן התגוררה באותה חצר החותנת שלו, כלומר, אלמנת הרב הצדיק ר' זאב וואלף גולדבערג זצ"ל, שזכתה לאריכות ימים. לאחר תפלת קבלת שבת, הלכו עד פתח חדרה, הרב עם כל בני משפחתו וכל המתפללים של בית מדרשו לברך אותה ב"שבת שלום".

סיפרה לי בתי, מרת רבקה הי"ד, שבהוניאָד היו מספר יהודים מודרניים, שצעקו כי הרב ר' ישראל אינו מתפקד כראוי, ואין מי שיגיד דברי מוסר לצבור, אין מי שיטפל בנוער והכרחי להביא רב אחר שיהיה איש מוכשר, דרשן ופעיל צבורי, אך מהלומות הגורל השתיקו את היהודים האלה, וכל הקהלה ראתה בזה את כוחו של הצדיק. בכל זאת, לקראת "שבת שובה" ו"שבת הגדולה" פרסמו בכל העיריה, כי הרב המרא דאתרא יבוא מבית מדרשו לבית הכנסת הגדול המרכזי לשאת את דרשתו. בית הכנסת הזה, שהתפללו בו במשך השנה אשכנזים מתנגדים מובהקים, היה מלא מפה לפה, כי הצטופפו כאן גם החסידים וחובשי ה"שטריימעלים", שבאו גם מבית מדרשו של תלמידי הרב גרינוואלד מצעלעם, ומבית מדרשו של הרב, כולם, אנשים, נשים, זקן וטף באו לשמוע את הדרשה של הרב, דמתא. אך לא שמעו אף מלה... הרב עמד על הדוכן לפני ארון הקודש, עטוף בטליתו, הסתכל בספר שלפניו ודיבר. כולם ראו איך שהוא מדבר ועושה מאמצים גדולים ומוחה בכנף טליתו את זעת אפיו, אך לא שמעו אותו. מסביבו עמדו הילדים והנכדים שלו שהטו אוזן קשבת, כדי להבין את דבריו. והצבור ישב בסבלנות במשך שעותיים ולא היה פוצה פה ומצפצף נגד הרב.

*

פעם ביקר ה"חפץ חיים" בלעמבערג. היה עגלון מסוים שהיה צריך להסיע את ה"חפץ חיים" מתחנת הרכבת עד העיר לכתובת מסוימת. היו שני סוחרים שעשו עסק עם העגלון שימכור להם את הזכות שהמה ינהלו את הסוסים. וכן היה. אבל אח"כ חזר בו העגלון מהעסק, כי הבין שזו זכות גדולה והחזיר להם הכסף, אך הם סרבו לקבל וכשהגיע ה"חפץ חיים" פנו אליו בדין תורה... ה"חפץ חיים" פסק שהסוחרים זכו בזכות ומקח הוי מקח, אלא שהעגלון צריך לשבת על ידו בעגלה...

*

איש אחד יצא לשוק והתחיל לצעוק, כי בית גדול בן כמה קומות, שעומד ברחוב שלו, נוטה ליפול וצריך להזמין במהירות את האמבולנסים ואת מכבי האש, כדי להציל את דיירי הבית, כי הם עלולים ליהרג. התאספו מסביב לבית כמה מאות אנשים, בדקו ולא מצאו שום דבר. אמר פיקח אחד: "אולי היה רצוי לקחת את האיש הזה שעשה את הבהלה, לרופא עיניים ולבדוק את העיניים שלו, אולי הוא זקוק למשקפיים, כי ללא משקפיים דומה לו שכל בית נוטה ליפול".
הנמשל: ישנם אנשים בימינו שצועקים, כי התורה הקדושה וההלכות והמצוות שלנו, שקיימות אלפי שנים אינם בסדר, ואינם יכולים להתקיים בתקופה שלנו, כי הם נוטים ליפול. אולי כדאי לקחת את האיש הזה ולבדוק את העיניים שלו... ואת הסיבות שדוחפות אותו לכך שיצחק ויעשה בהלה...

*

ביקשו מאחד מחסידיו של ה"חפץ חיים" שיספר איזה מופת מהרבי שלו. על זה השיב: "חסידים אחרים מספרים בדרך כלל איך הקב"ה ממלא את רצון הרבי, ואני אספר לכם איך הרבי שלי ממלא את רצון הקב"ה..."

*

ה"חפץ חיים" היה מספר את הסיפור הבא: "מגיד בא לעיר ונשא דרשה גדולה, תוך התלהבות בלתי רגילה ודיבר בקול בכי על תשובה ומעשים טובים. דבריו נכנסו ללב המקשיבים שהורידו דמעות. אך הם התפלאו מאד כשבסיום הדרשה, שם המגיד קערה על השלחן והמתפללים נתבקשו לתרום נדבה למגיד. שאלו כולם: "היתכן שצדיק כזה יבקש כסף עבור דרשתו?" השיב להם המגיד: "משל, למה הדבר דומה, ללולין שמסכן את נפשו והולך על חוט מתוח בין שני בנינים גבוהים. אם הוא לא שומר על שווי המשקל שלו, הוא מסוגל ליפול ולמות. ובכן, בזמן שהוא עובר על החוט ועושה עליו כל מיני תנועות, ברגע זה הוא לא חושב על משהו אחר רק על דבר אחד — לשמור בקפדנות על שיווי משקל. אבל, לאחר שסיים בהצלחה את משימתו והוא יורד לארץ, הוא לוקח כובע בידו ואוסף נדבות, כדי שתהיה לו אפשרות לחיות, לפרנס את נפשו וללכת על החוט גם במקומות אחרים..."

*

שתי אחיות התחתנו, האחת לעשיר גדול והשניה לסנדלר עני. במרוצת השנים נפגשו שתיהן במסיבת שמחה משפחתית, פנתה העניה לאחותה העשירה ושאלה לשלומה וכו', פרצה בבכי, ואמרה: "אמנם, בעלי עשיר וקונה לי תכשיטי זהב ויהלומים ושמלות יפות, אבל מטבעו הוא איש גס רוח, עושה הכל בניגוד לרצוני ואינו

מכבד אותי". האחות העניה אמרה: "אמנם בעלי עני גדול, אבל הוא מאד אוהב אותי ואני מאד מאושרת, למרות שאין לי תכשיטים של אבנים טובות ומרגליות וגם השמלות שלי אינן יפות ומודרניות". והנמשל לפי החפץ חיים: שני ספרי תורה נפגשו בעת ההקפות של שמחת תורה בחצר בית הכנסת, ספר תורה אחד היה שייך לבית הכנסת הגדול והמרכזי, שבו מתפללים הסוחרים העשירים המודרניים, היתה לו כתונת תפורה עם פרחי זהב, כתר כסף על ראשו וידית של כסף, כשנפגש בעת ההקפות והריקודים עם אחיו – ספר תורה אחר, שהיה שייך לבית מדרש שחסידיים בעלי מלאכה מתפללים שם, שהם ברובם אביונים ואין לספר תורה שלהם תכשיטים של כסף, אבל הם אוהבים אותו בלב ונפש ומוסרים עליו את חייהם...

הגאון רבי ישראל מאיר הכהן
מראדין בעל ה"חפץ חיים"

הצדיק ר' הלל מקולומייע

הרב הגאון ר' הלל ליכטענשטיין זצ"ל היה גדול בתורה וצדיק יסוד עולם, דרשן מפואר ומוכיח גדול, שקנא את קנאת ד' צבאות. היה תלמידו של מרן ה"חתם סופר" זי"ע ובא בברית נישואין עם בתו של הרה"ג ר' יחיאל שלזינגער, מגיד מישורים בפרעשבורג, שהיה גם חותנו של המגיד העממי המפורסם ר' אבא הערצל בפרעשבורג.

רבי הלל נודע כמחמיר גדול וכמהדר בדקדוקי מצות. מסופר שכשבא להגאון רבי יהודא אסא מסערה אהלי זצ"ל כדי להבחן ולקבל ממנו כתב הוראה, הגאון עסק אתו בהלכה עד עת הצהרים והזמינו לסעוד על שולחנו. כאשר הגישו לו כסא מרופד לא רצה לשבת, מחשש שעטנו, עד שהוגש ספסל עץ. את הלחם לא אכל מכיון שנשאר משבת, וזמן החום היה, ושמא תולעים מרחשים בו. כמו כן מנע עצמו מלאכול מרק הבשר, באשר שהתבלינין שבתוכו צריכין בדיקת תולעים. ועל תבשיל תפוחי אדמה הסתפק אולי לא נזהרו מלשימם תחת המטה (שע"י כך מאכלים נאסרים).

אז פנה אליו בעה"ב הגאון בשאלה: מה שמו? התפלל רבי הלל: וכי לא ידע רבינו כי הלל שמי? כן, ענהו הרב: הלל שמו, הלא לי נאה שם הלל, כי יש לי מסבלנותו של הלל...

ר' הלל קולומייער, שנולד בכפר נידח בהונגאריא היה כולו קודש לד'. כל ימיו לא נח ולא שקט ונסע מעיר לעיר ומכפר לכפר בכל מדינת אוסטריא-הונגאריא, בכדי ללמד לעם את יראת ה' הטהורה ודבריו היו כגחלי אש ורבים השיב מעוון. לא נשא פני איש ואפילו את הגדול שבגדולים הוכיח בדברי מוסר, אם ראה או שמע עליו דבר שאינו הגון. במיוחד יצא בדברי אש נגד פריצי הדור שרצו לבצע שינויים בקהלות ישראל, בהתאם לרוח הזמן.

על אף היותו תלמידו של מרן ה"חתם סופר", נטה לחסידות ונהג לנסוע לאדמו"ר בעל "דברי חיים". מספרים עליו, כי בבואו בפעם הראשונה לצאנו, לפני שנכנס לרבי לקבלת שלום, הבחין כי מעל למשקוף לא השאירו אמה על אמה בלי טיח "זכר לחורבן". מיהר ר' הלל, השיג סולם ופטיש, עלה בעצמו והתחיל לקלף את הטיח מעל דלת הכניסה. התחילו החסידים לגעור בהונגארי הזה, המעז לעשות כן על דעת עצמו. הצעקות הגיעו לאזני ה"דברי חיים" שיצא מחדרו ואמר לחסידיו: "תנו לו לגמור את עבודתו! כל המהרהר אחריו כאילו מהרהר אחרי השכינה, כי כל כוונותיו לשם שמים".

מספרים על ר' הלל מקולומייע שהיה מהדר בקיום המצוות עד כדי כך, שקנה לו חמור, בכדי לקיים מצוות פטר חמור וגם צאן היה לו, בכדי לקיים מצוות ראשית הגז. הוציא לאור ספרי מוסר בשם "משכיל אל דל", "אבקת רוכל", "עת לעשות", וכן ספר "מקרי דרדקי" עה"ת ושו"ת "בית הלל". כיהן בתור רב בעיר מערגערעטען (טרנסילבניא), מכאן עבר לקהלת קלונבורג ומכאן לקהלת סיקסו בהונגאריא ומכאן העתיק את מושבו לעיר קולומייע שבגליציה, שם כיהן ברבנות עד אחרית ימיו ושם מנוחתו כבוד.

פעם אמר בדרשתו: "בעשרת ימי תשובה ובימים הנוראים מתפללים הרבה, אבל לא שמים לב ולא מקיימים מה שאומרים. משל, למה הדבר דומה? לרופא, שכתב מירשם ונתנו לחולה ואמר לו: "את זה תשים על המכה שלוש פעמים ביום ותתרפא". לאחר מספר ימים פנה החולה אל הרופא בתלונה שהוא מרגיש עוד יותר גרוע, ויש לו כאבים עצומים מהפצע. שאל הרופא: "האם עשית כאשר צויתך?" – "כמובן", ענה החולה והראה את פתק המירשם המלוכלך והקרוע. התפרץ עליו בזעם הרופא ואמר: "טיפש שכמוך, היית צריך ללכת לבית המרקחת ולקנות מה שכתוב במרשם ולשים את התרופות על המכה, אבל מה הרווחת אם נשארת עם המירשם בידים?" והנה הנמשל: "מה שאנו קוראים בתפלה "תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה", אלו הם רק המושגים של התרופות..."

*

את ענין הצדקה הסביר במשל: עשיר שירד מנכסיו אמר לאשתו: "בזמן שהיינו עשירים והשלחן שלנו היה מלא מאכלים טובים, בשר ודגים ופירות ומשקאות, לא אכלנו הרבה לחם, אבל היום, כשאנחנו אוכלים מעט מהמאכלים היקרים, צריך סל יותר גדול ללחם". כמו כן, בימים הקדמונים כשהיו לנו תורה בבתי מדרשות ועבודת קרבנות בבית המקדש, שיכפרו על חטאינו, לא היינו צריכים להרבות בצדקה, אבל היום – בעונותינו הרבים – שאין לנו תורה ועבודה, עלינו להרבות בצדקה.

*

בימים הנוראים מתחיל החזן את תפלתו "הנני העני ממעש". כוונת מלים אלו אפשר להבין ע"י משל. סוחר כפרי עשיר נסע לעיר בכדי לערוך קניות. ידידיו הכפריים נתנו לו רשימה של מצרכים שיקנה להם. כמו כן נתנו לו את הכסף. לפעמים קרה, שנתנו לו פחות כסף, או שהסחורה עלתה יותר, ואז שילם העשיר מכיסו וכשחזר לכפרו קיבל בחזרה את הכסף. אבל, לאחר זמן, נפטר העשיר ובמקומו ערך את הקניות עני וקבצן. גם לו נתנו רשימה, אבל אם לא נתנו לו די כסף, לא היה לו מאיפה להשלים ולא קנה את הסחורה.

הנה הנמשל: פעם היו בעלי תפלה, אנשים צדיקים עם הרבה זכויות משלהם, ואפילו אם היו בין המתפללים כאלה, שלא היו להם מצוות ומעשים טובים ולא היו ראויים שהקב"ה ימלא אחרי תפלתם, היה הבעל תפלה משלים משלו... אבל היום בימינו אנו, החזן שלנו הוא עני ואביון במצוות ובמעשים טובים, לכן הוא אומר בצדק: "הנני העני ממעש"...

*

"לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". משל, למה הדבר דומה? לילדים שלומדים ב"חדר" ונמאס עליהם לשבת כל היום וללמוד. מתארגנים הם בערמה וכל אחד אומר לרבי תירוץ אחר שהוא יוצא לכמה דקות. כשהילדים מגיעים לחצר, הם מתחילים לשחק, אחד הוא מלך, השני שופט, השלישי שוטר, הרביעי גנב והם מתעמקים במשחק ושוכחים שיש בעולם "חדר", "ספר" ו"מלמד". כעבור זמן, החדר התרוקן, לוקח המלמד את המקל בידו ויוצא החוצה לבדוק לאן נעלמו הילדים? בפתח החצר, כשהילדים חוזרים בריצה לחדר ועוברים תחת שבטו, מקבל כל אחד את החלק שלו ובחדר בוכים כולם.

והנה הנמשל: בעולם הזה כל אדם ממלא תפקיד מסוים בחיים, אבל שוכחים כי זה הכל רק משחק זמני, כי בסופו של דבר בא ה"מלמד" והמקל בידו. וזה כוונתו של עקביא בן מהללאל שאומר "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון".

*

"אל תפרוש מן הצבור" הכוונה — להתפלל תמיד בצבור ובמניין ולא ביחידות. וזאת מדוע? — כי איש שיש לו בקשה לראש העיר והוא מעונין שלא ידחו לו את הבקשה, הוא לא ילך לבד לעירייה אלא ירכיב משלחת שלימה ואז הדבר עושה רושם על ראש העיר והוא אינו יכול לדחות את הבקשה. זאת ועוד: התפלה בבית דומה לחוצפת הקבצן שרוצה להשיג הלואה אצל העשיר, ובמקום ללכת לביתו של העשיר, הוא מזמין את העשיר לביתו... <sup>אוצרות התורה
אוצרות השנה</sup>

*

"כל ישראל יש להם חלק לעזה"ב, כלומר — כל יהודי מקבל שכרו לפי מה שהשקיע — "לפום צערא אגרא". משל למה הדבר דומה? למלך שבנה ארמון ורצה שהאולם שהוא יושב בו יהיה משוכלל יוצא מן הכלל. הזמין המלך ארבעה ציירים ואמר להם: "כל אחד מכם יצייר קיר אחד והקיר שיהיה הכי יפה, יקבל כפרס סכום כסף גדול". היה צייר חכם אחד שלא עשה שום דבר עם הקיר שלו. כשכולם סיימו את עבודתם, הוא הביא מראה בגודל הקיר וראו במראה שלו את שלושת הקירות הנהדרים. המלך, שהיה פיקח אמר לצייר: "באמת, עשית עבודה נפלאה ואתה תקבל את השכר של כולם". מה עשה המלך? תלה על כל קיר שק של כסף ולצייר עם המראה אמר: "הסתכל במראה שלך, ושלושה שקי הכסף לפניך..."

*

איש אחד התגייס לצבא ברוסיה לשבע שנים. אשתו נשארה לבדה, גלמודה עם ילדים קטנים ולא היה להם מה לאכול. היא מכרה את כל החפצים בבית וקנתה דברי מזון, רק את טבעת הקידושין היא לא רצתה למכור בשום אופן, למרות שסבלה חרפת רעב ממש, כי אמרה: "הטבעת הזאת היא אות אהבה ביני ובין בעלי, שיחזור הביתה ויזכה לשקם את הבית ואת המשפחה". כמו כן הוא יום שבת קודש, הרבה מצוות הלכו לנו לאיבוד, כי איננו יכולים לקיים אותן בגולה, ועל הרבה מצוות אנו עוברים בגלל הפרנסה, בכדי שנוכל לכלכל את בני משפחתנו, אבל על קדושת השבת, שהיא אות בין הקב"ה ובין עם ישראל, אסור לוותר ואסור למכור..."

*

"על חטא שחטאנו לפניך במשא ומתן, ועל חטא שחטאנו לפניך במאכל ובמשתה". ואמר הצדיק מקולומייע לפרש את הקשר בין שני הנושאים האלו, כי כאשר יבוא האדם לעיר אחת ויראה שכתוב על השלט "מסעדה כשרה", הוא יכנס ויזמין לו ארוחה בלי שום חקירה ודרישה. אבל אם בתוך הסעודה יפנה אליו בעל המסעדה ויבקש ממנו הלואה בתור גמילות חסד, אז הוא ידחה אותו ויגיד: "הלא אינני מכיר אותך" ולא יתן לו בהלואה אף פרוטה. משום כך אנחנו אומרים בימים הנוראים: "על חטא שחטאנו לפניך במשא ומתן", כלומר, שאיננו בוטחים בישראל, חברנו שהוא איש הגון ובודאי ישלם חובו, אלא אנחנו חושדים בו שהוא גולן, אולם,

כאשר מגיע הענין לאכילת דבר כשר, אז אנו מחזיקים אותו לאיש כשר, בלי שום חקירה ודרישה. לפיכך אנחנו אומרים מיד אחרי "על חטא" הקודם — "ועל חטא שחטאנו לפניך במאכל ובמשתה".

*

"מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו" ואומר רבי הלל מקולומיאי לפרש, כי ישנם חוגים בישראל בעוה"ר הטוענים כי התורה והמצוות ואמונת ישראל שייכות לעולם הישן, אבל כעת עלינו לצעוד עם רוח הזמנים החדשים ועלינו ל"התקדם" ע"י פריקת עול וכפירה ועל ידי הצטרפותנו לעבודת אלילי החברה המודרנית שבאומות העולם. לכן אומר בעל ההגדה, כי ההיפך הוא הנכון, מכיון ש"מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו" הכפירה בשם והאמונה באלילים שייכת לעולם העתיק, "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו" ואנחנו ששומרים תורה ומצוות ועובדים את ה' שייכים ל"עכשיו" לעולם החדש ואנו מתקדמים עם הזמן.

*

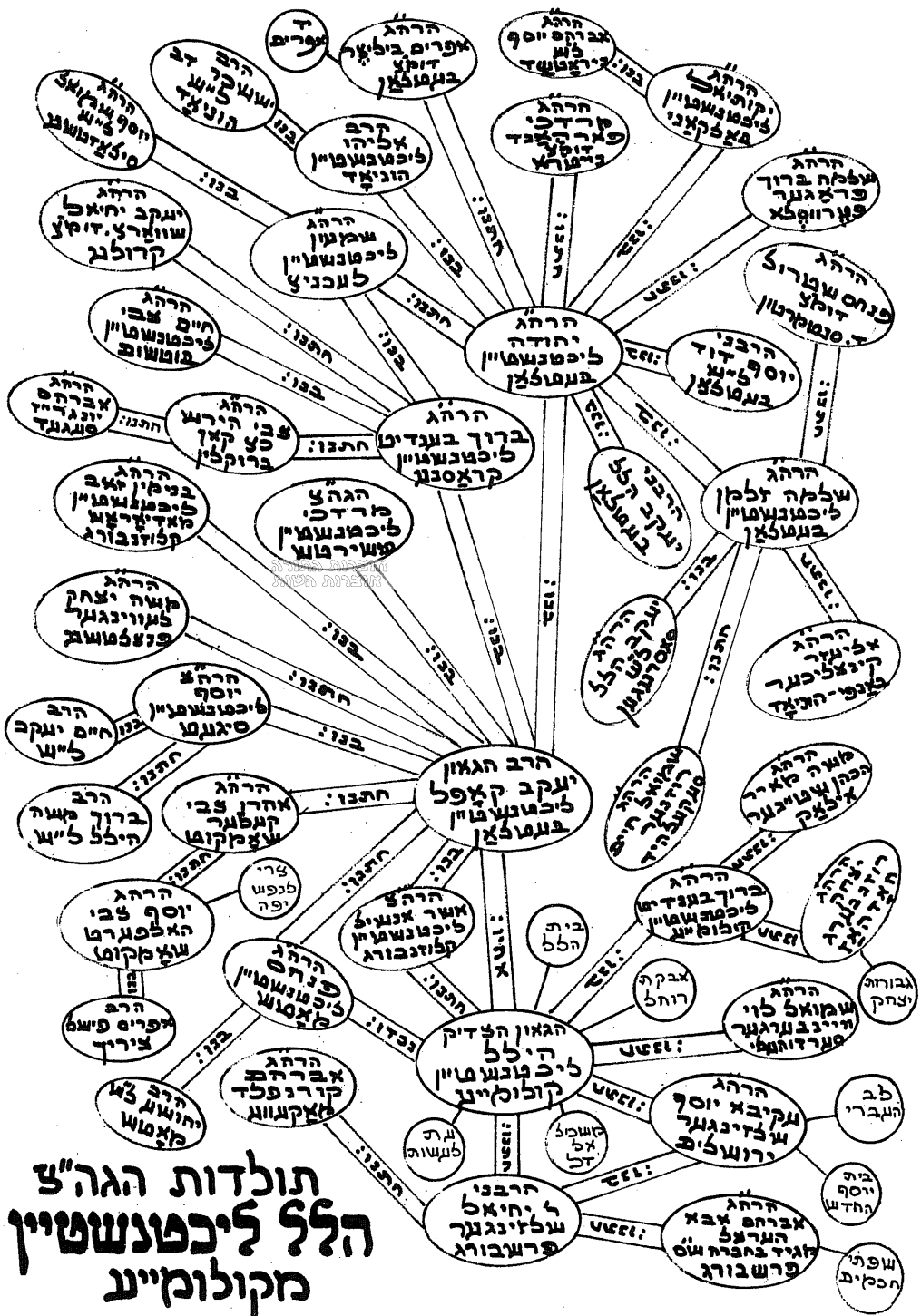
את הצדיק ר' הלל כיבדו גדולי הדור, וכשיצא קול שבדעתו של רבי הלל לחזור מקולומיאי לקהלת סיקסו, רצה הגאון בעל ה"חתן סופר", שמילא את מקומו בסיקסו, להתפטר ולמסור לו את כסא הרבנות...

הצדיק ר' הלל לא חזר להונגאריא אלא שימש ברבנות בקולומיאי כ"ד שנים עד יום הסתלקותו. מילא את מקומו בנו הרה"ג ר' ברוך בענדיט ליכטענשטיין ז"ל.

לרבי הלל היו שלושה חתנים, כולם גדולים בתורה וביראת ד', ה"ה: הרה"ג ר' שמואל הלוי וויינבערג ז"ל, שהיה דומ"ץ בקהלת דונאסערדוהעלי, חתנו השני — הרב אשר אנשיל ליכטענשטיין, אדמו"ר בקלונבורג הי"ד, וחתנו (וגיסו) השלישי, שעלה על בולם הרה"ג ר' עקיבא יוסף שלעזינגער ז"ל, שעשה גדולות והרעיש עולמות בארץ ישראל.

רבי עקיבא יוסף למד בישיבה של הכתב סופר ושל המהר"ם שיק ובעוד ישיבות של תלמידי ה"חתם סופר" בהונגאריא. עשר שנים ישב בבית חותנו בקולומיאי והיה לו לעזר בניהול הרבנות. בימים ההם גברה התנועה הריפורמית, שדרשה לבצע שינויים בדת ישראל ובכל קהלה וקהלה בגאליציא ובהונגאריא צצו חוגים שדרשו את ה"תיקונים" האלה. הרב שלעזינגער הצעיר פתח במלחמה נגד הריפורמה. את וויכוחו עם המשכילים העלה על ספר בשם "לב העברי" (עיברי — ראשי תיבות: עקיבא יוסף בן ר' יחיאל. הרה"ג ר' יחיאל שלעזינגער היה מג"מ בפרעשבורג), המיוסד בעיקר על צוואתו של מרן ה"חתם סופר" זצ"ל. הוא נותן ביאור רחב לדברי מחבר הצוואה, בעיקר במה שנוגע למאבק ולמלחמה נגד המתקנים ודרכיהם.

בתגובה נגד דרישתם המחוצפת של הריפורמים למחוק כל זכר של ארץ ישראל מסידורי התפילה, דגל רבי עקיבא יוסף בחיסול הגולה ובעליה לארץ הקודש. ואכן הוא עלה לארץ ישראל בשנת תר"ל, והתיישב בעיה"ק ירושלים. שם הוציא לאור חוברת ובה כל מיני תוכניות כלכליות ודתיות לשיבת ציון וליישוב הארץ, ברוח התורה והמסורה. היה זה עשרות בשנים, לפני שנולדה התנועה הציונית הרשמית של החופשיים. כדאי לציין, שהוא עלה לארץ ישראל, חי ופעל בתמיכתו הכספית של חותנו ר' הלל מקולומיאי.

הרב שלעזינגער היה בטוח, כי תכניתו תמצא אוזן קשבת אצל היהדות הדתית בארץ, אולם, החוגים החרדיים, בישוב של אז, לעגו לתכניתו ואף נלחמו בו מלחמת קנאה, משום שראו בתכניתו פגיעה במשטר ה"חלוקה". בתגובה להתקפות נגדו, הוציא הרב שלעזינגער את ספרו "בית יוסף החדש" ובו יוצא למלחמה גלויה נגד הנהלת כולל הונגריה בירושלים. ספר זה שבא להתריע על העיוותים הקיימים בסדרי החלוקה וכו' שימש כשמן למדורה והמחלוקת גברה למעלה. ראשי הכולל לא טמנו ידם בצלחת ויצאו בחריפות כנגד ה"בית יוסף החדש" בשני קונטרסים "ניתוח הבית" ו"שומר ישראל" ובהם דברי גדולי ירושלים שהגנו על הכולל. הרבנים אף דרשו, כי ספריו של ר' עקיבא יוסף שלעזינגער טעונים גניזה ושריפה, כשאר ספרי חיצונים וספרי מינים ר"ל.

אולם, הרבנים הספרדים לא מצאו כל פסול בספריו וברעיונותיו ועמדו לצדו. כן הצטרף אליו יהודי עשיר שעלה מהונגאריא ושמו ר' דוד גוטמאן, שנעשה שותף לו בקניית שטח ענקי של קרקעות בקרבת העיר יפו. הם פיצלו את האדמות למאה חלקות ומכרו אותן ליהודים שרצו לעסוק בחקלאות, כך הם ייסדו את המושב הראשון בארץ הקודש בשם "פתח תקוה". כאמור, את הכסף לקניית האדמות המציא לרב שלעזינגער – חותנו, הצדיק **ההלל מקולומייא**.

רבי עקיבא יוסף לא הפך לחקלאי אלא המשיך להתגורר בעיה"ק ירושלים והמשיך להפיץ את רעיונותיו על ישוב הארץ לאור ההלכה. הוציא ירחון בשם "עמוד התורה ועמוד ההוראה". כן הדפיס חוברת נגד דרכי החרדים בשם "שמרו משפט". בסוף ימיו התחילו מתנגדיו להשלים אתו, כי ראו שהוא התכוון לשם שמים וכשנפטר, חלקה לו כל העדה החרדית כבוד גדול וספד לו אחד מרודפיו הגדולים לשעבר – הרה"ג הצדיק ר' יוסף חיים זוננפעלד זי"ע.

*

לצדיק רבי הלל מקולומייא, היה אח במחוז טראנסילבניה, ה"ה הרב הגאון ר' יעקב קאפל ליכטענשטיין ז"ל, רבה של העיר וואשארהעלי ושל הכפר בעטלאן, והוא הקים שושלת של רבנים בטראנסילבניה. כדאי לציין, כי בקהלת בעטלאן כיהן פעם כרב הרה"ג ר' שמואל עהרנפעלד ז"ל בעל ה"חתן סופר" וכשרבי הלל מקולומייא, עבר מקהלת סיקסו לקולומייא, נתקבל רבי שמואל למלא את מקומו בסיקסו. הרה"ג ר' יעקב קאפל שימש שש שנים ברבנות בבעטלאן, חמש שנים בקהלת וואשארהעלי ואח"כ נתקבל כרב בעיר ראדוביץ (בוקובינה). בקהלה זו לא שימש רק שמונה חודשים ושם מנוחתו כבוד. היו לו ששה בנים ושלוש בנות, ה"ה: הבכור הרה"ג ר' יהודה שמילא את מקומו בבעטלאן, הרה"צ ר' ברוך בענדיט רבה של קראסנע, הרה"צ ר' אשר אנשיל מקולומייא, הרב ר' יוסף מסיגעט, הרה"צ ר' מרדכי בטשירטש, והרה"ג ר' בנימין זאב רבה של קהלת מאדיאראש. חתניו היו: הרה"ג ר' פנחס ל"ש רבה של מאטש, הרה"ג ר' אהרן צבי קעלער, רבה של שאמקוט, והרה"ג ר' משה צבי לעווינגער רבה של פאנטשיטשע הי"ד.

הרה"צ ר' ברוך בענדיט הנ"ל היה מפורסם בכל הסביבה כצדיק תמים. מספרים עליו שהשפעתו על אנשי קהלתו היתה גדולה עד כדי כך שבקהלתו בקראסנע לא היתה אף אשה אחת שהלכה עם שערות גלויות וכן לא היתה בקהלתו אף סניף של תנועה ציונית, לרבות "אגודת ישראל"... וגם מקלט ראדיו לא נמצא בבית ישראל.

גם אחיו של הרב מקראסנע — הרה"ג ר' יהודה ליכטענשטיין ז"ל, רבה של בעטלאן, עמד בפרץ והשגיח על בני עדתו בהשגחה יתירה, שלא יושפעו מרוח הזמן. לפני מותו צוה, כי לאחר פטירתו, כשיביאו אותו לקבורה ויבנו "אוהל" על קברו, שיעשו חלון בקיר ה"אוהל", בכיוון הכפר, כדי שיוכל גם אחרי מותו להשגיח על בני עדתו...

כאמור, היה רבי יהודה גדול בתורה ובמעשים וכל בניו וחתניו היו רבנים. יש לציין מהם את חתנו הרב הגאון ר' שמעון ל"ש, רבה של כפר לעכניץ, את חתנו השני הרה"ג ר' מרדכי פארהאנד ז"ל, דומ"ץ בעיר נייטרא (סלובאקיי), ואת חתנו השלישי הרה"ג ר' אפרים ביליצער, דומ"ץ בקהלת בעטלאן, שהוא גיסי (בנו של מו"ח מסערענטש) ותלמידי המובהק, שהצטיין תמיד בחריפותו ובבקיאותו. היה מומחה גדול בדיני "חושן משפט" ובעריכת דיני תורה בין הסוחרים, אך ידו היתה נטויה גם במילי דשמעתתא ובהלכה. חיבר שלושה ספרים: "יד אפרים", ספר "פותר שער" על כללי הש"ס וספר על צוואת רבי יהודה החסיד, מקורן בש"ס ובפוסקים. כשבקרתי אצלו בבעטלאן, הראה לי את כתבי היד וראיתי את צוואה מספר כ"ו, שבה אומר ר' יהודה החסיד ז"ל: "לא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו". מן החתם סופר, כותב על זה (שו"ת ח"ס, אה"ע ח' א' סי' קט"ז), כי דוקא כשיש במשפחה שלושה שמות חסידים ^{החזרת התורה} יש קפידא, אחרת לא ובפרט כשמדובר באיש בן תורה ובעל גמילות חסדים, כי התורה מגינה עליו וכן צדקה תציל ממות. סיפר לי גיסי רבי אפרים, הי"ד, על הרה"ג ר' אריה לייב קאצנעלנבוגען, ז"ל, רבה של בריסק, שפעם בא אליו שדכן והציע לו נכבדות עבור בתו, השיב הרב לשדכן, אחרי שנודע לו מי הוא הבחור, כי אנשי מעשה מדקדקים שלא יהיה שם החתן כשם חמיו. השדכן תמה ואמר: "רבינו, הלא החתן שמו משה יעקב ולא כשם רבינו". על זה השיב רבה של בריסק: "לי קוראים אריה וחז"ל אמרו הנותן בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחה לפני ארי" (פסחים, מ"ט).

קהלת נאג' — באניע

קהלה זו נוסדה רק לאחר מלחמת השיחרור של ההונגארים נגד האוסטרים. לפני תקופה זו — היה אסור ליהודי להתיישב בעיר זו בגלל מכרות הזהב שהיו בסביבתה. חברי הקהלה היו ברובם סוחרים עשירים שהתנהגו ברוח ישראל סבא. בכל זאת, התפרסמה הקהלה הזאת לא בזכות הבעלי בתים אלא בשל הרבנים הגדולים שכינהו בה.

הרב הראשון היה הרה"ג ר' צבי יהודה הורוביץ ז"ל, שמילא את תפקיד הרבנות בעיר זו למעלה מארבעים שנה. הוא ייסד את הקהלה האורטודוקסית והקים את מוסדותיה התורתיים, הדתיים והסוציאליים. יורשו בכסא הרבנות היה הרה"ג ר' שמואל וויינבערגער ז"ל, חתנו של ר' הלל מקולומייא. הוא עזב את הקהלה לאחר עשר שנים ועבר לעיר דונאסערדוהעלי שע"י פרעשבורג. אחריו כיהן כרב העיר הרה"ג ר' בנימין פוקס ז"ל, בנו של הרה"ג ר' משה הרש פוקס, רבה של גרוסווארדיין.

לאחר שהרב בנימין עבר לקהלת גרוסווארדיין, למלא את כסא הרבנות של אביו שנפטר, נבחר לרבה של נאג'באניע הרה"ג ר' משה אהרן הכהן קראוס, שהיה גדול בתורה ובקי בחכמות האוניברסליות. שלט בהרבה שפות זרות לועזיות ואמרו עליו שרכש תואר דוקטור בפילוסופיא וברפואה. הבעלי-בתים ולפעמים גם הרופאים באו אליו להתייעץ במקרה של מחלה חמורה. הוא הוציא לאור ספר מדעי-רפואי על שיטת הניתוחים בימי קדם. היה מגיד ונואם בחסד עליון. כאשר דיבר לרגל מאורעות שונים, תחת כיפת השמים, לפני צבור גדול, היה קולו החזק מהדהד למרחוק. היו מקרים, שיהודים עשירים מהסביבה היו מזמינים אותו להשמיע דברי הספר.

הרב משה אהרן קראוס

הרה"ג ר' משה אהרן קראוס, היה בנו של הרה"ג ר' יהודה קראוס ז"ל, רבו של הכפר לאקענבאך (בורגענלאנד — אוסטריא), שפעל הרבה בשדה האגדה. בשטח זה הוא מילא משימה כפולה: א) ליקט פניני אגדה מספרי רבני הדור, ב) תירגם אותן לשפת "יודיש דייטש". זאת כדי לבוא לעזרתם של מגידים רבים שלא שלטו על השפה והיו עניים במילים שרצו להביע רעיון מסוים, ובספרו בשם "דבר בעתו" הם מצאו דברי תורה ראויים לשבח וגם אוצר מלים לשיפור שפת היודיש. זאת ועוד: על ידי ספרו היתה האפשרות גם לנשים צדקניות להבין דברי אגדה קלים מפרשת השבוע. הרב ר' יהודה קראוס תירגם לשפת יודיש-דייטש גם את ספר המוסר "פלא יועץ" ואת הספר "צאנה וראנה" ועי"ז זיכה את הרבים במדינה שלנו (גסי ר' יהונתן בליצער ז"ל, בנו של מו"ח מסערענטש, בא בברית נישואין עם בתו של הרב מלאקענבאך).

לרבה של באניע ר' משה אהרן קראוס היו יחסים טובים עם אנשי השלטון המקומי ועם הכמורה ובמיוחד עם הבישוף הרומני דוקטור אלכסנדרו רוסו, שהיה מחסידי אומות העולם. בעת הכתרתו של בישוף זה, ערכו לו השלטונות קבלת פנים חגיגית בתחנת הרכבת, שהשתתפו בה — ראש ממשלת רומניא דאז וגם נציג המלך בדרגת גענעראל. התחנה היתה מקושטת בדגלונים לאומיים ובפרחים וקהל המונים מכל כפרי הסביבה הריעו להגמון החדש בתשואות סערות. ראש השלטון ומנהיגי העדות קבלו את פני הבישוף בברכות חמות, כל אחד בשפה שלו: הרב קראוס הכין הפתעה לכל הנוכחים: הוא אמר כמה מלים ברומנית, אח"כ עבר לצרפתית וסיים את דבריו בלאטינית, שפתו של הבישוף. הרושם היה עצום. עם סיום הברכות ענה ההגמון למברכים, למי ברומנית, למי בהונגארית ולמנהיגי הרוחני של הקהלה היהודית שמר גם הוא על הפתעה: הבישוף פנה אל הרב קראוס בעברית ואמר בזה"ל: "שלום לך אדוני הרב" והמשיך בעברית רהוטה... על המקרה הזה חייבו בימים ההם כל יהודי טראנסילבניא. אבל ביום זה נכרתה ברית ידידות נאמנה בין שני האישים למשך שנים רבות ומידידות זו צמחה טובה ליהודים.

במחוז מארמארוש היו כפרים, שתושביהם היהודים סבלו מההתנפלויות של הגוים על בתיהם בעת ליל הפסחא. לאחר יציאתם בחצות הלילה מהכנסיה, ידו

אבנים על בתי ישראל והיו שוברים זוגיות חלונותיהם, הדלתות והגגות של בתיהם. יהודי הכפרים התכוננו ימים אחדים לפני ליל הפוגרום הזה והתגוננו על ידי ריפוד חלונותיהם בקרשים. היה זה מנהג עתיק של הערלים מדורי דורות. הם עשו זאת כדי לנקום את דמו של אותו האיש. ומענין כי למחרת "ליל הבדולח" הזה היו שוררים שוב יחסים טובים בין יהודים לגוים, כאילו לא קרה דבר. בעקבות פנייתו של הרב קראוס לבישוף, נתן ההגמון דוקטור רוסו הוראה לכל אנשי הכמורה שבמחוז מארמערש, לערוך את המיסה של פסחא לא בחצות לילה אלא ביום לפני הצהרים. ובכך נפתרה הבעיה, כי הנוצרים הקנאים לא העיזו להתנפל על בתי היהודים לאור היום כשאפשר לזהות אותם.

*

יהודי מארמארש הכירו תודה לרב קראוס על פעולה ברוכה זו, אבל בתוך קהלתו, וכן בטרנסילבניה, היו חוגים חסידיים שהציקו לו ופגעו בכבודו. בעת ההלוויה של הרה"ג ר' אליהו קליין, רבה של האלמין השתתפו רבנים רבים מכל הסביבה. בין הספדנים היה גם הרה"ג ר' משה אהרן קראוס מנאג-באניע, שציטט את דבריו של רבי אלי, שאמר כאשר הספיד את אביו הרה"צ ר' יצחק אייזיק מזידטשוב ז"ל: כתוב בקהלת "עת ספוד ועת רקוד", לכאורה יש לדקדק במלים האלו, הלא בכל העתים כתוב באות למ"ד בתחלה, כמו: "עת לפרוץ ועת לבנות... עת לבכות ועת לשחוק" וכו' וכאן כתוב ללא אות למ"ד. ההסבר לכך הוא, כי בכל העתים הנזכרים בקהלת, מה שיש בזמן זה אינו בזמן אחר, אבל במות הצדיק הוא שמחה בעליונים ואבלות בתחתונים (כמ"ש בגמרא, כתובות ק"ג, אצל רבנו הקדוש), אם כן שפיר הוה בבת אחת "עת ספוד ועת רקוד"...

הרב קראוס המשיך ואמר, לפי המדרש: "צדיקים נמשלו לארו ולתמר", כלומר, ישנם שני סוגי צדיקים — האחד הוא צדיק שכולו קודש, מופרש ומובדל לענייני שמים בלבד ודבר אין לו עם הבריות, בתוכם הוא חי. צדיק כזה נמשל לארו המצטיין רק בזה שהוא גבוה, גדול ונהדר, אבל אינו עושה פרי. לא כן הסוג השני, הצדיק שמלבד גדולתו ויראתו הנהו מעורב בין הבריות ומקרבם לתורה ובא-לעזרתם בכל העניינים. צדיק כזה נמשל גם לתמר העושה פירות, המשמחים אלקים ואנשים. וז"ש דוד המלך "צדיק כתמר יפריה בארו בלבנון ישגה".

הרב קראוס סיים את דברי ההספד שלו ואמר בין היתר: "אנו עושים אותך לשליח מצוה ומבקשים ממך שתהא למליץ יושר לפני שוכן מרומים בעד כל בני ישראל". אמר על זה בקול, חסיד אחד מאויבי הרב קראוס שעמד שם, "מצוה בו יותר מבשלוחו"...

היו לו לרב קראוס שני שונאים. בנפש בתוך קהלתו, שניהם זכו להיות מראשי הקהלה, לא בשל תורתם וחכמתם, אלא בזכות עשרם והשפעתם. לאחד קראו "שמעון" שהתנהג כחסיד, אבל חשדהו באשת איש, ולשני קראו "ראובן" וחשדהו במעילה בכספי הצבור. פעם כשהרב נתן שיעור בפרקי אבות בבית הכנסת המרכזי כמקובל בשבתות ימות הקיץ, לפני תפלת מנחה, אמר הרב קראוס: "לכאורה, תפקידו של כל רב להגיד דברי מוסר, אבל קשה ביותר למלא את המשימה הזאת, כי נשאלת

השאלה, מה אומר ומה אדבר? אם אדבר על גניבה, יכעס עלי ראובן... ואם אדבר על גילוי עריות, יכעס עלי שמעון..." הצבור הבין את הרמז והדבר נודע בכל העיר ופרצה מחלוקת עד לב השמים. הדבר הגיע לידי כך שבמועצת הקהלה תקפו את הרב והתקבלו החלטות שנועדו לקצץ בסמכותו כמרא דאתרא.

הרב קראוס הגיב על כך במסגרת לימוד פרקי אבות ואמר: "לפי המדרש, היתה בסדום מיטה מפורסמת. כשהגיע אורח מעיר אחרת, השכיבו אותו במיטה זו, אם האורח היה יותר ארוך, חתכו לו את הרגליים, כדי שיהיה מתאים למיטה. ואם האורח היה קטן משכו את איברי גופו עד שעשו אותו יותר ארוך... למדרש זה יש כוונה עמוקה, והיינו: מיטת סדום קיימת גם בימינו במובן אחר, כי ישנם גם אצלנו קהלות שבהן שולטים אנשי סדום בורים ועמי הארץ; אם בא למקום איש גדול, כגון תלמיד חכם ובעל מדות טובות, אז מעלילים עליו כל מיני עלילות ורכילות והוצאת דיבה עד שמקטינים אותו, אבל כשמגיע למקום בור עם נשמה של גמד, מכבדים ומושכים אותו עד שעושים ממנו אדם גדול..."

*

על טוב לבו של הרה"ג ר' משה אהרן קראוס, סופרו אגדות בכל הסביבה. המשכורת שלו היתה די גבוהה, אבל הוא חילק הכל לצדקה ואפילו את בגדיו. לכן נתנו את המשכורת לאשתו הרבנית. פעם, ביום כפור עלה לדרוש את דרשת "כל נדרי" בטלית קרועה, ודבר זה היה לחיפה ולבושה לכל הקהל. בדקו ומצאו, כי ערב יום הקדוש נכנס אליו יהודי בבכיות בהיות שגנבו ברכבת את המזוודה שלו שהכילה את כספו והטלית ותפילין שלו. כדי להרגיע אותו, נתן לו הרב במתנה את טליתו הנהדרת, עטורת כסף יקרה.

*

כשהנאצים כבשו את אוסטריא, ביקר הרב קראוס בכל ערי טראנסילבניה ואסף תרומות להצלת קהלות בורגענלאנד, ביניהן עיר מולדתו — לאקענבאך. כך הציל את אביו, הרה"ג ר' יהודה קראוס ז"ל, שזכה לעלות לירושלים. בהזדמנות זו ביקר גם בעיר שלנו בפעטראשען, והתארח בביתי ללינת לילה. היה ממש תענוג רוחני להיות בחברתו ולשוחח אתו, מכיון שהיה אוצר בלום של תורה וחכמה והיה בקי אפילו בדברי חידודים ובסיפורים חסידיים.

בנושא דרשות ונאומים, סיפר לי הרב מבאניע על רב חסיד אחד בעיירה בגאליציא, שלא היה דרשן גדול וקיבל הוראה מהשלטונות האוסטרים לשאת דברי הספד בשבת קודש בבית הכנסת על המלכה אליזבט, אשתו של הקיסר פראנץ יוסף, שנרצחה במקום קייט באיטליא. הרב היה במצב קשה, מצד אחד — אסור להספיד בשבת, ומצד שני — "דינא דמלכותא דינא". לכן, מצא פשרה, וכך התחיל את דרשתו, שהשמיע לכל המתפללים בשבת, לפני תפלת מוסף: "מורי ורבותי, בודאי שמעתם על איזה "שייגץ" שרצח את המלכה. ה"שייגץ" הזה ימח שמו וזכרו גרם צער לכל הערלים שבמדינת הקיסר, ולהבדיל — גם ליהודים, ולכולנו גרם עגמת נפש. אך מה עלינו לעשות? הלא לפי דברי חז"ל, אסור לזעוק בשבת קודש. אם כן, כיון דאתינא להכי, כלומר, מכיון שהגענו לרצח, לשבת ולחז"ל, ברצוני להסביר לכם את הסוגיא שבגמרא: "ההורג פרעוש בשבת..." הרב בגאליציא פתח במלכה — וסיים בפרעוש...

*

הרב מבאניע היה אומר בדרך הלצה: למה אומרים הרבנים דרשות מוצלחות כשבית הכנסת מלא מפה לפה. ולפני ספטלים ריקים אי אפשר לנאום. כי כתוב: "ברוך שאמר — והיה העולם", כלומר, אם יש "עולם" גדול, אזי "ברוך שאמר" אבל "במתי מעט", אין המגיד יכול להוסיף הרבה משלו, אלא "כמה שנאמר"...

אזהרות התורה
אזהרות התורה

*

בימים ההם סבלתי ממחלות שונות וכדרך החולים, סיפרתי לרב קראוס על מחלותי ועל התרופות והדייטה שהכתיבו לי הרופאים. לאחר עיון בתרופות, פקפק מאד בנכונות הדיאגנוזה, שקבעו לי הרופאים ואמר: "לא בכדי אמרו חז"ל כי 'טוב שברופאים לגיהנום', וסיפר לי סיפור על הפילוסוף היווני המפורסם בשם סוקראטס, שיצא פעם לשוק ונתקל באיש שרץ נגדו, כשהמון נזעם רודף אחריו וצועק: 'רוצח!' סוקראטס לא עצר את הבורח. כששאלו אותו, למה לא עצרו, כי הרי זה רוצח, השיב סוקראטס בשאלה לציבור: 'מה זה רוצח?' השיבו לו: 'אדם שהורג'. שאל סוקראטס: 'קצב?' השיבו לו כולם: 'לא, זה שהורג בני אדם'. שוב שאל סוקראטס: 'הכוונה לחייל?' — 'לא', השיבו לו 'זה שהורג בימי שלום'. שוב שאל סוקראטס: 'אולי תליין?' התשובה היתה 'לא, זה שהורג בלי פסק דין של בית משפט'. על זה השיב סוקראטס: 'סוף סוף הבינותי, הכוונה לרופא...'

*

חשתי לעזרתו של הרב מבאניע וזימנתי לביתי כמה סוחרים אמידים, שתרמו בעין יפה לקרן הצלת יהודי בורגענלאנד. כשהפצתי באורחי הדגול שישאר אצלנו לעוד לינת לילה, אמר לי: מספרים על הצדיק רבי נחום מטשירנוביל שהיה נוהג להתיישב אצל יהודי כפרי למספר שבועות, יחד עם הגבאים שלו, עד שנעלמו כל העופות שהסתובבו בחצר היהודי הכפרי. פעם, לאחר חניה של שלושה שבועות, אמר הרבי לבעל הבית: "מחר בדעתי לצאת לדרך, בעזרת השם. נא להעיר אותי לפני עלות השחר". וכך היה, בעל הבית דפק באשמורת הבקר על חלוננו של הצדיק. שאלו האדמו"ר רבי נחום: "מאיפה אתה יודע שזה הזמן שלפני עלות השחר?" אמר לו הכפרי: "הלא עכשיו קרא התרנגול שלי". אמר לו הרבי: "אם יש לך עוד תרנגול, אז אנחנו נשארים עוד..."

קהלות מחוז בוקובינה

מחוז בוקובינה, השוכן בצפונה של מדינת רומניא, היה שייך פעם לאוסטריא לבית המלוכה האבסבורג, והיה מסופח לחבל גאליציא וכפוף לשלטונות לעמבערג. בעקבות פרעות בשנות ת"ח – ת"ט של הרשע חמעלניצקי ימ"ש, התיישבו בבוקובינה בכלל ובבירתה העיר צ'רנוביץ בפרט, המון פליטים יהודים, שנמלטו על נפשם מפולין ומאוקריינא, ביניהם תלמידי חכמים רבים ואנשי מעשה.

מחוז בוקובינה סופח לרומניא לפני ארבעים שנה, לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה התגוררו בארץ זו כמאה וחמישים אלף יהודים, כחמישים אלף בעיר צ'רנוביץ. על עיר זו אמרו שהיא "ווינה קטנה", בשל היותה מרכז תרבותי להשכלה הגרמנית, שהשפיע על החיים הדתיים של היהודים – השפעה שלילית. רובם המכריע של היהודים בבוקובינה שינו את לשונם מידיש לגרמנית, שינו את מלבושם, את אורחות חייהם ואת השקפותיהם, לפי רוח הזמן. חלקים מהם, נשארו יהודים לאומיים, אבל חלקים ניכרים של היהודים היפנו עורף ליהדות, קיבלו את תורת המרקסיזם וכפרו בעיקר רח"ל.

לשוא ניסו כמה רבנים ואדמו"רים שהשתקעו בבוקובינה להציל את הדור, הם לא הצליחו במשימתם. הם וכמה מאות יהודים שהתלקטו מסביבם היו כאיים קטנים בודדים בים הגדול והם בטלו בששים. צ'ערנוביץ לדוגמא, היתה עיר ואם בישראל, עם חמש רבבות יהודים, מאורגנים למופת בקהלה שפעלה במנגנון עצום. בעיר זו הופיע עתון יהודי בשפה הגרמנית ("אוסט-יודישע צייטונג") והיו בקהלה חוגים למיניהם לעיון בתנ"ך, לזמרה ולספורט. כן היה כאן תיאטרון יהודי מפורסם, אבל ישיבה לא היתה, לא בעיר זו ולא בכל מחוז בוקובינה (פרט לכפר וויז'ניץ). בסך הכל היה בצ'רנוביץ בית "תלמוד תורה" אחד שלמדו בו כמאתיים ילדים.

רובם של החסידים ממחוז בוקובינה שהכרתי, פסחו על שתי הסעיפים: מצד אחד היו אדוקים לאדמו"ר שלהם והתפללו בחגורה ובטלית גדולה על ראשם, מעוטרת בעטרת כסף שזורה, בהתלהבות עצומה ובנוסח של הרבי, ומצד שני זלזלו בטהרת המשפחה ר"ל, בכשרות, בשמירת השבת ובחינוך הדתי של צאצאיהם. אצל יהודי בוקובינה התמזגו יחד בהרמוניא גמורה: האדמו"ר וההשכלה, הקלויז והתיאטרון, מסורת האבות והציונות הסוציאליסטית... מעטים היו היוצאים מן הכלל.

*

פעם ביליתי ביום ש"ק בעיר סערעט שבבוקובינה והראו לי יהודי אחד, שהוא תלמיד חכם מופלג היושב ולומד ומעיין בספרי קודש יומם ולילה. אולם, בשבת, לאחר תפלת שחרית, נכנס לחנות שלו, התיישב על יד הקופה, לפניו היתה גמרא שלמד ממנה ובינתיים קיבל כסף מלקוחות גוים שבאו לשלם, ודיבר אתם בניגון הגמרא. "הצדיק" הזה לא נגע בכסף במו ידיו, אלא גרר את המטבעות לתוך המגרה בסכין שבידו... אז אמרתי לעצמי: זהו ההבדל בין יהודי בוקובינה לבין יהודי מולדביא.

היהודי בבוקובינה יודע ספר, מכיר את התנ"ך ואת דברי ימי ישראל ומדבר עברית ולפעמים הוא מצטט מימרא מהגמרא, אבל הוא אפיקורס ומזלזל בקיום מצוות התורה, משא"כ היהודי במולדביא ובבוקרשט — הוא עפ"י רוב בור וריק ואין לו שום ידיעה מחכמת התורה.

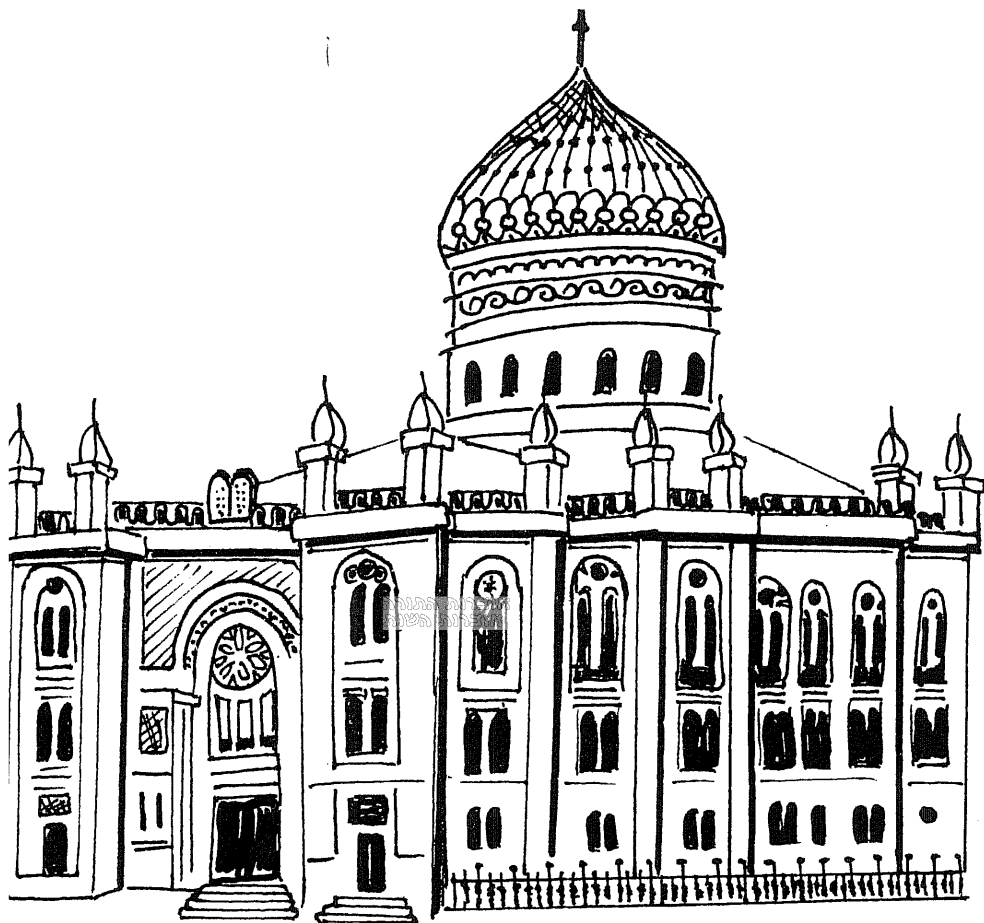
כאמור, היתה בוקובינה מבצר המשכילים, שגדולי התורה יצאו במלחמת קודש נגדם, כיון שראו בהם את מהרסי תורתנו הקדושה ואמונת ישראל. לעומת זאת, מצאה התנועה הציונית בבוקובינה קרקע פורה להשרשת הרעיון הציוני. בבוקובינה, אפילו רבנים ושוחטים חובשי "שטריימל" ולובשי "קפוטה" היו חברים פעילים בתנועה הציונית. לא כמו ביהדות מדינת הונגאריא, שהעתונים הציוניים כינוה בשם: "ענף יבש בעץ העם היהודי..."

*

בראש הקהלה של צ'ערנוביץ, בירת בוקובינה, עמדו הרב הראשי דוקטור אברהם יעקב מאירק, שסיים את חוק לימודיו באוניברסיטת ווינה ובסעמינאר לרבנים שם והוכתר כדוקטור לפילוסופיא. הוא התפלל באופן קבוע בטעמפל הגדול והמפואר והשמיע את נאומיו בשפה הגרמנית. אמנם, היה בצ'ערנוביץ גם רב בתואר אב בית דין בשם ר' משולם ראטה, שהיה מפורסם כגאון בתורה וכדרשן בחדש עליון, אבל גם הוא היה עסקן ציוני... כן היה עסקן צבורי ידוע בצ'ערנוביץ העיתונאי ד"ר מאיר עבנער, שהיה יהודי לאומי ופיקח, שהמאמרים שלו, שהופיעו בעתוננו היהודי-הגרמני היו מפורסמים בכל מדינת רומניא (הוא היה גם חבר הפרלמנט בבוקרשט). אך הוא היה אפיקורס גדול...

*

למרות העובדות שאמרנו, זכתה בוקובינה והיתה לערש החסידות, כי לפי האגדה החסידית, התגוררו הוריו של הבעש"ט — ר' אליעזר ושרה — בכפר אוקופ בהרי הקארפאטים, שנמצא על גבול גאליציא — בוקובינה. ויש אומרים, כי בשנות נדודיו, היה הבעש"ט מרבה לשהות בהרי הקארפאטים האלה. הגה"צ רבי חיים מצ'ערנוביץ, בעל באר מים חיים, שכיחן כרב הכולל של מחוז בוקובינה, היה הראשון שהשריש את החסידות באזור שלו. אולם לאחר מכן כבש לחסידות את מולדביא בכלל ואת בוקובינה בפרט הרה"ק ר' ישראל מרוזין, שהשתקע בכפר סאדיגורא שע"י צ'ערנוביץ. כאן הקים את "חצרו" ואת "בית מלכותו" ועבד את ד' מתוך נסיון העושר. מספרים עליו, שהיה לבוש תמיד בגדי מלכות, אבל מתחת לבגדי הקטיפה וחולצת המשי, היה לבוש חולצה עשויה מבד גס, שהיתה מגרדת את גופו עד זוב דם. כשיצא לדרך, היה נוסע במרכבה עשויה נחושת וכסף, וארבעה סוסים עם פרשים, שהיו מושכים את מרכבתו. זאת עשה לא להנאת עצמו, אלא לקדש שם שמים ברבים ולהראות לעם, כי גם בתור עשיר ניתן לעבוד את ד'.

בית הכנסת המרכזי בצרנוביץ

סאדיגורא

הרב הצדיק ר' ישראל מרוזין

הרב הצדיק רבי ישראל מרוזין היה נכדו של רבי אברהם המלאך ונינו של המגיד ממעזריטש זצ"ל. הוא הקים את חצרו בכפר ריזין שבמחוז קיעוו באוקראינה. נעשה אדמו"ר לאלפים ובמשך חמש ועשרים שנה חי על מי מנוחות חיי הרחבה ופאר כמו מלך. אולם, בעקבות הלשנה, נעצר ונכלא בבית סוהר וסבל במעצר למעלה מעשרים חודשים. לאחר שיחרורו עזב את חצרו ועבר לעיר קשינעוו, בירת מחוז באסאראביע שברוסיה. מכאן עבר לרומניא והתיישב בעיר יאסי. אך השלטון הרוסי דרש שיחזור, לכן ברח משם לגאליציה, שהיתה שייכת לאוסטריא והשתקע בכפר סאדיגורא. לרומניא ברח בלוויית שני הגבאים, אבל לאוסטריא ברח לבד, כי חייו היו בסכנה.

חסידים מספרים, כשערך הצדיק בחשכת הלילה מהעיר יאסי לסאדיגורא, לקח אותו אחד מחסידיו על גבו, כדי להעביר אותו את הנהר פרוט, שהיה הגבול הטבעי בין רומניא לאוסטריא. באמצע הנהר, כשהמים הגיעו עד חזהו של אותו חסיד, הוא עצר ואמר: "מורי ורבי, אני לא יכול להמשיך בדרכי אלא אם הצדיק יבטיח לי ברגע זה שאזכה לחיי העולם הבא..."

היה לי הכבוד להיפגש עם כמה מניני יהודים מיוצאי בוקובינה, שכל אחד מהם התייחס אחרי החסיד שהבריא את הצדיק מעבר לנהר, וכל אחד אמר עליו שהוא היה הסבא שלו...

*

מתנגד חופשי אחד שאל את הצדיק מרוזין: "למה הצדיקים הראשונים חיו בדחוקות, בעניות ובצניעות ואילו הצדיקים של היום חיים ברמה גבוהה ומוציאים את כספם על מרכבות מפוארות וסוסים אבירים". השיב הצדיק מרוזין: "דע לך, כי בין אלו שבאים לקבל את עצתו ואת ברכתו של הצדיק ישנם שלושה סוגי אנשים – חסידים ואנשי מעשה, בינוניים, חילוניים ואפיקורסים. הצדיקים מחלקים, בדרך כלל, את הכספים לפי המקורות שלהם, את הכסף שהם מקבלים מהחסידים הם מוציאים על תשמישי קדושה, הכסף של הבינוניים מיועד לאחזקת הבית ואת הכסף שהם מקבלים מהאפיקורסים הם נותנים למרכבה ולסוסים. בשנים קדמוניות היו עיקר ההכנסות מהחסידים ולא נשאר לצדיקים הרבה כסף למטרות חילוניות. אבל כעת, בעונותינו הרבים, התרבו האפיקורסים והחופשיים שפונים אל הצדיק, עד כדי כך שרוב הכנסותיו של הצדיק הם ממקורות אלו. לכן נאלצים הצדיקים דהיום לקנות בעד הכסף הזה סוסים ומרכבות לרוב..."

*

פעם יצא הצדיק מרוזין לדרך ופגש את הצדיק ר' מאיר מפרעמישלאן נוסע בעגלה עניה רתומה לסוס דל וכחוש. אמר רבי מאיר לר' ישראל: "ארבעה סוסים אבירים למה?" השיב לו הצדיק מרוזין: "בשביל להוציא אותך מתוך הביצה". אמר רבי מאיר מפרעמישלאן: "כבודו – לפי שיטתו, ואני לפי שיטתי. אני משוכנע, כי סוס אחד דל וכחוש אינו מכניס אותך לביצה גדולה ועמוקה..."

*

לקראת חג הפסח הגיע חסיד כפרי לבית מדרשו של הצדיק בסאדיגורה ע"מ לעשות את החג במחיצת הרבי. מכיון שהיה עייף ביותר, הלך לישון על ספסל בית המדרש. בינתיים העריב היום, החסידים התפללו תפלת מנחה וערבית, ומכיון שלא ראו אותו לא העירו אותו והוא המשיך בשנתו. לאחר התפלה, בדק הצדיק את החמץ בדירתו ואחרי זה נכנס לבית המדרש בדק גם כאן ולבסוף אמר בכוונה ובקול גדול "כל חמירא וחמיעא". אז התעורר הכפרי משנתו וצעק מתוך שינה: "אוי ואבוי לי, אומרים כבר "כל נדרי" ואני איחרתי את הסעודה המפסקת". התחילו כל הנוכחים ללגלג עליו. אמר הצדיק מרוזין: "אל תצחקו עליו מכיון שהוא צודק — כי הספרים הקדושים כותבים, כי כל מה שאפשר לפעול בימים הנוראים ע"י תשובה תפלה וצדקה, אפשר לפעול בחודש ניסן ע"י קיום מצוות פסח כהלכתו. וז"ש בתורה "ועבדתם את העבודה הזאת" ("זאת" זה יום כיפור כמ"ש "בזאת יבוא אהרן אל הקודש") בחודש הזה (החודש הזה הוא ניסן כמ"ש "החודש הזה לכם ראש חדשים"). נמצא כי "כל נדרי" ו"כל חמירא" עולים בקנה אחד...

*

אנשים פשוטים מתפללים ומהללים את ד' בפייהם ובקול גדול. אנשים שנמצאים ברמה יותר גבוהה, משבחים את ד' בשפתותיהם, כלומר, בני אדם רואים ששפתותיהם דובבות. אנשים במדרגה עוד יותר גבוהה מברכים את השם בלשונם, וקדושי עליון מפארים את ה' בתוך לבבם ובקרבם. וזה שאנו אומרים בתפלה: "בפי ישרים תתרום, ובשפתי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל".

אוצרות התורה
אוצרות השנה

הצדיק רבי ישראל מרוזין היה אומר: "רבונו של עולם, עוד לפני שחטאו בני ישראל נגזרה עליהם הגלות, כמו שנאמר לאברהם אבינו "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם". משום כך, כשם שגזרת עלינו גלות קודם שחטאנו, כך חייב אתה לגאול אותנו קודם שנעשה תשובה. ואני מבטיח לך, כי תיכף ומיד כשיבוא משיח צדקנו נחזור כולנו בתשובה, אבל לא קודם לכן..."

*

"שרים רדפוני חינם ומדברך פחד לבי" (תהלים) ואומר הצדיק מרוזין לפרש דה"ק - זה ששרים רדפוני חינם, ללא כל סיבה, מזה אינני מפחד, כמ"ש "מה יעשה לי אדם ה' לי בעוזי" רק בחושבי כי "מדברך", אולי הוא דברך וגזרתך שגיגע לי רדיפות, מזה "פחד לבי".

*

"גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי" (תהלים כ"ג) ופירש הצדיק מרוזין זצ"ל דה"ק גם כשאני נמצא במצב קשה ביותר — גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, רק זאת רע בעיני וכואב לבי — "כי אתה עמדי" ע"ד עמו אנכי בצרה. תדפח"ח ושי".

בית הכנסת הגדול של הרבי בסדיגורא

וויז'ניץ – סערעט

עיירה נוספת היתה בקרבת העיר צ'ערנוביץ בשם – וויז'ניץ, שנהפכה למרכז חסידות. כאן השתקע בנו הצעיר של הצדיק רבי חיים מקוסוב, האדמו"ר רבי מענדעלע זצ"ל, שהיה חתנו של הצדיק ר' ישראל מרוז'ין. השפעתו של רבי מענדעלע על החיים החסידיים בישובי היהודים בהרי הקארפאטים היתה מכרעת. את האדמו"רות ירש בנו, רבי ברוך האגער מוויז'ניץ, שה' ברך אותו בשמונה בנים ושני חתנים, שנעשו כולם אדמו"רים. בכורו ויורשו באדמו"רות, הרב הצדיק ר' ישראל האגער, נמלט בעת מלחמת העולם הראשונה מוויז'ניץ והשתקע בעיר גרוסווארדיין שבמחוז טראנסילבניה והפך את העיר הזאת למרכז חסידי וויז'ניץ שבכל רומניא, צ'כיא והונגאריא.

את מקומו באדמו"רות וברבנות ירש בנו הרב הגאון הצדיק ר' אליעזר האגער, שהקים בוויז'ניץ את הישיבה הראשונה והיחידה במחוז בוקובינה. הוא רצה להציל את הנוער היהודי בבוקבינה מאפיקורסות, לכן עשה מאמצים גדולים לבנות ישיבה מפוארת עם פנימיה משוכללת יוצאת מן הכלל. בנוסף לראש ישיבה ורמ"ם, העסיק בישיבה גם מורים שילמדו את הבחורים גם חוכמות חיצוניות.

מספרים עליו, כי כאשר בא אליו בחר ממחוז מארמוריש או טראנסילבאניא סרב לקבלו לישיבה שלו ושלח אותו לישיבה אחרת ואמר: "הישיבה שלי מיועדת רק לבני בוקובינה המודרניים, לך הישיבה הזאת יכולה רק להזיק"... כדאי לציין, כי העיירה וויז'ניץ עצמה היתה כאי בודד של יראת שמים וחסידות בים של השכלה ואפיקורסות. רובם של תושבי המקום היו יהודים שומרי תורה ומצוות, יראים ושלמיים (פרט לקבוצה קטנה של משכילים סוציאליסטים, שערכו מסיבות וריקודים ביום הקדוש ר"ל), ולא היתה כדוגמתה בכל מחוז בוקובינה. בעיירה זו לא התגוררו ערלים בכלל ואפילו ראש המועצה המקומית, הנוטריין ומנהל הדואר היו יהודים חובשי "שטריימל".

גם קהל סערעט היתה קהלה נאה וחסודה, שישבו בה תלמידי חכמים אנשי מעשה וחסידים במספר לא מבוטל. עד מלחמת העולם הראשונה, כיהן בה כרב הרה"ג ר' חיים אלתר דאכנער ז"ל, נכד הצדיק מקוסוב ואת חצר האדמו"רות ניהל גיסו הרה"צ ר' מנחם מענדל רובין ז"ל. לאחר מלחמת העולם הראשונה מילא כאן את כסא הרבנות הרה"ג ר' ברוך האגער (שליט"א) [ז"ל], בנו של הרה"צ ר' ישראל מוויז'ניץ זצ"ל, שניהל גם ישיבה קטנה בת עשרים בחורים מקומיים.

בעיירה סערעט השתקע גם הרבני הנגיד ר' שלמה אלכסנדר שרייבער ז"ל, בן הרב הגאון ר' שמעון סופר ז"ל, אבדק"ק קראקא, בנו של מרן ה"חתם סופר". ביתו של ר' שלמה בסערעט שהיו בו תורה וגדולה במקום אחד, שימש במשך עשרות בשנים כבית ועד לחכמים מכל הסביבה. עד פרוץ מלחמת העולם השניה ניהל את הבית הזה נכדו, הרבני הנגיד ר' יוסף נפתלי שטערן, שהוציא לאור על חשבוננו את ספרי "דרשות חתם סופר" וחייושי מרן הח"ס על הירושלמי.

הרב הגאון
רבי יוסף נפתלי שטרן

שַׁאץ

הרב ר' מאיר שפירא

עיירה אחת במחוז בוקובינה בשם שַׁאץ (ברומנית – סוציאווה) נעשתה מפורסמת בעולם היהודי מכיון שבישוב זה נולד וגדל הרב הגאון האדיר, נר ישראל והדרו ה"ה הרב ר' מאיר שפירא זצ"ל, שהנציח את שמו על ידי שני מעשים: הקמת "ישיבת חכמי לובלין", שלמדו בה המובהרים והעילויים של כל ישיבות פולין, והתקנת לימוד הדף היומי העולמי. כן הוציא שני ספרים בשם "אור המאיר" ו"אמרי דעת". אמו היתה נכדתו של בעל "תבואות שור" ובת למשפחה של רבנים גדולים. גם אביו, ר' יעקב שמשון שפירא היה מצאצאי שושלת האדמו"ר רבי פנחס מקוריץ זצ"ל, אך הוא לא היה רב ולא רבי אלא סוחר פשוט וצדיק במעשיו. היתה לו בשאץ חנות של ספרי קודש, תשמישי קדושה וכרטיסי פייס והוא התפרנס בכבוד. הוא נשאר סוחר כל ימיו, גם כשבנו ה"עילוי משאץ" זכה לגדולה. מספרים, כי רבה של העיר שאץ הרה"ג ר' שלום מוסקוביץ, נכד הרה"ק מבעלזא, הוא שהכניסו לביתו ונתן לו חדר מיוחד ללימוד והוא הדריך בנתיבות התלמוד.

סיפר לי יהודי משאץ, חסידו של האדמו"ר מאנטעניע (שבנו למד באוניברסיטה בצ'רנובין ונעשה רופא כופר הכל ר"ל), כי הוא היה שכנו וידידו של ר' יעקב שמשון שפירא, שחבש "שטריימל" והתפלל אתו בקלויז של רבי משה האגער ז"ל, **אחיו של ר' ישראל**, האדמו"ר מוויז'ניץ. בימים ההם, התגוררו בשאץ כשלושת אלפים יהודים והיו בה "טעמפל" אחד ל"מתקדמים" ועשרה קלויזים ובתי מדרש לחסידים, אבל ישיבה לא היתה! אחרי שסיימו הבנים את התלמוד. תורה בגיל הבר מצוה, המשיכו את לימודיהם... בבתי ספר תיכוניים של הנוצריים הגרמנים ובאוניברסיטאות. בעיירה כזו ובסביבה כזאת נולד וגדל ועלה מאור הגולה ומנדיג הדור, הגאון המובהק רבי מאיר שפירא זצ"ל.

*

ה"עילוי משאץ" היה יותר מעילויים שגרתיים שצצים בעם ישראל, הוא היה ילד פלא, שהפליא את כל גדולי התורה בדורו בבקיותו ובחריפותו. בגיל חמש עשרה נסמך להוראה מגאוני גאליציה ובהיותו בן 23 נבחר לרב בעיירה גאלינא. מכאן עבר לישוב סאניק, ומכאן נבחר למלא את כסא הרבנות בפיעטקוב ולובלין. היה גם עסקן ציבורי, נבחר כחבר בפארלאמענט (סיים) הפולני בווארשה והצטרף ל"אגודת ישראל". בנכסיה הגדולה, שהתקיימה בווינה, נתקבלו הצעותיו ללימוד הדף היומי בתלמוד ולסיים את הש"ס פעם בשבע שנים, אך מפעל חייו היה בניית "ישיבת חכמי לובלין".

בדרך כלל, היה רבי מאיר שפירא ז"ל מבקר אצל ההורים שלו בשאץ, בכל פעם כשחזר מנסיעה בארצות הברית. פעם אחת לקח את הוריו להראות להם את מפעלו בלובלין. מספרים על אמו, האשה מרגלא ע"ה, שעלתה בצדקתה על צדקת בעלה.

הגאון רבי מאיר שפירא

הכוכב הזה שעלה על שמי היהדות דרך באופן פתאומי, כי אחר מחלה של שלושה ימים נפטר רבי מאיר שפירא בגיל 47 ר"ל. סיפר לי היהודי הנ"ל, כשהגיע המברק לאביו בשאץ על פטירת בנו, התאספו בחנותו כל הסוחרים השכנים. ובאותו מעמד ובאותו מקום חלץ ר' יעקב שמשון את נעליו, התיישב על הרצפה, הצדיק עליו את הדין וברך: "ברוך... דיין האמת". לא הוציא הגה מפיו ולא הוריד דמעה. התנחם בילדיו שנשארו לו: בת אחת ושני בנים, אחד ניספה בשואה בלובלין, והשני, ר' אברהם שפירא נעשה אדמו"ר באמריקה. ר' יעקב שמשון הוגלה לטרנאסניסטריא בפרוץ מלחמת העולם השנייה, יחד עם יהודי שאץ וחזר בשלום הביתה בתום המלחמה.

*

רבי מאיר שפירא היה נזר תפארת עמנו שאין גומרין עליו את ההלל, כי בנוסף לעובדה שהיה גאון מופלא ורב פעלים, הצטיין גם כמגיד ודרשן, בחסד עליון. דרשותיו היו מפורסמות, דבריו היו תמיד שזורים במשלים ופתגמים שופעי הומור וחידודים משעשעים ומבריקים. והנה כמה פנינים משיחות החולין שלו:

לישיבת "חכמי לובלין" לא קבלו אלא תלמידים מובחרים מסלתן ומשמנן של כל ישיבות פולין. יוצאים מן הכלל היו בני רבנים, שאפילו אם היו חלשים בלימודים קבלו אותם. שאלו את רבי מאיר שפירא "היתכן, לעשות פרוטקציה עם בני רבנים?" השיב רבי מאיר שפירא: "צאצאי רבנים ממילא יהיו רבנים, אם כן — לכל הפחות שידעו ללמוד תורה..."

*

ר' מאיר שפירא ז"ל דיבר פעם בשבחה של ארץ ישראל ואמר: "לכאורה, למה התורה מתארת מעלתה שהיא "ארץ זבת חלב ודבש"? למה שיבחה אותה דוקא ביתרון זה ולא באחר, כמו "ארץ אשר לא תחסר כל בה" או "ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר" ועוד. והנה ההסבר: לכאורה, כלל הוא בידינו, שכל המחובר לטמא — טמא ומכל שכן הטמא עצמו. ובכל זאת הלב, שהוא נוזל שמקורו מדם המאוס כמ"ש חז"ל "דם נעבר ונעשה חלב" ועם זאת הדם המאוס, שנפשו של אדם קצה בו הופך לנוזל מתוק מרענן ורך כבדולח. ואותו הדבר — דבש. לפי דברי הפוסקים, אפילו נפלה נבלה המשוקצת לתוך דבש, בכוח הדבש ובסגולתו להוציאה מכלל נבלה ולהפכה לדבש טהור בתמציתו ובטעמו. כאמור, רק לשני דברים אלה סגולה מיוחדת זו נודעת להם, להפוך את הטמא והמאוס לטהור ודבר חפץ. לכן נשתבחה ארץ ישראל בהם, שסגולתה גם כן להפוך את הטמא לטהור, ואת החוטא לצדיק, כי "חיי נשמות אור ארץ"...

שאל אחד הרבנים את ר' מאיר שפירא: "וכי לא די להזכיר את החילוניים ואת הרשעים ב"ולמלשינים" בעת תפלת שמונה עשרה, ארגון מיוחד בשם "אגודת ישראל" למה?" — השיב רבי מאיר שפירא: אם הם היו מכוונים אותנו בתפלת "ועל הצדיקים" היינו מכוונים אותם בתפלת "ולמלשינים", אבל מכיון שאין הם עושים כך, אלא פוגעים בנו במעשים שוב לא יעזרו הכוונות שלנו בלבד, דרושים מעשים גם מצדנו..."

הוא הי' אומר: "מי שלומד הרבה ולא מוסר לאחרים, בעל פה או בכתב מהחידושים שלו בתורה, דומה לעננים גדולים ושחורים, שאינם מורידים גשם..."

רבי מאיר שפירא זצ"ל הי' אומר: יש יהודי שיש לו ש"ס בארון, ויש יהודי שיש לו ש"ס בראשו. הראשון — שומר חנם הוא, שפטור מגניבה ואבידה, ואילו היהודי השני הוא שומר שכר — שחייב בגניבה ואבידה...

*

פעם נודמן רבי מאיר שפירא לבית הקהלה בעיירה בגאליציה וראה כי קירות הבית מקושטים בתמונות של אנשים גלויי ראש. אמר לראש הקהלה, כי התמונות הללו אינן מתאימות לקהלה דתית, אבל רב העיירה שנפגע מהערה זו נענה בזעם: "מה לו לרב זר ולענייניה הפנימיים של קהילתנו?" ענה לו רבי מאיר שפירא: "אספר לך סיפור קצר. קצב בא פעם אל רב המקום בלוית השוחט והראה לו ריאה של בהמה שיש עליה סירכה. הרב שמע את השאלה ואמר, כי לפי בעל "תבואות שור" הבהמה טריפה. בשמעו זאת, נתעורר זעמו של הקצב והוא דפק על השלחן וקרא בקול: וכי מה לו לבעל "תבואות שור" ולשורי?..."

*

באחת מדרשותיו שהשמיע בכנס רבנים בווארשא, אמר רבי מאיר שפירא ז"ל, כי שני איברים שבאדם ממלאים תפקיד חשוב ביותר: הראש והעינים. העינים צופיות למרחקים ומבחינות בכל תנועה חשודה, אך חסר לה הכוח לשלוט על יתר האיברים שבגוף ולהפעילם. לכן, לא מוטלת עליהן כל אחריות כלפי שאר האיברים שבגוף. לא כן הראש, המשיג הכל בשכלו ויכול לבצע הכל באמצעות האיברים, המוח שולט עליהם כדי להפעילם וממילא נושא הוא באחריות על כל האיברים. רבני ישראל ומנהיגי הדור נקראים בתורה "ראשים", "ראשי העדה", וכן הם נקראים "עיני העדה". אשרי העדה שרבה הוא ה"ראש" שלה כפי שדרשו חז"ל "ואשימם בראשיכם" מלמד שאשמו תלוי ב"ראשו" של צבור, כלומר, הרב אחראי למעשי העם. אולם, אם יש עדה שרבה אינו כי אם "עין" שלה ואין בידו הסמכות והאפשרות לתקן ולהטיב, רב כזה משוחרר מכל אחריות וז"ש הכתוב: "ואם מעיני" העדה נעשתה לשגגה — חטאת הקהל הוא..."

*

פעם כתב רבי מאיר שפירא מאמר על קהלת פרעשבורג, מאמר שהופיע בעתונות היהודית הדתית בארצות אירופה. בתמצית הדברים הוא כתב כך: פרעשבורג ופראג שתיהן היו ערים מפורסמות בעולם היהודי, בזכות הרבנים הגדולים שכיהנו בהן. ברם, בהתחלת תקופת האמניציפציה רצו יהודים משכילים לשנות את-אופי החיים היהודיים ע"י עשיית שינויים בדת. פרעשבורג ופראג היו אז שתי ערים גדולות בישראל, שבהן התרכזו טובי הכוחות של שני הצדדים הנלחמים על גישתם ושיטתם. בפרעשבורג נתקלה מלחמת ההשכלה בחומה הבצורה והחזקה כברזל — באישיות הסלע והחלמיש של מרן ה"חתם סופר" זצ"ל.

בסיסמתו "חדש אסור מן התורה" קיעקע עד היסוד כל נסיון לשנות את תורת ישראל. לא כן בפראג: תנועת ההשכלה מצאה כאן מנהיגים מתונים שהיו אומרים "שמאל דוחה וימין מקרבת". הרב הגאון ר' שלמה יהודה לייב הכהן רפפורט, חתנו של בעל "קצות החושן", רבה של פראג נקט עמדה מתונה, הגיב בדרכי נועם, רצה להתפשר עם המשכילים ואמר "הוראת שעה שאני". וכך התלקחה המלחמה בין בעלי "חדש אסור מן התורה" ובין בעלי "הוראת שעה שאני". היהדות הפולנית היתה רחוקה משדה המלחמה, הביטה לעבר המתאבקים וחיכתה מי ינצח.

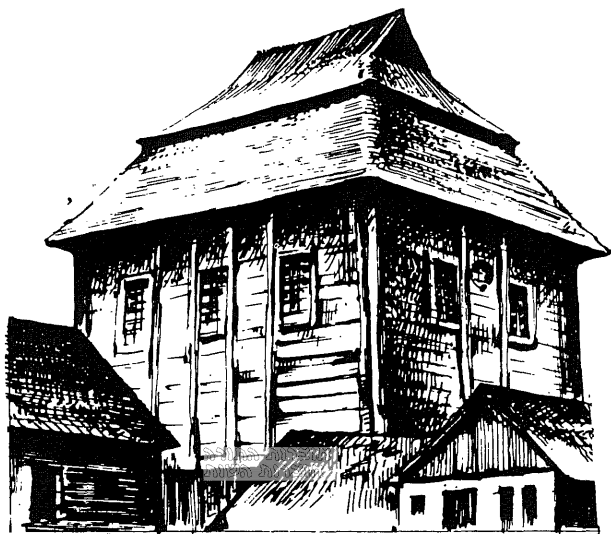
מאז עברו קרוב למאה שנה, ומי ניצח? פרעשבורג היא עד היום עיר ואם בישראל, שיכולה להתפאר לא רק בקבריהם של גדולי תורה בבית הקברות, אלא גם עם בתי הכנסת ובתיהם שלה. על כל צעד ושעל אתה ממשש את הדופק החי של היהדות, כי רבבות יהודים מתנהגים ברוח התורה והמסורה ואלפי ילדים ובחורים לומדים תורה יומם ולילה בבתי "תלמוד תורה" ובישיבה הרמה של פרעשבורג. לעומת זאת, בפראג אין יהדות דתית. גדולי תורה אתה יכול למצוא רק בבית הקברות היהודי בראשם המהר"ל הקדוש מפראג וה"נדוד ביהודה" ז"ל. בעיר פראג מתגוררים קרוב לארבעים אלף יהודים, כולם הם חילונים וריפורמים, שעומדים על סף ההתנצרות. בסך הכל יש קהלה דתית שמספר חבריה — מאה וששים נפשות.

ובכן, מן ה"חתם סופר" ניצח, כי משה אמת ותורתו אמת.

*

פעם אמר רבי מאיר שפירא ז"ל בכנס גדול של רבני פולין: "הנביא אומר 'וגר זאב עם כבש' הבטחה זו לעתיד לבוא היא אחת מהאידיאלים של הנביא ושל האנושות. לכאורה, אפשר להקשות, מה החידוש בזה, הלא בתקופת המבול הכניס נח לתיבתו בהמות וחיות טרף והם התגוררו בצוותא ולא פגעו זה בזה? ההסבר לכך הוא, כי יש שני סוגים של שלום, האחד שנובע מן השכל שבמוח, מנטיה עדינה שבנפש ומן התבונה שבלב, והו יעוד נבואי טהור ברוח "מלאה הארץ דעה", ואולם, ישנו עוד שלום, שלום אינסטינקטיבי שמשתרר בשעת סכנה, כאשר מאיימת על שני יריבים כלייה משותפת, אזי מתלכדים אף שונאים בנפש לכוח מלוכד אחד, כדי להתגונן מפני הרעה המרחפת על שניהם. זהו השלום שהתורה מספרת לנו עליו בימי המבול, בשעה שגלים סוערים התנשאו להטביע הכל, בשעה זו אין כל פלא שהחיות והבהמות והאדם חיו בשלום ובשלחה, כי אם היה מתלקח ביניהם מאבק ומלחמה היו כולם נופלים לים המבול.

הנה — לשלום ואחדות כאלו אנחנו זקוקים כיום, אחרת תיטבע ספינתנו חלילה בלב ים, כי הסכנה מרחפת מעל ראשי כולנו במידה שווה.

בית כנסת בנוי מעץ
באחד מישובי מארמארוש

יהודי חבל ארץ מארמארוש

אזור זה נמצא בצפונה של רומניא, מוקף במורדות הרי הקארפאטים. האדמה בחבל זה אינה מתאימה לחקלאות, זאת גם בשל מזג האוויר הקריר וההררי, ומאידך, לא התברכה הארץ באוצרות טבעיים, וחסרים היו בה היסודות להתפתחות תעשייה רצינית. בשל כך נשארה מארמארוש החבל המזוהה והמפגר ביותר בכל המדינה. הארץ הזאת לא יכלה לפרנס את תושביה ורובם ככולם של תושבי המקום חיו בתנאים קשים ביותר: צריפי עץ שימשו לביתם, בלאי סחבות היו לכסותם כשהם סובלים מקור ומחרפת רעב ר"ל.

מסתבר כי יהודי מארמארוש ברובם באו ממדינת גאליציה, כלומר, מעברו השני של הרי הקארפאטים, הם נמלטו על נפשם מפני הרדיפות והפוגרומים, בעשרות הכפרים והעיירות שבחבל מארמארוש התגוררו רבבות יהודים, רובם ככולם אנשים פשוטים ועמי הארץ אך חרדים וחסידים.

בהונגאריה התחתית לא הכרתי אף יהודי אחד ממוצא מארמארוש, רק שמעתי על היהודים האלו, אבל כשעזבתי את מרכז הארץ ועברתי לעיר פעטרושען, בהבחרי לרבה של הקהלה, עשיתי הכרות עם יהודי מארמארוש, שהיו חברי קהלתי. זאת ועוד: בקרבת העיר פעטרושען, למרגלות הרי האלפים הקארפאטים, היתה קיימת קהילה בשם "טשימפא", בה חיו למעלה משלוש מאות משפחות וכולם ממארמארוש. הם בנו לעצמם בית כנסת ענקי עשוי עץ, ומקוה טהרה מעץ, ולהם מלמדים ושוחטים ועליהם רבם שהיה גדול בתורה וביראה ה"ה ש"ב הרב הגאון ר' משה דוד אסטרייכער ז"ל, במשך שנים עשיתי מאמצים להכיר את היהודים האלה ללמוד את אורחות חייהם, את אופיים ולעמוד על השקפת עולמם.

למרות המרחק העצום מטשימפא ועד למארמארוש (כאלף קילומטר), עזבו את חבל מולדתם הדל והמפגר ובאו לאזור זה, שמצוי בו הפרנסה. כולם עבדו במנסרת קרשים אצל הקבלן ר' משה אלי' פערל איש שומר. תורה ומצוות, מחסידיו של האדמו"ר מאנטעניע.

מתושבי יהודי מארמארוש בכפר טשימפא התרשמתי מאד. היה חידוש גדול בעיני לראות קהלה גדולה של יהודים, שעוסקים במלאכה פיזית וכולם מתנהגים ברוח התורה והחסידות. הם חיו כאן את חייהם, כמו שהיה מקובל בחבל מארמארוש מדורי דורות. בכל פעם שבקרתי אצלם נהניתי לראות, כי כל עובדי המנסרה, ממנהלי המחלקות והפקידים הבכירים ועד לפועלים הפשוטים שעבדו במסור ובגרזן, היו יהודים חסידים ומזוקנים. וכאשר הגיעו שעות אחרי הצהרים של עש"ק, עזבו את כלי המלאכה ומיהרו למקוה — שכאמור נבנה מעץ עם אמבטיות של עץ — להתרחץ ולטבול לכבוד שבת. לאחר שלבשו בגדי שבת "קאפוטה" ו"שטריימל" רצו לבית הכנסת להתפלל כשקול הרנה נשמע למרחקים, כי התפללו בהתלהבות עצומה בנוסח וויז'ניץ-אנטעניע. היה תענוג לראות זאת ולשמוע אל הרינה ואל התפלה. למרות שהיו — כפי שאמרתי — ברובם המכריע, אנשים פשוטים ועמי הארץ, הערכתי אותם בשל אדיקותם ומסירותם למצוות התורה ולמסורת האבות.

פועלי יערות יהודים במארמארוש

ביקרתי בכפר טשימפא לעתים קרובות, בהיותי המוהל של בניהם. הברית וסעודת המצוה התקיימו בבקתות הקטנות מעץ, כי כל בתי טשימפא, ללא יוצא מן הכלל, היו מעץ. שמחתי לראות איך מחבבים האנשים האלה את המצוות, כשאפילו הפועל האביון הפשוט היה עורך סעודה גדולה ומזמין הרבה אורחים לברית המילה. אם לא השיגה ידו לקנות דגים, קנה דג מלוח והנשים הצדקניות המתנדבות הכינו מזה מטעמים, מתוך בצל ומרק עשוי חומץ וסוכר. בתום הסעודה נתכבדו האורחים ביי"ש חם עוצר נשימה תוך כדי שהם יוצאים בריקודים חסידיים עד שקיעת השמש. בעת הניתוח, לא נתנו לי להשתמש בתרופות לעצירת הדימום ובתחבושת סטעריל אלא ב"קמח מוהל", כלומר, באבקה מיוחדת, שהם בעצמם הכינו מאבקת הקרשים שהעש אכל אותם.

החתונות נערכו באמצע החורב כשהתנועה משני צדי הכביש נעצרה. העגלונים הגוים או – להבדיל – היהודים לא זעמו על כך, אדרבה גם הם באו לחזות בשמחה. בתקופתו של הקיסר פראנץ יוסף לא מיהרו האנשים כ"כ לעבודתם, שררה סבלנות והיה זמן לכל. כשהשושבינים הופיעו עם החתן ואבוקות בידיהם, התנפלו ארבעה בחורים על גדר עצים ועקרו ארבעה מקלות ועל קצות המקלות קשרו בציציות את טליתו של בעל החתונה, בדרך כלל היה הטלית מלוכלך ומלא כתמים וטלאים, אבל זה לא הפריע לאיש.

פעם התחתן בנו של אחד מבעלי בתים שלי בפעטרושען עם נערה מהכפר טשימפא. הוזמנתי כמוכן לחתונה ונסעתי לטשימפא עם הכרכרה שהמחותנים העמידו לרשותי. העגלון, יהודי מזוקן וחסיד, היה לבוש בבגדי שבת ואפילו הסוסים קושטו בפרחים ודגלונים. הכל היה כבר מוכן ומזומן לחופה באמצע הכביש כמקובל. השושבינים עם הנרות שבידם ליוו את החתן לחופה לקול תזמורת עליזה, בשעה טובה ומוצלחת. השוחט, שהיה גם חזן (מתאים לטשימפא...) שר את "ברוך הבא" וההמונים, שהצטופפו מסביב לחופה, המתינו לכלה. אבל הכלה איחרה לבוא. פתאום נשמעו קולות מריבה של נשים מתוך הבית והנה אם החתן, פורצת לעצמה דרך לכיוון החופה תוך צעקות, וברוב כעסה כיבתה את הנרות הדלוקים בידי השושבינים, לקחה את בנה החתן ואמרה: "בוא הביתה! אין חתונה! המחותנים פראי אדם המה ולא יהודים שעומדים בדיבורם... אין חתונה! הביתה!" התזמורת הפסיקה לנגן, פירקו את החופה והאורחים התאספו קבוצות קבוצות בויכוח על סיבת הקטטה.

נדע לי, כי הריב בין המחותנים פרץ בשל כמה שמיכות, כרים וסדינים שהבטיחו בתור נדוניה לכלה ולא קיימו. הדועזעתי למראה עיני. לא ראיתי ולא שמעתי על דברים כאלו במדינת הונגאריא. איך נהגו שם המחותנים העניים: או שלא הבטיחו או שקיימו מה שהבטיחו, ובודאי שלא היו עושים שערוריה בשל ענינים כספיים. במיוחד השתוממתי כשראיתי, כי בעיני האורחים לא היה בדבר משום חידוש. הם סיפרו לי, כי בחבל מארמארוש היו הרבה מקרים כאלה, שביטלו חתונות ברגע האחרון, בשל סכסוך בין המחותנים.

האורחים התחילו כבר להתפזר והנה יהודי אחד, שעבד כפועל פשוט בחטיבת עצים ביערות הקארפאטים התחיל מתקרב בצעקה: "רבותי המחותנים! על כמה

כסף מדובר? מה הערך של כלי המיטה שחסרים?" השיב אב החתן: "עשרים כתרם של כסף, בערך". סכום גדול שהגיע להכנסה של פועל פשוט בעבודה פיזית קשה במשך שלושה חודשים לערך. פתח הפועל את חולצתו, הוציא ממחטה ובה היו קשורים עשרים כתרם כסף, מסר את הכסף לאב החתן ואמר: "הנה הכסף, היתכן לבייש בת ישראל בגלל עשרים כסף?!" שוב הקימו את החופה, הדליקו את הנרות, סידרנו את הקידושין כדת משה וישראל, והאורחים, רובם ככולם, פועלי קרשים במנסרה וביערות, רקדו עד חצות הלילה לקול צלילי התזמורת.

כשהתעניינתי אצל המסובים אודות הפועל הנדיב, שתרם את כספו להכנסת כלה, איפה הוא? למה לא מושיבים אותו בראש השולחן ומדוע לא מכבדים אותו בריקוד מצוה, השיבו לי: "הפועל חזר לעבודתו מיד לאחר החופה, הוא אף לא הוזמן לחתונה. ורק במקרה, עבר ברחוב ולשמע המריבה ניגש למקום החופה... אמרו עליו שהוא איש פשוט, מחסידי וויז'ניץ, איננו למדן, אך הוא מצטיין ביראת שמים. בכל יום באשמורת הבוקר הוא הולך לטבול בנחל שעובר ביער, מסיים ספר "תהלים" ורק אחרי זה הוא הולך להתפלל.

התפעלתי מאד מאורח חייהם של עובדי היער, שחיו בלב היער, במרחק של שלושים או ארבעים קילומטר מטשימפא, בתנאים קשים, ורובם היו עניים מרודים שעבדו עבודת פרך ובמלאכה עמומה וקיימו את מצוות התורה, במסירות נפש ממש ובנוסף לכך היו גם חסידים נלהבים.

את יחסי החם לפועלים החסידים, ביטאתי במהלך דרשה שנשאתי בסעודת מצוה בטשימפא. פתחתי בדברי תורה תוך שאני מפליג בשבחם של היהודים האלה ועמדתי על הפסוק "כי אדם עץ השדה", כלומר, העץ שנותן פירות בכל שנה ועי"ז מקיים את מצוות הבורא, משמש לדוגמא לכל יהודי לעבוד את ד' ולקיים מצוותיו, וציטטתי את כל הפסוקים המדברים על עץ: "היש בה עץ אם אין", "צדיק כתמר יפרח", "אז ירננו כל עצי היער" ועוד. כשסיימתי דברי, לחש באזני הרה"ג ר' משה דוד אסטרייכער ז"ל, רבה של טשימפא ואמר לי: "אתה עוד ירוק" כאן ואינך מכיר את כולם. אצלנו אומרים בדיחה, כי כל פועל עצים שעוזב את משפחתו ואת הישוב ועולה להרים ונעלם למספר חודשים ביערות, נחשד בשלושה דברים (א) חילול שבת, (ב) גניבה, (ג) וגילוי עריות. ואף על פי שאין ראיה לדבר יש רמז לדבר: בתורה מופיע המחלל שבת הראשון בשם "מקושש עצים", במשנה מוזכר הגנב בשם "הגוזל עצים" ובמסכת כתובות מופיע המושג של "מוכת עץ"..."

המנהל הכללי והקבלן של מפעל העצים בטשימפא היה יהודי בשם ר' משה אלי' פערל, שהיה חסידו הקנאי של האדמו"ר מאנטעניע, הרב הגאון הצדיק רבי חיים האגער זצ"ל, שהתפרסם, למרות היותו אדמו"ר, גם כגאון בתורה, חריף ובקי בש"ס ובפוסקים. תופעה שלא היתה מצוייה כל כך בימים ההם. ר' משה אלי' היה איש פשוט, שלא למד הרבה תורה. הוא התגורר ב"ריזאווליע", כפר נידח במחוז מארמארוש, ולפי עצתו של הרבי מאנטעניע, הגיש הצעה לשלטונות על מכרז לכריתת עצים ביערות הרי הקארפאטים בטרנסילבאניה הדרומית והצליח. נעשה עשיר גדול וגם המציא מקורות פרנסה למאות משפחות יהודיות ממארמארוש,

שהיו רעבות ללחם. כשאני הכרתי אותו, כבר יצא לגמלאות. את העסקים ניהלו שני בניו והוא עסק במצוות ובמעשים טובים. בכל שמחת מצוה של פועליו, נטל חלק בראש. בדרך כלל כיבדוהו להיות שושבין או סנדק והיתה זו השקעה טובה. ר' משה אלי' ז"ל סיפר לי הרבה על גדלותו של האדמו"ר מאנטעניא בתורה ובעבודה ופעם שילם לי את הוצאות הדרך ברכבת, במחלקה ב', מפעטרושען עד לעיר סטאניסלאוו שבגאליציה ובחזרה, מקום מגוריו של הצדיק מאנטעניא. ואז נוכחתי לדעת, כי ר' משה אלי' פערל לא הגזים. הוקסמתי לא רק מתורתו של הצדיק ר' חיים האגער זצ"ל, אלא גם מאישיותו, השקפת עולמו ויחסו האדיב לזולת. לפני הנסיעה התכוננתי בדריכות וחזרתי על מספר סוגיות בש"ס, שלמדתי בשנים האחרונות, כדי שאוכל להחזיק מעמד בפני גאון אדיר בתורה. ואכן – האדמו"ר מאנטעניא היה בקי בכל הסוגיות והשמיע לי את החידושים וההערות שלו בכל סוגיא וסוגיא.

במוצאי שבת קודש לאחר סעודת "מלוה דמלכה", כבר הצטופפו מאות אנשים, נשים וטף לפני חדר הספרים שלו, כולם רצו להיכנס ולקבל את ברכת הצדיק לפני הנסיעה. לפי הוראת הרבי, נתנו לי להכנס ראשון. הגענו לשעות הקטנות של הלילה והצדיק התפלפל אתי בתורה שעות ארוכות ולא היה איכפת לו שהמוני חסידים מכל פינות גאליציה, בוקובינה, מארמארוש, והונגאריא, זקנים ונערים מצטופפים לפני הדלת, מאז ראשית הלילה ורוצים להכנס.

*

הרבי מאנטעניא נעתר להזמנתו וכעבור שנה בערך, שם לדרך פעמיו ובא לביקור של כמה ימים, ולעשות שבתו בכפר טשימפא. הרכבת לא הגיעה לטשימפא אלא עד העיר פעטרושען ומכאן עשו הנוסעים את הדרך עד טשימפא בכרכרות ובעגלות. יהודי טשימפא ערכו לצדיק מאנטעניע קבלת פנים מלכותית אף סוס אחד לא נשאר בכפר או ביער: צעירי הפועלים נעשו פרשים והם ליוו את הכרכרה של האדמו"ר בתהלוכת לפידים, מתחנת הרכבת בפעטרושען עד הכפר טשימפא, מרחק של 15 קילומטר בערך. אחרי הכרכרה של הצדיק נסעו בתור ארוך עשרות עגלות מלאות חסידים, שיצאו מכליהם מרוב אושר ושרו במקלה ובקולי קולות לאורך כל הדרך. הרי הקארפאטים הידהדו מהזמר "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה".

תחנות הנסיעה
וזמנות השעות

כשעצרה הרכבת שהביאה את הצדיק בתחנה בפעטרושען כיבדו החסידים לשלושה אנשים לגשת ראשונה למדרגות הקרון להקביל פני הצדיק ולברכו ב"שלום עליכם": רבה של טשימפא, הרב אסטרייכער, ואנוכי, ור' משה אלי' פערל, למרבה הצער, היה זה יום גשם ומתחת למדרגות הרכבת היתה שלולית ממיי גשמים. הצדיק עמד על המדרגות אובד עצות ולא יכול היה לרדת וברגלו נעלי עור כמשי, חצי פתוחות וגרביים לבנות. ר' משה אלי' פערל לא היסס אף רגע: פשט את מעילו וכיסה עם המעיל את השלולית וכך ירד הרבי על המעיל. את זה ראיתי במו עיני...

כשבקרתי אצלו בסטאניסלאוו, הביע האדמו"ר את דעתו, כי רק גאוני תורה בפולין חזקים בחריפות ובפלפולים, אמנם חלשים הם באגדה. לעומת זאת, גאוני

תורה באוסטריא – הונגאריא מומחים באגדה אבל קטנים הם בפלפולא חריפתא. לכן, התכוננתי כעת והעליתי לצדיק – בכרכרה בדרך לטשימפא – הרבה קושיות בסוגיות התלמוד מגדולי התורה בהונגאריא. בסופו של דבר הודה האדמו"ר מאנטעניע, כי בין גדולי תורה הונגארים ישנם גאונים יוצאים מן הכלל...

*

בקשר ל"פדיון" שנותנים לצדיק אמר לי האדמו"ר מאנטעניא, כי הצדיק אינו ממציא כסף לחסידים שלו אלא הוא לוקח השפע מזה ונותנו לזה. לכאורה קשה, הלא הוי חב לאחרים, ותופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה (כמ"ש גיטין, י"א) כדי ליישב את הקושיא הזאת, נותנים פדיון לצדיק ושליו בשכר שפיר קנה בכל מקרה (כמ"ש הש"ך בחו"מ סי' ש"ה, עיי"ש).

*

"שלא למד מאחיתופל אלא בדברים בלבד" (פרקי אבות) ואמר האדמו"ר מאנטעניע בשם הבעש"ט זצ"ל, דאם הרב הוא ירא ד' אז תורתו פרה ורבה אצל התלמיד, כלומר, שהוא יכול להוסיף ולחדש עפ"י דבריו של רבו, משא"כ אם הוא אינו ירא שמים, אז אינו פרה ורבה, א"כ ז"ש: "שלא למד מאחיתופל אלא ב' דברים בלבד" ולא יותר.

*

כן אמר לפרש בשם הבעש"ט את הפסוק: "אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עוונותיהם סבלנו" (איכה, ד') עפ"י הגמרא כי "חטא" נקרא שוגג (כמ"ש במס' ב"מ, ל"ג) ו"עוון" נקרא זדון (כמ"ש במס' יומא; פ"ו). וא"כ ז"ש הנביא: אבותינו אפילו אם חטאו רק בשוגג – "ואינם" הצטערו על כך וכמעט שיצאו מכליהם, ואנחנו – עוונותיהם, אפילו מה שעברנו בזדון "סבלנו" יכולים אנו לסבול ואין לנו שום צער מזה.

*

פעם כשהסבתי לשלחננו, אמר שלושה טעמים על המנהג שאנו אוכלים דגים בשבת: א) הגמרא אומרת (סנהדרין, ק"ח), כי הדגים לא נעשו במבול היות שלא חטאו ולא נזקקו לשאינן מינן ועי"ז הם נעשו מובחר שביצורים, והשבת הוא מובחר שבימים, ב) בשאר נבראים ישנן מצוות כגון שחיטה ומליחה וכיו"ב שבזה הם מתעלים, משא"כ בדגים, לכן אוכלים אותם בשבת שהוא אכילת מצוה ועי"ז יש להם עליה, ג) הדגים חיים מתחת למים ואינם רואים את עולם השקר שאנחנו חיים בו, והשבת היא ג"כ מעין עוה"ב, מעין "עלמא דקשוט" ואיננה שייכת ל"עלמא דשקרא", ולכן אוכלים דגים בשבת.

*

הגה"צ רבי חיים האגער מאנטעניע, אהב להתלוצץ על רבני הונגאריא, הוא סיפר לי, כי פעם בא רב מהונגאריא, שהיה בטלן גדול לבקר אצל בעל "ישועות יעקב", רבה של העיר לעמבערג. לאחר תפלת שחרית הזמינו הרב מלעמבערג לארוחת בקר. כידוע, היה הרה"ג ר' יעקב משולם אורנשטיין, עשיר גדול (עד הרה"ג ר' יצחק שמעלקעס, לא קיבל שום רב בלעמבערג משכורת מקופת הקהלה, כי כולם

היו נגידים). הביאה הרבנית לאורח על מגש כסף ובכלים של כסף את ארוחת הבקר, כמו שהיה מקובל בימים ההם, לאכול בבתי האנשים האמידים. על המגש היו בכלי אחד – חלב, בכלי אחר – סוכר, בכלי אחד – שמנת, ובכלי אחר – קפה שחור. הרב ההונגארי הזה לא ידע שצריך לערבב את החלב עם הקפה ולשים בתוכו סוכר ולשפוך עליו שמנת. מה הוא עשה? תוך כדי דברי תורה התחיל לאכול: קודם שתה את החלב, ואחרי זה את השמנת, ואחרי זה אכל את הסוכר, הכל הוטב בעיניו, אבל כשהגיע לקפה השחור שהיה מר ביותר, התחיל לירוק ואמר: "אומרים על יהודי פולין שהם חכמים, לפי דעתי טפשים הם, אם הם מסוגלים לאכול דברים מרים כאלו..."

בעל ה"ישועות יעקב" לא רצה לפגוע בכבוד האורח, והגיב באדיבות ובדרך רמז ואמר: "משל, למה הדבר דומה? לארבעה מינים: לערבה עצמה אין כל ערך, אבל אם אוגדים אותה לד' מינים ביחד, אזי היא מקבלת ערך..."

כאמור היה ר' משה אלי' פערל הנ"ל אדם פשוט בדיעת התורה, בכל זאת היו בו מדות טובות. שמעתי לספר, כי פעם בא עני אחד לכפר רעזאווליע כדי לשבות שם על ש"ק. בערב שבת הלך לרחוץ, אל היאור – ואז, גנבו ממנו את כספו. התחיל האיש לבכות, כי כל ימי הקייץ נדד מישוב לישוב לאסוף נדבות, בכדי לכלכל את בני ביתו ועכשיו נשאר ללא כלום. היה מדובר במאה וחמישים מטבעות כסף, סכום גדול בזמן ההוא. כאשר בא בערב לסעוד על שלחנו של ר' משה אלי' פערל יחד עם שאר האורחים העניים (כי היה מכניס אורח גדול ופיזר נתן לאביונים וביתו היה פתוח לרוחה), ראה בעל הבית שכולם שמחים ושקיים זמירות, ורק אורח זה עצוב. כשנודע לו הסיבה, אמר בפשטות: "רבותי, הייתי היום על היאור כדי לרחוץ בו לכבוד שבת ומצאתי על הדשא בין הערבות מאה וחמישים מטבעות כסף, וטוב שנודע לי של מי הם". כאשר שמע העני את הבשורה, התחיל לרקוד מרוב שמחה ונתן גם סימן – המטבעות היו קשורות בתוך מטפחת אדומה. ר' משה אלי' אישר את הסימן ומיד במוצש"ק אחר הבדלה מסר לו את הכסף והתנצל על שזרק את המטפחת מכיון שהיתה קרועה ומלוכלכת... כולם חשבו שהכל נכון. רק כעבור מספר שבועות עלו על עקבות הגנב ונודעה האמת, ואז נוכחו כל אנשי הכפר לדעת את גדול צדקתו של ר' משה אלי' פערל.

בכפר הנזכר רעזאווליע (מקום מושבו של ר' משה אלי'), היה רב זקן, גדול בתורה בשם ר' יצחק מנחם קיסעלניק ז"ל. בימי נעוריו היה שוחט שנודע לבטלן גדול עד כדי כך שכל בני מארמארוש סיפרו עליו אגדות וצחקו על בטלנותו. פעם גנבו גנבים יהודים את פרתו מהרפת שלו והביאו אותה לפניו לשחטה והיא לא הכירה ושחטה. כשנודע לו הדבר, כבר התבשלו נתחי הבהמה בקדירות של קבצני הכפר...

אך לעת זקנתו נעשה הרב קיסעלניק פיקח ונקם את נקמתו מגנבי קהלתו. הוא היה איש חולה וסבל במחלת שחפת הגרירת ולפעמים לא יכול היה לנשום אוויר. מספר פעמים היה מאושפז בבית החולים היהודי בבודאפעשט. בסופו של דבר, נתנו

לו הרופאים, בכסף מלא, מכונה קטנה, שבלחיצת כפתור היא מזרימה אוויר טוב לנשימה, המכונה הופעלה ע"י חשמל, אך מכיון שבכפר רעזאווליע עוד לא היה חשמל ואף לא ידעו מה זה חשמל, נתנו לו מצבורים שהפעילו את המכונה. תוך כדי ההוראות הזהירו אותו לא לנגוע בידים רטובות במכונה, כי אזי הזרם תזעזע אותו ללא רחמים. אולם, אנשי כפר רעזאווליע לא ידעו כי לרב יש מכונה כזאת. והנה קרה מקרה, שר' משה אלי' פערל תבע לדין תורה מספר בעלי עגלות שחשד בהם שגנבו חיטים ממנו, בעת שהובילו את השקים מתחנת הרכבת חסרו עשרים שקים של חיטים. העגלונים כפרו באשמה וטענו שהשקים נגנבו בתוך מחסן הרכבת — והמה נקיים. הרב קיסעלניק הזהיר אותם שיגידו את האמת, כי עוון גדול הוא לשקר, אבל לא הועיל כלום. כאשר ראה הרב שהם עומדים בשלהם, אמר להם: "דעו נא רבותי, כי יש לי "אורים ותומים" הקדושים, שיגלו את האמת ומי שישקר יקבל עונשו" הרב צוה להביא לו בכלי, מים מהמקוה. לקח אחד אחד מבעלי העגלה, טבל את ידם במים ולקח אותם לתוך החדר. צוה עליהם לשים את הידים על המכונה והוא הפעיל את החשמל. לאחר כמה שניות, כשקיבלו מכות חשמל, אחזום אימה ופחד וכל אחד התחיל להתחנן: "רבי הפסק, אני מודה על האמת, אני גנבתי את החיטים וגם חברי גנב השקים נמצאים במקום פלוני ופלוני". ויבוקש הדבר וימצא שכן הוא. לאחר המעשה, צחקו כל בני מארמארוש, איך הרב הישיש מרעזאווליע סידר את הגנבים שלו... וכך, קיבל ר' משה אלי' פערל בחזרה את שקי החיטים.

*

בקשר לרב הזה שמעתי סיפור נוסף. בכפר רעזאווליע נולדו בבית יהודי שלושה גמדים: בן אחד ושתי בנות. הגובה שלהם היה מטר אחד ולא יותר. מכיון שהגמדים התחנכו בבית דתי, סרבו ללכת לקרקס להופעות. לימדו אותם כמה שירים ביודיש, ברומנית וברוסית והם נדדו בערי טראנסילבניה, בלויית אחיהם הגדול, שהיה גדול ונורמלי. ההופעות נערכו בדרך כלל בעזרת נשים של בתי הכנסת. מכיון שבקושי יכלו ללכת, הביא אותם האח הגדול בידיו, כמו תינוקות. העמיד אותם על הספסל, לאחר ששרו כמה שירים לקח אחד מהקהל צלחת ואסף להם נדבות. כשביקרו בקהלתי בעיר פעטרושען, הביאו בערב שבת את הבן הגמד למקוה לטבול אותו לכבוד שבת והיו לו גם פאות וטלית קטן. האח הגדול פנה גם אלי שאתן לו מכתב המלצה לראש הקהלה שימציא להם תמיכה כספית מקופת הקהלה. הוא הראה לי המלצה כתובה בחמימות רבה מאת רבה של כפר רעזאווליע הרה"ג ר' יצחק מנחם קיסעלניק ז"ל. והוא סיפר לי את הסיבה: בתקופת מלחמת העולם הראשונה, כשהצבא הרוסי כבש חלק ממחוז מארמארוש, תפסו כמה קוזאקים שיכורים את הרב ובעלילת שוא רצו להוציא אותו להורג. היה זה לעת ערב, בזמן שצוות הגמדים הופיע בהצגה, לפני קציני הצבא הרוסי, שנהנו מאד מההופעה ומהשירים. כשנודע לגמדים על עצירת הרב, הפסיקו את ההצגה והצהירו לפני הקצינים, שכל זמן שלא ישחררו את הרבי שלהם, הם לא ימשיכו לשיר. מיד נתן הקצין הבכיר ה"פולגובניק" הוראה לשחרר את הרב וכך ניצל הרב קיסעלניק ממוות, וכל ימי חייו דאג לפרנסתם של הננסים.

כפי שאמרנו, היה ר' משה אלי' פערל מכניס אורחים וגם מוקיר רבנן, ואני זוכר, כאשר צדיק אחד משושלת וויז'ניץ בא פעם לשבות בכפר טשימפא, כפר נידח למרגלות הקארפטים, ולכבודו באו לשבות עשרות אורחים חשובים מהסביבה (לאניע, פעטרילע, אנינוסא, לופען, וואַלקאן ופעטרושען) כדי לחלוק כבוד לצדיק האורח וכדי לשמוע אל הרינה ואל התפלה. תמיד היה מאבק בין ר' משה אלי' פערל לבין בניו — מי יארח את האורחים. שני בניו: ר' ישראל לייב ור' אביגדור יוסף, ניהלו את עסק אביהם וישבו בדירות גדולות ומפוארות. אולם לר' משה אלי' לא היתה דירה כ"כ גדולה, מכיון שהוא התגורר באופן קבוע בכפר רעזאווליע (מחוז מארמורעש) ובטשימפא היתה לו דירה קטנה. אי לכך, הרבנים, השוחטים והאורחים המכובדים הלכו לסעוד ולהתגורר אצל בניו של ר' משה אלי'. לעומת זאת, האנשים הפשוטים התאכסנו בביתו של ר' משה אלי'. בחצר ביתו של ר' משה אלי' היתה גם אורווה גדולה לשם הכניסו את הסוסים שהביאו את העגלות עם האורחים.

והגיעו הדברים לידי אפיזודה משעשעת. יהודי פשוט אחד בעל עגלה, עזב בערב שבת בצהרים את ביתו של ר' משה אלי' והלך לסעוד אצל בניו עם האורחים המכובדים. כשנודע הדבר לר' משה אלי', לקח את הסוסים של בעל העגלה, הוציא אותם מהאורווה והביא אותם בעצמו — לבניו. נכנס לחדר האורחים ואמר לבעל העגלה, בפני כל הצבור: "אם עזבת אותי ואת ביתי ובאת לבניי, תיקח גם את הסוסים שלך..." הדבר היה לצחוק אצל כל האורחים, אבל כולם הצדיקו אותו. הבעל עגלה היה נאלץ לפייס את ר' משה אלי' ולחזור אל שלחנו, יחד עם הסוסים שלו... מהסיפור הזה רואים, כמה היתה מצות הכנסת אורחים חביבה בעיניו.

*

במרוצת השנים חלה האדמו"ר מאנטעניע קשות בגרונו ר"ל. רופא פרופסור מפורסם בווינה קבע, כי ניתן להציל את חייו ולהאריך ימיו, אבל צריך לעשות ניתוח מסובך ולהכניס לצוארו של הצדיק גרגרת של זהב, שמחירה הון תועפות. סכום שהגיע לשווי של בית גדול ויפה בעיר גדולה. האדמו"ר שהיה זקוק לכסף באופן דחוף, פנה לחסידו הנאמן ר' משה אלי' פערל, והלה נסע אליו מיד לווינה. ר' משה אלי' פערל הביע את נכונותו להעמיד את הסכום הגדול לרשותו של הרבי, בתנאי אחד: שהאדמו"ר יתחייב בכתב שהוא — ר' משה אלי' פערל — יזכה לחיי העולם הבא... לאחר התלבטות של מספר ימים, נתן הרבי את המכתב הדרוש וקיבל את הכסף.

בניו של ר' משה אלי' פערל צילמו את המכתב וכך הגיע העתק האיגרת גם לידי. וזה לשון המכתב: "ב"ה, י"ח למב"י, דבר אמת ניתן לכתוב, היות שר' משה אלי' ב"ר נחום עשה מצוה אשר אין למעלה הימנה, אבטחהו בהבטחה גמורה ומעוזה אשר יזכה לחיי העולם הבא ולא יוכל שום מקטרג להפריעהו ממנוחתו וזכות הדבר הזה יאיר בהלו נרו אפי' עשה דבר שלא כהוגן, גם המה יתהפכו לזכיות כידוע גודל עשה ועושה המצוה במסירת נפש ואי"ה בכל כוחי אדרוש טובתו בזה ובבא גם לעורר עליו זכות אבותי הקדושים נ"ע, אשר גם המה יעמדו למליצים

שפט

עולמו של אבא

אוצרות התורה
אוצרות השנה

הגאון הצדיק רבי חיים האגער
האדמו"ר מאנטעניע

טובים. ועוד אעשה ענין טוב אשר לא אוכל להעלות על הכתב ובדרך כלל אשר יהי' לו טוב בזה ובבא ובעה"ח עש"ק ואוליך אתכם קוממיות ה"ק חיים האגער בלאאמו"ר הצר"ב ז"ל. עד כאן לשון המכתב בכתב ידו של הצדיק. ברם הניתוח לא האריך את ימיו של האדמו"ר מאנטעניע בהרבה שנים והצדיק הגאון רבי חיים האגער זצ"ל נפטר בחנוכה שנת תרצ"ב בגיל 69, לדאבון אלפי חסידיו וכל בית ישראל בכו את השרפה. דברי הספד שאמרתי על הסתלקותו מודפסים בספרי "פרורי לחם". בניו הוציאו לאור את ספרו "טל חיים".

*

מלחמת העולם הראשונה הביאה שואה על קהלת טשימפא, שנהפכה לשדה קרב, בהיותה קרובה לגבול עם רומניא. בתי היהודים, כולל בית הכנסת והמקוה, הבנוים מעץ עלו באש, ותושביהם נמלטו על נפשם, והתישבו בערי הונגאריא ולא חזרו עוד לטשימפא בתום המלחמה, לרבות הרב מטשימפא, הרה"ג ר' משה דוד אסטרייכער ז"ל, שהשתקע בעיר אראד. ר' משה אלי' פערל ירד מנכסיו ונפטר כקבצן בעיר סיגעט וספק אם זכה למצבה. אבל כשנפטר, הכניסו בארוננו את המכתב המקורי של האדמו"ר מאנטעניע, שיזכה לחיי העולם הבא.

*

כשקהלת טשימפא עמדה על תילה, היו באים לשבות שם אדמו"רים "קטנים" מכל פנות המונארכיא האוסטרו-הונגאריא (כולל גאליציא). לאחר שחזרו מטשימפא היו מבליים יום או יומיים גם בפעטרושען והיו מבקרים גם אצלי. והנה צרור פנינים חסידיות ששמעתי מפי הצדיקים הללו:

*

הגה"צ רבי יחזקאל משינעווע זצ"ל אומר לפרש מ"ש: "ואתם הדבקים בד' אלוקיכם חיים כולכם היום", דהנה, כל יהודי דומה לפרי העץ. הפרי הזה, כל זמן שדבוק הוא בעץ, הוא חי, מכיון שהוא יונק את לחותו מלחות העץ, אבל אחרי שתולשים את הפרי, הוא אמנם קיים אבל הוא מתייבש ומצטמק. לכן צריך כל יהודי להשתדל להיות דבוק בשם יתברך, כי "עץ חיים היא למחזיקים בה". והדבר המדבק את היהודי בקב"ה היא המזוזה הקבועה בדלת, בבחינת "בין שדי ללין". ועל ידי שהאדם מניח את ידו על המזוזה ומנשקה כשנכנס וכשיוצא מביתו הוא מקיים את "ואתם הדבקים בד' אלוקיכם חיים כולכם היום".

*

הצדיק רבי אהרן מקארלין אמר פעם לחסידיו: "להתפלל בבית הוא לא רק עבירה אלא גם חוצפה. משל למה הדבר דומה? לעני שזקוק להלואה. במקום שהוא ילך לעשיר, הוא עושה להיפך, הוא מזמין את העשיר אליו הביתה... זאת ועוד: אפילו כשמדובר באנשים פשוטים, שרוצים להשיג משהו, והם מרכיבים משלחת וכך הם מופיעים בפני ראש העיר (ולא כל אחד לבד), גדולים יותר הסיכויים שיצליחו בשליחותם".

*

הרה"ג מאוסטרוב ביקר בארצות הברית שבאמריקה וראה ש"הכל שוחטין" ושורר תודה ובוהו בפיקוח על הכשרות. אמר: "עכשיו אני מבין למה אנו מתפללים "אבינו מלכנו כתבנו בספר פרנסה וכלכלה". כי באמריקה לא די פרנסה לבד ולכן אנו מבקשים שנוכל גם ל"כלכל" את עצמנו במאכלים כשרים".

*

הוא היה אומר: למה גונבים את האפיקומן? כי המצה מרמז על פרנסה וכלכלה, ובעל הבית הדתי מניח חצי מצה על שלחנו להאי עלמא ואת החצי השני הוא מטמין שיהיה לו לעולם הבא, אבל בני ביתו החילוניים רוצים את הכל בעולם הזה, לפיכך הם גונבים את האפיקומן.

הויכוח הזה בין ראש המשפחה לבין בני-ביתו הוא ויכוח עתיק ותמידי. הוא שר בזמירות לשבת "השומר שבת הבן עם הבת" והם רוצים לפרוק מעליהם את עול התורה והמצוות ושרים "דרור יקרא לבן עם בת"...

*

בפולין נזהרו ההורים אפילו מ"פת עכו"ם" ובאמריקה אין הבנים נזהרים אפילו מ"בת עכו"ם".

*

הרה"צ ר' משה לייב מסאסוב זצ"ל היה אומר: מי גורם למחלוקת בעם היהודי? — האנשים החולים, שיש להם כאבים והם תמיד עצבנים ובמצב רוח רע והם הם שמציתים את אש הקטטות. לכן אנו מתפללים "ד' עוז לעמו יתן" שהקב"ה יתן לעמו עוז, כוח ובריאות, וממילא "ד' יברך את עמו בשלום"...

*

משכיל שאל פעם את הרה"ג ר' ישראל סאלאנטער ז"ל, למה הוא מתנגד שהילדים בתלמוד תורה והבחורים בשיבות ילמדו את השפה העברית — הלא היא לשון הקודש? השיב הרב: שלמה המלך מדמה את שפתנו ליין, כמ"ש "וחכך ביין הטוב" (שיר השירים, ז') ונבדוק את היין, — שהוא מלך המשקאות וגם מקודש באמונת ישראל: אנו אומרים עליו קידוש והבדלה וברכת הנישואין וברית מילה ועוד —, את היין עושים יהודים שומרי שבת בפיקוח משגיח ורב בישראל. ולמרות זאת, אם נוצע ברוח הנוצריות, או יהודי שמחלל שבת בפרהסיא, אז היין אסור לנו. גם השפה העברית קדושה היא לנו — עד שנוגעים בה משכילים ואפיקורסים.

*

בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל היה אומר: "רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך נתן להם "שלחן ערוך", ומשעת קימה ועד שעת שכיבה יודע כל אדם מישראל מה הוא חייב לעשות ומה אסור לו לעשות וחיו מיושבים עליו. ואילו גוי — "שלחן ערוך" אין לו, מה הוא חייב לעשות ומה אסור לו לעשות אינו יודע, ומשעת קימה ועד שעת שכיבה — חיו מטורפים עליו".

*

שח צדיק אחד: "בכל דבר בעולם יש מקורי ואמיתי ויש מזויף. האדם יכול להתחפש אפילו למלך או לגענעראל, אולם יש הבדל עצום בין האלוף האמיתי לבין מי שמתחפש בפורים לאלוף. אבל בנושא אדמו"ר אין הבדל בין אמיתי לבין

מזויף, כי יהודי שמתחפש לאדמו"ר והיינו — משאיר לו זקן ופאות, לובש "קפוטה" שחורה וארוכה, חובש "שטריימל", הולך למקוה ומתפלל בכל יום מספר שעות ומקבל "פדיונות", הוא הוא האדמו"ר האמיתי..."

*

הצדיק מרוזין זצ"ל התפלל לאט ובנחת. והצדיק מבעלזא זצ"ל התפלל מהר, אלו ואלו דברי אלוקים חיים. משל, למה הדבר דומה? — לכן-אדם שאוהב מאד אוכל מסוים, כדי להנות הוא חוטף ואוכל מהר, והשני עושה להיפך: בגלל שהוא אוהב את האוכל, הוא אוכל לאט ובכוונה....

*

הרה"ג ר' זלמן מווילנא ז"ל נקלע לביתו של עני. בעת ארוחת הצהריים הזמין העני את הרב שיאכל אתו. — "מצטער מאד" — אמר הרב — "אבל הרופא אסר עלי לאכול ממאכלים אלו". כשיצא את הבית, שאל השמש את הרב "איך מותר להגיד דברי שקר ואיזה רופא אסר לרב לאכול?" השיב לו ר' זלמן: "הרמב"ם, שהיה רופא, פסק להלכה, כי אסור לאכול מסעודה שאינה מספקת לבעליה..."

*

"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (פסחים, נ'), כלומר, אשרי מי שיזכה את הרבים ע"י הדפסת ספרים שכתב "בידו". או י"ל אף אדם פשוט שלא למד תורה אלא תמך בתלמידי חכמים ובבני ישיבות ע"י צדקה, ובכך "תלמודו — בידו". בדומה לזה אמרו, למה האדמו"רים, בדרך כלל, אוכלים הכל בידים, פרט למרק? מפני ש"מנהג אבותינו בדינו..."

*

בחור בקהלת דעש הפך לסטודענט בסמינאר הריפורמי לרבנים בבודאפעשט. כך נודע לרבה של דעש הגה"צ ר' יעקב אלימלך פאנעטה הי"ד, כי בסמינאר לומדים לימודי קודש על "קצה המזלג". הצטער הרבי מדעש מאד על כך. אמרו לו חסידיו: רבינו, מה איכפת לנו, יהודים אורתודוקסים שומרי תורה ומצוות ממילא לא יקבלו משם ראבינער. "הדבר לא כל כך פשוט", השיב האדמו"ר מדעש, "העם ארצות והבורות של הרבנים הריפורמים עלולות להרוג בן אדם פשוטו כמשמעו. ועל זה יעיד הסיפור הבא:

כשכבשו הגרמנים את פולין, במלחמת העולם הראשונה, מצאו ביום שישי דיין של העיר, שהיה משגיח על העירובין, מתקן את העירוב שנקרע. חשדו בו הגרמנים שהוא מרגל, מותח קווי טלפון לשלוח הודעות לאויב הרוסי. התחיל הדיין להסביר להם את פשר מעשהו, אך החיילים הגרמנים לא הבינו את דבריו, והביאו אותו למפקד היחידה. אמר הקצין הגרמני, יש לנו רב צבאי יהודי משלנו "פעלד ראבינער" ונשאל אותו, אם יאשר שזה ענין דתי נשחרר אותו. קראו לפיקוד את הרב הצבאי, שהיה ראבינער ריפורמי, חניך הסעמינאר בברעסלן, אמר ה"פעלד ראבינער" "מעולם לא שמעתי על מתקן דתי כזה". כך סיים הדיין את חייו הצעירים בפני כיתת היורים.

*

האדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק זצ"ל היה אומר: ישנם שני דברים בהם בני אדם עושים ההיפך ממנה שחייבים לעשות: הפרנסה היא בידי שמים והאנשים אינם סומכים על הבורא הזן ומפרנס לכל, אלא משקיעים יומם ולילה כוח ומוח וזיעת אפיים בהמצאת הפרנסה. ואילו יראת שמים ועבודת הבורא תלויות רק בבן אדם כמ"ש "עתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה" ו"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" והנה דוקא בנושא זה משליך האדם את יהבו על השי"ת ומסתפק בתפלה "ותן בלבנו בינה", "וטהר לבנו לעבדך באמת".

*

הוא היה אומר: "ובשופר גדול יתקע" פירוש הדבר, אם אדם גדול תוקע בשופר, אז — וקול דממה דקה ישמע, מקשיבים אפילו לקול חלש ולמרות שלא נשמעו תקיעותיו יפה, בכל זאת "ומלאכים יחפזון חיל ורעדה יאחזון" מתעורר רעש גדול בשמים...

אמרת התורה
אמרת השנה

*

"עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (משלי, כ"ב, ב') ופירש הגאון ר' מרדכי בענעז ז"ל דהנה העני חושב כי לכן פלוני נעשה גביר יען שהוא חכם גדול ובחכמתו רכש לו עשירות, אבל האביון טיפש הוא לכן נשאר עני. אבל כאשר "עשיר ורש נפגשו" והעני רואה שהעשיר אינו יותר חכם ממנו, אז הוא מגיע לידי המסקנה כי העשירות אינה תלויה בחכמה אלא "עושה כולם ה'".

*

"ואתה אמרת היטב איטיב עמך" ופי' המהר"ם שיק ז"ל ע"ד הרמז, דהנה ידוע מספח"ק כי ה'ז' ימים של השבוע המה כנגד ז' הרועים. נמצא כי יום ג' הוא נגד יעקב אבינו, וביום ג' נכפל בו "כי טוב" במעשה בראשית, וז"ש: "ואתה אמרת היטב איטיב עמך" בכפילות. ודפח"ח.

*

"חצי שיעור אסור מן התורה" (יומא, ע"ד) ופירש מרן החתם סופר זצ"ל עפ"י מוסר, כי ישנם אנשים שאינם מקיימים רק חצי מצוות התורה, כי הם טוענים שקשה להם לקיים את כל תרי"ג מצוות, לפיכך קבעו חז"ל, כי "חצי שיעור אסור מן התורה", כלומר, שאסור לקיים רק חצי תורה אלא צריך לקיים את התורה כולה. ואני הוספתי ע"ז מעט צרי והיינו עפימ"ש מהרש"א (פסחים, מ"ד) דבתערובות — חצי שיעור מותר מן התורה, ר"ל, אם הוא חי בשלום ובאחדות עם חברו, אז אפילו אם אינו מחזיק בכל מצוות התורה, נחשב לו כאילו הוא מקיים את כל המצוות, כי המצוות של כל ישראל מצטרפים כנודע מספח"ק, ולכן "חצי שיעור בתערובות" עם אנשים אחרים — "מותר מן התורה".

*

"ותאמר שרה צחוק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי" (וירא) ופירש הרה"ג ר' שמואל רייניץ ז"ל דהנה רש"י אומר בפרשת תולדות: "מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל שאברהם הוליד את יצחק". אם כן, מי שראה את יצחק ואת אברהם, ידע שהוא בנו. אבל מי שלא ראה אותם, רק שמע, יגיד יחד עם ליצני הדור כי מאבימלך נתעברה שרה. וז"ש שרה אמנו: "כל השומע יצחק לי". ודפח"ח ושי"י.

"ואל יבוא בכל עת אל הקודש" (פרשת אחרי) ופירש הצדיק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע ע"ד רמז המוסר, דהנה כתוב "אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת" (תהלים, ק"ו) וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת? וכו' — זה הזן בני ובנותיו כשהן קטנים (כתובות, נ'). לכן אומר הפסוק, אכן אמת כי מי שמפרנס בני ביתו עושה צדקה בכל עת, אבל לבלות כל ימיו בצדקה זו בלבד, אינו יכול לבוא לידי קדושה, וז"ש: "ואל יבוא בכל עת אל הקודש". ודפח"ח.

אורח חייהם של יהודי מארמרוש

חבל זה, שהיה שייך לאוסטריא-הונגאריא, נחלק לשניים, בתום מלחמת העולם הראשונה, שני שלישים בערך מהשטח, נספחו למדינת רומניא ושליש אחד למדינה החדשה — צ'כוסלובאקיא.

העיר סיגעט, בירת מחוז מארמרוש הרומני היתה קרובה מאד לגבול. בקצה העיר השתרע הנהר טיסא. הגשר שמעל לנהר חיבר את העיר סיגעט לעיירה סלוטווענע, שהיתה בשטח צ'כיא. הגבול הפך למקור פרנסה ליהודים רבים ממולחים ומוכשרים להברחות. בצ'כיא היה הבשר יקר מאד, וברומניא — היו יקרים המוצרים התעשייתיים. יהודים העבירו בלילה, לאור הירח, על נהר טיסא, עדרים של בהמות, ומעבר השני המתינו להם יהודים אחרים עם הסחורות שהזמינו מראש. הברחה מוצלחת אחת סיפקה פרנסה לכמה משפחות למשך חודש ימים. אך רק מעטים, בעלי אומץ וצדקה, הצליחו בעסקיהם הלא כשרים. כן היה קטן ביותר מספר הסוחרים שבכל ישוב ורק מעטים מהם הסתדרו בפרנסה.

אבל רובם המכריע של יהודי מארמרוש היו עניים מרודים שנאבקו על מחייתם. הדלות בחבל הררי זה היתה קשה, עד כדי שלא יכלו לשלם את מחיר הלחם וכל חייהם אכלו פת מקמח תירס, שמחירו היה זול בכמה פרוטות מהלחם של חטה ושעורה. במאמצים רבים הם יכלו לקנות חלות חטה לשבת.

מספרים על הרב הגאון ר' מנחם א"ש ז"ל, כאשר נתקבל לרב בעיר חוסט שבמחוז קארפאטורוס (מארמרוש בצ'כיא), בא אליו איש אחד עם בנו ואמר: "הבאתי את בני בכדי שכב' הרב יבחן אותו בברכות". חשב ר' מנחם א"ש שהילד למד מס' "ברכות" ושאלו: "מה הפלוגתא בין ר' אליעזר וחכמים במשנה הראשונה לענין זמן קריאת שמע של ערבית?" השיב הכפרי שאין הכוונה למסכת ברכות אלא על הברכות שמברכין על המאכלים. אז שאל הרב את הילד: — "איזה ברכה מברכים על לחם?" השיב הילד: בימות החול מברכים "שהכל" ובשבת מברכים "המוציא". ר' מנחם א"ש השתומם, האם יש הבדל לענין ברכות הנהנין בין חול לשבת?! היה נוכח שם יהודי שהסביר לרב, כי במחוז מארמרוש אוכלים בימות החול לחם עשוי מקמח תירס ובשבת אוכלים לחם מחיטה. כשסיים הרב את הבחינה, שאלו האיש הכפרי: "מה דעתו של כב' הרב על בני?" השיב לו ר' מנחם א"ש: "מי יתן והבן שלי יהיה דומה לי, כמו שהבן שלך דומה לך"...

מו"ח ז"ל סיפר לי, כי בהיותו בחור ישיבה, הזדמן לו לעבור דרך כפר במארמרוש והיה נאלץ ללון שם, כי בא השמש. נכנס לבית מדרש לתפלת מנחה וערבית וכפרי אחד הזמין אותו הביתה ללון אצלו. כשעקרת הבית הזמינה אותו לארוחת ערב, רצה ליטול את ידי, אמר לו בעל הבית: "לא צריך נטילת ידיים, כי אנו אוכלים לחם תירס". בסיום הארוחה, רצה לברך ברכת המזון, אמר לו בעל הבית: "לא צריך, כי אכלנו לחם תירס". כשהלכו לישון, נתנו לו לשכב על שק ממולא בעלי תירס, שאל הבחור את בעל הבית: "מה ההלכה אצלכם במארמרוש, אם ישנים על עלי תירס, האם צריך לקרוא את "שמע?..."

גם בשר לא אכלו יהודי מארמרוש אלא בשבת ובחגים, וגם אז בשר כבש בלבד שהיה בזול. בשר עוף, שהיה ביוקר, לא בא אל פיהם, רק במקרים יוצאים מן הכלל. לכן, אם ראו בכפר ילד הולך לשוחט ועוף בידו, מיד שאלוהו: "מה נולד לאמא?" או "מי חולה בבית?"

יהודי שהתבסס קצת בפרנסה החזיק רפת בחצר הבית ופרה, ובני הבית אכלו במשך כל השבוע דברי חלב בלבד, מתוצרת עצמית. אבל למרבית הבתים במארמרוש לא נכנסה טיפת חלב והילדים והמבוגרים אכלו שלוש פעמים ביום פת תירס או דייסת תירס צהובה ("מאמאליגע") במרק סלק או במיץ כרוב חמוץ. (בהונגאריא השתמשו בתירס רק לעופות...).

גם רהיטי בתיים היו פשוטים וגסים: השולחן, הארון והספסלים היו עשויים מקרשים בלתי **מחוקצנים** ובחדרים לא היתה רצפת אבן או קרשים אלא קרקע, מטויחת בטיט צהוב, מעורב בגללי פרות וסוסים... כלי המטבח היו בדרך כלל מחרס והכפות מעץ.

ילדים לא היו נעליים, בקיץ הלכו יחפים ובחורף ישבו בבית, מתחת לשמיכה. העידו לפני אנשים נאמנים, כי כשירד השלג, והקור היה גדול, הכניסו היהודים הכפריים לתוך בתיים את הפרות, את הכבשים ואת העיזים, התגוררו יחד ולנו יחד, מספר שבועות, עם הבהמות...

יהודי מארמרוש דאגו לשלום הבנים עד גיל שלוש עשרה. לאחר הבר מצוה שלחו את הבן מן הבית, בכדי שיפרנס את עצמו. היו משפחות שגרו גם את הבנות להיות משרתות בבתי הסוחרים הגבירים בערי טראנסילבניה. וזאת, כדי להקל על המשפחה, שהיתה ברוכת ילדים. מעטים מאד מהבנים הגיעו לישיבות. ברובם הגיעו ל"עבודה שחורה", מכיון שלא היה בידם ידע או מקצוע. הבחורים, שכן הגיעו לישיבות במארמרוש או בטרנסילבניה נעשו בדרך כלל "כלי קודש". כמעט רובם ככולם של השוחטים, המלמדים והשמשים של בתי-הכנסת, והבלנים במקואות ועובדי החברות קדישא בהונגאריא, היו ממוצא מארמרוש, הן בקהלות האורתודוקסיות והן — להבדיל — בקהלות הריפורמיות. היה גם מספר לא מבוטל של בחורי ישיבה במארמרוש שרצו להקרא בשם "רב". בחורים כאלו עלו לבודאפעשט הבירה ונכנסו לסמינאר של היהודים הניולוגים ורכשו גם השכלה כללית וקבלו את תואר "דוקטור ראבינער" ונבחרו כ"רע-בנים" בקהלות חילוניות ונעשו פורקי עול וכופרים בעיקר ר"ל.

כשיהודי במארמרוש הגיע לגיל העצה או הזקנה ולא היה יכול לעבוד בעבודה גופנית, יצא לגמלאות, כלומר, היה מחזר על הפתחים ואוסף נדבות. סיפר לי המלמד של ה"תלמוד תורה" שלנו, ר' אברהם לייב טאוב ז"ל, שהיה מכפר "רינה עלית" (ע"י סיגעט), כי בכפר שלו התגוררו שלוש מאות בעלי תליתות, בערך. במשך השנה, לא היו בבתיהם הגברים, רק הנשים והילדים. רובם ככולם יצאו למדינה, כל אחד לעבודתו, כדי לפרנס את בני המשפחה. היו בהם חוטבי עצים ביערות הקארפטים, היו בהם מלמדי תינוקות והיו בהם סתם "שנוררים", שהלכו מעיר לעיר מכפר לכפר וממזוזה למזוזה לזכות את הרבים במצוות צדקה. כשהגיע חג הפסח או סוף חודש אלול, חזרו כל בני הכפר הבית, אל "רינה עלית" ונפגשו בבית הכנסת וכולם נתנו שלום לכולם, מכיון שכולם היו אורחים. ראש הקהלה היה תמיד איש קשיש שלא היה לו כוח לש"ים לדרך פעמיו ולעזוב את הכפר, או בגלל שלא היו לו בעליים...

סיפר לי איש אחד שהיה מתלמידיו של הרב הגאון ר' משה גרינוואלד ז"ל, רבה של העיר חוסט (קארפאטורוס), כי פעם, באמצע השיעור, נכנס לבית המדרש יהודי כפרי הררי, שהיה לבוש בפרווה עשויה עור כבשים שנרף ממנה ריח מאד לא נעים. הרב ברך אותו לשלום ושאלו, במה הוא יכול להיות בעזרו. השיב הכפרי, כי הוא נמצא במצב כלכלי קשה ובדעתו לצאת למדינה לאסוף נדבות והוא זקוק למכתב מליצה מטעם הרב. רבי משה גרינוואלד ז"ל היסס, אם לתת כתב בידו של איש, שהוא לא מכיר אותו ואינו יודע את התנהגותו, וכיצד הוא יכול להעיד עליו? התחיל הרב להתחמק בכל מיני תירוצים. יצא היהודי הכפרי מכליו והתחיל לצעוק: "אז למה קבלו אותך לרב בחוסט, אם לא לתת כתבי מליצה ליהודים "שנוררים"..."

מובן מאליו, כי הילדים שגדלו בתנאי מצוקה נוראים ושלא קבלו כל חינוך, מכיון שהאבא לא היה בבית מחג לחג ול"תלמוד תורה" הלכו מתי שהתחשק להם, ואחרי הבר מצוה גורשו מן הבית והיו נעים ונדים בעולם, ובמקרה הכי טוב נפלו לבית מלאכה וחונכו ע"י פועלים יהודים מגושמים, או – להבדיל – ערלים, ברוח של העולם התחתון. ילדים אלו כשהתבגרו היו לא רק בורים וריקים, ללא תורה וללא חכמה, אלא גם בעלי זרוע גסים, עזי פנים ומחוצפים. העדר החינוך המתאים – ברוח התורה והמסורה – פגע בנפשם והשפיע על אופיים השפעה שלילית ביותר, למשך כל ימי חייהם.

על רקע זה נקל לתאר, דמות יהודי כזה שהגורל "העיקף" אותו לעיר מסויימת בטראנסילבניא, הצליח בפרנסה (למרות שידע בקושי לחתום את שמו) התעשר

ונבחר לגבאי בית הכנסת המרכזי או לראש הקהלה (פרעזידענט) ורצה להכתיב לרב המקום – בוגר ישיבת פרעשבורג – איך לטפל ואיך לפתור כל בעיה דתית שהתעוררה בקהלה. ואם הרב סירב למלא אחרי ההוראה שלו, "ירד לחייו" של הרב. אפילו מאלימות הוא לא נרתע, כי במחוז מארמרוש לא חלקו כבוד לרבנים – אלא לשוחטים ולאדמו"רים. ההסבר פשוט הוא – את הקבצן היתה מטרידה תמיד בעיית הפרנסה והאוכל: באמצעות השוחט היה לו ולבני ביתו בשר בקר לאכול, ומן הרבי ציפה שיברך אותו בברכה ובמזל, שיצליח בדרכים על טבעיים להתרומם מהדחקות ומהמצוקה, אבל מה היה יכול להעניק לו – הרב?

היו יהודים במארמרוש, שומרי תורה ומצוות, שלא ראו אף פעם רב בישראל. דרשותיו של הרב והדברי תורה שלו והשיעורי תורה שלו, שלא הבין מהם מלה, עיצבנו אותו. במחוז מארמרוש היו למעלה מחמישים כפרים, שהיו בהם קהלות יהודיות ורק בחמישה ישובים בלבד היו רבנים! וגם בכבוד רבנים אלו זילזלו, כי בכל הנושאים הדתיים קבע השוחט והאדמו"ר, שהיה האפוסטרופוס של השוחט. גם לשוחט היתה "קאפוטע" ארוכה ושחורה, וכובע שחור רחב שוליים וזקן גדול עם פאות כמו לרב, אז במה הרב גדול יותר? אדרבה, השוחט המסכן, משקיע כוח רב בעבודתו והוא תמיד מלוכלך מהדם והנוצות, ועובד עבודת פרך במשחטה, ביום ובלילה, בקור ובחום. אבל הרב יושב בבית שלו כמו מלך ויש לו "ידיים של משי" והוא משתעשע בספרים, אז למה מגיע לו ל"טפיל" כזה כבוד והערכה?... כך חשב היהודי המרמרושי וברגשות כאלה התייחס לרב הקהלה.

לא כך חשבו יהודי הונגאריא ולא בצורה זו התייחסו כלפי רב הקהלה. הם ראו בו את המנהיג הרוחני, כאילו שירד מסיני והשכינה כביכול מדברת מתוך גרונו. הם ראו בו את האישיות שניתנה בידו הסמכות העליונה והבלעדית להכריע, לא רק בשאלות הלכה, אלא לברר לאור התורה כל נושא העולה על סדר היום בחיי היהודי. הרב המכניס והרב המוציא, הוא המלמד והוא המחליט, ואין כל רשות להרהר אחריו. ובזה אפשר להבין, למה **ההונגאריא** בקהלה קטנה בת ארבעים בעלי-בתים, כבר קבלו רב. היהודי ההונגארי ידע גם להבדיל בין שוחט לרב וידע להעמיד את השוחט במקום שהיה מתאים לו. וגם השוחט לא היה פוצה פה ומצפצף, אלא היה מקבל מרותו של הרב ועמד לפניו כעבדא קמי מרא.

*

זכורני, את הרושם העגום שעשה עלי שבת אחת שעשיתי בעיר סיגעט. בבית המדרש הענקי בו התפללתי התארח אז אדמו"ר צעיר מגזע של צדיקים מפורסמים. בסעודת ליל שבת ישבו מסביב לשלחנו בשורה הראשונה החסידים והגבירים מקהלת סיגעט. המון העם והצעירים והילדים עמדו מאחוריהם. בסוף השורה בספסל ראיתי זקן אחד, שהיה יושב בדוחק גדול וצועק בלי הרף שדוחקים ודוחפים אותו מהספסל וגם לוחצים עליו מאחוריו. הוא ביקש שירחמו עליו, כי הוא קשיש וחלש וחולה, אך איש לא שם לב לדבריו. שאלתי את בעל הבית שהתאכסנתי אצלו: "מי הוא הזקן הזה הצועק והיושב בקצה השלחן?" אמר לי, שהוא הרב מכפר רעזאווליע. נדהמתי כששמעתי את זה, הרי הרב מרעזאווליע היה מפורסם כגאון בתורה ומתלמידיו המובהקים של רבי מאיר א"ש ז"ל, אשר קטנו עבה ממתינו של

אותו אדמו"ר שישב בראש השלחן. שאלתי את עצמי: זו תורה וזו שכרה?! ואמרתי בלבי, אכן עד כמה נכונים הם הדברים שקבעתי מכבר, כי כבוד הרבנים וכבוד התורה עומדים במארמרוש בדיוטא התחתונה.

*

סיפר לי ידידי הרב הגאון ר' משה ישראל פעלדמאן ז"ל, רבה של העיירה דראגמירעשט במארמרוש, כי פעם קיבל דורון מבעל בית אחד שק גדול מלא תפוחים, הרב ניגש אליו בבית הכנסת, כדי להביע תודה עבור השי החשוב. "הרב לא צריך להודות לי עבור התפוחים", השיב הבעל הבית, "הלא הבוסתן פתוח, ללא גדר ומדי יום נכנסים חזירים של שכנינו הערלים ואוכלים את הפירות שנושרים מהעצים. לכן אמרתי לאשתי בואי ונשלח לרב קצת פירות, למה שלא ידמה לנו שחזירים נוספים אכלו מהתפוחים שלנו..."

*

כן סיפר לי הרב מדראגמירעשט על אשה אחת שנכנסה אליו ושמה על השלחן עשרים פרוטות ופרצה בבכי ובקשה שהרב יתפלל שהשם ב"ה ישלח רפואה שלימה לאמא שלה, שהיא מאד חולה. אמנם, סיפרה האשה, הייתי אתמול בסיגעט אצל האדמו"ר פלוני, הגשתי לו פתקא עם פדיון גדול ובקשתי על אותו דבר, אבל חושבני כי רצוי שעוד רב יתפלל למענה. זאת עשיתי, ברוח פתגם של הגוים הרוטנים, שאומרים כי "שני סוסים מושכים יותר טוב מסוס אחד..."

*

עוד סיפר לי, כי פעם לפני פסח שלח אליו סוחר סיטונאי אחד את אשתו להתנצל, שהוא לא יכול לבוא למכור את החמץ מכיון שהוא עסוק ביותר, שהרב ילך אליו הביתה. — "מצטער מאד", אמר הרב, "גם אני מאד עסוק לפני פסח". כעבור זמן, שמע הרב שהדיין הלך אליו הביתה, לעשות לו שטר מכירת חמץ. אמר הרב מדראגמירעשט, כעת אני מבין מ"ש בפרקי אבות "ואל תעשה עטרה וכו' ולא קרדום לחפור בה", לכאורה קשה, למה לא מזכיר ר' צדוק במשנה כלי עבודה של חייט, של סנדלר או של פחח, למה דוקא כלי של חוטב עצים? — התירוץ: יש הבדל בין בעלי מלאכה: לחייט, לסנדלר ולפחח חולקים להם כבוד ומי שזקוק להם, הולך אליהם הביתה. לעומת זאת — החוטב עצים הולך לבית בעל הבית לעבוד. זוהי כוונת המשנה "ולא קרדום לחפור בה", כלומר, עד כדי כך להשפיל את כבוד התורה, אסור בהחלט!

*

חסיד נכנס לאדמו"ר אחד בסיגעט ודרש ממנו שיבטיח לו כי יוולד לו בן זכר, מכיון שיש לו כבר חמש בנות. הרבי סירב להבטיח. זעם החסיד ולקח בחזרה את הפדיון ואמר: "במקרה הכי גרוע, אין לי ברירה אחרת, אלא לבטוח בשם..."

*

העניות והקמצנות על שוה פרוטה היתה כל כך גדולה במארמרוש, עד שנשים צדקניות באו בשאלות לרב גם כשפתחו ביצה ומצאו בתוכה טיפת דם ולא ידעו להכריע האם זה אמנם דם, או גרעין זרע. ומספרים על הרב הגאון ר' שמואל שמעלקא גינצלר ז"ל, רבה של ווישעווע, כי פעם התאחר בתפלת הבוקר ונזכר כי

עליו להיות בבית הדין בסיגעט, כדי לברר ענין חמור ביותר. כשיצא מבית המדרש, המתינו לו כמה עשרות נשים ובידיהן ביצים נשברות בשאלת טיפת דם. "מצטער מאד" אמר להן הרב, "אבל עלי לנסוע בדחפיות לתחנת הרכבת ואין לי זמן לבדוק עשרות ביצים — תבואו בפעם אחרת". הנשים זעמו, וכשראו שהרב גינצלר לא שם לב לדבריהן ועולה על הכרכרה, רצו אחריה בצעקות ורגמוהו בביצים שבידיהן...

*

ברם, אם נרצה להפוך בזכותם של יהודי מארמרוש, נוכל למצוא דברים חיוביים רבים והרבה אורות המסוגלים לגרש את הצללים. יתכן, כי התנאים הקשים של החיים במחוז זה והנסיבות יצפי שאמרתי לעיל, גרמו לזה. עובדה זו הביאה אותי לכך, כי למרות שהכרתי את המגרעות שלהם, תמיד התייחסתי ליהודי מארמרוש באהדה רבה. רובם היו, כפי שתארתי, אנשים פשוטים ועמי הארץ, אבל כולם היו יראי השם ואדוקים בכל נימי נפשם לתורתנו הקדושה: שמרו בקפדנות על קדושת השבת והשגיוח ביותר על כשרות ביתם ועל המצוות הקשורות לטהרת המשפחה. לא היה בכל מחוז מארמרוש אפילו בית יהודי אחד שאכלו בו טריפות, חלילה. הנשים פנו כמעט בכל יום בכל מיני שאלות המטבח למורה הוראה. פעם, ביליתי מספר ימים בכפר בורשא, אשר במארמרוש, שהתגוררו בו כאלפיים יהודים, בערך, ומלבד מנהל הדואר והמזכיר של המועצה המקומית, לא היה גר בכפר אף ערל אחד. גוים היה אפשר לראות רק בימי השבת, כשבאו הערלים הקבצנים מכפרי הסביבה, כדי לשמש בבתי היהודים כ"שבת גוי" ולהרוויח כמה פרוטות. השתוממתי כשראיתי את הרופא הדוקטור מבורשא, שהיה עומד ומתפלל ב"קלויז" של חסידי סיגעט, ותפילין גדולים וטלית עם עטרת כסף שזורה בראשו, כמו שיש לרב במדינת הונגאריא, ואשתו גילחה את ראשה כמו רבנית, והיה אפשר לאכול בביתו אפילו למהדרין מן המהדרין.

*

אך דא עקא, כי בתוך חבל מארמרוש הדתי והחרדי היה אי קטן של יהודים "משכילים" שהפנו עורף למסורת האבות. היו אלה חברי הקהלה ה"ספרדית" בעיר סיגעט, שהמנהיג הרוחני שלהם היה הראבאי דוקטור דאנציג. הקהלה הזאת נוסדה ע"י חופשיים עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, אבל לאחר המלחמה היא התפתחה על ידי אנשים שחזרו הביתה משדה הקרב וממחנות שבויים בנכר. שם פגלו את נפשם בנבלות וטרפות ר"ל ועברו על כל איסורי התורה ויצאו לתרבות רעה. היהודים האלו רצו להנהיג שינויים בדת בעיה"ק סיגעט, כמו הריפורמים בהונגאריא. למרות שלא הצליחו לכבוש את הרחוב היהודי במארמרוש, כרסמו בכל זאת רבות בקהלה האורטודוקסית ועשו שמות בקרב הנוער בעיר סיגעט. פגיעה נוספת בחיים הדתיים במארמרוש היתה בעקבות בניית קו הרכבת על ידי הממשלה הרומנית, המקשר את מחוז מארמרוש עם שכנו, מחוז בוקובינה, שתושביו היהודים היו מודרניים, משכילים וקלי דעת. עם זאת, נשארו רובם של יהודי מארמרוש מסורים ונאמנים לאמונת ישראל והקפידו על קיום מצוות קלות כבחמורות. בראשי הקהלות בכל ישוב וישוב עמדו חסידים קנאים, חובשי

"שטריימל" ו"קאפוטע", שהיו אדוקים — כל אחד לאדמו"ר שלו. בכל כפר וכפר היה קיים "תלמוד תורה" לבנים, ותינוקות מגיל שלוש ועד לגיל הבר מצוה היו לומדים תורה מאשמורת הבוקר עד חשכת הלילה. יהודי קבצן במארמרוש היה מסוגל לצאת למדינה לאסוף נדבות ובלבד שישלם שכר לימוד ל"מלמד" של בניו. כן היו ישיבות, בנוסף לעיר סיגעט, גם בעיירות ווישעווע, בארשע, דרעגמירעשט ריסקעווע, ספינקע ועוד.

כאמור, היה היהודי במארמרוש דבק באמונת ישראל ובתורת ישראל בכל שס"ה גידיו ורמ"ח איבריו, והליכות החיים בחבל זה היו טבועות בחותמה של חסידות. במארמרוש היו קיימים מאות בתי כנסת, בתי מדרש, קלויז"ן ו"שטיבלעך" וכולם ישבו מספר יהודים שעסקו בתורה או שאמרו תהלים יומם ולילה. קירות הבתים מבפנים — בתי עץ קטנים ופשוטים — העידו על ה"יודישקייט" השורר בבית: בנוסף למזוזה גדולה עטופה בנייר בפתח כל דלת, היו תלויים על הקיר "לוח מזרח" עם ציור של ה"כותל המערבי", לוח "משנכנס אדר מרבין בשמחה", מצות ערוב חצרות, אבוקה שזורה ל"הבדלה", מספר קופסאות של "רבי מאיר בעל הנס". מנורה לחנוכה, קערה לפסח ורעשן לפורים תפלה מיוחדת במסגרת ל"ולדת" לוח קיר שנתי לזמני הדלקת נרות, לוח זכרון של "יאהרצייט", אושפיזין בצבעים לסוכה, תמונות של צדיקי הדור, פמוטות מנחושת, מעשה-סריגה על "עקידת יצחק" ועל "מעמד הר סיני" ועוד. על השלחנות ועל הרהיטים בכל פנה היו מונחים רק ספרי קודש וקונטרסים ל"ברכת המזון" ול"קריאת שמע" ועוד... בבית כזה ובאווירה כזו לא היתה אפשרות להסיח את הדעת אפילו לרגע, מתורת ישראל ומתרי"ג מצוות.

"אם כך" — שאלתי את עצמי "למה לא נולדו ולא גדלו במארמרוש גאוני תורה וגדולי הדור (פרט לשנים או שלושה יוצאין מן הכלל), כמו בהונגאריא או ב"אובערלאנד", שהחסידות לא היתה כ"כ חזקה בה והמוני העם לא היו כ"כ אדוקים באמונת ישראל? למה לא צצו רבני מחוז מארמרוש במארמרוש עצמה? למה רובם ככולם של הרבנים והאדמו"רים שכיהנו במארמרוש היו מיוצאי הונגאריא או שבאו מגאליציא ומפולין?

התשובה האמיתית והנכונה היא, כי חז"ל אמרו: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה" (פסחים נ'), וכתבו התוספות (ברכות, י"ז): שלא לשמה, היינו — על מנת שיכבדוהו, כלומר, ע"מ שיקרא בשם "רב" עיי"ש. הרי מפורש, שבגלל הכבוד משתדל האדם ללמוד תורה. ומעתה — בהונגאריא ובפרט בהונגאריא העלית היה כבוד התורה גדול מאד ובפרט כבוד הרב, שהיה ה"מלך" של קהלתו ואילו הייתי רוצה לפרט את הכבוד הזה, תקצר היריעה מהכיל. לפיכך, נערי בני ישראל שראו זאת, השתדלו ללמוד תורה למען שגם הם יהיו רבנים ויגיע גם להם הכבוד הגדול הזה. זאת גם בהתאם לדברי רבא (שבת כ"ג) האומר: "דרחים רבנן הווי ליה בנין רבנן, דמוקיר רבנן הווי ליה חתנוותא רבנן", כי הבנים רואים את הכבוד שאבותיהם חולקים לרבנים, אזי, רוצים גם הם להיות רבנים. וכך צצים מהבנים האלו גדולי תורה רבים ומפורסמים.

אבל הצעירים במארמרוש, ראו את ההיפך, הם ראו כי כבוד הרבנים מושפל מאד ואיש אינו מכבד את הרב אלא את ה"רבי", שהוא בנם של קדושים, נכד לצדיק פלוני ופלוני והרב צריך להיות נכנע לפניו, אפילו אם הוא גדול בתורה וזקן מופלג והרבי הוא צעיר לימים. ומה שמע הבחור הצעיר בבית, איך שאביו מפליג בשבחו של הרבי ומשפיל את כבודו של הרב ומשמיץ את שמו, אזי חשב הצעיר בלבו: מכיון שאדמו"ר אינני יכול להיות אף פעם, ולהיות רב אינו כדאי אז מדוע להצטיין בלימוד תורה הלא כל עמלי לשוא הוא. מה עשה הצעיר? הסתפק במעט לימודים בישיבה, לקח את הידע הקטן שלו בתורה שרכש לעצמו ועשה ממנו קרדום לחפור בו ונעשה: שוחט, מלמד, שמש בית כנסת, חזן בית קברות, בלן במקוה או משגיח כשרות באטליו, ובעקבות כך, לא יצאו ממארמרוש גאוני תורה.

*

אוצרות התורה
מאת הרב אברהם
היימן

לזכותם של יהודי מארמרוש אפשר גם לציין את המצוות שבין אדם לחברו, שהם קיימו בדביקות ובחמימות יוצאים מן הכלל. למצוות גמילות חסד, כמו: טיפול בחולים, תמיכת יתומים וזקנים, טהרת הנפטרים ושמירתם, היו מתנדבים לרוב ועושים למעלה מיכולתם. את מצוות הכנסת אורחים הם קיימו מתוך שמחה ואושר. אפילו אם הגיעו לשבת לבית הכנסת שבקהלתנו חמשה עשר קבצנים זרים אוספי נדבות לא היתה בעיה לגבאי לחלקם בין הבעלי בתים יוצאי מארמרוש, שהזמינו אותם לכל שלוש הסעודות של יום השבת. היו מקרים שהנשים הצהקניות רבו עם בעליהן על שחזרו מבית הכנסת בלי אורח לשבת.

*

כן היו יוצאי מארמרוש תמיד מהמתנדבים הראשונים לתת "יום" (ארוחה) פעם, או פעמים בשבוע לתלמיד ב"תלמוד תורה", שהיה בן כפר, או לבחור ישיבה. היו אלה בדרך כלל לא סוחרים עשירים, אלא אנשים פשוטים ובעלי מלאכה בעלי משפחות ברוכות ילדים, שבקושי היה להם מה לאכול.

*

במיוחד קנו בני מארמרוש את עולמם במצוות צדקה והכנסת אורחים. במארמרוש לא היתה בושה כלל להיות "שנורר" ולאסוף נדבות, אדרבה, הם ראו בזה את הכותרת של כל מצוות התורה ועשו מה"שנור" – "ספורט לאומי"... התייחסו לפושטי יד באותו כבוד והערכה כמו שמתייחסים לכל בעל מקצוע שמפרנס את עצמו מיגיע כפיו...

*

היו מקרים שהבנים או הבנות עזבו את כפר מולדתם במארמרוש והשתקעו באיזו עיר בטרנסילבניה, התחתנו והסתדרו בפרנסה וההורים שלהם במארמרוש המשיכו לצאת למדינה ולאסוף נדבות, והבנים שלהם לא הפריעו להם להמשיך במלאכתם...

*

סיפר לי השוחט של קהלתנו, ר' אלי' מושקוביץ ז"ל שהיה ג"כ ממארמרוש, שאמו יוצאת כל שנה למקומות הנפש בהרי הקרפאטים, שם מבליים את ימי הקיץ

הסוחרים הגבירים מכל ערי טראנסילבאניא, לאסוף נדבות ל"הכנסת כלה". כשהיא יוצאת, זקוקה היא רק לדמי נסיעה ברכבת ולאחר מספר שבועות היא חוזרת הביתה תמיד עם פרה חולבת גדולה...

*

היה במארמרוש כפר גדול בשם בורשא, שפרצה בו שריפה כמעט בכל שנה ביום שלפני ערב פסח ומספר גדול של בתים עלה באש, כי הבתים היו מעץ והגגות שלהם היו מכוסים בקש. ביום זה הדליקו נשים צדקניות מדורות בחצרות, כדי להגעיל וללבן את הכלים לפסח. במשך כל השנה הסתובבו בערי טראנסילבאניא עשרות פושטי יד בתור "נשרפי בורשא". מובן מאליו כי רובם של נשרפי בורשא, היו יהודים מכפרים אחרים...

*

לגלילות הרבנות בפטרושען היו שייכים מספר ישובים שהתגוררו בהם יהודים, הקהלה הכי גדולה היתה בכפר "לוניע", שהיו בה: ביכ"נ, מקוה, תלמוד תורה, שוחט ומלמד תינוקות. כאן גרו כארבעים משפחות, רובם ככולם מיוצאי מחוז מארמארוש.

במשך כל השנה שרר בין אנשי הקהלה שלום יחסי, אבל בכל שמחת תורה פרצה קטטה בין המתפללים, קטטה שהגיעה לפעמים עד כדי אלימות. סיבת המחלוקת היתה — **ההקפדה השישית** "עוזר דלים". היו איזורים במארמרוש שההקפה הזאת היתה בזויה כביכול וב"עוזר דלים" כיבדו רק את ארחי ופרחי וילדים. בבית הכנסת בלוניע התקוממו כל שנה עובדי מכרות פחם וחוטבי עצים נגד הגבירים הסוחרים ולא נתנו להתחיל באמירת "אתה הראת", עד שהגבאי לא ימסור להם את מי בדעתו לכבד ב"עוזר דלים".

יו"ר הקהלה היה יהודי ממוצא הונגארי בשם הלל פארקאש, שרצה להשליט סדר בבית הכנסת. מה עשה? — הזמין לתפלת שמחת תורה את מפקד המשטרה הצבאית (ז'אנדארמים) המקומית, קצין זוטר בדרגת סמל, אדם נוצרי רומני, איש פשוט שבקושי ידע לחתום את שמו, אבל המושל הכל יכול של הכפר, הוא היה תמיד שיכור כלוט, כי בבתי-המרוח של היהודים נתנו לו לשותות כיד המלך, ללא תשלום. בכל זאת, התייחסו אליו כל אנשי המקום בכבוד ובפחד. כשהסמל נכנס לבית הכנסת, הושיבו אותו בקיר המזרח ע"י היושב ראש, שהיה ג"כ בעל בית מרוח ובבית הכנסת נעשתה דממה וסדר.

ההקפות מאד מצאו חן בעיני מפקד המשטרה ולאחר ההקפה השניה דחה הצדה את הגבאי והוא על דעת עצמו כיבד את המתפללים בהקפות, כשהוא בגלופין ובקושי עמד על רגליו. חמשה הבעלי-בתים שכובדו בהקפה השישית היססו והתמהמהו לבוא. קם על רגליו אחד המתפללים — ר' כתריאל קיסעלניק ז"ל, שהיה תלמיד חכם, נכדו של הרב מריזאווליע, ופנה בקריאה לכל הצבור ואמר: "רבותי, הבעלי בתים שכב' מפקד המשטרה כיבד אותם ב"עוזר דלים" מתבקשים לבוא ולקבל את ספרי התורה, כי "דינא דמלכותא — דינא":

*

פעם ערכתני דין תורה בין שני סוחרים שהסתכסכו ביניהם בעניני עסקיהם. אחד היה ממוצא הונגאריא המרכזית, והשני היה יליד מארמארוש. בתוך הוויכוח, שהפך לקטטה, יצא הסוחר ממארמארוש מכליו וצעק לערי: "כבוד הרב לא מכיר את יהודי הונגאריא, אני מכיר אותם, הם עקשנים קיצוניים ואכזרים. הם אכזרים גם כלפי עצמם, על אחת כמה וכמה כלפי הזולת. יהודי הונגארי מסוגל לגווע מרעב, פשוטו כמשמעו, ולא יבקש עזרה מהשכן שלו. יהודי הונגארי מסוגל להיות "ברוגז" עם הידיד שלו ולא לדבר אתו עד יום מותו בגלל שתפס אותו — שלא עמד בדברו. ואנחנו, בני מארמרוש, היום מתקוטטים ומחר מתפייסים ושותים יחד "לחיים" ושרים ורוקדים יחד כאילו שום דבר לא קרה.

אצל עשו, כשהתפייס עם יעקב אחיו כתוב על מלת "וישקהו" הרבה נקודות, ודרשו חז"ל — "שלא נשקו בכל לבו". אבל אצל יוסף, שכתוב עליו "וינשק לכל אחיו" אין נקודות בתורה, סימן שיהודים ביניהם מתפייסים מכל הלב. "כבוד הרב, אני אומר — סיים היהודי ממארמארוש, את דבריו" — אני אומר כי כל יהודי הונגארי צריך בדיקה, אם הוא מזרעו של אברהם אבינו...

חסידי בארשע

יהודי מארמרוש היו מאד אדוקים וקשורים לאדמו"רים שלהם והתפעלו מאוד כשהזכירו את שמם, או דברו עליהם מכיון שהיו משוכנעים, כי ה"רבי" מסוגל לחולל נסים ונפלאות. בכל בעיה קטנה או גדולה התיעצו עם הצדיק וכשישבו בבית מדרשו בעת התפלה או על יד שלחנו לא היו עיניהם יכולות לשבוע מלהביט אל פני ה"רבי" במשך שעות ולשתות בצמא את דבריו. כל מה שה"רבי" הוציא מפיו היה קדוש, שאין לך רשות להרהר אחריו. החסיד היה מתמוגג מרוב אושר כשהרבי היה זוכר, בעת קריאת הפתקא, את שם אשתו ואת שם בניו ובנותיו והתענין לשלומם. החסיד היה רוטט מרוב התפעלות כשהאדמו"ר קרא בשמו במעמד קהל חסידיו והי' נותן לו כזית "שיריים" או כוס דין.

זאת ועוד: בנוסף לעובדא שהאיש הפשוט ראה באדמו"ר שלו את הרופא ואת הפסיכולוג, את היועץ המשפחתי ואת העורך דין, את הגואל ואת המושיע והיה מאמין באמונה שלמה כי בלי ה"רבי" הוא אבוד בעולם, שימש לו ה"צדיק" שלו לעוד דבר חשוב ביותר. והיינו: כשהתישבו הבני תורה בבית המדרש על יד השלחן ולמדו ברבים שיעור בפרקי משניות או דף היומי בתלמוד, לא הבין החסיד הפשוט מימינו ומשמאלו וכאב לו עד עומק נפשו שאינו יכול להשתתף בוויכוחים ובפלפולים. הוא שתק כאבן דומם ונפל בעיני המון העם, שעמדו מסביב לשלחן, עד שאול תחתיות. אבל, על ידי כך שהוא דבק באדמו"ר שלו, הוא התרומם מעלה מעלה עד לכוכבי השמים, כך הוא חשב. לפיכך, כל נושא שהתחלת לדבר אתו, לאחר מספר משפטים, הוא הגיע לאדמו"ר שלו, מכיון שלא הסיח דעתו ממנו אפילו עד כדי אכילת פרס.

רובם של יהודי מארמרוש היו מחסידי שושלת הרב הצדיק רבי מנחם מנדל מוויז'ניץ, שהיה בנו של האדמו"ר רבי חיים מקוסוב וחתנו של הצדיק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע. לבנו של רבי מנחם מנדל – הצדיק רבי ברוך מוויז'ניץ, היו ששה בנים וארבע חתנים וכולם זכו להיות אדמו"רים. רבי ברוך לא האריך ימים ר"ל ואת מקומו באדמו"רות ירש בנו הבכור, הרב הצדיק רבי ישראל האגער מוויז'ניץ. היו לו אלפי חסידים גם במחוז בוקובינה, אבל רובם של מעריציו התגוררו בכפרי מחוז מארמרוש ולעתים רחוקות היה מבקר אצלם בשבתות. לקראת הימים הנוראים, היו באים חסידיו ממארמרוש לוויז'ניץ במאות עגלות, דרך כבישים שעברו מעל לרכסי הרי הקארפאטים. העניים, שלא היה להם כסף לשלם את דמי הנסיעה לבעל העגלה, התארגנו בקבוצות, הורידו את נעליהם ועשו את הדרך ממארמרוש לוויז'ניץ ברגל.

*

מספרים, כי קבוצה של אביונים, מחסידי וויז'ניץ עשתה דרכה בעגלה עשויה קרשים, שסוסה אחת בלבד היתה רתומה לה. בדרך, נפגשו ביהודי מתנגד וחילוני שהיה נוסע בכרכרה מפוארת עם שני סוסים אבירים, וישב לו לבד, כמלך. אמר חסיד אחד: "היתכן, שאנחנו נוסעים לדבר מצוה ודחוקים כל כך והחילוני הזה שבודאי נוסע לדבר עבירה יושב בנוחיות כזו? ענה לו החסיד השני: "הלא יש לכך רמז בדברי חז"ל, שאמרו: (תענית, י"א) "לעוברי רצונו – כך", כלומר, לעוברי רצונו של הקב"ה, נוסעים כך, "לעושי רצונו – על אחת", כלומר, על עגלה אחת יושבים דחוקים "כמה וכמה"...

*

הצדיק רבי ישראל האגער זצ"ל הצטיין מאד במדת אהבת ישראל והוא קירב כל אדם, אפילו את היהודי שהתרחק מקיום המצוות, בסבר פנים יפות. בנוסף לכך, היה איש שלום, אוהב שלום ורודף שלום, לא התערב אף פעם במחלוקות, והיה דן כל יהודי לכף זכות. היו מקומות האדמו"רים התחילה לרדת בתקופתו, דאג לכך שבניו יהיו קודם כל – רבנים רשמיים בקהלות וזה יהיה העיקר, והאדמו"רות תהיה הטפל.

פירוש הדבר: לאדמו"רים מפורסמים היו, בדרך כלל, משפחות ברוכות ילדים. הילדים האלו כשגדלו ונעשו אף הם לאדמו"רים, היו מוכרחים באין ברירה, להשתקע בעיירות ובכפרים, בתוך קבוצה קטנה של חסידים ומכיון שלא היתה להם פרנסה ממילא, היו נאלצים לעבור לאורכה ולרחבה של המדינה ולדפוק על פתחי נדיבים, דבר שלא הוסיף להם כבוד. בימים ההם, ציטטו את דברי רש"י: "בזמן שהצדיק בעיר הוא הודה, הוא זיווה, הוא הדרה, יצא הצדיק מן העיר פנה הודה פנה זיווה, פנה הדרה"... הדבר גרם לבזיון ולהשפלת כבוד האדמו"רות.

השיטה הזאת של השתלבות הרבנות עם האדמו"רות היתה נהוגה זו מכבר בשושלת סיגעט, עד כדי כך שחסידיו של האדמו"ר מסיגעט לא אמרו על האדמו"ר "הרבי" אלא "הרב".

*

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, כשקוזאקים רוסים פלשו למחוז בוקובינה ברח הצדיק רבי ישראל האגער מוויז'ניץ, השתקע בעיר גרוסווארדיין שבמחוז טראנסילבניה והקים כאן את חצרו שנעשתה המרכז לחסידי וויז'ניץ מכל מדינות רומניה, הונגאריא וצ'כוסלובקיא.

יש לציין, כי לאחר פטירתו של הצדיק רבי ברוך מוויז'ניץ, התחלקו חסידיו בין שלושת בניו: חסידי וויז'ניץ, בעיקר בני התורה נעשו למעריציו של הרה"ג הצדיק רבי חיים האגער מאנטעניע, חסידי וויז'ניץ, ברובם, קבלו לרבם את הצדיק רבי ישראל האגער, וחלק ניכר של פשוטי העם, היו לחסידיו של הרב הצדיק רבי פנחס האגער מבארשא.

הכרתי את רבי פנחס זצ"ל באופן אישי. הוא לא הסתדר בפרנסה לא בבארשא ולא בסיגעט (לשם עבר מבארשא) וביקר מספר פעמים בעירנו בפעטרושען, שהיו לו בה עשרות חסידים, ביניהם יהודים אמידים ובעלי צדקה מפורסמים. ביליתי שעות ארוכות לימינו ע"י השלחות שערך בשבתות בבית המדרש המרכזי של קהלתנו ולפעמים שמעתי מפיו דברי תורה ושיחות חולין וסיפורים ובדיחות צדיקים, שמצאו חן בעיני.

שאל הגאון רבי שמעלקי מניקלוסבורג את רבי ר' בער זצ"ל: "מהו פירוש הגמרא "כשם שמברך על הטובה, כך מברך על הרעה" (ברכות, מ"ח). כיצד יכול האדם לקיים בכל לבו דבר כזה?" אמר לו: "לך ותשאל את רבי ר' זושא". הלך ושאלו, אמר לו רבי זושא: "מצטער מאד, כי מעולם לא היה לי רע, לך ותשאל אנשים אחרים שהיה להם רע בחיים..."

*

החווה מלובלין היה אומר: **אני אוהב יותר את הרשע אשר יודע בעצמו שהוא רשע מצדיק שיודע בעצמו שהוא צדיק...**

*

פעם סיפרו לצדיק רבי מענדעלע מקוצק, כי נכדו של "היהודי הקדוש" ביקש "סמיכה" משלושה רבנים והם הכשילו אותו בבחינה. הזמין הרבי מקוצק את הרבנים האלה ואמר להם בועם: "האם אתם יודעים ללמוד? האם יודעים אתם מה מורה הוראה בישראל חייב לדעת? — ש"ס בבלי וירושלמי, ראשונים ואחרונים וכל הפוסקים, בלי מספר ובלי גבול! וכל זה שגור בפיכם? אלא מאי? בשעה שמזדמנת שאלה לפני רב, הרי זכויותיהם וזכות אבותיהם של השואל והנשאל מצטרפות ומסייעים לו מן השמים לפסוק דין לאמיתו. אולם אם לוקחים בחור ישיבה ושואלים אותו רק לשם בחינה, הרי חסרות הזכויות האלו ואז חייבים לדעת בעל פה את כל אשר פרטתי לפניכם, וכלום אתם בקיאים בכל אלה?"...

*

הצדיק רבי נחמן מבראסלוב זצ"ל היה אומר: "ידוע, כי היהודי צריך לאכול כדי שיוכל ללמוד תורה ולעבוד את ד', אבל אני אומר: צריך ללמוד תורה כדי שיוכל לאכול, כלומר, שילמד איך להכניס את הנאת האכילה, השתיה ושאר ההנאות הגשמיות לשם שמים ולקיים בהם "בכל דרכיך דעהו..."

אוצרות התורה
אוצרות השנה

הצדיק רבי פנחס האגער

האדמו"ר מבארשע

*

שח הצדיק רבי פנחס מבארשא ז"ל, כי השטן מביא לפני בית דין של מעלה יהודי גרוע ומבקש להענישו. אז בא המליץ טוב ומביא יהודי אחר, שהוא עוד יותר גרוע ממנו, ולעומתו, הראשון הוא צדיק. כשרוצים להעניש את השני, הוא מביא שלישי ומציל את השני, וכך עושה המליץ טוב עד שבסוף הוא כבר לא מוצא יהודי יותר גרוע, ואז הוא מביא לפני הבי"ד של מעלה גוי, ולעומת הגוי — היהודי הוא צדיק. וזה שהתפלל הכהן הגדול ביום הכפורים: "שלא יצטרכו ישראל זה לזה ולא לעם אחר..."

*

הצדיק רבי ר' דב ממעזריץ אמר פעם: "הלואי ומי יתן שינשקו בני ישראל את ספר התורה באותה האהבה, שהיה מורי הבעש"ט הקדוש מנשק את הילדים בשעה שהיה מוליך אותם ל"חדר"..."

*

הצדיק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע הכריז בליל "כל נדרי": "רבותינו אמרו 'האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם' (מגילה, ט"ו), הריני אומר דבר בשם אומרו: 'ויאמר ד' סלחתי כדברך'..."

*

הצדיק רבי שלום דב מלובביץ זצ"ל נכנס בערב יום הכפורים לקבל ברכה מאמו הרבנית רבקה ע"ה ובמיוחד ביקש שתמחול לו שמא חלילה חטא כנגדה ושכח לפעמים לבקר אצלה במשך השנה. אמו הצדקנית לא רצתה לפגוע בו וענתה בחכמה רבה בסיפור: "יהודי כפרי היה נוסע בכל שנה להתפלל בימים הנוראים בעיר, מכיון שלא היו לו בכפר לא בית כנסת ולא מנין. פעם, בערב יום הקדוש, כשראה שבניו עסוקים ביותר בעסקיהם, אמר להם — אני הולך ברגלי, לאט לאט קדימה בכיוון העיר, עד האילן הגדול שעל יד הצומת ואני אחכה לכם שם עד שתעברו בעגלה. בשעות אחרי הצהרים נסעו הבנים בעגלה העירה ושכחו לעצור ולקחת את אביהם והוא נרדם ויישן. כאשר התעורר, היו ממש רגעים אחדים לתפלת "כל נדרי" ולא היתה אפשרות ללכת ברגל לעיר או לחזור לכפר. נשא ידיו לשמים והתפלל וכך אמר: "רבונו של עולם, הבנים שלי שכחו אותי, ובכל זאת אני מוחל להם, וכשם שאני מוחל לבנים שלי ששכחו אותי כך אתה בטובך תמחול לבניך, ששכחו אותך..."

*

מרגלא בפומיה של כל יהודי לומר "המנהג שובר הדין". ואמר הרבי מבארשא ז"ל לפרש כי "מנהג" בגימטריא "לחיים" (צ"ח) והיינו ע"י שיהודים שותים יי"ש ומאכלים "לחיים", שוברים את ה"דינים" הנגזרים על האדם. ועפי"ז פי' הרה"ג ר' יצחק מאיר הכהן דומ"ץ בדריעגמירעשט ז"ל את הגמרא "שלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם בידיכם, זמנין דגזרו המלכות גזירה ואתי לאקלקולי" (ביצה, ד'), כלומר, להזהר לא לבטל את "לחיים" שהוא בגימטריא "מנהג", ומדוע, עז"א זמנין דגזרו המלכות שמים גזירה ח"ו על ישראל ואתי לאקלקולי עי"ז דהיינו לבטל כל הדינין ומרעין בישין.

*

"שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי" ואמר הרבי מבארשא בשם גדול אחד לפרש עפ"י צחות, כי יהודי שושן לא ידעו ממרחקים לקבוע מי יושב על הסוס ומי מנהיגו, מכיון ששניהם היו מלובשים בגדי מלכות, האם מרדכי יושב והמן מנהיגו או להיפך. מאחר וראו שהאיש שיושב על הסוס יש לו פתילי ציציות תכלת, פרצה שמחה בין היהודים. וז"ש "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי"

*

המגיד מקוֹזְנִיץ זצ"ל היה דורש דרשה של בקיאות, מקשה ומתרץ בתלמוד וברמב"ם, ולא דורש דברי מוסר, וכך היה אומר: "מוטב להקשות על התורה מלהקשות על בני ישראל..."

*

פעם ערך האדמו"ר מבארשא חתונה לבנו. כעשרים בעלי בתים מחסידיו בקהלתי החליטו לנסוע ולהשתתף בחתונה. הנסיעה מפעטרושען לבארשא עם הרכבת ארכה למעלה ממעלה לעת שלם. החסידים החליטו לקחת גם אותי לחתונה, כדי להוסיף כבוד לאדמו"ר שלהם. כך ביליתי בכפר בארשא שבמארמרוש ארבעה ימים. בית מלון לא היה בבארשא, אבל האורחים התאכסנו אצל יהודים אמידים, שהיו להם בתים גדולים עם הרבה חדרים. החופה נערכה כמקובל אצל אדמו"רים, ביום שישי עש"ק.

העסקנים אמרו לי אחרי החופה, כי בערב, בעת תפלת קבלת שבת ב"קלוז" ידאגו הגבאים לכך, כי "בעלי בתים" יזמינו את האורחים לסעודות שבת. השמחה והתוהו ובוהו בבית המדרש הענקי היו כה גדולים עד שהגבאים שכחו אותי ואף "בעל בית" לא הזמין אותי לסעודת שבת. תמיד הייתי ביישן וגם כעת, לא אמרתי מלה לאף אדם. הסתובבתי ברחובות בארשא בחשכת הלילה במשך שעה וחזרתי לבית המדרש, מקום שהאדמו"ר מבורשא ערך את ה"שלחן". הסעודה שלי היתה ה"שיריים" מכל מנה שקבלתי מהרבי. ההצטופפות, הבלבול והשמחה היו גדולים ואיש לא הרגיש בכך.

*

בחתונות של אדמו"רים לא משמיעים הרבנים דרשות, כמו שמקובל בחתונות של רבני הונגאריא, אבל זכור אזכור כמה חידודים ושיחות חולין של תלמידי חכמים ש"חטפתי" בחתונה זו:

"במערבא כי נסיב איניש איתתא א"ל הכי מצא או מוצא וכו'" (יבמות, ס"ג ע"ב). וי"ל דהנה איתא בגמרא (ריש מס' סוטה) דזיווג ראשון הוא לפי הכרוז דמ' יום קודם היצירה וזיווג שני הוא לפי מעשיו. נמצא כי בזיווג ראשון אין כל הגיון לשאלה, כי אם מכריזין מן השמים על הזיווג, אז הדבר הכרחי הוא, שלא ישובח ולא יגונה, אלא מאי, מדובר כאן בזיווג שני — "במערבא", כלומר, בשעה ששמש חייו כבר נוטה לצד מערב, אז אמרי לי' הכי מצא או מוצא, כי אז הזיווג לפי מעשיו, והאדם מכיר את מעשיו הוא ויודע מזה שמגיע לו.

*

השדכנים מגזימים בדרך כלל בדבריהם, ומפליגים בשבחם של החתן או הכלה, ללא כל אחיזה במציאות. לכן, אפשר להבין את דבריו של אליעזר עבד אברהם אבינו, שכאשר הביא לידי סיום מוצלח את השידוך בין יצחק ורבקה, הודה לקב"ה על אשר הנחחו "בדרך אמת" ולא היה זקוק להרכיב את השידוך ע"י גוזמאות, שקרים וכזבים...

*

מנהג לכסות את פני הכלה לפני החופה. והטעם, כי חז"ל אמרו: "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף" (פסחים, ק"ח) וכן אמרו: "קשה זווגו של אדם כקריעת ים סוף" (סוטה, ב'). בין שני המאמרים האלו יש קשר, כי ישנם צעירים שמפחדים להתחתן ולהקים משפחה בגלל שהם חוששים שלא יסתדרו בפרנסה. אך הם לא צודקים, כי לאדם צריך להיות בטחון ולא להשגיח על העתיד ולהאמין כי ה' ברוך הוא, בודאי יזמין לו פרנסתו. ובזה אפשר להבין את הפסוק (בפרשת תולדות): "ותקח הצעיר ותתכס", "צעיר" ראשי תיבות "עמך ישראל צריכים פרנסה". זאת עשתה אמנו רבקה ע"ה, כשכיסתה את פניה, לרמז כי לא צריך לדאוג ולהסתכל לעתיד מה יהיה עם הפרנסה והחזקת המשפחה. וזה מקור המנהג שמכסין את פני הכלה.

* אוצרות התורה
אוצרות השנה

חז"ל אמרו: "ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני" (סוטה, ב') והסביר הרה"צ ר' מענדעלע מקוצק זצ"ל, למה אין הגמרא אומרת "בת פלוני לבן פלוני" או "פלונית לפלוני"? אלא, לגבי הבת יש לבדוק באביה אם תלמיד חכם הוא, אולם לגבי הבן, יש לבדוק אם הוא עצמו תלמיד חכם. הוא היה אומר לפרש את דברי חז"ל "המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו" (קדושין מ"ט), פירוש הדבר, כי רק בחתן אמורים הדברים שדי לו הרהור תשובה להחשב כצדיק, משום שלחתן מוחלים לו כל עונותיו, אולם, אדם אחר חייב לחזור בתשובה שלמה.

*

המנהג מקדמת דנא בקהלות מארמרוש (וגם ביהונגאריא) שאבי הכלה מבקר לפני החופה אצל ה"מרא דאתרא", המסדר את הקידושין ומסלק לו דמי רח"ש, כלומר, שני אחוזה מכסף של הנדוניא, שהוא נותן לבתו. הבעל-ביתים הקפידו מאד לשלם את הסכום הזה, כי הבריות אמרו: "אם מרמים ברח"ש, אזי הזיווג לא מצליח". "רח"ש" – ראשי תיבות: רב, חזן, שמש, שעורכים יחדיו את החופה והקידושין. על רקע זה פרצו הרבה קטטות, כי בעל השמחה הכחיש את סכום הנדוניא, או שהרב התעקש וסירב לוותר. הדבר לא הוסיף כבוד לרבנות!

הבדחן המפורסם מסיגעט ר' הירש לייב גוטליב, מצא רמז במקרא על רח"ש: האות ר' בראש המלה היא לכבודו של הרב, כפי שכתוב "רח"ש לבי דבר טוב" (תהלים, מ"ה, ב') ואין טוב אלא תורה כמש"כ "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו". גם על השמש יש פסוק: "עורה הנבל וכנור אעירה ש"חר" (תהלים, ק"ח, ג'), כאן האות הראשונה היא ש', לכבודו של השמש, שהוא משכים ראשון לבית הכנסת. לצערי הרב, אמר הבדחן גוטליב, לכבודו של החזן לא מצאתי פסוק מתאים במקרא, אבל מצאתי במשנה את דבריו של רבנו הקדוש, שמתחילים באות ח' ומרמזת על החזן, והיינו: "חר"ש שוטה וקטן..."

כשיצאו מהפונדק, אמר הרב לבני ביתו: "עכשיו אני מבין את הפסוק בפרשת וזיי שרה "ואבוא היום אל העין", אומר רש"י מכאן שקפצה לו הדרך. לכאורה קשה, מה צורך היה בקפיצת הדרך? וכי זמנו של אליעזר היה דוחק? ברם, אילו היה אליעזר הולך לאט, מן הסתם היה מתעייף והיה מתעכב בפונדקי דרכים והיה מדבר עם בעל הפונדק שהיה אומר לו שהוא מכיר את רבקה בת בתואל, שיש לה אח שהוא רמאי וגנב גדול. ואז היה אליעזר חוזר הביתה לאברהם אבינו בידים ריקות. לכן היה צורך בקפיצת הדרך, בכדי שלא יהיה סיפוק בידו להתעכב במקום כלשהו...

מנהג בסעודת נישואין שהמסובים חוטפים מיד החתן את פרוסות "המוציא",
 ואמר רבי עקיבא איגר ז"ל את טעם המנהג, כי מצינו בגמרא: "במערבא כי נסיב אינש
 איתתא אמרו ליה הכי מצא או מוצא" (ברכות, ח'), דהיינו, אם נתקיים בחתן הכתוב
 "מצא אשה מצא טוב", או הכתוב "מוצא אני את האשה מר ממות", לכן חוטפים מיד
 החתן את "המוציא", כדי שישאר בידו רק "מצא"...

בספר "קרבת עני" כתוב שמטעם זה נשתנה המנהג של ימי התלמוד (עי' בפ"ק דכתובות) שהחתן היה עורך את הסעודה ובזמן הזה עורך את הסעודה אב הכלה. ואפשר להוסיף לכך, כי בימי התלמוד היו החתנים בני תורה והיו דורשים בסעודת הנישואין ולכן היה מגיע להם "דורון דרשה", אבל בימינו הם עפ"י רוב עמי הארץ ואינם יודעים לדרוש וצריך לתת להם רק כדי לשלם את מחיר הסעודה.

בענין קידושין אמרתי לפרש את הגמרא "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כנושא אשה ואח"כ ילמוד תורה, ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה, ולא פליגי הא לן והא להו" (קידושין, כ"ט). ויל"ד בביטוי הלשון שמואל אמר "ילמוד" תורה ור' יוחנן אמר "יעסוק" בתורה. וי"ל דהנה הטורי זהב (או"ח סימן מ"ד) כותב שלעסוק

בתורה פירושו ללמוד בעיון ולפלפל בה עיי"ש, א"כ י"ל שזהו כוונתו של שמואל שאמר ישא אשה "וילמוד" תורה, כלומר, לימוד סתם באופן שטחי אפשר גם כשיש לו אשה, אבל ר' יוחנן אמר ריחיים על צוארו "ויעסוק" בתורה, דהיינו בעיון ובעומק, זאת כבר אי אפשר. ולא פליגו, הא לן והא להו, ר"ל שמואל מתכוון לבני בבל שהיתה תורתם מעט הערך (כמ"ש ב"מ דף פ"ה דר"ז) התענה שישכח תלמוד בבלי קודם שעלה לארץ ישראל) וכן איתא במהרש"א. ובמדרש "במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי". לפיכך אמר שמואל ישא אשה קודם וילמוד תורה, כי ללימוד תורה של בבליים לא צריך להשקיע כל כך הרבה עוצמה. לעומת זאת מתכוון ר' יוחנן לתלמוד של בני ארץ ישראל, שלימודם היה בעיון רב ומתוך פלפול של אמת, משום כך אמר ר' יוחנן ריחיים על צוארו "ויעסוק" בתורה.

*

“קשה זווגו של אדם בקריעת ים סוף” (סוטה ב’) ואמרתי להסביר, כי לפעמים קורה שהשדכן מציע לבחור שידוך הגון ובכ”ז הוא דוחה אותו ואינו רוצה בשידוך בשום אופן. וכעבור שנה או שנתיים שוב מציעים לו אותו שידוך והוא כבר רוצה בה ומסכים לשידוך, כי בקריעת ים סוף היה גם כן כך, כי היהודים התקדמו לכיוון הים סוף ואח”כ חזרו על עקבותיהם (כמ”ש בפ’ בשלח דבר אל בני ישראל וישבו) ושוב התקדמו, לכן שפיר השוו חז”ל את זיווגו של אדם לקריעת ים סוף.

“אשתך כגפן פורי” (תהלים, קכ”ח). לכאורה קשה, למה לא מדמה דוד המלך את האשה לעץ יפה כמו תמר או ארז? וי”ל, אמנם נכון הוא, כי עץ הגפן אינו יפה, הוא נראה כמתיבש וקטן ואין לו כל צורה אסתטית. לעומת זאת, העץ הזה נאמן לפירותיו וכל היופי בגפן הוא בפירות ולא בעץ. כך צריך שתהיה גם האשה, היא צריכה להתנהג בצניעות, היא צריכה לשים את הדגש על פרי בטנה, לגדלם ולחנכם שיהיו יפים ברוחניות ובגשמיות, לשמים ולבריות.

*

”שמח בחור בילדותך ויטיב לבך באחריתך” (קהלת, ד). וי”ל דהנה שמחה של הוללות כאשר עברה, האדם מצטער על כך ויש תוגה בלבו אחריה, משא”כ בשמחה של מצוה גם כשעברה כבר, יש בלבו שמחה שזכה לשמוח בשמחה של מצוה וע”ד שפי’ הכל”ע מ”ש ”השמחים עלי גיל” (איוב, ב’), ר”ל על ”הגיל” עצמו שמחים, ששמחו בשמחה של מצוה. א”כ ז”ש שלמה המלך ג”כ ”שמח בחור בילדותך” בשמחה כזו שייטיב לבך גם ”באחריתך”, כלומר, גם לאחר שעברה השמחה ג”כ ייטיב לבך, ושמחה כזו לא יכולה להיות רק שמחה של מצוה ולא ח”ו שמחה של הוללות.

*

זקנים הראשונים אמרו, לא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט וכו' עד שבא רבי עקיבא ואמר א"כ אתה מגנה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה (מס' שבת, ס"ד). ואמר הגאון ר' צבי הירש האלבערשטאט ז"ל דרבי עקיבא אויל לשיטתו דס"ל בסוף מסכת גיטין "אפילו מצא נאה הימנה מותר לגרשה" לכן ס"ל כאן "אתה מגנה על בעלה", כי יכול לגרשה אפילו במצא נאה הימנה, אבל הזקנים הם הלל ושמאי הזקן (כמ"ש רש"י, שם), המה לשיטתו ס"ל דבעבור זה לא מצי מגרשה אא"כ מצא בה דבר ערוה, וא"כ אין שום חשש שתתגנה עליו כי ממילא אינו יכול לגרשה בשל סיבה זו. ודפח"ח.

*

נחזור לחתונה בבארשא ולשלחנו של האדמו"ר ר' פנחס האגער זצ"ל. כשחזרנו לאכסניא שלנו, הראה השעון שעה וחצי לאחר חצות הלילה והחסידיים היו רעבים מרוב הריקודים מסביב לשלחן הרבי. מה עשו? נכנסו למטבח, פתחו את התנור והוציאו משם את כל הסירים והקדרות ואכלנו את החמין (טשולענט) ואת הפשטידה של בעל הבית ולא השארנו שום דבר. כך זכיתי לפיצוי על הסעודה הראשונה שלא אכלתי. כששאלתי בתמיהה, היתכן לגנוב את האוכל מבעל הבית ומה יאכלו הוא ובני ביתו למחרת? צחקו עלי כולם ואמרו "רואים עליך שאתה אשכנזי מתנגד מהונגאריא שאינו מכיר את החיים החסידיים במארמרוש.

בבוקר, כשסיפרנו לבעל הבית ולעקרת הבית שהתנור ריק מאוכל ולא יהיה להם מה לאכול בצהריים, הם חייכו ואמרו: "ד' יעזור, שלא נמות מחרפת רעב". אני לא הבנתי את המשחק הזה. הדבר של פריצת התנור בביתנו היה לצחוק גם במקרה בשבת בבקר. כשחזרתי מבית המדרש בשעה מאוחרת של צהריים, חשבתי כי שוב לא יהיה לי מה לאכול בסעודה השניה, אבל טעיתי. ברגע שעשינו קידוש והתיישבנו על יד השלחן, נפתחה הדלת ונכנס ילד ובידו קערה מלאה אוכל חם שאדים עלו ממנה. הילד אמר "שבת שלום, אמא שלחה לאורחים קצת חמין". לאחר מספר דקות שוב נכנסה ילדה שהביאה פשטידה ועוד ועוד **לדודים שלי חיים** הביאו כל מיני מאכלים, צחקנו ואכלנו. דמיוני העלה את זכר המשלוח מנות של פורים...

*

לאדמו"ר מבארשא היה קול חלש ובקושי שמעו אותו כשעבר לפני התיבה. לעומת זאת, היה לו גבאי, בשם ר' שמואל, שהיה חזן מפורסם, מלחין ואומן במוסיקה. הוא הנעים בקולו הערב גם בעת התפללות וגם בעת המסיבות. במיוחד היה ר' שמואל מומחה בשירי ה"וואָלעך", כלומר, בשירי הרועים הרומנים בהרי הקארפאטים ששרו ונגנו בחלילים. בשירים האלו היו מביעים הרועים את סבלם כעין צלילי יללות ובסוף השיר ביטאו בניגון משמח בקצב מהיר, את תקוותם לעתיד יותר טוב. כאמור, הקצב של השיר הוא **אג' ומסתיים** בשיר עליו, המשמח את הלב. ר' שמואל היה מארגן בכל מקום שהגיע עם הרבי, מקהלה של נוער ומבוגרים בין החסידיים, ומקהלה זאת ליוותה אותו ועזרה לו בשיריו. ר' שמואל התרומם על כנפי הנגינה בעת הסעודה השלישית, כשהיה שר שלוש פעמים "מזמור לדוד" ובכל פעם "וואָלעך" אחר. השירים של ר' שמואל חדרו ללבי, ובשעות רעווא דרעווא כשישבתי בחושך ע"י הצדיק מבארשא בחבורת חסידים, הזלתי הרבה דמעות...

ר' שמואל היה גם מלחין מצוין וכשהרבי בא לשבות בקהלתי, הביא ר' שמואל לקהל מעריציו ניגון חדש. "הצגת הבכורה" של הניגון החדש התקיימה בתפלת קבלת שבת ב"לכה דודי" ועל הניגון החדש הוא חזר בעת עריכת השלחנות והריקודים, עד שנכנס לראשם ולדמם של כל החסידים.

*

האדמו"ר מבארשא הרה"צ ר' פנחס האגער זצ"ל, נפטר בשנת תש"א, ערב תקופת השואה, אבל הגבאי שלו, ר' שמואל נהרג על קדוש השם במחנות ה־השמדה, יחד עם אלפי חסידי בארשא, ה"יד. אך המנגינות והשירים שלו חיים וקיימים בעירנו ושרים אותם בחבורה בשבתות ובסעודות מצוה, ומשמחים את לב אלוקים ואנשים.

הצדיק רבי ישראל האגער
האדמו"ר מויז'ניץ, גרוסווארדיין

חסידיו וויז'ניץ

הרב הצדיק ר' ישראל האגער זצ"ל, האדמו"ר מוויז'ניץ, שהתגורר בגרוסווארדיין היה מאד מקובל על כל יהודי טראנסילבניא ורומניא בכלל ועל הרבנים בפרט, בגלל שהיה אוהב שלום ורודף שלום ולא התערב בריב ובמחלוקות, שפרצו בתוך הקהלות או בין חסידים לחסידים. בנוסף לכך, היה אהוב על הבריות משום שקיבל כל אדם שנכנס לבית מדרשו בסבר פנים יפות, בחמימות ובאהבה רבה, כיאה וכנאה לצדיק שנתברך במדת "אהבת ישראל".

ידעו על חסידי סיגעט וסאטמער, שהם אמנם יותר אדוקים בחסידות, אבל הם התייחסו בחשדנות רבה ובקרירות למתנגד, או לסתם יהודי שבא אתם במגע. כשנתנו ליהודי "שלום עליכם", אמרו זאת בשפה רפה ולא לחצו את היד אלא רק בשלוש אצבעות... כלומר, רק לצאת ידי חובה. לעומת זאת, יהודי שנכנס לבין חסידי וויז'ניץ, קיבלו אותו בחמימות ובשמחה, ברכו אותו בברכת "שלום עליכם" מהדהדת ולחצו את ידו בכל כף היד ובכל האצבעות...

על תכונותיו הנעלות של הצדיק ר' ישראל'צה התהלכו אגדות עוד בחייו. הוא לא רצה ליהנות מכל הנחה בשל היותו אדמו"ר, שילם את המס החודשי להחזקת הקהלה האורטודוקסית כאחד ה"בעלי-בתים", ואם שלח מכתב ע"י שליח לאחד מחסידיו, היה קונה בול דואר ומשמידו, כדי לא לגזול את המדינה... מהכנסת אורחים שלו נהנה כל דכפין: כל מי שבא לחצר וויז'ניץ היה נעשה או עני, גדול בתורה או יהודי פשוט היו מכבדים אותו ביותרת הכבוד. בחצר האדמו"ר בגרוסווארדיין היה בית-תבשיל לחסידים עניים ולקבצנים, שהיו מבלים בקרבת הרבי ימים, שבועות ולפעמים חודשים.

האדמו"ר מוויז'ניץ הצטיין לא רק בשל היותו "יהודי טוב" אלא גם בשל מדותיו האנושיות שיכלו לשמש דוגמא להתנהגות ולנימוס. זכורני, שכששלחתי לו את ספרי "לחם אשר", כשיצא לאור, תו"מ קבלתי ממנו מכתב תודה והמציא לי את מחיר הספר, כן שלח לי כסף בתור "דורון דרשה" כששלחתי לו הזמנה לחתונת בני, הרב ר' עמרם ישי, הי"ד. הדבר היה חידוש גדול, כי רבנים ואדמו"רים אחרים לא התנהגו כמותו.

מדת "אהבת ישראל" בערה בקרבו של הצדיק עד כדי כך, שנכנס לבית מדרשו כשיהודים פשוטים אמרו פרקי תהלים במנין, התיישב ביניהם ותוך אמירת תהלים נישק אותם...

פעם הזדמן לי להיות בעיר גרוסווארדיין ונכנסתי לאדמו"ר מוויז'ניץ כדי לקבל את ברכתו. כשהתפלל שבאתי לבקרו ללא כל סיבה, אמרתי לו "היתכן להיות בווינה ולא לראות את הקיסר?!..." על זה חייך והשיב: "מאן מלכא — רבנן..."

*

הצדיק ר' ישראל'צה הצטיין גם בחכמתו ובתבונתו, וידע איך לענות לכל אדם לפי דרכו. בקהלתי, בעיר פעטרשען, קרה פעם מקרה באיש אמיד ומכובד אחד,

שחלה באופן פתאומי במחלה מסוכנת ר"ל ולקחו אותו לבית חולים האוניברסיטאי בעיר קלויזנבורג. בין הרופאים פרץ ויכוח, יש שאמרו שצריך לנתח אותו — אחרת ימות, ואחרים אמרו להיפך, שאם ינתחו אותו, אזי הוא בסכנה. אשתו ובניו הגדולים לא ידעו מה לעשות. מכיון שהחולה היה מחסידי וויז'ניץ, נסעו במהירות לצדיק ר' ישראל האגער לשם התיעצות, ושהרבי יכריע בדבר. ר' ישראל'צה היה במצב קשה, כי הטילו עליו את האחריות בענין של סכנת נפשות, אבל הרבי בחכמתו הסביר להם בזה"ל: "יהודים יקרים, דעו לכם שאני לא רופא ולא מנתח ולא פרופסור, בכדי שאוכל לקבוע מבחינה רפואית מה עדיף יותר להצלתו של אביכם. אני בסך הכל יהודי, שומר תורה ומצוות, וכן יש לי קצת זכות אבות, כי הורי היו צדיקים וקדושים, ואני מסוגל להתפלל לד' שישלח רפואה שלמה לחולה. יתכן כי השי"ת יקבל את תפילתי. לא אני אלא אתם צריכים להכריע בדבר, ואני אתפלל לד' שתצליחו בדרך שבחרתם ומקוה אני שד' ימלא אחרי תפילתי..."

*

לפני האדמו"ר מוויז'ניץ הפליגו בשבחו של חסיד אחד, שלמרות שהוא עשיר גדול ויש לו כסף רב, הוא קם בעלות השחר בכל בקר ובא לבית הכנסת להגיד פרקי תהלים ולהתפלל במנין. אמר הצדיק ר' ישראל'צה: "אני לא רואה בזה כל חידוש, כי שלמה המלך אומר "והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון" (קהלת, ה', י"א), אז אין לו לגביר הזה מה לעשות בבית, לכן הוא בא לבית הכנסת..."

ובזה מובן מ"ש דוד המלך ע"ה: "כי עני ואביון אני שמרה נפשי כי חסיד אני" (תהלים, פ"ו) ודרשו חז"ל בפ"ק דברכות, שאמר דוד, לא חסיד אני, שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ביום ואני "בחצות לילה אקום להודות לך", כלומר, כך אמר דוד המלך: "אל תחשבו, כי הדאגות של העשיר לא נותנות לי לישון, אלא "עני ואביון אני" ובכ"ז אני קם בחצות לילה לעבוד את ד'..."

*

חסיד כפרי אחד בא עם פתקא לרבי, והצדיק התענין בשלומו של חסידו השני — ר' יעקב ווייס. במקרה, הי' חסיד זה שונא שלו ודיבר עליו רכילות ואמר: "אמנם ר' יעקב ווייס מתנהג כחסיד, אבל הוא איש "צבוע" ואין תוכו כבוד". אמר לו הרבי: "אין בכך כלום, אם ר' יעקב ווייס מתנהג כחסיד אזי הוא בחר ב"צבע" טוב וצריך לכבד אותו עבור הצבע הזה. וזאת אני אומר — ס"ם הרבי את דבריו — ברוח דברי חז"ל שקבעו "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה" (פסחים, נ'). ואם מותר ללמוד תורה שלא לשמה, עאכ"ו שמותר להתנהג בחסידות שלא לשמה..."

*

פעם ביקר אצל הרבי יהודי חילוני מגולח ובכ"ז הושיט לו הצדיק את ידו וקבל אותו בסבר פנים יפות, כדרכו בקודש. ישב שם אחד מחסידי צאנו, שהיה מוכר כמתנגד לבית וויז'ניץ. לחש החסיד באזני הרבי ושאל: "מדוע פושט הרבי ידו לפושע-ישראל זה?" אמר לו הצדיק: "עד שאתה מתפלל עלי, תתפלא על הקב"ה, שגם הוא דרכו בכך, כמו שנאמר "אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שבים..."

*

הוא היה אומר: "צריך לקרב את היהודי שהתרחק מאמונת ישראל ולקבלו בחמימות ובאהבה, כי בסופו של דבר יחזור בתשובה. משל, למה הדבר דומה? לנהר גדול שאינו סובל כל חפץ וכל חומר שאינו שייך לו. אם נופל בו עץ, או בהמה, או גופו של אדם וכיו"ב, הוא לא יכול לסבול אותו ולאחר טלטול של כמה ימים הוא זורק אותו אל החוף. יוצאת מן הכלל היא חתיכת קרח. את הקרח הנהר לא יוציא החוצה אלא ילטף אותו אלף פעמים עד שנמס ונעשה בחזרה מים. וזאת, מכיון שהמים יודעים שהקרח הוא אח שלהם, אלא שבעקבות תנאי מזג האוויר הוא התקרש ונעשה קרח. אותו דבר עם יהודי שהתרחק מהיהדות ונעשה "קרח", צריך ללטף אותו ולקרבו בחמימות, עד שתנמס הקרירות ממנו והוא יחזור להיות מה שהיה פעם..."

*

האדמו"ר מוויז'ניץ נסע פעם דרך עיר אחת בטרנסילבניה וכיון שהגיע זמן מנחה, נכנס לבית כנסת, להתפלל. ראה שכל המתפללים אומרים קדיש. השמש של בית הכנסת הסביר לרבי, כי המנין מתאסף כאן רק מאלה שהם בתוך שנת אבילות וצריכים לומר קדיש, אחרת — בכלל לא היה מנין בבית הכנסת. אמר הצדיק רבי ישראל'צה: "עכשיו מובן לי מה שמסופר בגמרא (ברכות, ח') "אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל, תמה ואמר: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב, אבל בחוץ לארץ לא, כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו". לכאורה קשה, מאיפה ידע זאת ר' יוחנן? וי"ל, כי אם אינם באים לבית הכנסת רק כשמת אחד מקרוביהם, הרי שניתנה רשות למלאך לבוא ולקחת נפש מכל בית, כדי שיבוא קרובו לבית הכנסת להגיד קריש. לכן, כששמע ר' יוחנן שזקני בבל באים לבית הכנסת ערב ובקר להתפלל, ללא כל סיבה, אמר ודאי שזהו שהועיל להם, כי אז לא ניתן רשות למשחית, כי יש מנין בבית הכנסת".

*

שאלו את האדמו"ר מוויז'ניץ, למה הוא אוהב את החילוניים והאם יש סיבה לאהוב יהודי שאינו שומר מצוות. השיב הרבי: "מוטב לי לתת בעולם הבא דין וחשבון על "אהבת חינום" ולא על "שנאת חינום".

*

חסיד אחד שאלו פעם — למה המתחרה שלו, שהוא חסיד סאטמער, מצליח יותר בעסקים שלו והחנות שלו תמיד מלאה קונים? השיב האדמו"ר מוויז'ניץ: "הדבר פשוט ביותר, כי הקונקורנט שלך דואג רק לחנות שלו בלבד ולכן הוא מצליח, משא"כ אתה דואג גם לחנות שלך וגם לחנות המתחרה שלך ואי אפשר לדאוג לשני חנויות בבת אחת..."

*

הנביא אומר: "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו" (ישעי', מ"ט, י"ז) ואמר הצדיק מוויז'ניץ לפרש, כי בדרך כלל הדורות פוחתים והולכים ב"יודישקייט" ובקיום המצוות. למשל, אם האבא חבש "שטריימל", אז הבן חובש כובע שחור, הנכד — כובע בצבע, והנין הולך כבר בגילוי ראש, או אם האבא הולך לבית כנסת להתפלל כל יום ערב ובקר, הבן רק בשבתות, הנכד רק בחגים והנין לא מבקר בכלל בבית כנסת. אומר הנביא, כי הגענו כבר לתקופה שהדורות לא יורדים בהדרגה באמונת ד' אלא

באופן תלול, כלומר, האבא חובש "שטריימל" ומתפלל פעמיים ביום בבית הכנסת, והבן שלו הולך בגילוי ראש ולא נכנס בכלל לבית כנסת, וז"ש הנביא: "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו" כלומר, ממך ולא מהנכד שלך...

*

סיפר האדמו"ר מוויז'ניץ בשם צדיק אחד, שבא לפניו חסיד שהיה מוכר כבעל תאנה וכחובב עיני עולם הזה. היה לו חגורה רחבה ממשי, יותר רחבה מחגורות אחרות. אמר לו הצדיק: "דע לך, כי החגורה עושה מחיצה בין החלק העליון של האדם שרובו רוחניות, לבין חלקו התחתון — שכולו גשמיות. אי לכך, מי שהוא ירא שמים, מוריד את החגורה שלו ככל האפשר למטה, כדי להגדיל את מחציתו העליונה. ולהיפך — מי שלבו לעולם הזה, מרים את החגורה שלו ככל האפשר למעלה, כדי להגדיל את מחציתו התחתונה. תדע שכן, כִּי הישמעאלים, שסרבו לקבל את התורה, משום שנאמר בה "לא תנאף", מרימים את החגורה שלהם עד ה"כפיא" שלהם..."

*

סיפר לי ר' שמואל פייג, שהוא מחסידי וויז'ניץ, סיפור ששמע בקלזו בגרוסווארדיין: פעם עמדה יתומה להתחתן. הלכו הרב והדיין של העיירה לדפוק על פתחי נדיבים להכנסת כלה. נכנסו לגביר קמצן, שמחמת בושא נתן סכום הגון, אבל לא יכול היה להתאפק מלומר הערה דוקרנית ואמר: "מילא הכנסת כלה, זוהי מצוה גדולה, אבל שהרב דמתא והדיין בכבודם ובעצמם ילכו מבית לבית, האם אין בזה משום פגיעה וולזול בכבוד התורה?" השיב לו הרב: "אתה צודק, אבל אמשול לך משל, אין לך בריה חשובה במעשה בראשית מן האדם, שהקב"ה נתן לו את הזכות לשלוט על כל בעלי החיים בעולם. ואין לך בריה שפלה במעשה בראשית מן הבהמה. אף על פי כן, נגזרה גזרה על האדם, שיהא כורע ומשתחוה ומכניע עצמו בפני הבהמה — כשהוא מבקש לחלוב אותה..."

*

סיפר לי החסיד והצדיק ר' פישל בארטפעלד ז"ל מפה על יהודי עשיר אחד שהתחשק לו להיות ה"בעל תפלה" בבית המדרש בימים הנוראים. באותו בית מדרש היה מלמד קבצן אחד, שהיתה לו "חזקה" להתפלל בשכר. הציע הגביר לגבאי בית המדרש שהוא מוכן להתפלל ללא כסף ובלבד לעשות חסכון לקופת בית המדרש ולשם מצוה הוא מתכוון. בא המלמד המסכן להתלונן לפני הרב דמתא, כי בין הזמנים אין לו שכר-לימוד והכסף הזה הוא פרנסתו בחודש תשרי. קרא הרב לגביר ואמר לו: "דע לך שישנן שלוש מיני תפלות — "תפלה למשה", "תפלה לדוד" ו"תפלה לעני". אתה צריך להכיר, כי המדות של שתי התפלות הראשונות אין לך, לעומת זאת, תפלתו של המלמד היא "תפלה לעני". אם ירצה השם בעוד שנה, אם תרד מהנכסים שלך ותהיה גם אתה קבצן, תהיה ראוי להיות שליח צבור ולירד לפני התיבה..."

*

לפי נוסח התפלה של האשכנזים, אומרים "ונהיה אנחנו וצאצאנו" כולנו יודעי שמך וכו'. לעומת זאת אומרים החסידים "ונהיה אנחנו וצאצאנו וצאצאי צאצאנו", כי האשכנזים המתנגדים די להם בכך, שרק דור אחד יהיו יהודים טובים, את הנכדים הם לא מביאים בחשבון. לעומת זאת, מתפללים החסידים שגם הנכדים יהיו יהודים

יודעני עומר ולימודי חירחרר לשומה"

סיפר לי ר' דוד יונגער, יהודי חסיד ותלמיד חכם, כי פעם הגיע בליל סליחות "זכור ברית" לגרוסווארדיין. מתחנת הרכבת, נסע יחד עם קבוצה של חסידי וויז'ניץ, לעיר, בכרכרה בת שני סוסים, שעגלונה היה יהודי בן תורה. בדרך הארוכה כאילו נרדמו הסוסים. אמרו הנוסעים לעגלון: "נו ר' יוד, תרים את השוט ואת הקול שלך על הסוסים, אחרת נאחר את הסליחות אצל הרבי". אמר העגלון: "שלושה סוסים יש לי ושלשתם למדנים הם: אחד קים לו "יהרג ואל יעבור", השני פוסק "שומע כעונה" והשלישי סובר "שב ואל תעשה – עדיף"..."

*

בגיל שבעים ושש נפל רבי ישראל'צה מוויז'ניץ למשכב, ויקרבו ימי ישראל למות והרופאים אמרו נואש. בנו, בני משפחתו ומאות חסידים המקורבים לרבי נהרו לגרוסווארדיין. בליל ש"ק, ב' בסיון תרצ"ו, נצחו אראלים את המצוקים ונשמתו הטהורה עלתה השמימה. בני – ר' עמרם ישי, שכיהן באותם הימים כרב בכפר מעזריטעלעגד, במרחק של עשרים קילומטר מהעיר גרוסווארדיין, שמע את הבשורה לאחר הבדלה. מיד הזמין רכב ובא עם כמה מאנשי קהלתו לחצר הרבי. הצטופפו שם למעלה מרבעה של אנשים נשים וטף, והיה בלתי אפשרי להכנס אפילו לסימטה שהיה בה ביתו של האדמו"ר. לאחר כשעה הכריזו, כי הלוי' תתקיים בחצות לילה, אבל קודם יעשו את הטהרה. כדי לא לפגוע בחסידים, החליטו הבנים של הצדיק, כי את הטהרה יעשו רק רבנים. כך זכה בני להכנס לביתו של הרבי, להשתתף בטהרה ובכל הקשור בכך, יחד עם עוד מניין של רבנים מגרוסווארדיין ומהסביבה.

אחד הרבנים סיפר לבני את הצדקות של בני האדמו"ר, שניהלו את ה"שלחנות" בשבת כרגיל בבית המדרש, בחברתם של מאות אורחים חסידים שבאו משלש ארצות, למרות שידעו כי אביהם, בחדר הסמוך נפטר כבר. הם שיעבדו את רגשותיהם להלכות ה"שלחן ערוך", שקובע, כי אסור להתאבל בשבת קודש. הם אמרו דברי תורה בסעודה שלישית והחסידים השמיעו זמירות שבת. אך באמצע ברכת המזון לא יכלו כבר להתאפק ופרצו בבכי, ואתם בכו כל מתפללי בית המדרש.

כאמור, התקיימה ההלוייה בחצות ליל תורה ^{ליל תורה} בכי המוני ויללות לאין סוף. חסידים קשישים רצו לתלוש את שערות זקנם, טיפחו ביד את פניהם ובכו כילדים קטנים. לא הושמעו הספרים, כמקובל אצל אדמו"רים. אולם בתום השלושים, הופיע קונטרס בשם "אבל ישראל", בעריכת הרה"ג ר' יוסף הכהן שווארץ, שהיה רו"מ דחברה "מחזיקי תורה" בגרוסווארדיין, ובו הספד תמרורים על הצדיק מוויז'ניץ, שקיים בדחילו ורחימו את שלושה העמודים שהעולם עומד עליהם: תורה, עבודה וגמילות חסדים.

כאמור, לא נישאו הספרים בלוייה של האדמו"ר מוויז'ניץ, אבל לאחר סתימת הגולל, אמר חסיד אחד: "מסורה בפי החסידים, שאת החסידות יצרו שלושה "ישראלים" גדולים – רבי ישראל בעל שם טוב, רבי ישראל מקוויניץ ורבי ישראל מרוז'ין. ואנחנו, חסידי וויז'ניץ, שנתינתנו כעת, מוסיפים כי בשבילנו יצר את החסידות עוד "ישראל", ה"ה רבי ישראל האגער מוויז'ניץ, זכותו תגן עלינו ועל כל עם ישראל. אמן.

הרב הצדיק רבי חיים מאיר

את האדמו"ר ר' ישראל מוויז'ניץ זצ"ל כיבדו והעריכו גם בשל בניו וחתניו, שהיו כולם רבנים מפורסמים וגאוני תורה. כשהיה רבי ישראל'צה בגיל חמש עשרה, נשא את בתו של הגה"צ ר' מאיר הורוביץ מדזיקוב, נכדו של הצדיק רבי נפתלי מרופשיץ, לאשה, וממנה הוליד חמשה בנים ושש בנות. ואלו הם בניו: בנו הבכור הרה"ג ר' מנחם מנדל, רבה של ווישעווע, הרה"ג רבי חיים מאיר, רבה של ווילחוביץ, הרה"ג ר' אליעזר, רבה של וויז'ניץ, הרה"ג ר' ברוך, רבה של סערעט בבוקובינה, והרב ר' שמואל אבא. ואלו הם חתני דבי נשיאה: הרה"צ ר' שלום רוקח, רבה של סקאָהל, הרה"צ ר' אלתר יחזקאל אליהו הורוביץ מדזיקוב, הרה"צ ר' צבי חיים הורוביץ בקראקע, הרה"ג ר' משה חיים לאו, רבה של עפערעס, הרה"ג ר' אברהם יהושע העשל מזינקאווא והרה"ג ר' מרדכי פרידמן. בנו של הצדיק מבויאן.

הבן הבכור ר' מנחם מנדל האגער ז"ל, היה בתחלה הרב המקומי של וויז'ניץ, ומייסד ישיבת וויז'ניץ. ולאחר מלחמת העולם הראשונה נתקבל לרב בעיירת ווישעווע במארמארוש. גם כאן הקים ישיבה, שלמדו בה כמה מאות בחורים ועמד בראשה. בנוסף לגדלותו בתורה ובעבודת ד', היה מגיד ודרשן מחונן.

הבן השני, ה"ה הרה"ג הצדיק ר' חיים מאיר, נתקבל כרב בכפר ווילחוביץ (קארפאטורוס), אבל לא כיהן בפועל ברבנות, אלא עמד לימין אביו בגרוסווארדיין. היה בקי בתורה וגם בעניני דעלמא והיה נואם בחסד עליון ומאד פעיל בגרוסווארדיין ובמחוז טראנסילבניא למען חיוזק הדת והחסידות.

בימיו של האדמו"ר הזקן ר' ישראל'צה היה מנוי וגמור בקרב חסידי וויז'ניץ, כי ממלא מקומו של הרבי יהיה בנו בכורו הרב ר' מנחם מנדל מווישעווע. אבל, מכיון שהרב מווישעווע היה באמריקא בעת פטירת אביו, כדי להתרים את הנדיבים לאחזקת הישיבה שלו, בחרו החסידים כאדמו"ר שלהם את הרה"צ רבי חיים מאיר, ואמרו: "מן הסתם — הכל מן השמים". הם לא התחרטו על כך, כי רבי חיים מאיר הרים את קרן חצר וויז'ניץ גם בעיני הרבנים המתנגדים והיהודים האשכנזים הפרושים במחוז טראנסילבניא. הוא כבש את לב כולם בחכמתו, בבקיאיות בכל הנושאים, בהשקפת עולמו ברוח תורת אביו של "אהבת ישראל" ובהליכותיו בדרך האדיבות והנימוסין. על אדמו"ר זה ראו שהוא אישיות יוצאת מן הכלל, מכיון שהוא מיזג בתוכו מדות טובות רבות של גדולי ישראל וצדיקי הדור.

פעם, מילא אחרי בקשת חסידיו בעירנו ובא מגרוסווארדיין לשבות בעיר פעטראשען. היה זה ביקור חשוב והיסטורי בתולדות קהילתנו. עשרות יהודים נסעו לקראתו עד קלונבורג והצטרפו לפמליא של האדמו"ר. בין מלווי היה גם חתנו, הרב ר' יהודה, האב"בית"דין של קהלת קלונבורג. מאות אנשים נשים וטף מכל הסביבה יצאו לקראתו וקבלו את פניו בכבוד מלכים בתחנת הרכבת. דרכו הראשונה היתה לבקר בביתו של המרא דאתרא ומשם נסע לאכסניא שלו. בשיחה בדברי תורה שהיתה בינינו הגעתי לידי המסקנה, שהרבי רבי חיים מאיר הוא לא רק אדמו"ר מצוין, אלא גם גדול בתורה.

למחרת, כלומר, בערב שבת, החזרתי לו את הביקור, וכיבדתי אותו לשאת דרשה בבית המדרש המרכזי בשבת לפני תפלת מוסף, כנהוג אצלנו. עשיתי זאת מכיון שידעתי כי הרבי הוא מגיד ודרשן בחסד עליון. כתגובה על דברי, סיפר הרבי, כי הרה"צ ר' יחזקאל משינעווע זצ"ל, סירב להגיד דברי תורה ברבים. את הסיבה הוא הסביר כך: "הגמרא אומרת 'המתנבא מה שלא שמע' — מיתתו בידי אדם, והכובש נבואתו — מיתתו בידי שמים" (סנהדרין, פ"ט). לפי זה, נמצא אני במצב קשה, כי אם דברי תורה שלי הם תורת אמת ואני לא אשמיע אותם, חייב אני מיתה בידי שמים, ואם אכן אשמיע אותם, אולי הם לא תורת אמת ואז אני חייב מיתה בידי אדם. לכן, אני מעדיף לקבל עונש משמים ולא מבני אדם, כדברי דוד המלך שאמר: "נפלה נא ביד ד' וביד אדם אל אפולה..."

כמובן, שלא קבלתי את דבריו והסברתי לרבי, כי רובם של אנשי קהלתי הנם ברמה רוחנית נמוכה ואינם מבינים את עבודת הקודש של תורת הבעש"ט. מאד נחוץ להגיד להם גם דברי מוסר ולדבר על נושא חשוב ביותר, שנמצא כעת על סדר היום בקהילתנו, והיינו — בניית מקוה טהרה חדשה ומפוארת. הרבי ר' חיים מאיר ציטט את דברי זקיננו, הצדיק ר' ישראל מרוז'ין שג"כ לא נשא דרשות ואמר פעם למקורביו: "העולם חושב שאני לא יודע לדבר, האמת היא שאני יודע לשתוק..."

הסברתי לרבי כי דרשותיו של הרב דמתא אינן עושות רושם על הצבור, כי חושדים בו שהוא נוגע בדבר, כפי שמפרש מרן הכתב סופר את הגמרא (פסחים, כ"ב): "שמעון העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה, כיון שהגיע לאת ד' אלוקיך תירא פירש וכו' עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלוקיך תירא, לרבות תלמידי חכמים". ויש לומר כי שמעון העמסוני היה המרא דאתרא, לכן לא יכול היה לדרוש "לרבות תלמידי חכמים" כי היו חושדים בו שלכבוד עצמו הוא דורש, עד ש"בא" רבי עקיבא, שהיה רב במקום אחר, ואם הרב האורח דורש, לא חושדים בו בשום חשד...

האדמו"ר מוויז'ניץ פנה אלי בחיוך ואמר: "הרב מפעטראשען, הלא ידוע לך, כי מאז שלבשתי את הגלימה הזאת, העשויה מבד משי ירוק ופרחי זהב, (חלוק בית של אדמו"רים), אסור לי לשאת דרשות ... מספרים על הרה"ג ר' שמואל מוהליבר, רבה של ביאליסטוק, שלא הרשה לדרשן נודד לשאת דרשה בבית הכנסת. את סירובו הוא הסביר כך: הדרשן הוא בבחינת "זכר" שהוא הנותן והמשפיע, ואילו השומעים הם המקבלים והמושפעים. במה דברים אמורים, כשהדרשן מתכוון באמת להשפיע, אבל אם הדרשן מתכוון לאסוף את "דמי" הדרשה, עליו אמר דוד המלך "כי דורש דמים אותם זכר", כלומר, המגיד שדורש דמים הופך את השומעים לבחינת "זכר", שכן הם הם הנותנים והמשפיעים ואילו הוא, הדרשן, נעשה לבחינת "נקבה" ומקבל את דמי הדרשה...

הבנתי את הרמז של הרבי שהוסיף עוד בדיחה מאביו רבי ישראל זצ"ל, שביקר פעם בעיר ווינה. כשיצא לרחוב, שמע צעיר מוכר עתונים צועק בקול "ספעציעלע אויסגאבע" (הוצאה מיוחדת). אמר רבי ישראל'צה לגבאי שלו: בוא ונברח מכאן, עכשיו הוא צועק "אויס-גבאי", מיד הוא יצעק "אויס-רבי". "הרב מפעטראשען — סיים את דבריו ר' חיים מאיר — אל תעשה ממני "אויס-רבי"..."

על זה עניתי, כי אכן אפשר לפטר רב, אם רואים שאינו יודע לפסוק שאלה עפ"י השלחן ערוך, אבל אי אפשר לפטר אדמו"ר, כי בנגלה ניתן לעשות בחינה, אבל לא בתורת הנסתר, כפי שמפרשים בדרך צחות את דברי הנביא: "אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו" (ירמיהו, ט' כ"ב) כי את הדברים הללו אפשר לברר ואפשר לקבוע מי החכם, מי הגבור ומי העשיר, "כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי", כלומר מי שמתפאר שהוא גדול בתורת הקבלה ובחכמה הנסתרת ומכיר את הקב"ה, את זאת אי אפשר לברר...

האדמו"ר מוויז'ניץ לא נשא דרשה במסגרת תפלת הבוקר בשבת, אבל השמיע דברי תורה בעת הסעודה השלישית, שנערכה בבית המדרש ושהשתתפו בה כמה מאות יהודים מהעיר ומהסביבה, רובם לא חסידים ובראשם פרנסי הקהלות, רבנים ומשמיים קודש. הרבי דיבר במשך שעה וחצי ואמר דברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב ^{דבריהם נערכו} ^{בשבת} דברי תורה שזורים במשלים וחיידודים ושיחות חולין של צדיקים. היתה זו דרשה לתפארת שהקסימה את כל הצבור, דרשה שהעידה, כי האדמו"ר מוויז'ניץ מכיר גם את מלאכתו של רב בישראל.

למחרת, היה ל"ג בעומר, והגבאי של בית המדרש המרכזי, ר' מאיר שטיינמץ, שהיה מחסידי וויז'ניץ, ערך ארוחה חגיגית לכבוד ההילולא של רבי שמעון בר יוחאי זיע"א ולכבוד הרבי והאורחים הנכבדים, אנשי מעשה, חסידים תלמידי חכמים ועסקני צבור, שהגיעו מכל המחוז. היתה זו אחת מהמסיבות הנהדרות ביותר שהשתתפתי בהן מימי. האדמו"ר רבי חיים מאיר בנוסף לדברי התורה המבריקים שאמר בעניני דיומא, סיפר במלים נרגשות ביותר על הילולא של התנא רבי שמעון בר יוחאי במירון, שהוא השתתף בה, לפני מספר שנים, כשביקר יחד עם משלחת רבנים מטראנסילבאניה בארץ הקודש. מכיון והאוירה במסיבה זו היתה לבבית ומשפחתית, מסר הרבי לא רק את דברי התורה של בעלי הקבלה מעיה"ק צפת, טבריא וירושלים, שהשמיעו בליל ההדלקה במירון, אלא גם את השירים ואת המנגינות שאחינו הספרדים שרו בעת הריקודים. הרבי מסר את הדברים בהתרגשות ובגעגועי נוסטלגיה כ"כ גדולים שענינו ועניי המקשיבים זלגו נחלי דמעה. בסיום הסעודה, הוצאו השלחנות והספסלים מהחדר והצבור יצא במחול לקול המנגינות הקדושות מארץ ישראל. תוך הריקוד, ניגש אלי הרבי, הוציא אותי ממעגל הרוקדים ולחש באזני: "אתה, בתור "מרא דאתרא", משוחרר..." והושיב אותי לצדו במרכז המעגל.

והנה כמה פנינים שהשמיע הרבי באותה מסיבה:

מדוע בל"ג בעומר אנו שמחים ביום פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי, ואילו בז' באדר, יום מותו של משה רבנו אנו עצובים? — הסיבה היא, כי רבי שמעון בר יוחאי השיג את מטרתו, כי מת בארץ ישראל, משא"כ משה רבנו ע"ה.

*

בשמחת תורה, כשיצאו תלמידיו של ה"חפץ חיים" זצ"ל במחול, ותוך התלהבות הריקוד לקחו את רבם הנערץ, שהיה איש רזה ונמוך קומה והעמידו על השלחן והם המשיכו את הריקוד במעגל מסביב לשלחן, הורה הרב להפסיק את הריקוד, כי יש לו מה להגיד, וכך אמר לתלמידיו: "דעו לכם, כי אסור להעמיד אדם, גבוה יותר משהוא באמת..."

*

אם הצדיק רגיל לחיות בעשירות, אזי, ביכולתו להשפיע עשירות גם לאחרים, אבל, אם הצדיק מסתפק במעט וגם המעט שיש לו הוא מחזיק לברכה, אז אינו יכול להשפיע הרבה לזולתו, כמ"ש ה"כלי יקר" בפרשת לך: "ואברכך" תחלה, כלומר, קודם שתהיה עשיר ואחר כך "והיה ברכה" תברך אחרים, כי לברכת הקבצן אין כל ערך. לכן אמר פעם הצדיק ר' ישראל מרוזין זצ"ל: "אם היו יודעים החסידים שלי כמה טובה צומחת להם אם הרבי שלהם חי בעשירות ובהרחבת הדעת ואז הוא יכול להשפיע להם שפע מלא וגדוש, אם היו יודעים את זה, אזי — היו עושים את רצפת הבית שלי ממטבעות זהב... אבל המטבעות לא ברוחבם אלא על חודם..."

*

הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל נסע לכנסיה הגדולה העולמית של "אגודת ישראל". בדרך שאל את עצמו: "לכאורה, איך יכולים לאחד וללכד בתוך תנועה תורתית אחת יהודים שבאים מכל פנות העולם? איך יכולים לשתף פעולה אורטודוקסים חובשי "צילנדר" מפראנקפורט עם רבנים חובשי "שטריימל" מווארשא, סוחרים חרדים מאמריקה החומרנית והמודרנית עם אברכי כולל חסידיים מעיה"ק ירושלים?"

השאלה הזאת כרסמה את לבו ולא מצא לה הסבר. מה עושה יהודי תלמיד חכם בדרך? — פותח ספר קדוש שהביא אתו. היה זה במקרה גמרא, מסכת ברכות. אחרי המשנה עבר לקושיית הגמרא "תנא היכא קאי" ועיין בפירושים הסובבים את הגמרא — רש"י, תוספות, מהרש"א, מהר"ם. תוך העיון נצנץ במוחו, כי הנה זוהי התשובה לשאלתו החמורה הנ"ל שהרהר לפני הלימוד: שהרי המשנה חוברה בארץ ישראל, התלמוד בארץ בבל, פירוש רש"י בצרפת, התוספות באשכנז ובאיטליה, מהרש"א התגורר בליטה ומהר"ם בפולין. פירוש הדבר, כל אחד התגורר במדינה אחרת וחי בחברה אחרת ובכל זאת — כולם התאחדו ומתאחדים בפירוש המלים "תנא היכא קאי"...

*

הצדיק רבי משה לייב מסאסוב זצ"ל נהג לעשן במקטרת גדולה וארוכה, ועם מקטרת בדרך כלל יש בעיות: כל כמה דקות נכבה מאליו, הצנור נסתם לעתים קרובות וצריך לנקותו ותמיד נודף מהמקטרת ריח בלתי נעים. אמרו לו: "למה הרבי לא מעשן סיגריות עשויות נייר כמו כולם?" השיב האדמו"ר מסאסוב, דעו לכם, כי המקטרת מסמלת את ארבעת יסודות של העולם המוזכרים בזה"ק ובספרי הקבלה — דומם, צומח, חי, מדבר, שמשימתו של אדם להעלות דרך הדרגות האלו את ניצוצי הקדושה. והנה: הבית-קבול של המקטרת ששמים בו הטבק הוא עשוי כלי חרס, כלומר — דומם, הצנור הארוך הוא עץ, כלומר — צומח, הצנור הכפוף בקצהו הוא עצם, כלומר — חי, והפה של האדם המוצץ את המקטרת — הוא המדבר...

*

אפשר לעבוד את ה' ע"י האוכל, כפי שאמרו חז"ל: "בזמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על אדם, עכשיו שלחנו של אדם מכפר" (חגיגה, כ"ז) ומכיון שאנחנו מלאי חטאים, צריכים לאכול הרבה, כי אנו זקוקים לכפרה גדולה. ואפשר לעבוד את ה' גם

ע"י תענית או באכילה מועטת, כי החלב והדם מתמעט באדם ע"י צום, כמ"ש בתפלת יום כפור קטן "חלבי ודמי הנמעט בצומי תמור חלבים ודמים וכו'... כחטאת כאשרם וכמנחה".

בעין זה מספרים שהצדיק מאפטא זי"ע אכל הרבה ואמר הטעם, כי לאכול לשם שמים היא עבודה יותר גדולה מלהתענות לשם שמים. אבל כאשר ביקר אצלו מחותנו הצדיק ר' ישראל מרח"ץ זצ"ל לא אכל בכלל, או אכל מעט, והסביר, כי אנו רואים כשחל יום טוב בשבת, אז השבת מכבד את האורח בכל מיני תפלות, מאכלים ושמחות כמ"ש "ושמחת בחגך". אבל כשחל יום כפור בשבת, אז השבת מכבד את האורח שלו באופן כזה שגם הוא אינו אוכל...

ובזה מובן למה אנו פוגעים בכבודם של מלאכי השרת ואומרים בזמירות ליל שבת "צאתכם לשלום מלאכי השלום". האם זה נימוסי לגרש אורחים כה נכבדים מהבית? והנה ההסבר: היות ואנו עומדים לעשות קידוש ולהתחיל בסעודת שבת הראשונה, לא יתכן לאכול כשנוכחים מלאכי השרת שאינם אוכלים...

"נכנס יין יצא סוד" (עירובין, ס"ה) ופירש הגאון ר' אליהו מווילנא זצ"ל, דהנה איתא במדרש, כי מתחלה עד שלא נברא העולם היה סוד של הקב"ה כמוס עם השכינה ואח"כ כשבאו הנביאים, גילה להם סודו, שנאמר "כי לא יעשה אלוקים דבר כי אם גילה סודו לעבדיו הנביאים" (עמוס, ג' ז'). ויש אומרים אף לישרים שנאמר "ואת ישרים סודו" (משלי, ג' ל"ב). ויש אומרים אף ליראים שנאמר "סוד ה' ליראיו" (תהלים, כ"ה, י"ד). נמצא כי סוד ה' נגלה לשלושה אלו: ישרים, נביאים, ראשי תיבות של "יין". וזה שאומרת הגמרא "נכנס יין – יצא סוד".

מסיבת ל"ג בעומר בפעטרושען

עם הרה"ג רבי חיים מאיר האדמו"ר מוויז'ניץ

הצדיק ר' מנדל מקוצק אומר כך: סוד ישראל נעוץ באהבה, כמו שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך", ואילו סודו של עשו נעוץ ברצח, כמו שנאמר: "ועל חרבך תחיו". כאשר ישראלים מתכנסים לשתות בחבורה, מתגלה סודם והם מתקשרים בעבותות אהבה וריעות ומתנשקים אלו עם אלו, ואילו הגוים כאשר מתכנסים לשתות בחבורה, באים לידי שנאה, מהלומות ושפיכות דמים. זהו כוונת חז"ל שאמרו "נכנס יין יצא סוד"...

במסיבת ל"ג בעומר, כשהמסובין שרו במקלה את הפיוט "בר יוחאי" ובו חרות "נעשה אדם נאמר בעבורך" אמרתי לפרש את הכונה בדברים האלו לאדמו"ר מוויז'ניץ שליט"א, שהנה איתא בגמרא (מס' עירובין, י"ג) נמנו וגמרו, נוח לו לאדם שלא נברא "וכותב המהרש"א שנמנו העשין והלא תעשין וראו שרבו הל"ת על העשין ועלול האדם יותר להפסיד מלהרוויח, לכן גמרו טוב שלא נברא משנברא. אולם, אם כך הדבר, נשאלת השאלה, למה ברא ה' את האדם, הלא כתוב מאתי לא תצא הרעות. ומתרצים, כי אם האדם חוזר בתשובה אז לא זוכרים לו עוד את החטאים שעבר אלא את המצוות שקיים אותן ואז האדם לא מפסיד אלא מרוויח. והנה בעל המאמר, דאם עושה תשובה לא יזכר לו הרע, הוא רבי שמעון בר יוחאי, כמ"ש (קידושין דף מ') רשב"י אומר אפילו רשע גמור כל ימיו, אם עשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו רשעתו עי"ש. אם כן, שפיר אמר בעל הפיוט: "נעשה אדם נאמר בעבורך".

כשהסעודה השלישית של האדמו"ר מספינקא, שערך בעירנו פטרושען, נמשכה במוצאי שבת כמעט עד חצות לילה, אמרתי לרבי הי"ד את הטעם לכך, דהנה ידוע, כי השלוש סעודות בשבת מכוונות נגד האבות, הראשונה נגד אברהם אבינו, השניה נגד יצחק והשלישית נגד יעקב אבינו (ואמרתי ע"ד הרמז דלכן לא אוכלים בסעודה השלישית מעדנים לשובע כמו בשתי הסעודות הראשונות, כי הסעודה הזאת מכוונת ליעקב שהוא עמוד התורה וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל. ולכן יוצאים בסעודה השלישית גם בדברי תורה). לסעודה הראשונה ולסעודה השלישית האחרונה, יש להן קשר עם ימי החול, ע"י שמוספים מחול על הקודש ויתכן סעודה גם בחול (עי' ברכות כ"ז, דרב הוי צלי של שבת בעש"ק). דבר דומה לשני האבות אברהם ויעקב שירדו מארץ הקודש והיו להם קשר עם חו"ל, אבל הסעודה של שחרית המכוונת נגד יצחק, הוי בבחינת עולה תמימה שכולה קודש, ואין לה שום חיבור עם חול, ולכן מקצרים אותה, כי לא מחפשים כל קשר עם חול, לא בהתחלתה ולא בסופה.

*

"כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" (תהלים, ל"ד, י"א) ואמר הצדיק רבי יצחק אייזיק מספינקא לפרש עפימ"ש הספה"ק כי הצדיקים מורידין את השפע לעולם והיות שהם מסתפקים במיעוט, עי"ז מגיע גם לרשעים ומשום כך נאמר (ברכות, י"ז) "כל העולם כולו נוזנין בשביל חנינא בני", הואיל "וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" ומסתפק במיעוט. ומעתה י"ל, אם לפעמים רוצים הצדיקים לקחת השפע לעצמם, אז לא יגיע לרשעים מאומה, וז"ש דוד המלך "כפירים", כלומר הרשעים הכופרים בעיקר, "רשו ורעבו" בזמן ש"דורשי ה' לא יחסרו כל טוב", אלא מחזיקים הטוב והשפע לעצמם.

הרה"ג רבי אליעזר האגער

בתום מלחמת העולם הראשונה חזר לכפר וויז'ניץ בנו השלישי של הצדיק רבי ישראל'צה מגרוסווארדיין, ה"ה הרב הגאון ר' אליעזר, שהיה דמות מופלאה של אוהב ישראל, זאת, בנוסף לגדלותו בתורה. כדי להכשיר את הדור במחוז בוקובינה, הקים בוויז'ניץ ישיבה מפוארת עם פנימיה, שהוא עמד בראשה. בישיבה זו למדו גם לימודי חול, אך זה היה הכרחי, כדי למשוך לישיבה גם את בני האנשים המודרניים שהתגוררו בבוקובינה. אחד מחסידיו של האדמו"ר מוויז'ניץ מבני קהלתי, נסע פעם לוויז'ניץ בכדי להכניס את בנו לישיבה, והרב רבי אליעזר סירב לקבלו. "הישיבה שלי לא בשביל בנך הוא", אמר הרבי, "יותר רצוי שהוא ילך ללמוד בישיבה של אחי, הרה"ג ר' מנחם מנדל בווישעווע שבמארמרוש".

לרבי אליעזר היתה נפש עדינה ולב טוב והתייחס לכל בחור בישיבתו כאל בנו. ילדים לא היו לו ובכל זאת סירב לגרש את אשתו הרבנית, בשל טוב לבו. הוא היה אהוב על כל חסידי וויז'ניץ בכלל ועל תושבי מחוז בוקובינה בפרט. היו לו הרבה ידידים ואוהדים גם בקרב הגוים, כי שמו הטוב הלך לפניו.

מספרים על האדמו"ר ר' ישראל'צה מוויז'ניץ שאמר לחסידיו: "אם ישאלו אותי בעולם הבא על המעשים הטובים שקיימתי בעולם הזה ומה שאני יכול להעלות להגנתי, אגיד שאני האבא של רבי אליעזר מוויז'ניץ..."

אולם, הישיבה המפוארת בכפר וויז'ניץ לא האריכה ימים, כי בשנת ת"ש (1940) הגישה הממשלה הרוסית אולטימאטום לממשלת רומעניא ודרשה למסור לה את מחוז באסאראביא ואת בוקובינה הצפונית (כולל העיר צ'רנובץ עם הכפר וויז'ניץ). היות וברית המועצות היתה מעצמה גדולה וחזקה, מילאה הממשלה הרומנית אחר בקשתה. כך היה נאלץ הרב ר' אליעזר האגער ז"ל מוויז'ניץ להימלט על נפשו. וטוב עשה, כי הרוסים, בלילה הראשון שכבשו את וויז'ניץ אספו את כל הסוחרים ואת הדתיים ואת ה"כלי קודש" וגרשו אותם לסיביר.

*

הרב ר' אליעזר בא לרומניא והתיישב בעיר טעמעשוואר. יהודי העיר הזאת, ובפרט חסידי ואוהדי בית וויז'ניץ, קבלו אותו בשמחה ובחמימות ועשו הכל, כדי שהרבי ירגיש טוב ביניהם. אולם, בימים ההם היו על השלטון הנאצים הרומנים אנשי היטלער ימ"ש, שכמעט בכל יום גזרו גזרות חדשות על היהודים. הראדיו הממשלתי והעתונים ערכו יומם ולילה התקפות פראיות נגד יהודים והשמיצו אותם בהוצאות דיבה ובעלילות דם והאווירה היתה כל כך מורעלת שהיה מסוכן ליהודי לצאת לרחוב, ואם יצא — היה מתחייב בנפשו. זאת ועוד: לאחר שרומניא היתה נאלצת להחזיר שטחים מהמדינה לרוסיה, להונגאריא ולבלוגאריא, היתה המרירות בעם גדולה וכדי להסיח את דעת האזרחים, מצאו כלי התקשורת לנכון להצביע על היהודי — שהוא אשם, כביכול, בכל הצרות שבאו על העם הרומני.

שבועות מספר לאחר שהרב מוויז'ניץ הגיע לטעמעשוואר, הוציאו השלטונות צו גירוש נגדו, היות והוא ברח מרוסיה הקומוניסטית חשדוהו שהוא אוהד את הקומוניסטים... (סברה של שונאי ישראל). הוא היה צריך להיגלות לכפר נידח בהרי הקארפאטים בשם "קימפול-לוי-ניאג", שנמצא במרחק 40 קילומטר מהעיר פעטראשען. בכפר זה גרו רק גוים רומנים חקלאים ואף פעם לא התגורר בו יהודי וגם רופא לא היה שם. הרבי היה איש חולני והיה תמיד זקוק לטיפול רפואי.

יהודי העיר טעמעשוואר עשו הכל כדי לבטל את הגזירה, אך לא הצליחו מכיון שכל אנשי השלטון בימים ההם היו אויבי ישראל מובהקים וסרבו לקבל כסף. כשהחיל עם הרובה על שכמו בא כבר לקחת את הרב אל הרכבת, טלפנו יהודי טעמעשוואר לראש הקהלה בעיר אראד, דרך שם יעבור הרב, להציל את הרב, אך גם העסקן מאראד לא הצליח לסדר משהו, אבל הוא טילפן ללשכה של הקהלה היהודית בעיר דעווא. זמן הנסיעה ברכבת מאראד לדעווא היה שלוש שעות וכך נוצרה האפשרות לחולל משהו למען הצלת הרבי. ראש הקהלה, יהודי חילוני גביר בשם זייגער ערנו, פנה אל ידידו, המנהל של בית החולים הממשלתי המחוזי, הרופא הנוצרי הרומני בשם דוקטור קאבא אמיל, והערל הזה הבטיח לעכב את נסיעת הרבי לכפר הנידח.

ההצלה נערכה כך שנשלח שליח לקראת הרב, שעלה על הרכבת שהביאה את הרב מוויז'ניץ, כעשרים קילומטר לפני העיר דעווא. השליח שיחד את החייל ורמז לרב כי קרובה הצלתו, אבל עליו להתעלף בביכול וליפול לרצפת הקרון. כשנכנסה הרכבת לתחנה בעיר דעווא, עמדו הנוסעים בחלונות הקרון וצעקו: "הצילו! רופא! כי אדם התעלף". ברציף התחנה היה כבר מוכן דוקטור קאבא הנ"ל עם האמבולנס של בית החולים. הרופא עם שני אחים עלו על הרכבת והעבירו את הרב באלונקה לבית החולים. לחייל נתן דוקטור קאבא אישור שיחרור, היות והאסיר חולה ביותר ואינו מסוגל להמשיך בנסיעתו. החייל הוחלף בשוטר מהמשטרה המקומית, שעמד על יד מטתו של הרב מוויז'ניץ יומם ולילה.

את ה"כיסוי" לכל הפעולה העניקה אשתו של דוקטור קאבא, שהיתה חברה בהנהלת התנועה הנאצית הרומנית בשם "שומרי ברזל", וזאת, למרות שהיו לה בעיר דעווא מספר חברות יהודיות. בימים ההם היו הרבה גוים, שהצטרפו למפלגות אנטישמיות, כדי לעשות "קאריירה" ולהשיג כבוד בחברה. אשר למצע של מפלגתם בפתרון בעיית היהודים, הם התכוונו ליהודים מערים אחרות ולא לידידים שלהם, אתם הם שחקו בקלפים ואליהם פנו לעזרה כספית בעת מצוקתם.

כשנודע ליהודים מכל הסביבה, כי הרב מוויז'ניץ מאושפז בבית החולים המחוזי בעיר דעווא, נהרו אליו המונים בכל מיני בקשות ובעיות והשוטר שעמד על ידו, הרוויח כסף רב. הבקשות היו רבות, כי צרות ליהודים לא היו חסרות בימים ההם. וכך הפך חדרו של הרבי בבית החולים בדעווא למרכז חסידי ליהודי טראנסילבניה הדרומית (טראנסילבניה הצפונית עם האדמו"רים שלה נספחה להונגאריא ע"י הנאצים).

אולם, לאחר מספר שבועות, הגיעה בשורה לא טובה לראש הקהלה בעיר דעווא. מנהל בית החולים, דוקטור קאבא, מסר לו שקיבל מידע, כי רופא פרופסור ממשרד הבריאות בבוקארעשט עומד להגיע לבית החולים בדעווא, כדי לעשות בקורת, ושמע עליו שהוא נאצי מפורסם, מחסידיו הקנאים של הגנראל אנטונסקו ושל היטלער ימ"ש. ומה יהיה אם ימצא כאן את הרב ויבדוק אותו ויראה שאין לו מחלה רצינית ושאינו זקוק לאשפוז. לאחר מספר ימים הגיעו שמועות שהפרופסור הזה עשה שערוריות בבית החולים הקרוב בעיר קארלסבורג ופתח תיק פלילי נגד מנהל בית החולים שם, בגלל אי-סדרים שמצא. המרירות והדאגה בקרב יהודי דעווא גברה, כולם פנו לדוקטור קאבא והבטיחו לו הון תועפות, בכדי שיעשה את המקסימום ובלבד שלא יוציא את הרב מבית החולים. הערל הזה היסס הרבה, אך בסופו של דבר החליט להשאיר את הרבי ויהי מה. המתח גבר וכל היהודים התפללו שדוקטור קאבא יצליח בדרכו.

אך, להפתעתו של דוקטור קאבא, חל מפנה דראמאטי בנושא, והיינו כשהגיע הפרופסור והלך בראש צוות הרופאים מסאלון לסאלון לבקר את החולים, וכשראה מרחוק את הרב מוויז'ניץ כשהוא שוכב על ערש דווי, רץ אל הרב, כרע לפניו ונישק את ידיו. הפרופסור ביקש את כל הרופאים לצאת את החדר והוא נשאר לבד עם הרב ושוחח אותו במשך שעה...

הדבר היה לפלא בעיני כל הרופאים, ולא הבינו מה קורה כאן. למרות שהפרופסור מצא מספר אי-סדרים בבית החולים, כתב דו"ח ברוח טובה, בזכותו של הרב. כשנפרד מצוות הרופאים, ובראשם המנהל דוקטור קאבא, אמר להם הפרופסור: "אין לכם מושג את מי אתם זוכים לאשפוז בבית החולים שלכם – איש גדול וקדוש. תשמרו עליו ועל בריאותו כעל בבת עיניכם!".

לאחר זה נודע, כי הפרופסור הזה ברח גם כן מבוקובינה, כשפלשו הרוסים ואביו היה מחסידי אומות העולם וידידו הגדול של בית האדמו"ר מוויז'ניץ, והביא את בנו (הפרופסור דהיום) כשהיה צעיר, לרבי, כדי לקבל את ברכתו. לאחר מספר שבועות, סידר לו הפרופסור הזה, שהרב יקבל תשנין לחזור הביתה ולשבת בקביעות בעיר טעמעשוואר. בזמן שהותו בעיר זו הקים הגה צד"בי אליעזר קרן עזרה להצלת יהודי מחוז בוקובינה, שגורשו למחנות ריכוז בטרנאנסניסטריא.

בינתיים נעשו סידורים סודיים כדי שהרב יעזוב את רומניא. בסופו של דבר, הצליח הרב לצאת את רומניא ולעלות לישראל בתור ... דיפלומט תורקי, במסמכים מזויפים, כמובן. יהודי העיר דעווא לא שכחו את הרב מוויז'ניץ ובתום המלחמה, כשהקימו בית יתומים ליתומי הפוגרום בעיר יאסי, קראו את המוסד בשם "הרב אליעזר האגער מוויז'ניץ".

*

לפני הרב מוויז'ניץ בכה יהודי בדמעות שליש וסיפר את הצרות שלו: שלקחו את החנות שלו, זרקוהו מן הבית, הוא ובני ביתו נשארו ללא קורת גג וללא פרנסה, גירשו אותו לכפר נידח ואת בניו גייסו למחנות של עבודת פרך. – "רבי הקדוש!", פרץ היהודי בבכי, "הגיעו מים עד נפש".

הרב הרגיע אותו ואמר: "חז"ל אמרו "אפילו חרב חדה מונחת לו על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים (ברכות, דף י'). משום כך, אסור ליהודי להתיימש, אפילו במצב הכי גרוע. ולכן אנחנו פוסקים דיאוש קונה, וזאת בניגוד לחוקי העכו"ם ובניגוד להגיון האנושי. אבל חז"ל באו ללמד ליהודי, כי אעפ"י שהוא נמצא בצרה גדולה, בכ"ז אסור לו להתיימש מן הישועה, כי "ישועת ד' כהרף עין". ואם בכל זאת הוא מתיימש, מגיע לו הקנס והעונש של "יאוש קונה"...

*

פעם סיפר הרב ר' אליעזר ז"ל ליהודי מר נפש, כי חסיד שהיה תלמיד חכם, התאונן לפני הצדיק מקוצק על בתו הצעירה שנפטרה וכאילו ציין שאינו מבין את דרכי ה'. הרבי מקוצק במקום לענות לו, שאלו קושיא בגמרא, מיד תירץ החסיד את הקושיא. הקשה שוב הרבי מקוצק "אם כן תתעורר קושיא על התוספות". אחרי עיון, השיב החסיד גם על קושיא זו. הרבי המשיך להקשות והחסיד הוסיף לתרץ ברוב חריפותו. לבסוף אמר לו הצדיק מקוצק: "האם רואה אתה, כי ישנם תירוצים לרוב לכל הקושיות, בודאי ישנו גם תירוצ' לקושיא שאתה מקשה על רבון כל המעשים. ומעתה, אם הגמרא צודקת, רש"י צודק והתוספות צודקים, בודאי גם השי"ת צודק..." הרב מוויז'ניץ רצה פעם להתרים עשיר גדול מטעמעשוואר לקרן ההצלה של יהודי טראנסניסטריא. אמר הגביר: "אבל שמעתי, כי הכספים האלו לא מגיעים לאן שהם צריכים להגיע!". השיב לו הרב: "הגמרא אומרת, שירמיהו הנביא אמר: הכשילים בעניים שאינם מהוגנים (בבא בתרא, ט'), וקשה, וכי ירמיהו הנביא שנא את ישראל, שקילל אותם? ואומר הצדיק רבי ר' זושא זצ"ל, שע"י הדברים האלו של הנביא צמחה טובה לישראל, והיינו — כמו שבני ישראל עושים צדקה עם עניים שאינם מהוגנים, כמו כן גם ה' ישפיע להם לישראל טובו וברכתו אעפ"י שאינם מהוגנים..."

*

כן אמר הרב מוויז'ניץ בשם גדול אחד: "לא תקפוץ את ירך מאחיק האביון", כי הסוף יהיה "כי פתוח תפתח את ירך" ... בעת מיתתך, כמ"ש במדרש, כי בעת שנולד האדם, ידיו הם קמוצים, כי חושב שיאסוף בתוכם כל הון דעלמא, ובעת מיתתו פושט ופותח האדם את כפות ידיו, כאילו הוא אומר: ראו, שלא לקחתי עמי כלום.

*

יהודי מהעיר אראד נכנס לרב מוויז'ניץ כשבידו עתונים רומנים וגרמנים כדי שיראה הרב את השנאה העיוורת של אויבי ישראל ואת עלילות השקר שהם מעלילים עלינו. סיפר על כך הרב, כי הצאר הרוסי, שהיה מוכר כצורר היהודים, הצהיר פעם, שאינו יודע למה ברא ה' את היהודים, שהם כמו טפילים על הגוף של האומה הרוסית. על זה אמר הרה"ג ר' אלחנן קאָוונער זצ"ל: "עכשיו תבוא הישועה, כי כתוב "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל", כלומר, למה ברא ד' את היהודים, ומה כתוב אחר כך? — "הן עם כלביא יקום וגו'..."

*

בזמן שישב בטעמעשוואר, בנוסף לפעילותו בשטח הצדקה, השפיע הרב מוויז'ניץ על אנשים תלמידי חכמים שיקבעו עתים לתורה ושילמדו שיעור בתורה ברבים. וסיפר, כי בעת מלחמת העולם הראשונה שררה במדינת אוסטריא – הונגאריא קוניקטורא במסחר וניתנה האפשרות להרוויח בקלות הרבה כסף, ומספר גדול של למדנים הפסיקו ללמוד תורה ועברו לעסוק בפרקמטיא, מחמת שעשו בזמן קצר רכוש גדול. ואמר רב גדול אחד: "משל, למה הדבר דומה? לשני סוחרים שגרו זה מול זה והיו מתחרים (קונקורנצים) ושונאים זה לזה. פעם פרצה שרפה בחנות אחת. שמח חברו מאד, ולא עוד אלא שחרה לו כשראה שבאים אנשים מתנדבים ומביאים מים לכבות את האש. מה עשה? נטל כסף ופיזר ברחוב והמתנדבים עזבו את המים וליקטו את המעות. כמו כן, כאשר רואה השטן שנתהוותה בעולם אש המלחמה והיה ירא שיבואו אנשים ויכבו את השרפה ע"י לימוד תורה שנמשלה למים, כמ"ש "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נ"ה, א'), מה עשה? פיזר כסף ברחובות ועשה קוניקטורא".

*

כעין זה מספרים על האדמו"ר מצאנז שקיבל מחסיד אחד "פדיון" יותר גדול מהרגיל אצלו, כאשר נשאל: מה הסיבה? השיב החסיד שהיה בעקבות המלחמה, סירב בעל ה"דברי חיים" לקבל את הכסף.

ובזה אפשר להבין את אברהם אבינו שאמר למלך סדום: "הרימותי ידי וגו'... אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך". וקשה, הלא אברהם אבינו אמר לאשתו שרה "אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך" ופרש"י יתנו לי מתנות, הרי שלא הקפיד על לקיחה מאחרים. והתירוץ: מכסף שמרוויחים ע"י הריגת אנשים, מזה לא רצה ליהנות.

וזה שאנו אומרים בהוש"ר: "הושענא הון ממזהומה", כלומר, הצילנו מרכוש כזה.

הצדיק רבי אליעזר האגער

הצדיק רבי מרדכי מנאדווערנע

בנוסף לחסידיו סיגעט, וויזניץ, אנטעניע וספינקא, היו במארמרוש גם חסידיו קרעטשינוף. שושלת זו מוצאה מהרב הצדיק רבי מרדכי מנאדווערנא, זצ"ל, שהתגורר בכפר בישטענע, נינו של הרב הצדיק רבי מאיר מפרעמעשלאן, זי"ע.

רבי מרדכי היה איש קדוש ומקובל ומספרים עליו אגדות, נסים ונפלאות. היתה לו שיטה מיוחדת בעבודת השם ודרך עבודתו היתה משונה מאד. דירתו היתה פשוטה ביותר והלבנים שבקירות החדרים לא היו מכוסות בטיח ובסיד. החלונות היו אטומים בקרשים ולרבי לא היה איכפת מה בחוץ – אור או חושך. מכיון שבבית המדרש היו דולקים יומם ולילה נרות גדולים וארוכים של יום כפור. חצי יום היה רבי מרדכי מכין את עצמו לקראת התפלה, התפלל מלה במלה ובכוונה גדולה וסיים כל יום את תפלת שחרית לעת שקיעת הזמנה. זאת בימות החול. על אחת כמה וכמה בשבתות ובחגים. את הסעודה השלישית סיים ביום ראשון בבוקר... רק פעם בשבוע שלח שליח החוצה לבדוק מה מצב השמים ^{אזהרת התורה} ~~היום~~ ^{היום} שישו אחרי צהרים, כי הדלקת נרות בעש"ק היתה בזמנה.

את הכסף הרב שקיבל מחסידיו פיזר לאביונים, ואילו בגדיו היו קרועים ובלוים. והסביר, משום שבגלגול הראשון היה כהן גדול והיה מתגאה בבגדי כהונה הנאים, לכן בגלגול זה קיבל על עצמו לתקן זאת ולא ליהנות מהמלבושים. כן היה נוהג לאפות מצות לש"ק פרשת בא וחילק מהם לחסידיו, יען שאז קוראים בפרשת השבוע על יציאת מצרים ועל מצות.

*

סיפר לי יהודי קשיש מפה פעטראשען ושמו ר' שמואל צבי כ"ץ, כי בצעירותו ביקר אצל רבי מרדכי מנאדווערנא וראה עליו שהוא בעל רוח הקודש. מכל פנות מארמרוש באו אנשים לעמוד עם הצדיק ולראות את עבודתו. אך הרבי לא רצה שיתפללו אתו יהודים שכבר אכלו לפני התפלה, או שהתפללו כבר, והוא הכירם בטביעת עין והוציא אותם מבית המדרש לפני התפלה.

פעם בדרך לבישטענע, שקעה העגלה של ר' שמואל צבי כ"ץ לתוך הבוץ. בתוך המאמץ להוציא את הגלגלים מהבוץ, נקרע חוט אחד מהציצית של הטלית קטן שלו. כשהגיע אל הצדיק, התעטף בטלית והניח תפילין והתפלל עם המנין של הרבי. לפני קריאת התורה פנה הצדיק אל האורחים ושאל: "האם יש ביניכם כהן?" – "כן, אני כהן", השיב לו ר' שמואל צבי כ"ץ. לפני שרצה לברך ברכת התורה, הסתכל עליו הצדיק ונזף בו: "דוא מאַק" (כך היה קורא הרבי לאיש שכעס עליו) "רר מכאן! איך אתה מתכוון לעלות לתורה כשהטלית קטן שלך פסול..." לאורח אחר, שעלה שלישי אמר הרבי: "דוא מאַק, איך אתה רוצה להופיע לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה כשאתה מלא צואה... צא החוצה מבית המדרש שלי ותכין עצמך לתפלה!"

מספרים על הצדיק רבי מרדכי, כי בחצרו גידלו כבש שהרבי היה מטפל בו, יען שרצה לעשות ציצית מצמר ראשית הגז (כי יש פוסקים שראשית הגז אינו נוהג רק בארץ ישראל). הכבש היה רגיל להיכנס לתוך בית המדרש וכשהרבי חילק שיריים לחסידיו דאג לתת שיריים מן החלה, הדגים ומן החמין גם לכבש...

*

כן מסופר עליו, כי פעם קיצר בתפלתו והסביר למתפללים, כי בתום התפלה, עליהם ללכת אתו אל מחוץ לכפר לקבלת פנים של נשמה גדולה וקדושה. לאחר המתנה של מספר שעות בשערי הכפר, הגיעה קבוצה של צוענים גוים עם דובים שהיו מלומדים לרקוד ברחובות הכפר והצוענים אספו כסף מהנוכחים ומהעוברים ושבים, זו היתה פרנסתם. בין הדובים הצעירים היה גם דב זקן שהצוענים התלוננו עליו שהוא מתעקש לרקוד, על אף שכוחותיו עזבוהו. הצדיק קנה את הדב הזקן בכסף מלא והביאו לחצרו. לאורך הדרך דיבר הרבי אל הדב ואמר לו: "די רקדת..." הדב התגורר בסוכה והחסידיים כלכלוהו בשיריים שנשאר ממשולחן הרבי. לאחר מספר ימים מצאו את הדב מת. הצדיק צוה לעשות טהרה ולהביאו לקבר בכבוד גדול. לאחר הלוי הסביר הרבי, כי הדב היה בגלגולו הראשון צדיק, שקיים את כל מצוות התורה, אלא שזילול במצוה אחת, במצוות הכנסת כלה ואף פעם לא שמח ולא רקד לפני חתן וכלה. לכן, נשלחה הנשמה בחזרה לעולם הזה, לתקן את העבירות שלו וכעונש נגזר עליו לרקוד כל ימי חייו...

חזרות התורה
התורה והמצוות

חידושי האגדה של הצדיק מנאצי בורנא נרפסו בספרו "מאמר מרדכי" עה"ת. אך גם שיחות החולין שלו נשארו כנחלת העם. הוא היה אומר לפרש בדרך הלצה את הפסוק "אל תאכלו ממנו נא" ואין "נא" אלא לשון בקשה. כלומר, לא יפה שיהודי שעורך את הפסח שיבקש מהקהלה שיתנו לו מ"קמחא דפסחא" לצורך החג, כי אז הוא דומה לעבד ולא למלך. ועל כל יהודי להשתדל שיהיה לו כסף ושיקנה לצרכי הפסח מכספו הוא.

*

כן היה מפרש מ"ש "לא יחרץ כלב לשונו" ר"ל "לא יחרץ", שלא יהיה היהודי חד ושונו מדי, אלא "כ – לב" כן יהיה "לשונו", כלומר, שלא יהיה אחת בפה ואחת בלב. יתר מעשיו וגבורותיו, תולדותיו ונפלאותיו הלא הם כתובים בספרי "גדולות מרדכי" ו"תפארת מרדכי".

*

בנו של רבי מרדכי זי"ע, הצדיק רבי מאיר, השתקע בכפר קרעטשינוף במארמארוש, כתב קמיעות והיה מפורסם בדביקותו בשם. אמרו עליו, שמעולם לא חיך, פרט לפורים ושמחת תורה.

את מקומו באדמו"רות מילא בנו הרה"צ ר' אליעזר זאב ז"ל, שהכרתי אותו מכיון שביקר בקהלתנו בפעטראשען כמעט בכל שנתיים. הוא העביר את חצרו מקרעטשינוף לעיר סיגעט. היתה לו שיטה מיוחדת בעבודת הקודש. מבין שני הגבאים שלו, אחד היה שוחט עופות וטבח, שהכין את הארוחות לרבי. רבי לייזר וואלף התנהג כמו רבינו הקדוש שלא רצה להנות ולאכול אצל חסידיו. הגבאים הביאו מסיגעט לא רק את הסירים ואת הצלחות, אלא גם את רשת העץ למליחת הבשר ואת הקרש הארוך, המצופה פח, שהרבי הדליק בו בערב שבת בבית המדרש, שבעים נרות. במקום כפה שחורה מקטיפה לראשו כנהוג, היתה לו כפה לבנה סרוגה ועל עמוד התפלה שמו הגבאים סיר גדול מנחושת עם מים לנטילת ידים ואת העמוד כיסו במגבת גדולה. לפני פרקים מסויימים, באמצע התפלה, היה הרבי נוטל את ידיו ומנגב במגבת ותוך כך אמר "יהי רצון" או "לשם יחוד" בשפת יודיש, שמחברו היה סבו

הצדיק רבי מרדכי מנאדבורנא. כן היה נוהג להגיד בפתיחת הארון הקדוש, לפני "ויהי בנסוע" כל מיני תפלות בלשון הקודש וביידיש. בניגוד לאביו היה תמיד שמח ובמצב רוח מרומם ותמיד היה צרוד. היה אדם פיקח ותלמיד חכם גדול ובדרך כלל הסביר את הטעם של כל מנהג תמוה.

בתגובה על צרור שאלות שהפניתי אליו, השיב לי בקיצור נמרץ בנימה של רוגז: "אם אני אתפלל באופן פשוט כמוך, במה אני האדמו"ר..." "תודה רבה", השבתי לו, "זה היה באמת הטעם הכי טוב מכל הטעמים..."

אחרי קבלת שבת, בתום התפלה, התיישב הרבי על כסא לפני העמוד כשמאחוריו שני הגבאים, והרבי שר מנגינה עתיקה בדביקות גדולה "שבת שלום ומבורך" וחזר על המלים האלו במשך חצי שעה. כל המתפללים הקשיבו בדריכות ורק בסיום השיר, עברו לפניו לברכו ב"שלום עליכם" ולנשק את ידיו. גם בעריכת השלחנות ביום ש"ק היו לרבי מקרעטשינוף מנהגים מוזרים. כשהתאכסן בבית מישוהו שאל: "איפה כאן ראש השלחן?" כאשר הראו לו, עשה את "ראש" השלחן דוקא מצדו השני של השלחן... לפני הסעודה הראשונה בליל שבת, לא נתנו לקהל להכנס לחדר של הרבי, רק לאחר קידוש. הרבי אמר את סדר ליל שבת ואת הקידוש ביחידות... והצבור הצטופף בחוץ בפרוזדור ובחצר.

במוצאי שבת, לאחר ההבדלה, פתחו את הדלתות לכל הצבור, אנשים, נשים וטף והרבי ניגן ברגש גדול על כנור את כל המנגינות של שושלת קרעטשינוף, להנאתם ולשמחתם של כל יהודי המקום. בין מנגינות אלו אמר הרבי דברי תורה, דברי בדיחה ושיחות חולין בשם זקניו הצדיקים. לבסוף סיים את דבריו ואמר: "רבותי, נכון שיכולתי לפרנס את עצמי גם בתור כנר ולא רק בתור אדמו"ר... את המקצוע הזה ירשתי מאבי, רבי מאיר'ל זצ"ל והוא ירש את המקצוע מאביו — רבי מרדכי'לה מנאדבורנא והוא למד לנגן בכינור עפ"י רוח הקודש, בעזרתו של דוד מלך ישראל..."

*

הרה"צ ר' אליעזר זאב זצ"ל, בניגוד לאדמו"רים אחרים אמר דברי תורה בעת עריכת ה"שלחנות" בנגלה, שהיו מובנים לכולם ובדרך כלל הירבה לספר חידודים ושיחות בשם סבו ר' מרדכי'לה ובשם זקינו הרב הצדיק רבי מאיר מפרעמישלאן השני.

*

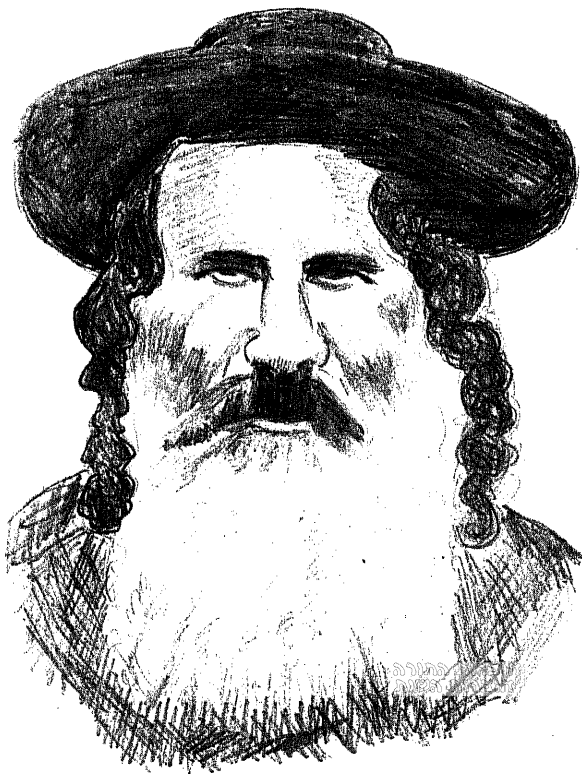
חסיד אחד התלונן לפני הצדיק ר' מרדכי מנאדבורנא, שאין לו פרנסה. אמר לו הצדיק: "יש לי עצה בשבילך — עשה תשובה ויהיה לך כסף!" והסביר: איתא בגמרא "כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד והראהו למשה ואמר זה יתנו" (שקלים, ד') וחז"ל אמרו: "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד" (ברכות, ל"ב), "נמצא", אמר הצדיק לחסידו, "אם תעשה תשובה תגיע עד לכסא הכבוד, ואם תגיע שמה, תוציא מתחת לכסא כמה מטבעות ותהיה לך פרנסה..."

*

הוא היה אומר: מה הפירוש "אדם ובהמה תושיע ד'" (תהלים, ל"ו, ז'). "אם יש סכסוך בין אדם לאדם, זה לא נורא, הם יסתדרו ביניהם. וכן אם יש סכסוך בין שתי בהמות, גם הם יסתדרו ביניהם, אבל אם יש סכסוך בין אדם ובהמה, לזה כבר צריך את ישועת ד', כדי לצאת בשלום..."

*

הצדיק רבי אלעזר זאב רוזנבאום
האדמו"ר מקרעטשעניף

הצדיק רבי מאיר מפרעמישלאן אמר: "אם היינו סוחטים את תפילות ישראל היה יוצא מהן — כסף, אולם אם היינו סוחטים את הכסף של בני ישראל, היתה יוצאת — צדקה..."

וכעין זה איתא במדרש: "כשהלך ירמיהו הנביא לארץ ישראל לאחר החורבן, מצא על ההרים והגבעות של יהודה ושומרון מפוזרים עצמות חללי ישראל שלא הובאו לקבורה. לקח את האצבעות של החללים ונשקם ושמן על לבו וכרכם בטליתו ואמר הגם שישראל חטאו בכל זאת אצבעותיהם ראויים לנשק אותם, כי נתנו בהם צדקה..."

*

הוא היה אומר לפרש את הפסוק: "ולבנים אומרים לנו עשו" (שמות, ה' ט"ז), כלומר, כשאנחנו באים בימים, אזי — הזקן הלבן ושערות ראשנו הלבנים כאילו שמדברים אלינו ומזכירים אותנו לעשות משהו בקיום מצוות התורה, כדי לאסוף צידה לדרך...

*

במגילת איכה כתוב: "אני הגבר ראה עני בשבט עברתו, אותי נהג ויולך חושך ולא אור, אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום" (איכה, ג' א'). ואמר רבי מאיר מפרעמישלאן לפרש: "אני הגבר" ר"ל התרגול כמ"ש קרא הגבר (במסכת יומא) "ראה עני בשבט עברתו" פירוש האדם עני בדעת ועבר עבירה "אותי נהג ויולך חושך ולא אור", כלומר, לקח אותי בערב יום כפור לאור הבקר ויולך אותי סביב ראשו, אולם "אך בי ישוב", ר"ל רק בי רוצה לעשות תשובה, אז "יהפוך ידו כל היום"... כלומר, אפילו אם יהפוך ידו כל היום, לא יועיל לו".

*

כשהתלונן לפני רבי מאיר חסיד אחד, כי סוחר אחד פגע בפרנסתו. אמר לו הצדיק: "הקב"ה ממציא פרנסה לכל בריה כמ"ש "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון". משל למה הרבר דומה, לסוס שקודם שתייתו מים מהנחל הוא מקשקש ברגלו במים. זאת, מכיון שהוא רואה בתוך המים כי גם סוס אחר שותה, והוא חושב שלא ישאר לו, לכן הוא עושה את המים עכורים, כדי שהסוס השני יעלם..."

*

בהשתפך נפשו לנגד דלותם ומחסורם של ישראל היה אומר: "רבוננו של עולם לא עת האסף המקנה", אם טרם הגיע הזמן לאסוף את הצאן קדשים, ולקבץ את נדחי ישראל וטרם הגיע הזמן של הגאולה השלמה, אז לכל הפחות "השקו הצאן ולכו רעו", תן להם פרנסה עד הגאולה..."

*

"בעקבות משיחא חוצפא יסגא" (משנה בסוף מס' סוטה), ואמר רבי מאיר מפרמישלאן להסביר את הסיבה, דאיתא בגמרא: "אמר רבי שמעון החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו (נגזרו) להיבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו, עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור" (חגיגה, י"ג — י"ד), והנה אמרו חז"ל (במסכת סנהדרין, צ"ח): "זכו — אחישנה, לא זכו — בעתה" וכנראה שאנו בבחינת "זכו" ותהיה בקרוב הגאולה, לכן צריך למהר ולחלק העזי פנים ולסיים את מספרם הגדול וע"כ מגיעים הרבה עזי פנים היום לדור שלנו...

*

רבי מאיר מפרמישלאן אמר פעם: "אף יהודי אחד אינו מתפלל תפלה בזמנה, אלא חסידים מתפללים "תפלה" ... והמתנגדים "בזמנה" ..."

*

היה בחודש אלול כשביקר בעירנו האדמו"ר מקרטשינוף זצ"ל, ואמרתי לו לפרש "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" (תהלים, צ"ח), דכאן מרומז מ"ש הרמ"א (או"ח סי' תקפ"א) שמראש חודש אלול ואילך מתחילין לתקוע אחר תפלת שחרית. ואילו מראש השנה עד יום כפור חותמים את הברכות בתפלת עמידה ב"המלך הקדוש" ו"המלך המשפט" (כמ"ש בשו"ע או"ח סי' תקפ"ב). וז"ש דוד המלך "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" כלומר, לפני שמתחילים לאמור "המלך ה'".

הצדיק רבי אליעזר זאב מקרטשינוף אמר לפרש בשם גדול אחד את דברי חז"ל "גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה" (סוכה, מ"ט), כי אם העני פושט את ידו, אז בפעם הראשון נותנים לו סכום כסף גדול, בפעם השנייה נותנים לו סכום יותר קטן ובפעם השלישית פחות מכך. לעומת זאת אם נותנים לאדם הלואה בתור גמילות חסדים ורואים שהוא מחזיר את הכסף בזמן, אז בפעם השנייה נותנים לו סכום יותר גדול ובפעם השלישית מעניקים לו הלואה עוד יותר גדולה, וזהו שאמרו חז"ל "גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה".

*

הרבי מקרעטשינוף פירש את דברי דוד המלך: "ענה בדרך כוחי קיצר ימי" (תהלים, ק"ב, כ"ד), דהנה חז"ל אמרו: "כל המאריך באחד, מאריך לו ימיו ושנותיו" (ברכות, י"ג), כן אמרו: "כל המאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו" (שם, מ"ז). ובפרק קמא דברכות איתא "המהלך בדרך מתפלל תפלה קצרה". נמצא כי הדרך גורמת ח"ו לקיצור ימים וז"ש דוד המלך: "ענה בדרך כוחי קיצר ימי" ולכן "אשרי יושבי ביתך" כי אז אפשר להתפלל הרבה, "עוד יהללך סלה".

*

הוא היה אומר (בשם הגה"צ צבי אלימלך שפירא ממונקאטש זצ"ל), דלכן מצוה לאכול דגים בשבת, כי במעשה בראשית מצינו שלש ברכות: א) לאדם, דכתיב "ויברך אותם אלוקים ויאמר להם אלוקים פרו ורבו", ב) לשבת, דכתיב: "ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו", ג) לדגים, דכתיב: "ויברך אותם אלוקים לאמור פרו ורבו ומלאו את המים בימים". נמצא כי אם האדם אוכל דגים בשבת מצטרפות שלוש הברכות כאחת. (ראה בני יששכר דף כ' טור ג' ד"ה כתבו).

שושלת בית ספינקא

מייסד שושלת בית ספינקא, הרב הצדיק ר' יוסף מאיר ווייס זי"ע, לא היה מה"גזע" של תלמידי הבעש"ט. הוא נולד לאביו רבי שמואל צבי, דומ"ץ בעיר מונקאטש. בנעוריו כבר התפרסם כעילוי. הוא הגיע לכפר הררי נידח שע"י העיר סיגעט בשל סיבות משפחתיות אומללות, והיינו: לאחר ששיכל את אשתו הראשונה, נפטרה גם אשתו השנייה ר"ל ורבי יוסף מאיר נשאר אלמן צעיר עם שתי תינוקות קטנות. בפעם השלישית התחתן עם בתו האלמנה של ר' עזרא יעקב באש מספינקא, שהיה עשיר גדול ומחסידיו של ה"דברי חיים" מצאנז, שהתחייב לפרנסו ובלבד שיעסוק בתורה.

רבי יוסף מאיר למד תורה וחסידות אצל מספר אדמו"רים וצדיקי הדור: הגה"צ רבי חיים האלבערשטאם מצאנז, רבי שלום רוקח מבעלזא ובעיקר אצל הצדיק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע, שהטביע את חותמו על שושלת ספינקא, וכך היה רגיל לומר: "בעלזא היתה עבורי עמוד התורה, זידיטשוב – עמוד העבודה, וצאנז – עמוד החסד".

*

סיפר לי מו"ח ז"ל, כי פעם ביקר אצלו, הצדיק רבי יוסף מאיר, שבא במיוחד לסערענטש, מקום מולדתו של האדמו"ר רבי יצחק אייזיק טאוב מקאלוב, כדי לטבול במקוה של הצדיק מקאלוב ושל הוריו. היה זה בחנוכה והאדמו"ר מספינקא, תוך דברי תורה אמר לתרץ קושיית ה"בית יוסף" (ריש הל' חנוכה, מ"ט קבעו חנוכה לח' ימים, הלא על יום אחד היה שמן בקנקן) בשלושה אופנים: על דרך אנגדה, על דרך פלפול עצום והאופן השלישי ע"ד תורת נסתר. ואז ראה מו"ח ז"ל את גדלותו בתורה. רבי יוסף מאיר זצ"ל, חיבר את ספרו הגדול "אמרי יוסף" חמשה חלקים על התורה ומועדים עפ"י הקבלה. היה איש קדוש ובעל מופת והיה עוסק בתורה יומם ולילה. סיפר לי איש אחד מקהלתי, שביקר בכפר ספינקא והגיע לבית מדרשו של הצדיק כמה שעות לאחר חצות הלילה. היה זה בעונת החורף, והוא ראה שאחד הגבאים אוסף שלג בחצר לתוך קערה גדולה ומכניס את הקערה לחדרו של הרבי. כשהתענין לפשר הדבר, הסבירו לו, כי הרבי עוסק בתורה כל הלילה וכדי שלא תפול עליו תרדמה, הוא מכניס את רגליו לתוך הקערה עם השלג...

*

הרבי מספינקא היה נזהר לא רק על מצוות שבין אדם למקום אלא גם על מצוות שבין אדם לחברו. פעם ביקר בביתו רב מתנגד אחד והצדיק כיבד אותו ביותרת הכבוד. כשבני ביתו שאלוהו, האם ראוי אותו הרב לכבוד גדול כזה, ענה להם הרבי: "פעם נדדתי במדינה ונקלעתי לקהלתו של הרב הזה, ביקשתי כי יעזור לי והוא סירב בתוקף. נמצא, אם לא אכבדהו יותר מן הראוי, יש חשש של נקימה ונטירה..."

*

*

בקהלתי בפעטראשען היו הרבה מחסידי ספינקא, שהפליגו בשבחו של האדמו"ר שלהם. בין החסידים האלה היו גם כמה בני תורה ואנשי מעשה שהצטיינו בהתנהגותם החסידית. מספר פעמים רציתי למצוא חן בעיניהם ועשיתי מאמצים, כדי שאוכל להגיד דבר תורה בשם ה"אמרי יוסף", בפרט בסעודה שלישית, בעת רעווא דרעווא, שערכנו בכל שבת ברבים בבית המדרש המרכזי. עיינתי שעות ארוכות בספר זה, אך לא הצלחתי למצוא דבר מתאים לחסידי ספינקא, מכיון שהחסידים האלו הבינו בקושי את פירוש הפסוק לפי אגדה, אבל לא לפי תורת הקבלה. הפער בין הספר "אמרי יוסף" לבין רוב חסידי ספינקא הי' תמיד גדול מאוד.

*

החזרות התורה
החזרות השונות

הרב הגה"צ רבי יצחק אייזיק ווייס
האדמו"ר מספינקא

יום בקיץ ובחורף, בקור ובחום, באשמורת הבוקר ובלילה עשה הרבי את דרכו פעמיים במעת לעת ברגל מביתו ומבית המדרש הפרטי שלו לבית המדרש הגדול של הכפר שהיה מרוחק מדירתו. על שאלת חסידיו ענה האדמו"ר: "בבית אלוקים נהלך ברגש" כתוב, מלת "ברגש" ראשי תיבות – בוך, רפש, גשם, שלג (ביודיש: בלאטעס, רעגען, גליטשען, שנייען).

לאחר הסתלקותו, ירש את מקומו באדמו"רות בנו יחידו הרב הצדיק רבי יצחק אייזיק ווייס זי"ע, שלמד תורה וחסידות רק מפי אביו. מספרים עליו שעד גיל הבר מצוה היה ילד מאד שובב. פעם, תוך משחק, שבר את הזכוכיות של חלונות הבית. קרא ה"אמרי יוסף" לבנו ואמר לו: "דע לך, כי בתור עונש, ישברו אצלך (החסידים) את הספסלים ואת הדלתות...

כשפרצה מלחמת העולם הראשונה, עבר האדמו"ר מספינקא לעיר מונקאטש, מקום הולדתו של אביו, אך רבה של מונקאטש, הרה"ג ר' אלעזר שפירא זצ"ל רדף אותו ומחלוקת גדולה פרצה בין חסידי מונקאטש לבין חסידי ספינקא. בסופו של דבר, היה נאלץ האדמו"ר מספינקא להעתיק את מושבו ממונקאטש לעיר סעליש, שנמצאת ג"כ במחוז קארפאטורוס.

היו איפוא ארבע חצרות של אדמו"רים מרוכזות במחוז מארמארוש – קארפאטורוס. אבל בתום מלחמת העולם הראשונה, הפריד הגבול ביניהן. סעליש ומונקאטש נשארו בצ'כיא, וסאטמער וסיגעט – ברומניא. בימים ההם, היה קשה ביותר לרכוש דרכון לחו"ל, שהיה קשור גם בהוצאות כספיות, כי מי שלא שילם את חובותיו למס ההכנסה, בנוסף לאגרות של פאספורט, לא קיבל דרכון. למזלם של החסידים, היו היחסים הדיפלומטיים בין צ'כיא לרומניא תקינים, ולפי הסכם הדדי, היה בזכותם של השלטונות המקומיים להעניק אישור זמני לאזרחים מוכרים והגונים, לחצות את הגבול למספר ימים. זאת עשו לרגל מאורעות מסויימים. סיפר לי בן דודי ממונקאטש, כי פעם התקיים משחק כדורגל בין קבוצה של פועלי הרכבת מאונגוואר לבין קבוצה דומה מסאטמער. כל חובבי ואוהדי הקבוצה הצ'כית שקנו מראש כרטיסי כניסה למגרש הכדורגל, קבלו ללא קשיים ובאופן מהיר את האישור לחצות את הגבול מיום שישו עד יום ראשון בערב. מובן מאליו, כי מאות יהודים חסידים שהתגוררו בקארפאטורוס, קפצו על המציאה. אולם, כשהגיעו לרומניא, לא ענין אותם הכדורגל אלא כל אחד סר לחצר של האדמו"ר שלו, מי לסיגעט ומי לסאטמער ובילו שם את השבת.

ביום ראשון לעת ערב, חזרו רומניא לצ'כיא עם קרונות מיוחדים שהיו עליהם שלטים ענקיים "אוהדי שחקני הכדורגל של פועלי הרכבת מאונגוואר". בכל התחנות הצ'כיות שעברו, קיבלו אותם ההמונים בקריאות בוז וזרקו לעברם ביצים ועגבניות. החסידים בתוך הקרונות נבהלו מאד, הם חשבו שזהו גל חדש של אנטישמיות בצ'כיא. אך כשהגיעו למונקאטש נודע להם, כי הקבוצה הצ'כית מאונגוואר נחלה תבוסה במשחקה באיצטדיון בסאטמער, והערלים בהמוניהם שבאו לקבל את פני הקבוצה של הכדורגלנים, קבלו אותם בלעג ובקלס וצעקו גם לעבר החסידים: "תתביישו לכם, ככה מעודדים את הקבוצה שלנו, שקבלה לחרפתנו חמשה גולים?!" וחסידיו סיגעט וסאטמער יצאו הביתה מתחנת הרכבת במונקאטש עליזים ושמחים על שהיו בשבת אצל רבם...

היה לי הכבוד להכיר באופן אישי את האדמו"ר רבי יצחק אייזיק מספינקא הי"ד. הוא בא מצ'ביא לעיר קלונבורג ומשם בא לשבות גם בקהלתי. היתה לו, לרבי, צורה מיוחדת, שהטילה פחד ואימה על כל אדם. כפי מנהג זידיטשוב, עמד להתפלל בפינה מזרחית צפונית של האולם ומשם השמיע הצדיק את קולו בעת סיום פרקי התפלה. הרבי בעצמו היה ה"בעל קורא" בשבת והקריאה בתורה התקדמה באיטיות מורטת עצבים, תוך צפיפות וחום מחניק, כי בית המדרש היה מלא מפה לפה. בידי הרבי היה ספר חומש גדול, ולפני כל פסוק ופסוק, הסתכל הרבי בחומש, דפדף בו וקרא את זה לעצמו בשקט ורק אחרי זה קרא בקול את הפסוק, או חצי פסוק בתורה.

למרות שאדמו"רים אינם נושאים דרשות, הרבי מספינקא נענה לבקשתי והשמיע דרשה גדולה, בתום תפלת שחרית, מפולפלת בחידושי תורה ראויים לשבח. ובכן, נוכחתי לדעת, כי הצדיק רבי יצחק אייזיק ווייס, היה גדול לא רק בעבודת ה' ובחסידות אלא גם בתורה.

בפמלייתו של הרבי היה גם חתנו, הרה"ג ר' אברהם אביש הורוביץ, הי"ד, וכשהוא ירד לפני התיבה, קראנו לשבת עונג, כי היה בעל תפלה בחסד עליון וגם בעל קורא יוצא מן הכלל. היתה לו הופעה נעימה ביותר, והקווים העדינים של הפנים שלו העידו שהוא מגזע של צדיקים וקדושים, תלמידי הבעש"ט.

ביום ראשון ושני, כשהמוני חסידים ואוהדים מכל הסביבה, אנשים, נשים וטף הצטופפו לפני חדרו של האדמו"ר מספינקא, כדי לקבל את ברכתו, בא ר' אביש לבקרני, גלגלנו שיחה על כך שאנחנו קרובי משפחה, מכיון שמו"ח ז"ל הרה"ג ר' פנחס ביליצר היה ג"כ מגזע משפחת הורוביץ, מצאצאי השל"ה הקדוש. ודברנו על כך, כי במשפחה מיוחסת זו מקושרים מתנגדים עם חסידים, כי אביו של האדמו"ר מרופשיץ, הרה"ג רבי מנחם מנדל, רבה של לינסק וסבו, הרה"ג ר' יצחק הלוי הורוביץ, רבה של האמבורג היו מתנגדים מובהקים. למרות זאת, היה רבי נפתלי צבי הורוביץ זצ"ל אחד מגדולי אדמו"רי החסידות. מענין שגם תלמידו של האדמו"ר מרופשיץ — הגה"צ רבי חיים האלבערשטאם, שהיה ג"כ מגדולי האדמו"רים בפולין השתדך עם מתנגד כשהתחתן עם בתו של הרה"ג ר' ברוך תאומים פרנקל אבדק"ק לייפניק, ג"כ משושלת השל"ה הקדוש, למרות זאת, לא התייחס האדמו"ר מצאנו באהדה מופרזת למתנגדים בכלל ולרבי הונגאריא בפרט.

זאת אפשר לראות מתשובתו לרב דוד דייטש מיאָרמאַט, שהי' מתנגד מפורסם. הצדיק מצאנו כותב לו בין השאר: "ששמעתי מבני בליעל מאונגרין שמוציאים דיבה על מדינת פולין שאין עוסקים בפשטי תורה ובפרט החסידים, לכן הודעתיו שלא יאמין לשפתי שוא... ואין אנו עוסקים בחכמת הקבלה מתוה"ק רק בשעה שבני אדם על מטתם ואנחנו מנודים שינה, אבל עיקר עסקינו בש"ס ופוסקים... המה שמוכיחין אותנו, הם בלא דעת בלא יראה... ואפילו ריח תורה אין בהם". (שו"ת דברי חיים יו"ד ח"ב סי' מ"ז)

בהקשר לזה אמר פעם הצדיק רבי מנחם מנדל מקוצק: מה ההבדל בין חסיד למתנגד? — החסיד ירא את ד', והמתנגד ירא את ה"שלחן ערוך".

מפניני רבי נפתלי צבי מרופשיץ

הרה"ג ר' אביש הורוביץ, רבה של קרולע, הי"ד, הרבה לספר על דברי החידושים ושיחות החולין של זקינו, הרה"צ רבי נפתלי צבי מרופשיץ זי"ע, שהיה מפורסם בעולם החסידות בחריפותו ובחוש ההומור המפותח שלו, שהיה מוטמן בו רזין דרזין.

*

האדמו"ר מרופשיץ הוזמן לתפוס כסא רבנות בקהלה גדולה. לבעלי בתים שהתנגדו לבחירתו אמר הרב מרופשיץ: "איתא במדרש רבה — "הראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ומנהיגיו דור דור ושופטיו". לכאורה קשה, למה לא הראה ד' לאדם הראשון קודם את המנהיג ואחרי זה את הדור? וי"ל אלמלי היה מראה לו לאדם הראשון את נפתלי מרופשיץ שמכהן כרב, היה אדם הראשון נדהם ומשתומם, היתכן שאיש הדיוט ופשוט כזה יהיה מנהיג הדור? לכן הראה לו תחלה את הדור, ואז נחה דעתו של אדם הראשון וחשב בעצמו: לבעלי בתים כאלה גם נפתלי מתאים להם..."

*

הוא לא אהב את האנשים שהיו יראים משפה ולחוץ ובלבם היו רעים ואכזרים, ואמר כי מלת "פרום" (פרוש) ראשי תיבות "פועל רשעות ווייניג מצוות". והוסיף — החכם, בדרך כלל, הוא חכם לעצמו אבל כלפי אחרים הוא רשע. השוטנים, בדרך כלל, הם דתיים, והאנשים טובי הלב יש להם בדרך כלל נטיה לבלתי מוסריות ולהפקרות. לכן צריך היהודי להיות — "קלוג, גוט און פרום" (חכם, טוב וחרדי).

*

הצדיק מרופשיץ אמר פעם, "אשרי יושבי ביתך" הוא בחד אפי ו"אשרי תמימי דרך" בתמניא אפי, ר"ל אם האדם יושב בביתו אז אין צריך להראות רק פנים א', כאשר הוא באמת בטבעו, אבל אם הוא בדרך אז יש לו ח' אפי, כי הוא נאלץ להתנהג כפי אנשי המקום המארחים אותו, למען ימצא חן בעיניהם. וז"ש ג"כ חז"ל בגמרא "כיון שנצטרך אדם לבריות, פניו משתנות ככרום" (ברכות, ו'), כי מתנהג כפי דעת המחזיקים בו. וז"ש חז"ל ג"כ "יהיה בנסוע — ספר בפני עצמו" (שבת, קט"ז), כלומר, מי שהוא בדרך יש לו תורה בפני עצמו, כי מתיר לעצמו דברים אשר בביתו הוא אינו עושה אותם. וכעין זה פירש ה"יטב לב" ז"ל "איש אשר יהיה טהור ובדרך לא היה" ר"ל לכן הוא טהור מחטאים, כי לא היה בדרך.

ומרן ה"כתב סופר" פירש בדרך הלצה, כי הדברים הנ"ל נאמרו על רב בישראל — "כיון שנצטרך לבריות", הוא זקוק לבעלי בתים שלו שמחזיקים בו, אז — "פניו משתנות ככרום" לכמה גוונים, כי הוא צריך לעשות כפי רצונם מכיון שהוא תלוי בהם. בקשר לכך אמר הרה"ג ר' אליעזר הורוביץ ז"ל, רבה של טארניגראד לפרש בשם הבעש"ט מ"ש "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים", כלומר, הרבנים אומרים שאינם יכולים לומר מוסר על מצוות צדקה, כי יחשדו בהם שלטובת עצמן דורשים לכן אומרים הרבנים: "רבש"ע, לך ה' הצדקה" אתה תעורר את הבעלי בתים לצדקה, מכיון "ולנו בושת הפנים". ואמנם הקב"ה כביכול מקבל את הטענה הזאת ומשיב: "אני מדבר בצדקה רב להושיע" (ישעיה ס"ג א'), ר"ל כי הרב צריך ישועה מהבעלי בתים.

*

"ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה'" (תהלים, ק"ו) אמר רבי נפתלי מרופשיץ לפרש, כי משה ואהרן לא התנהגו באותה שיטה. משה רבנו העדיף את ההתבודדות כמ"ש "ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה, הרחק מן המחנה" (שמות, ל"ג). לעומת זאת, אהרן, שהיה אוהב שלום ורודף שלום, לא עזב את המחנה, כי היה מעורב בין הבריות. אבל לאנשי דור המדבר לא היה לרוחם לא שיטתו של משה ולא שיטתו של אהרן, וז"ש דוד המלך: "ויקנאו למשה במחנה ולאהרן קדוש ה'".

*

מתנגד אחד שאל את הצדיק מרופשיץ למה נוהגים החסידים לשנות כוסית יי"ש הן בשעת שמחה והן בשעת אבלות? ממה נפשך, אם היי"ש משמח את הלב, אסור לשנותו בשעת אבלות ואם היי"ש מעציב את הלב, אין לשנותו בשעת שמחה?! השיב רבי נפתלי צבי: "חז"ל אמרו 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה' (ברכות, נ"ד) ועיקר השתיה אינה אלא הברכה שמברכים עליה". המתנגד הוסיף ושאל: אם כן, למה דוקא יי"ש? הלא אפשר לברך על המים? השיב הצדיק מרופשיץ: "איך אפשר להיות אכזר כזה, יהודי שיש לו מדה כ"כ טובה, שמברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, האם לא מגיע לו כוסית יי"ש..."

*

חסיד אחד בא לבית המדרש בשעות הצהריים, הניח תפילין, התפלל תפלת שחרית במהירות, סיים חיש מהר ועמד לצאת. ניגש אליו רבי נפתלי מרופשיץ ואמר לו: "אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם, שהיה מצפה שאשתו תתן לו ארוחת צהרים. אך היא אמרה שטרם גמרה את הארוחה ועליו לחכות. הוא המתין כמה שעות והיא דחתה אותו משעה לשעה. בסופו של דבר, היא הגישה לו לאכול לחם יבש ותפוחי אדמה מבושלים במים. עיקם הבעל את פניו ואמר — אחרי המתנה של מספר שעות צפיתי שתגיש לי לפחות תרנגול-הודו מטוגן ועוגה טובה ויין משומר. והנה הנמשל, אמנם חסידים ואנשי מעשה שוהים הרבה לפני התפלה ומכינים את עצמם במשך שעות, אבל הכל כדאי מכיון שאחרי ההכנות, תפלתם היא תפלה כדבעי למהוי. אבל תפלה מהירה כזאת, ללא טעם וללא כוונה היית יכול לפחות להתפלל בזמנה..."

*

חסיד אחד, שחשב את עצמו לסוחר ממולח ולבעל כשרון יוצא מן הכלל, בא לפני רבי נפתלי מרופשיץ וצ"ל. אמר לו הצדיק: "אספר לך סיפור. מעשה בבעל שם טוב שנסע פעם למקום רחוק בשליחות של מצוה גדולה והיתה לו קפיצת דרך. הסוסים דהרו על הרים וגבעות וכמעט שעפו על עיירות וכפרים. לפתע אמר סוס אחד לחברו: אני חושב שאנחנו מלאכים ולא סוסים, כי אנחנו כבר לא רצים, אלא עפים. אמר לו הסוס השני: כשנגיע לתחנה הסופית של נסיעתנו נדע את האמת: אם נעלה השמימה נדע כי אמנם מלאכים אנו, ואם יכניסו אותנו לאורווה ויתנו לנו לאכול קש, הרי שסוסים אנחנו..."

והצדיק המשיך ואמר: "דע לך, כי הקב"ה זן ומפרנס את כל הבריות בעולם, מקרני ראם עד ביצי כנים ולכולם הוא נותן שכל בכדי שיצליחו בהמצאת פרנסתם,

אבל האדם שוכח את זה והוא חושב שכוחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה ומתגאה בכשרונו והצלחתו, כשהוא נוסע למרחקים ו"עף" ממדינה למדינה ועושה עסקים מוצלחים. תאמין לי — סיים הצדיק מרופשיץ את דבריו — כי כאשר הקב"ה לוקח ממנו את ברכתו מגיע הוא לידי המסקנה כי הוא אינו "מלאך" אלא "סוס פשוט"...

*

הרה"ג רבי אביש הורוביץ, רבה של קרולע הי"ד, התלונן על היריבים שלו בקהלתו שיורדים לחייו ושופכים את דמו. ניחמתיו, כי ישראל קדושים הם ובמרוצת הזמן יבוא הכל על מקומו בשלום. על זה סיפר לי, כי פעם בתקופת הצאר ברוסיה, גזר השלטון גזרות רבות וקשות נגד היהודים, כשהגיעה השמועה לבית המדרש בבארדיטשוב, כי בכוונת המלכות להוציא חוק, כי כל גוי ההורג אדם מישראל, אין לו דמים, אלא עליו לשלם לקופת המדינה, חמישה רובלים. נבהלו היהודים ושאלו: "מה יהיה סופם של עם ישראל במדינה זו?" קם זקן אחד ואמר "מורי ורבותי, אין מקום לדאגה, כי עשו בן נח הוא, וקמצן הוא בטבעו (ונהרג על פחות משה פרוטה) ויחוס על חמשה רובלים". שאל יהודי אחד: ואם יחוקקו חוק, כי אם ישראל יהרוג ישראל, אין לו דמים ועליו לשלם חמישה רובלים לקופת המדינה, אז מה יהיה מצבנו? השיב הזקן: "השם ישמור אותנו מחוק כזה, כי במקרה זה מרחפת סכנה חמורה על קיומנו..."

*

כשהסעודה השלישית של האדמו"ר מספינקא, שערך בעירנו פעטרושען, נמשכה במוצאי שבת כמעט עד חצות לילה, אמרתי לרבי הי"ד את הטעם לכך, דהנה ידוע, כי השלוש סעודות בשבת מכוונות, הראשונה נגד אברהם אבינו, השני נגד יצחק והשלישית נגד יעקב אבינו (ואמרת ^{הערה} הרמז דלכן לא אוכלים בסעודה השלישית מעדנים לשובע כמו בשתי הסעודות הראשונות, כי הסעודה הזאת מכוונת ליעקב שהוא עמוד התורה וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל, ולכן יוצאים בסעודה שלישית גם בדברי תורה). לסעודה הראשונה ולסעודה השלישית האחרונה, יש להן קשר עם ימי החול, ע"י שמוסיפים מחול על הקודש ויתבן סעודה גם בחול (עי' ברכות כ"ז, דרב הוי צלי של שבת בעש"ק). דבר דומה לשני האבות אברהם ויעקב שירדו מארץ הקודש והיו להם קשר עם חול, אבל הסעודה של שחרית המכוונת נגד יצחק, הוי בבחינת עולה תמימה שכולה קודש, ואין לה שום חיבור עם חול, ולכן מקצרים אותה, כי לא מחפשים כל קשר עם חול, לא בתחלתה ולא בסופה.

*

"כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" (תהלים, ל"ד, י"א) ואמר הצדיק רבי יצחק אייזיק מספינקא לפרש עפימ"ש הספה"ק כי הצדיקים מורידין את השפע לעולם והיות שהם מסתפקים במיעוט, עי"ז מגיע גם לרשעים ומשום כך נאמר (ברכות, י"ז) "כל העולם כולו נזונן בשביל חנינא בני", הואיל — "וחנינא בני די לו בקב. חרובין מערב שבת לערב שבת" ומסתפק במיעוט. ומעתה י"ל, אם לפעמים רוצים הצדיקים לקחת השפע לעצמם, או לא יגיע לרשעים מאומה, וז"ש דוד המלך — "כפירים", כלומר הרשעים הכופרים בעיקר — "רשו ורעבו" בזמן — שדורשי ה' לא יחסרו כל טוב", אלא מחזיקים הטוב והשפע לעצמם.

*

הרב הגה"צ רבי חיים צבי טייטלבוים
מסיגוט, בעמח"ס עצי חיים

הרב הגה"צ רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים הי"ד
האדמו"ר מסיגעט

שושלת אדמו"רי סיגעט

העיר סיגעט, שנמצאת על חוף הנהר טיסה, שימשה עד לאחר מלחמת העולם השנייה כבירת מחוז מארמארוש. הקהלה היהודית בעיר זו נוסדה לפני כמאתיים שנה ע"י יהודים שהגרו ברובם מגאליציה ומפולין.

בין הרבנים הראשונים שביהנו בסיגעט יש להזכיר את הרה"ג ר' יהודה כהנא ב"ר יוסף העללער, בעמח"ס "קונטרס הספיקות" על שו"ע חו"מ, שנצמד לספרו של אחיו הרה"ג ר' אריה לייב הכהן, בעל "קצות החושן". שני בניו של ר' יהודה כהנא: ר' נחמן כהנא ור' יוסף מרדכי כהנא, שימשו כדיינים בבית הדין בסיגעט.

כשנתקבל לרבה של קהלת סיגעט הרה"ג ר' אלעזר ניסן טייטלבוים זצ"ל, שבא בשליחות אב"ד בעל "ישמח משה" מאוהעלי, כדי להכשיר את הדור במארמארוש, פרצו בקהלה זו מחלוקות עד לב השמים. הסיבה לכך היתה, כי ר' אלעזר ניסן היה גם צדיק ואדמו"ר שהתנהג בחסידות, וחסידיו קוסבו ראו בו מתחרה מסוכן שעלול לכבוש את כל מארמארוש. זאת, מכיון שראשון האדמו"רים שתפס את מארמארוש היה הרה"צ ר' מנחם מנדל האגער זי"ע, שמקום מושבו היה בכפר קוסוב שבהרי הקארפאטים בגאליציה, המשקיפים על מחוז מארמארוש. חסידים סיפרו, כי הבעש"ט הבטיח לתלמידו, רבי יעקב קאָפּל מקולומייא (אביו של ר' מנחם מנדל מקוסוב), כי חבל מארמארוש שייך לו ולזרעו אחריו עד עולם.

המחלוקת הגיעה לשיאה, כאשר אסר המרא דאתרא את שחיטת השוחט של הכפר קרעטשינוף הסמוך, מחסידי קוסוב. בעקבות מחלוקת זו, עזב ר' אלעזר ניסן את קהלת סיגעט לאחר שש שנים ועבר לכהן כרבה של קהלת דרוהוביטש בגאליציה. לאחר שמונה עשרה שנה, נבחר לרבה של סיגעט בנו, הרה"ג רבי יקותיאל יהודה זלמן לייב טייטלבוים, זצ"ל, שנולד בדרוהוביץ ושנתחנך אצל סבו בעל "ישמח משה" באוהעלי.

יש לציין, כי בימים ההם עמדה קהלת סיגעט במשך עשרות שנים תחת השפעתה של משפחת כהנא, שהתייחסה על גזע בעל "קונטרס הספיקות" הנ"ל. המשפחה מנתה למעלה ממאתיים נפש, בחלקם גבירים אדירים ובראשם הנגיד ר' קלמן כהנא, שרכושו נאמד במיליונים ובבעלותו היו כמאה וחמישים בתים בסיגעט, בנוסף לאלפי דונאמים של יערות ואדמות בכל מחוז מארמארוש. התמיכה המוסרית באה למשפחה מצד גיסו של ר' קלמן כהנא — הרב הגאון ר' יהודה מודערן, חתנו של הרב ר' שמואל זנוויל כהנא, שהיה פאר המשפחה. ר' יהודה, שהיה תלמידו של מרן ה"חתם סופר" זצ"ל, יסד את הישיבה הראשונה בסיגעט וחותנו החזיקו, כדי שיוכל לשבת יומם ולילה באהלה של תורה. ואכן, הוא עסק בתורה לשמה בסיגעט למעלה מחמישים שנה וניהל בביתו ישיבה קטנה לכעשרים בחורים מצטיינים. הוא סירב לקבל על עצמו כהונת רב, אך שמו הלך לפניו והיה מפורסם בכל רחבי הונגאריא וגאליציה כגאון בתורה. הוציא לאור ספר "זכרון שמואל" ו"פרי עץ".

כדאי להדגיש, כי משפחת כהנא הנ"ל היא שהביאה את בנו של בעל "ישמח משה" למלא את כס הרבנות בסיגעט, בהמלצתו של רבי יהודה מודערן, שלמד תורה גם אצל הגה"צ רבי משה טייטלבוים באויהעלי. אולם, המוני העם, שהיו מחסידי קוסוב, התנגדו לו ו"ירדו לחייו" עד שעזב את הקהלה ועבר לעיר דרוהוביץ. ודוקא משפחת כהנא התנגדה לבחירתו של בנו של הרב מדרוהוביץ: הרה"ג ר' יקותיאל יהודה, כרבה של קהלת סיגעט, משום שמשפחה זו רצתה את הרה"ג ר' יהודה מודערן ז"ל למשרה זו, נגד רצונו...

אולם, עם עליית שושלת טייטלבוים לרבנות סיגעט, התרכזו סביבה תלמידים חסידים וגם חלק ממשפחות העם וקרנה של משפחת כהנא ירדה באופן ניכר. המחלוקת נמשכה מספר שנים והשתתפו בה גם רבים מרבני הונגאריא, שכולם תמכו ברב טייטלבוים, ומרבני גליציה, שצידדו במשפחת כהנא. בסופו של דבר, התפלגה הקהלה וכך נוסדה בסיגעט קהלה קטנה "ספרדית". אולם, במרוצת הזמן הצטרפו אליה חוגים של משכילים ומתקדמים, וכתגובה לכך, חזרו לחיק הקהלה האורתודוקסית חלק ניכר ממייסדיה, בהם כמעט כל צאצאי משפחת כהנא ונעשו חסידים נאמנים למרא דאתרא ולשושלת טייטלבוים.

מאותה תקופה ואילך ישבו האדמו"רים לבית טייטלבוים על כס הרבנות בסיגעט, בזה אחר זה עד תקופת השואה. הרה"ג ר' יקותיאל יהודה זלמן לייב ז"ל הקים ישיבה חסידית גדולה, שמנתה כמאתיים בחורים, מהם צצו מספר רבנים מפורסמים. אלפי תלמידיו שיצאו מייבתו במרוצת השנים, הפיצו את חסידות סיגעט ברחבי מארמארוש, טראנסילבניה והונגאריא. הרב זלמן לייב התבלט גם כדרשן מעולה והוציא לאור שני ספרים — "ייטב לב" עה"ת ו"ייטב פנים" על המועדים. ספרי שו"ת שלו הופיעו לאחר פטירתו.

מספרים עליו, כי מספר ימים לפני שהסתלק, כינס את מנהיגי קהלת סיגעט ואמר להם, כי רצונו שבנו חנניא יום טוב ליפא יהיה היורש שימלא את מקומו, וכך אמר להם, בדרך משל: "האמינו לי, כי רק הגנן שנטע את עצי התומר יודע כי זהו אילן המתאים לפרדס נאה זה..."

ואמנם, לאחר פטירתו מילא את מקומו הן ברבנות והן באדמו"רות, בנו ר' חנניא יום טוב ליפא, שגדל והתחנך רק בבית אביו. לפעמים היה נוהג לנסוע לבעל ה"דברי חיים" מצאנז והוא מרבה לצטט אותו בספריו ורואה את עצמו כתלמידו. בניגוד לאביו, שהיסס להצטרף ללשכה המרכזית של הקהלות האורתודוקסיות בבודאפעשט, נטל חלק פעיל מאד בחיים הפוליטיים-רבניים של המחנה החרדי ותמיד היה אחד מהנאמנים החשובים, ודבריו היו מכריעים בכל אספה.

בנוסף לרבה של סיגעט היו לבעל ה"ייטב לב" עוד שלושה בנים שכיחנו כרבנים: ר' משה יוסף, נתקבל לרב בקהלת חסידים באויהעלי, ר' אברהם אהרן, נבחר לרב בקאלבוסוב, והרה"ג ר' אליהו בצלאל טייטלבוים היה רבה של העיר טעטש (קארפאטו — רוס). לבעל ה"ייטב לב" היו גם שלוש בנות, ואלו הם חתניו: הרה"ג ר' ישראל יעקב יוקל טייטלבוים, רבה של וולאָווע, הרב הצדיק ר' ברוך האלבערשטאם, בנו של בעל "דברי חיים", רבה של גורליץ, והרה"ג ר' משה הורוביץ ז"ל, רב באדמו"ר ברוזדוב.

עשרים ואחד שנים ישב הרה"ג ר' חנניא יום טוב ליפא על כס הרבנות בסיגט ומילא את מקום אביו בדביקות ובמסירות. לאחר פטירתו בגיל 67, הוציאו בניו לאור את ספרו "קדושת יום טוב" עה"ת. את מקומו ברבנות מילא בנו הבכור הרה"ג ר' חיים צבי טייטלבוים ז"ל, שאף הוא ביסס את החסידות בסיגעט, הרחיב את ישיבתו וניהל את עניני הרבנות בתבונה ובמתניות. הוא הצליח, בדרכי נועם, לחסל את המחלוקות החסידיות והמשפחתיות שבעיר. הוא היה בעל הופעה נאה ומרשימה עד כדי כך שהחסידים אמרו עליו כי "פניו קרנו מזיו השכינה וקלסתר פניו היה דומה למלאך ד' צבאות"... העריצו אותו גם בשל גדלותו בתורה וקדושתו בעבודת ה'. חבל שלא זכה לאריכות ימים, כי נפטר בגיל ארבעים וחמש ר"ל. השאיר אחריו חיבורים רבים, ספרי שו"ת וספרים עה"ת וכולם בשם "עצי חיים".

יורשו בכס הרבנות והאדמו"רות היה בנו הבכור, הרה"ג ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים (השני), שהיה בגיל 14 כשנתייתם מאביו ר"ל. עד שנתבגר, ניהלו את עניני הרבנות בסיגעט בית דין מורכב משלושה רבנים: הרה"ג ר' שלמה דב העללער ז"ל, שהי' מפורסם בכל המדינה כגאון אדיר בתורה, הרה"ג ר' מאיר טאבאק, דומ"ץ, ורבה של הכפר בערבעשט, הרה"ג ר' יקותיאל יהודה גרוס ז"ל, שניהל את הישיבה. במרוצת השנים, עברו לידיהו של הרב הצעיר בהדרגה התפקידים הרבניים של קהלת סיגעט וכס האדמו"רות. חסידים רבים שעזבו את חצר סיגעט בעת פטירת אביו זצ"ל ועברו לסאטמער, חזרו לסיגעט, כי הרב הצעיר הי' כהוריו, גדול בתורה ובעבודת ד'. חבל שגם הוא לא זכה לאריכות ימים, כי בגיל ל"ב נספה בשואה, הי"ד ודם כל הצדיקים.

להרה"צ ר' חנניא יום טוב ליפא, זצ"ל, בעל "קדושת יום טוב" הג"ל היה בן נוסף, ה"ה הרה"ג הצדיק ר' יואל טייטלבוים, שהיה רב בכפר אורשיבה, ונבחר למלא את כס הרבנות בעיר קרולע (טראנסילבאניה). עם פטירת הרה"ג ר' אליעזר דוד גרינוואלד ז"ל, פרצה מחלוקת גדולה בעיר סאטמער. חסידי שושלת סיגעט, שהיו מיעוט בקהלה, לחמו בחירוף נפש בעד בחירת ר' יואל טייטלבוים מקרולע, ורובם של הבעלי בתים שהיו אשכנזים מתנגדים, דגלו בבחירת רב לא חסידי. מאחר והיתה זאת מחלוקת לשם שמים, ניצחו החסידים, שבראשם עמד הגביר המיליונר ר' חיים פריינד ובניו, מחסידי סאטמער. ואמנם, הרה"צ רבי יואל טייטלבוים נבחר בסופו של דבר לרבה של סאטמער. אולם, עברו כחמש שנים עד שיכול היה לתפוס את כסא הרבנות, בשל המחלוקת הגדולה שלא שקטה גם לאחר בחירתו.

"האמינו לי", אמר האדמו"ר מסאטמער לחסידיו, "שלא הייתי מסכים לקבל את משרת הרבנות בסאטמער, אבל מכיון שאני רואה, שהרבה אנשים כל כך לא רוצים אותי, לכן אני חושב כי מוטלת עלי המשימה הקדושה לצאת למלחמה ולהאבק בכוחות החילוניים האלו..."

משפט מוכר זה משקף את תפיסת עולמו של האדמו"ר מסאטמער לגבי כל הבעיות הדתיות שהיה נתקל בהן. הוא ראה בכל מאבק — יעוד ואתגר למלחמת קודש, למען הרמת קרן התורה והחסידות. ואכן, בואו לסאטמער של הרה"צ ר' יואל ט"ב העניק בזמן קצר צביון חסידי מובהק לעיר ובמשך הזמן השלימו עמו כל יריביו.

גם חסידי סיגעט וסאטמער שהתפלגו אחרי פטירתו של בעל "עצי חיים" עשו שלום ביניהם ע"י העובדה שהרב הצעיר מסיגעט הנ"ל התחתן עם בתו השניה של הרב מסאטמער (בתו הגדולה התחתנה עם הר"ג הצדיק ר' חנניא יום טוב ליפא, האדמו"ר מסאטוב). אולם, כעבור כמה חודשים קרה בסיגעט אסון גדול והרבנית הצעירה שהיתה בהריון, נפטרה באופן פתאומי. שוב התפרקה החבילה והיחסים בין סיגעט וסאטמער נעשו שוב מתוחים. אולם במרוצת השנים, ובפרט לאחר תקופת השואה, הצטרפו רובם ככולם של חסידי סיגעט לאדמו"ר מסאטמער.

*

כפי שמסרתי לעיל, היו רובם של חסידי סיגעט-סאטמער, שהתגוררו במארמארוש, בני תורה ואנשי מעשה, לעומת זאת, רובם של חסידי אדמו"רים אחרים, היו אנשים פשוטים. יוצאים מן הכלל היו בשני המחנות. במשך השבוע היו היהודים עסוקים בהמצאת פרנסתם, אבל בימי שבת היו חסידי סיגעט מתאספים בבתי מדרש בכפריהם והיו מקיימים שיעורים קבועים בצבור בגמרא ובשלחן ערוך וכיו"ב.

לעומת זאת, חסידי וויז'ניץ, קרצ'ינוף וספינקא היו מתאספים בליל שבת קודש וערכו "באָטא". פירושו "מקל רועים", כלומר, שמחה ^{אנצורת התורה} ^{אס לא הייתה} של מצוה בליל שבת בכפר, גבאי בית הכנסת לקח את המקל ביום חמישי והכניסו לאחד הבתים. מזה ידעה עקרת הבית, כי כל הבעלי בתים החסידים יבואו בליל שבת לביתה למסיבה. אם היה מדובר בביתו של עשיר, היו מכינים כל מיני מאכלים ובעיקר שעועית שקראו לזה "פולי זכור" וכל מיני פירות ומשקאות. לאחר שכל חסיד סיים את הסעודה הראשונה בבית, בא עם בניו לבית ה"באָטא", כפי שפרסמו בבית המדרש וככה התאספו בבית זה עשרות חסידים והיו שרים שירות ותשבחות, ובין שיר לשיר, אמרו דברי תורה ושיחות תלמידי חכמים וסיפרו סיפורים שונים מצדיקים ובפרט מהרבי שלהם והיו רוקדים לכבוד שבת קודש עד חצות לילה.

ואם בעל ה"באָטא" היה אביון, אזי היה מכבד את האורחים בפשטידה עשויה קמח תירס והיו שותים ספירת מפוגל עם קוביות סוכר בתוכו (הספירת הצבוע הזה היה מיועד לדלק והיה בזול). כדי לא לפגוע באף חסיד, ערכו לפעמים מסיבות "באָטא" גם בביתם של קבצנים מרודים, שלא היה להם לכבד את המוזמנים רק במים קרים בלבד. החסידים לא שמו לב לזה ושרו ורקדו גם אחרי שתיית מים...

בעיירת ווישעווע שבמארמארוש התגורר יהודי מתנגד גדול, שהיה מנהל בנק. הוא למד בצעירותו בישיבות הונגאריא ולא יכול היה לסבול את החסידים הפשוטים. במיוחד הרגיזו אותו המסיבות הקולניות האלו בלילי שבת, שהפריעו למנוחתו. לא פעם התפרץ בצעקות וקרא למסובים "שיכורים" או "מושב לצים", שעושים רעש גדול ולא נותנים לכפריים העייפים לישון בשבת. פעם פרץ לבית שכנו בחצות לילה, כשהחסידים יצאו במחול מסביב לשלחן. מה עשו החסידים? תפסו אותו בכוח והכניסו אותו למעגל הרוקדים. זאת ועוד: השקו אותו בעל כרחו מתוך הבקבוק שעמד על השלחן... כשראה המתנגד שהחסידים שותים רק מים ובכל זאת הם במצב רוח מרומם, הפסיק להתנגד, כי נוכח לדעת שהם עושים הכל לשם שמים... ומאז הצטרף אליהם ונעשה גם הוא חסיד...

שני סוחרים בסיגעט עשו שותפות ובאו להרה"צ בעל ה"יטב לב" לקבל את ברכתו. סיפר להם, כי פעם בא סוחר לבעש"ט והתפאר לפניו כי עשה שותפות עם יהודי אחד בתנאי, שבעת תפלת שחרית וערבית הוא ילך לבית הכנסת להתפלל והשני ישאר תמיד בחנות. אמר לו הבעש"ט: "לא טוב עשית, כי השותף שלך שישאר תמיד בחנות בעת התפלה, יהיה יותר חשוב לפני הקב"ה. כי אתה אמנם תהיה בבית הכנסת בשעת תפלה בצבור, אבל המחשבות שלך תהיינה בחנות, כי תחשוד בשותף שלך שנשאר לבד, האם אינו מרמה אותך. לעומת זאת, השותף שלך, רק גופו יהיה בחנות אבל ראשו בבית הכנסת, כי לבו יכאב על שאינו יכול להתפלל בצבור".

*

פעם התעלף יהודי חלש וחולה בעת קריאת "ויחל" בתפלת מנחה. לאחר שנתנו לו כוס יי"ש והתאושש, אמר לו הרב הצדיק בעל "קדושת יום טוב" המגיד מקו"ניץ היה אומר על יהודים שצמים הרבה תעניות: "מוטב שלא לצום ולרמות אנשים אחרים, מאשר לצום ולרמות את עצמו..."

•

מספרים על הרה"ג ר' משה דוד טייטלבוים זצ"ל מלאפוש, שאמר במסיבת אירוסין של בתו בזה"ל: "לעולם לא רציתי להשיא את בתי לבחור ישיבה, שהוא בן תורה. בשל המחלוקות שהיו בקהילתי נמאס לי מהרבנות עד כדי כך, שגמרתי אומר בלבי להשיא את בתי לעם הארץ מדאורייתא, כדי שאהי' בטוח כי החתן שלי לא יהי' אף פעם רב בישראל. אבל מכיון שנוכחתי לדעת, כי בימינו אנו גם עצה זו לא תעמוד לי, כלומר, אפילו אשיא את בתי לעם הארץ גמור, אינני בטוח בכל זאת שלא יתמנה רב בישראל, אז אמרתי בלבי, אם כן הדבר ואין נפקא מינה, אזי שיהי' החתן תלמיד חכם..."

*

כשפרצה מחלוקת בענין נשיאות כולל מארמארוש של קופת "רבי מאיר בעל הנס" בארץ הקודש, שהיתה, מאז ייסודה, בידי שושלת קוסוב-וויז'ניץ. וחסידיו סיגעט תבעו את נשיאות הכולל לאדמו"ר שלהם, בטענה שרוב התרומות לארץ ישראל באות מהעיר סיגעט, שרוב תושביה הם חסידיו משפחת טייטלבוים. קרא בעל ה"עצי חיים" לשוחט תלמיד חכם, שהיה תלמידו של אביו זצ"ל ושלח אותו לכבות את אש המחלוקת — לכפר אפשע. אמר השוחט לרב: "הלא אני אוהב שלום ורודף שלום ומעולם לא התערבתי במחלוקת, למה כב' הרב שולח דוקא אותי לגוב האריות הזה?" אמר לו ה"עצי חיים": "אמשול"ך משלו של המגיד מדובנא: כתוב בתורה "ילך נא ד' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא", ולכאורה קשה, אדרבה, אם עם קשה עורף הוא, איך ילך ד' בקרבנו? ומסביר ה"אוהל יעקב" עפ"י משל: פעם היה רוכל אחד שעבר ברחוב והכריז בקול "כפות של עץ, כפות של עץ יש לי למכור במחיר מוזל". הוא הכריז כך מספר פעמים, אך לא הצליח למכור אפילו כף אחת. פגש אותו ידיד ואמר לו: "שוטה שבעולם, הלא ברחוב הזה מתגוררים רק עשירים ואנשים אמידים שאוכלים בכלי כסף, עליך ללכת לשכונות הקבצנים, שם תמכור את כפות העצים שלך". כמו כן אמר גם משה רבנו, כששמע את המדות הטובות של הקב"ה כמו: "רחום וחנון ארך אפיים ורב חסד". אמר משה רבינו "ילך נא ד' בקרבנו" ולא בין המלאכים שאינם חוטאים.

הרה"צ ר' חיים צבי טייטלבוים זצ"ל, סיים את דבריו ואמר לשוחט: "אותו דבר אני מבקש ממך, בגלל שאתה אוהב שלום ורודף שלום, לך לכפר אפשר להשכין שלום בין חסידי קוסוב לבין חסידי סיגעט, היות והם מאד זקוקים ל"סחורה" שלך..."

*

במסורה: שלוש פעמים פדות, "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך", (שמות ח' י"ט) "פדות שלח לעמו", (תהלים קי"א ט') "כי עם ה' החסד והרחבה עמו פדות", (שם ק"ל ז') "ופירש ה' ייטב לב" ז"ל דהנה ידוע מה שכתבו הספה"ק דלכן גאולת מצרים לא היתה נצחית, יען שהיתה ע"י שליח בשר ודם, שהוא ג"כ אינו נצחי, והיינו ע"י משה ואהרן, אבל הגאולה העתידה תהיה נצחית כי תהיה ע"י הקב"ה שהוא נצחי. ז"ש: "ושמתי פדות (חסר וי"ו) בין עמי ובין עמך", כי הגאולה (הפדות) לא תהיה שלימה, ומדוע? עז"א כי "פדות שלח לעמו" כי הגאולה היתה ע"י שליח, אולם "כי עם ה' החסד", כלומר אם השי"ת יעשה עמנו חסד ויגאלנו אז — "והרחבה עמו פדות".

וזהו כוונתו של ישע"ה הנביא שאומר: "ישראל נושע בה" כלומר, אם הישועה תהיה מאת הקב"ה, אז — "תשועת עולמים" (ישעיה, מ"ה, י"ז).

•

אב בית-הדין בקהלת סיגעט הי' הרה"ג ר' שלמה העלער הי"ד, ששמו הלך לפניו כיהודי פיקח וגם כמומחה בכל הויות העולם. פעם פנו אליו שני סוחרים, שרצו לפתוח חנות בשותפות. הגאון ר' שלמה העלער כתב להם חוזה שהכיל התחייבויות הדדיות קשות ביותר, והתנאים בחוזה לא היו לקורת רוחם של שני הסוחרים. אמר להם הרה"ג העלער, אספר לכם סיפור ואת הנמשל תבינו בעצמכם: בתום מלחמת העולם הראשונה, ביתרו המעצמות הגדולות את שטח גרמניה שהפסידה במלחמה וקבעו גבולות חדשים. הי' מושב נידח בגאליציה, שהגבול החדש עבר בין הכפר ובין בית-הקברות היהודי. אמרו אנשי השלטון הפולאני והגרמני — ומה בכך, כמה לוויית יש בשנה בקהלה קטנה זו? — שלוש או ארבע. בכל פעם שתהי' הלוי יקבלו המשתתפים אישור לעבור את הגבול ולחזור הביתה.

אולם במרוצת הזמן נעשו הדברים חשודים בעיני אנשי משמר הגבול ופקידי המכס. ההלויות התחילו להתרבות... מספר המשתתפים פחת והלך ובני המשפחה של הנפטר לא בכו בכלל...

פעם "התנפלו" חיילי משמר הגבול ופקידי המכס על הלוי כזו ודרשו מהמשתתפים לפתוח את הארון... אזי, כל המשתתפים התחילו לבכות בקול גדול... אמר להם המברח הראשי, הלא הזהרתי אתכם מראש ואמרתי לכם: "אם לא בוכים קול דממה דקה בהתחלה, אז בוכים בקול גדול בסוף..."

הבדחן מסיגעט

בעיר סיגעט חי בדחן ששמו הלך לפניו ברחבי מדינת אוסטריא – הונגאריא, ושמו הירש לייב גוטליב, הוא היה משמח את כל אנשי הקהלה לרגלי מסיבות מצוה. הוא חי בתקופת כהונתו של ה"קדושת יום טוב" וה"עצי חיים". הצטיין מבדחנים אחרים בכך שהיה תלמיד חכם גדול ולא השתמש במלים גסות ובניבול פה. למרות שהיתה בו נטיה להשכלה ולציונות, התייחסו אליו בסלחנות, מכיון שלא קבלו ברצינות את דבריו ואת חרוזיו. הוא היה מסוגל לבדר בבדיחותיו קהל גדול של תלמידי חכמים ובני תורה במשך כל שעות הלילה.

סיפר לי דודי, הרה"ג ר' שמעון עהרנפעלד ז"ל, רבה של קהלת מיהאלוביץ (נכד מרן ה"חתם סופר"), שערך פעם חו"ק בחתונה של אחד מבעלי הבתים העשירים שלו, שהשתתף בה הבדחן הירש לייב, שכא במיוחד מסיגעט. בתוך המשתה, הוריד הבדחן את נעליו, עלה על השלחן בגרביים ופנה לכל הרבנים שהיו מסובים שם, בכדי שיגידו לו מדרש על פסוק בפרשת השבוע. חלק מהרבנים אמרו לו מדרשים נכונים וחלק מהרבנים בדו מדרשים מלבם ואמרו לו. הוא התחיל לשאת את דבריו במנגינה, בלוויית מקהלה מאולתרת מבין האורחים, בדרך בדיחה והלצה, וכל זאת בחרוזים והיה מפרש את כל המדרשים הנכונים והלא נכונים וקשרם לפרשת השבוע ולחתונה, על צד הטוב ביותר. בדרך כלל, היה הרב ממהאלוביץ הולך הביתה מיד לאחר ברכת המזון ושבע ברכות, אבל בחתונה זו נשאר עד הבקר, כי לא יכול היה לעזוב את הירש לייב מסיגעט. אמר לי הדוד: "בכל ימי חיי לא צחקתי כ"כ הרבה כמו באותו ליל חתונה. הדבר המבדח ביותר היה כשהזמין הירש לייב את האורחים המכובדים אחד אחד לרקוד עם הכלה "ריקוד מצוה" והיה עושה כל אחד ללעג ולקלס, ומאות אנשים נשים וטף היו צוחקים עליו". הרב ממהאלוביץ סיים את דבריו ואמר: "אבל ליל הבדיחה וההצגה הזאת עלה לי ביוקר, כי הייתי נאלץ לתת לבדחן הירש לייב את כל התשלום שקבלתי עבור עריכת החופה והקידושין ובלבד שלא יזמין אותי לרקוד ושיוותר עלי..."

פעם שאלו בעל ה"קדושת יום טוב" בשמחה של מצוה, כטוב לבו ביין: "הירש לייב, למה לא נעשית רב?" והשיב: "אינני ראוי לכך", והוסיף: "אני בטוח שאם הרב מסיגעט היה תלמיד חכם, היה נעשה גם כן בדחן כמוני..."

הוא היה אומר "למה עושה החזן קידוש בליל שבת לאחר קבלת שבת בבית הכנסת ואילו במוצאי שבת עושה הבדלה בבית הכנסת השמש ולא החזן? כי חז"ל אמרו: "אם אין דעת הבדלה מנין?" (ירושלמי, ברכות, פ"ה, ה"ב) ועל חזן אומרים שהוא שוטה, ולכן הוא אינו מסוגל לעשות הבדלה.

השוחט מהכפר סטרימטרא ביקר אצל הרב, המרא דאתרא בסיגעט, עם הסכינים שלו ביום ראש חודש, כמו שהיה מקובל. פרץ ויכוח חריף בין הרב והשוחט, והשוחט התחצף אל הרב, בתגובה אסר הרב את שחיטתו במקום. השוחט חזר לכפרו ולמחרת הלך לבית המטבחים כדרכו ושחט בהמות לרוב והקצבים מכרו את הבשר לתושבי הכפר. ביום השני, כשהגיע השליח מסיגעט ובידו המכתב מאת הרב אל

הגבאים, כי שחיטתו של השוחט אסורה והיא כנבילה וטרפה, היה כבר הבשר הנאסר בסירי עקרות הבית. כשנודע הדבר בכפר, רצו הכפריים לעיר סיגעט בצעקות — מה יעשו עם הבשר שקנו כבר בכסף מלא? נפגשו עם הבדחן הירש לייב גוטליב והוא אמר להם: "קחו את הבשר ותלו אותו בעשן, ותעשו בשר מעושן". לאחר שבועיים בא השוחט לסיגעט וביקש סליחה מאת הרב והרב שוב התיר את שחיטתו. שלח להם הירש לייב ליהודי כפר סטרימטרה "אפשר להוריד את הבשר ולאכלו, כי כשר הוא למהדרין..."

*

והנה צרור מהחידודים של הבדחן הירש לייב:
מה ראה יוסף לקפח את חייו של שר האופים ולא פתר גם לו את חלומו לטובה?
התירוץ, מה כתוב בשר המשקים: "ויספר שר המשקים", כלומר, שספר ומנה מידו לידו של יוסף... ובדין הטיב יוסף עמו, שפתר לו חלומו לטובה. אבל שר האופים מה כתוב בו: "ויאמר שר האופים", כלומר, באמירה בעלמא רצה לצאת לידי חובתו. אמר יוסף: "הקמצן הזה — ילך למיתה..."

*
אזהרות התורה
אזהרות השנה

אמר הירש לייב: "הרואה בעל בית מרוח אומר "עושה מלאכה במים רבים", הרואה שקרן אומר: "שהכל נהיה בדברו", הרואה גנב אומר: "בחכמה פותח שערים"..."

*

הגמרא אומרת "רבי מכבד עשירים" (עירובין, פ"ו) וקשה: היכן מצינו שכיבדם? וי"ל — רבנו הקדוש אומר במשנה "שלושה פגיעתם רעה חרש שוטה וקטן, החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורים" (בבא קמא, פ"א א'). לכאורה קשה, היה לו להוסיף גם עשיר שפגיעתו רעה והיינו החובל בו חייב והוא שחבל באחרים פטור, אלא לאו — כאן כיבד רבי את העשירים ולא מנה אותם עם חרש שוטה וקטן.

*

למה התקינו לומר קודם פרקי אבות בשבתות, לפני תפלת מנחה, "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" ופירש ר"ע מברטנורא הוא עוה"ב אחר תחיית המתים, שעתידין לחיות ולעמוד בגופם ובנפשם חיים נצחיים". כי כאשר חוזרים בשבת הביתה מבית הכנסת, עושים קידושא רבא, אוכלים דגים ושותים יי"ש וממשיכים לאכול, בצל וביצה, חמין שמן (טשולענט) מרק ובשר, מעים ממולאים, כרוב ופשטידה מטוגנת והולכים מיד לישון, אם אחרי שינה כזאת אפשר עוד לקום על הרגליים, אז מוכרחים להאמין גם בתחיית המתים...

*

בתפלת "ונתנה תוקף" על גבי המלים "ותשובה ותפלה וצדקה" כתוב: "צום קול ממון". ויש לדקדק, כי "ממון" בגימטריא מאה שלושים וששה, אבל גם "קול" בגימטריא מאה שלושים וששה וגם "צום" עולה מאה שלושים וששה, מלמד שהכוונה על הכל רק ממון, כלומר, אפשר לקנות את החיים הטובים בכסף...
למה סירב המלאך לגלות את שמו ליעקב (בראשית ל"ב כ"ט)? כי ראה שיגיע עת שאנשים יהיו קלי דעת וכאשר הבעל יביא את הבשר מהאטליו, תצק האשה: "למה הבאת לי רק עצמות ולמה לא קנית מהחלק האחורי, שהוא רק בשר?" אזי

הבעל יסביר לה את הענין של גיד הנשה ועל המלאך שנגע בכף ירך יעקב, ואז האשה תקלל את המלאך...

*

הירש לייב היה מתבדח: למה צוותה התורה, "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַצֵּבֶא", משום שיש לו אשה משחררים אותו מהצבא? התירוץ, כי בדרך כלל בבית של זוג צעיר ישנן קטטות בשנה הראשונה, ומי שמלחמה נטושה בבית שכו, לא שולחים אותו למלחמה, כי אין מערבין מלחמה במלחמה...

*

"מה הנס הגדול במגילה? התירוץ: "אין אסתר מגדת" למרות שחז"ל אמרו, כי תשעה קבים שיחה בעולם נטלו נשים, ואם למרות זאת, יכלה אשה לשמור סוד, אכן זהו מעשה נסים..."

אוצרות התורה
אוצרות השנה

*

מרגלא בפומיה: המן היה טיפש גדול שנתן עשרת אלפים ככר כסף למלך אחשורוש כדי להשמיד את היהודים. הוא היה צריך לתת את הכסף ליהודים שיחלקו ביניהם ואז בשעת החלוקה היו הורגים אלו את אלו...

*

הוא ה' אומר, חז"ל קבעו "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" ואמר הגאון ר' אייזל מסלונים, פירוש הדבר — שהשליחים שעוסקים במצוה, אין להם נזק ואינם מפסידים משליחותם...

*

בעיר סיגעט כל יהודי מתנהג כשורה, אבל אם הוא נוסע למקום שלא מכירים אותו, אז הוא יוצא לתרבות רעה. וז"ש "לך לך מארצך וכו'" למקום שלא מכירים אותך ואינך מתבייש לחטוא, שם "ואעשך" לגוי גדול... ובוזה מובן מה שאמרו חז"ל ש"חמי טבריא נשאר מן המבול" (סנהדרין, ק"ח), מאי טעמא? כדי שלא תקשה למה הביא ד' מבול להרוג את העולם. אם אנחנו נראה איך מתנהגים אנשים ונשים במקומות של מעינות מרפא, נצדיק את הקב"ה שהביא מבול לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים.

*

לקבצן אין לו עולם הזה ואין לו עולם הבא: עולם הזה אין לו מכיון שהוא עני ואביון ו"בתר עניא אזלא עניותא", ועולם הבא אין לו, כי הרבנים מקילים לו ומתירים לו לאכול כל הטריפות ובעולם הבא יתן עליהם את הדין.

*

בימיו של הירש לייב היו כמה סוחרים בסיגעט שעשו להם רכוש ע"י "פשיטת רגל" (כלומר, שסירבו לשלם את חובותיהם) ולאחר שיצאו מבתי הסוהר, פתחו שוב חנות על שם נשותיהם. על זה אמר הברדחן גוטליב: "נגיד שמא — אבד שמה", פירוש הדבר — מי שרוצה להיות נגיד, אובד את שמו.

פושטי רגל התרבו עד כדי כך, שגוטליב התלוצץ פעם: "רבתי, דעו לכם כי ליהודי חסיד אסור לעבור ברחוב היהודי בסיגעט רק עם מקלו בידו, כדי לא לעבור לבד בין שתי שורות נשים (כי משני צדי הרחוב היו שלטים בשמות נשים).

*

כפי שאמרנו לעיל, לאחר פטירתו של הרה"ג הצדיק ר' חנניא יום טוב ליפא טייטלבוים, בעל "קדושת יום טוב", נשארו שני בנים: הרה"ג ר' חיים צבי, שמילא את מקום אביו ברבנות ובאדמו"רות בסיגעט והרה"ג הצדיק רבי יואל, שהיה אברך צעיר, לאחר חתונתו עם בתו של הרה"ג ר' אברהם חיים הורוביץ, רבה של פלאנטשה. חסידי סיגעט שהתגוררו בסאטמער לקחוהו לבית מדרשם כאדמו"ר. בימים ההם, היה המרא דאתרא של סאטמער – הרה"ג ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל. אולם, רבי יואל הצעיר העדיף להיות רב ולא אדמו"ר ולכן עזב את ה"קלויז" של חסידי סיגעט בסאטמער וקיבל משרת רבנות בכפר יעלניצא. הוא נסמך להוראה מרבה של סאטמער ומהרב הגאון ר' שמעון גרינפעלד מסענמיהאלי ומהרה"ג ר' שלמה לייב טאבאק, בעל "ערך שי" מסיגעט.

מהכפר יעלניצא עבר הרב ר' יואל לכפר אורשיבה (קארפאטורוס) ומכאן נתקבל למלא את כסא הרבנות בעיר קרולע (טראנסילבניה). כאן הקים ישיבה גדולה וכאן מתחילה ה"קאריירא" שלו, הן כרב והן כאדמו"ר, כי בינתיים נפטר אחיו ורובם של חסידי סיגעט הצטרפו אליו. הרב ר' יואל טייטלבוים נעשה כוכב עולה בשמי החסידות בטראנסילבניה, בעיקר בשל תכונותיו המיוחדות והיוצאות מן הכלל. בזמן שאחיו המנוח, רבה של סיגעט, היה איש עממי ורודף שלום, שעסק בכיבוי אש המחלוקות בקהלות, היה הרה"ג ר' יואל אדם אגרסיבי, שבערה בו קנאת ד' צבאות. ובכל זאת, חוט של חסד היה משוך עליו והקסים את מעריציו, בחכמתו, בתורתו ובחסידותו. השפעתו על קהלות מחוץ לטראנסילבניה גדלה מיום ליום והחסידים והאוהדים שלו התרבו ומילאו את הארץ.

אחרי מלחמת העולם הראשונה, כשהרעיון הציוני התחיל להכות שורשים ברחוב היהודי ולפלוש לקהלות ולבתי הכנסת, היה האדמו"ר מסאטמער (כי בינתיים עבר מקהלת קרולע לקהלת סאטמער) מראשוני הרבנים בטראנסילבניה שהתנגדו לתנועה הזאת, מכיון שבראשה עמדו משכילים וכופרים. רובם ככולם של רבני טראנסילבניה הצדיקו את עמדתו, פרט להרה"ג ר' משה שמואל גלאזנער ז"ל, רבה של קלונבורג, כן היו רובם של רבני מחוזות מולדוביא, בוקובינה והעיר בוקרשט חברים במפלגות דתיות ציוניות. בטראנסילבניה היתה קהלה אחת בשם "האצעג", שרבה ר' ישראל טאובער היה ציוני פעיל. בבית הכנסת של קהלה זו נתן הרב שיעורים בעברית בין תפלות מנחה וערבית ובסיום התפלה שרו כל המתפללים את "התקוה".

אולם, לאחר תקופת השואה, חל מפנה בעמדת הרבנים בטראנסילבניה, שנשארו בחיים. כמעט כולם הצטרפו ל"אגודת ישראל" ופעלו למען עלייה מאורגנת והמונית לארץ ישראל. האדמו"ר מסאטמער היה יוצא מן הכלל, הוא נשאר עקבי במאבקו והמשיך במלחמתו הקיצונית ויצא בחרב ובחנית, בעל פה ובכתב לא רק נגד הציונים, אלא גם נגד ישוב ארץ ישראל. כפי שמסרו לי אנשים נאמנים, הוציא האדמו"ר מסאטמער כתבי פולמוס נגד מדינת ישראל והוא הקים "אידיאולוגיא" משלו, בהסתמך על מאמרי חז"ל בתלמוד.

בהקמת מדינה יהודית לפני ביאת המשיח, אפילו ברוח התורה, הוא רואה משום הפרה של שלוש השבועות המובאות בגמרא: "ג' שבועות הללו למה,

(השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו') אחת שלא יעלו ישראל בחומה (ופירש"י יחד, ביד חזקה) ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקב"ה את עובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי" (כתובות, קי"א).

זאת ועוד: לפני דברי ר' יוסי ברבי חנינא הנ"ל, מדברת הגמרא בשבחו של הדר בארץ ישראל, וכתבו התוספות בזה"ל: "והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בארץ ישראל, כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין לזוהר בהם ולעמוד עליהם".

כאמור, לפי השקפתו של האדמו"ר מסאטמער (שליט"א) (זצ"ל):
(א) אסור להקים מדינה יהודית בארץ ישראל לפני ביאת משיח צדקנו, אפילו ברוח התורה והמסורה.

(ב) כל הדברים שנאמרו בגמרא בשבחה של ארץ ישראל, אינם נוהגין בזמן הזה. אך, היא אינה פחותה ממדינה אחרת בעולם ולכן בדיעבד מותר לעלות לא"י אבל רק ביחידות ולא בקבוצות מאורגנות.

(ג) צריך להיבדל מהציונים ולהחרימם, כאשר עשו יהודים חרדים בהונגאריא, בעת הפילוג בין אורטודוקסים לריפורמים, כי אין שלום עם רשעים.

(ד) יש להתרחק גם מאלו (אפילו אם הם תלמידי חכמים ויראי ד'), שמשתפים פעולה אתם, או מקבלים מהם תמיכה כספית אפילו למטרה קדושה, כמו החזקת בתי תלמוד תורה וישיבות; כי אלו הם "חכמים משוחדים"...

אין בדעתי להתווכח עם האדמו"ר מסאטמער, כי אין לי כל ספק שהוא מתכוון לשם שמים, ברצוני רק להרגיע את מצפוני, לפני שאני עולה לארץ הקודש ולברוק האמנם אני נוהג על פי התורה. זאת ועוד: קראתי בעתונים, כי "אגודת ישראל" הקימה שיכון בעיה"ק ירושלים, בשביל רבנים קשישים שעולים מן הגולה, בסיוע מענקים שהיא מקבלת מאת הממשלה הציונית.

עיינתי בספרים הקדושים ומצאתי, כי מצוות ישיבת ארץ ישראל נוהגת גם בזמן הזה ואפילו בתנאים הקיימים כיום. אולם, לפני הכל, עלי לציין, כי נר' לגלי היו לא המאמרים והאגדות בש"ס ובמדרשים, אלא ההלכות הקבועות ודעת הפוסקים של אדירי תורה שפסקו הלכה למעשה.

(א) הרמב"ן¹ שמונה את מצוות ישוב ארץ ישראל, אפילו בזמן הזה כמצוות "עשה" מן התורה, והוא בעצמו קיים את המצוה הזאת הלכה למעשה (עיין ספר המצוות להרמב"ן, והשמטות לגיטין, ב' א', אות ג').

אמנם, הרמב"ם לא מנה מצוה זו בכלל מנין המצוות, כי לפי דעתו מצוות הכיבוש נהגה רק לשעתה בימי יהושע, ומצוה שאינה נוהגת לדורות אינה נמנית בתרי"ג מצוות. מכל מקום אף לדעתו, מדרבנן יש מצוה להתגורר ולשבת בארץ ישראל, אף בזמן הזה (ועיין פאת השלחן על הרמב"ן בסהמ"צ).

ומה שמובא בתוספות (כתובות, ק"י) בשם רבנו חיים הנ"ל, חולקים עליו כל הראשונים שהוכיחו שאין מצות הישיבה בארץ ישראל מפני קיום המצוות התלויות בארץ, אלא מפני "קדושת הארץ" וקדושה זו קיימת תמיד, אפילו בשעת חורבנה. זאת

הוצאת המוסד
לדפוס

ועוד: מי שרוצה לקנות לו קרקע בארץ ישראל, יכול לקיים את כל המצוות התלויות בארץ ומי מעכב בידו (ש"ת מהרי"ט, ח"ב, סי' כ"ח, שו"ת מבי"ט, ח"א סי' רמ"ה). לכן, יש שאומרים שרבנו חיים לא אמר אלא כשיש סכנה בדרכים (שו"ת הרשב"ש סי' ב', ועי' הגהות מרדכי; סוף כתובות ותש' הרא"ש שבב"י אהע"ז כו"ס ע"ה).

(ב) השל"ה הקדוש, שעלה לארץ ישראל, כותב: "כי מה שמובא בתוספות (כתובות, ק"י, הנ"ל) לא מסתברא ואין להשיג בה, ואף עתה בחורבנה היא בקדושתה והיא ארץ אשר ה' דורש אותה" (של"ה, שער האותיות, אות "קדושה").

(ג) מרן ה"חתם סופר" זצ"ל כותב בתשובה: "...לכ"ע קדושת שניהם (ארץ ישראל וירושלים) קדושת עולמים מימות עולם עד סוף כל ימות העולם לא נשתנה ולא ישתנה, אלא שקדושת ירושלים חמורה מקדושת שאר ארץ ישראל. וגם הרמב"ם דלא מנה למצות עשה ישיבת ארץ ישראל כמו שחשב הרמב"ן, במניין המצות, מכל מקום מודה ביתר שאת בקדושה בזמן הזה" (שו"ת ח"ס, חיו"ד סי' רל"ד).

(ד) הרמב"ם פוסק דלצורך מילואים לא יעבורו ביום שבת לעשות מלאכה דאורייתא (פרק ב' דמילה, ה"ט), ובהלכות שבת (פ"ו הל' י"א) פוסק הרמב"ם שהלוקח בית בארץ ישראל מן העכו"ם, מותר לומר לעכו"ם לכתוב לו שטר בשבת (ואע"ג שכתובה מלאכה דאורייתא) משום "יישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה". ומפרש רש"י (במס' גיטין, ח') "יישוב ארץ ישראל — לגרש עובדי כוכבים ולישב ישראל בה". וכן משמע בפירוש מדברי תוספות (שם) ומדברי תוספות במס' בבא קמא, (דף פ').

(ה) כלל הוא, כי כל מה שדנו חז"ל בקדושה ראשונה, אם קידשה לעתיד לבוא או לא קידשה, כל זה אינו אלא בנוגע לחיוב המצוות התלויות בארץ בלבד, אבל קדושת הארץ כולה לגבולותיה שבתורה וטהרתה, ומעלתה לחיים ולמתים והיותה נחלת ד', לא נגרע ממנה דבר, לא בזמן גלות בבל ולא בזמן גלותנו היום, וקדושת עולמים היא עד סוף כל הדורות (עי' שו"ת מהרי"ט ח"ב חיו"ד סי' כ"ח, ותשב"ץ ח"ג, סי' ר').

(ו) המלבי"ם אומר, כי ישוב ארץ ישראל יהיה קודם ביאת המשיח, בפירושו לפסוק "בטרם תחיל לידה" וזה לשונו: "נבא כי זמן רב לפני ביאת הגואל, יתקבצו אנשים מועטים מבני הגולה ויקבעו דירתם בירושלים, ואחר שנים רבות שישבו שמה יבואו להם החבלי לידה שהיא מלחמת גוג ומגוג ואז יתחיל הקיבוץ הגדול הכללי וכו'... שהוא שנים רבות לפני זמן הגאולה" (מלבי"ם, ספר ישעיה, ס"ו, ז').

(ז) אשר לשלוש השבועות המובאות בגמרא הנ"ל, פוסק הבית יוסף בשלחן ערוך: "שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה, השני פטור ואינו צריך התרה" (יורה דעה, סי' רל"ו, ו') ואומר הרב הגאון רבי צבי חריף ז"ל, כיון שהגוים עברו תחילה על השבועה שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי, אלא גזלו, שדדו, רצחו, שרפו והרגו ללא חמלה רבבות אלפי ישראל בצורה אכזרית ונוראה וביטלו את השבועה, ממילא אין תוקף כבר לשבועה ומצוה לעלות לישראל בהמונים ולכבוש את הארץ.

(ח) האיסור לצדור הנאה מהשלטון הציוני ולהתייחס אליו כמו שהתייחסו יהודי הונגאריא החרדים לריפורמים בעת הפילוג, אינו מתקבל על הדעת, כי התנאים הקיימים בתחום הדתי בארץ ישראל אינם דומים בכלל למאבקם של יהודי הונגאריא

החרדים לפני מאה שנה. אז, רצו ה"משכילים" להשתלט על הקהלות, להרוס את בתי "תלמוד תורה", לבטל את הישיבות, להחליף את הרבנים היראים עם "דוקטור רבאים" כופרים ולבצע שינויים בבתי הכנסת ובסדורי התפלה, במדינת ישראל, כפי שידוע לי, יהודים שומרי תורה ומצוות ממילא נפרדים מהציוניים החופשיים, ויש להם רשת חינוך עצמאי ובתי "תלמוד תורה" וישיבות ובתי דינים וקהלות שהם מנהלים באופן אוטונומי ובראש המוסדות הדתיים נמצאים רבנים גדולי תורה, ראשי ישיבות רמ"ם ומורים יראים ושלמים, שמחנכים את תלמידיהם ברוח התורה והמסורה. אם כן, למה שיהיה אסור לקהלות ולמוסדות האלו לקבל תמיכה מאת השלטון הציוני, מכספי הצבור שגובים גם מאזרחים דתיים — משלמי מסים?!

ט) הרמב"ם (הל' סנהדרין פרק כ"ו, ז') כותב שכל הדין בערכאות עכו"ם, הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו, אבל אם יתקן בעל דין גבר אלים ואינו יכול להוציא כספו ממנו בדיני ישראל משום שאינו ציית דינא, אז נוטל רשות מבי"ד ומציל ממונו בערכאות עכו"ם מיד בעל דינו. וקשה: איך מותר להיות רשע ומחרף ומגדף ומרים יד בתורת משה בשביל כסף? התירוץ: כדי "להציל" ממונו שמגיע לו עפ"י דין, מותר ללכת לערכאות. ולכן, אם מדובר בקבלת כספים לשם אחזקת ישיבות ובתי תלמוד תורה וסידורים שונים לטובת הדת, אז מותר לשבת ע"י החילוניים "להציל" את הכספים האלו.

זאת ועוד: כשגדולי תורה בהונגאריא לפני הפילוג, השתתפו בקונגרס שזימן שר הדתות בבודאפעשט, אם נציגי הקהלות החילוניות היו מסכימים לתנאים שלהם, לא היו נפרדים מהם והיו ממשיכים לשתף פעולה אתם (כמבואר בשו"ת מהר"ם שיק, או"ח סי' ש"ט) כמו שעשו רבני רוסיא ופולין, ולקבל מהם כספים לתקציבי המוסדות הדתיים, אז למה שיהיו הציוניים יותר גרועים מהריפורמים?

האם בקהלות האורתודוקסיות באוסטריא — הונגאריא לא קבלו תרומות מיהודים חילוניים לאחזקת מוסדות הקהלה? האם "בדקו אי פעם ציציות" של נרבנים, שנדבו סכומים גדולים לבניית בתי כנסת, מקואות, ישיבות ואחזקתם?!

האם הציוניים הם יין נסך או חמץ בפסח שאסורים בהנאה? אז למה צריך להחרים ולמה אסור לשתף פעולה אתם בדברים שאין להם קשר לדת. בהונגאריא, בעידן הפילוג, ידעו החרדים כי הכניסה לבית כנסת ריפורמי אסורה וכן אסורה השחיטה הריפורמית, אבל בנושאים אחרים ובמיוחד בתחומי צדקה וגמילות חסדים היה שיתוף פעולה בין האורתודוקסים לריפורמים, כגון: בעניני "חברה קדישא", בתי חולים, מושב זקנים, בית יתומים, קופות גמ"ח ועוד.

מה עוד, הלא גם האדמו"ר מסאטמער, כשהיה במצב קשה נהנה מ"רכבת ההצלה" שהיתה מאורגנת ע"י חוגים ציוניים ריפורמים ונסע על זשבונו וניצל מאפלה לאורה ומחצר-מות לחיים...

*

חסידים מספרים על זקינו של רבי יואל טייטלבוים — הרב הצדיק רבי משה ט"ב בעל "ישמח משה", שהיה רב באויהעלי שבהונגאריא וניהל שם ישיבה גדולה. לישיבה לא היה בית תבשיל והבחורים אכלו "ימים" אצל הבעלי בתים. אם היה בעל בית שהמטבח שלו לא היה כשר למהדרין, אז לא אכלו אצלו, אלא התרימו אותו

בתרומה חודשית לקופת "חברה מזונות". הבעלי בתים האלו נפגעו, ופנו פעם אל הרב הצדיק בעל "ישמח משה" ושאלו: "ממה נפשך, אם אנחנו איננו יהודים הגונים, אז למה את הכסף שלנו כן מקבלים?" ענה להם הצדיק מאוהעלי ברוב חכמתו: "הלא אתם יודעים, כי אם מתעוררת שאלה על אווזו והרב פוסק שזה לא כשר, אז את הבשר אסור לאכול, אבל מותר לתלוש מהאווז את הנוצות וליהנות מהן..."

*

ובכן, בלב טהור ובמצפון נקי וברצון רב אני עולה אי"ה לארץ הקודש ולבי ובשרי ירננו לאל חי שזכיתי לכך, כי לפני עיני מרחפים דברי חז"ל, שהפליגו בשבחה של ארץ האבות ואמרו: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה גוים ואל ידור בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל", "כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא חטא", "ואמר ר' יוחנן כל המהלך בארץ ישראל אפילו שעה אחת ומת בתוכה מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר 'וכפר אדמתו עמו', 'ואמר ר' ענן, כל הקבור בארץ ישראל כאלו קבור תחת המזבח, ואינו דומה קליטתו מחיים לקליטתו לאחר מיתה" (כתובות, ק"י, ק"א, מדרש משלי, פ"ז) וכן פרשו חז"ל "ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו", כלומר בקומה זקופה ולא ע"י גלגול מחילות.

והרב הצדיק מאוהעלי הנ"ל בספרו "תפלה למשה" על תהלים, מפרש את הפסוק "שתולים בבית ד' בחצרות אלקינו יפריחו" בזה"ל: "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרש שיקבעו בירושלים והנה הקבועים בהם יכנסו בהם ויפרחו לירושלים עמהם והבן כי נכון ואמת הוא בס"ד"..."

הרב הגאון רבי יצחק צבי סופר
מטמשוואר

קהלת טעמעשוואר

הראשונים שיסדו את הקהלה היו יהודים ספרדים, שבאו מקושטא והיו מגולי ספרד. בתקופה שהתורקים כבשו את חצי האי באלקאן, נתנו ליהודים לבוא לאזורים האלו בענייני מסחר. יותר מאוחר התיישבו כאן גם יהודים אשכנזים שהגרו מגרמניא ומאוסטריא — הונגאריא.

המנהיג הרוחני הראשון שאירגן את המוסדות הדתיים בקהלה היה הרה"ג ר' דוד אופנהיים בעמח"ס "נחלת דוד", נכדו של המנהיג הדור ומרביץ תורה, הרה"ג ר' דוד אופנהיים בעמח"ס "נשאל דוד", שהיה קודם רב בניקלוסבורג ואח"כ רב המדינה בפראג. לאחר פטירתו של ר' דוד אופנהיים (השני), ירש את מקומו ברבנות בנו הרה"ג ר' יהושע צבי אופנהיים, שהתייחס באהדה לחוגים בקהלתו, שדרשו שינויים. מכיון שהקהלה הצטרפה בעת הפילוג הארצי לכת הריפורמים, פרשו הימנה היהודים החרדים וייסדו לעצמם קהלה אורתודוקסית בפרבר המפעלים.

העיר טעמעשוואר מחולקת לארבע שכונות. המרחק ביניהן — כתחום שבת ובכל אחת נמצאת קהלה נפרדת ובית כנסת משלה. הקהלה ברובע המפעלים (פאבריק-שטאט) היתה קטנה, אבל רובם ככולם של הבעלי בתים היו אנשים שומרי תורה ומצוות. רבה הראשון היה הרה"ג ר' חיים יהודה לעווז ז"ל. לאחר פטירתו מילא את מקומו, חתנו, ידידי הרה"ג רבי יצחק צבי סופר שליט"א, בעמח"ס "מספר סופר", אחיו של הרה"ג ר' מנחם סופר מוואשארהעלי.

בקרבת העיר טעמעשוואר ישנו ישוב מרפא בשם "בוזיאש" מבורך במעינות מים המומלצים למחלות לב וכלי הדם. כאן נפגשנו במשך שנים, באחד מחודשי הקיץ, עם הרב הגאון ר' יצחק צבי סופר שליט"א, ותוך כדי הטיולים בגינת מקום המרפא שוחחנו בדברי תורה, בשיחות חולין והברקות של תלמידי חכמים ובהויות עולם. הוא יהודי אשכנזי פרוש **מבין המבין** לזוגיות כי מרבית אנשי קהלתו היו חסידים, אך כולם העריכו וכיבדו אותו בשל גדלותו בתורה ובשל תכונותיו התרומיות.

*

פעם שוחחנו על כך, האם התורה היא בירושה, כי חלק לא מבוטל של רבני אוסטריא — הונגאריא לא היו בני רבנים ובראשם הרב הגאון רבי מרדכי בענעט ז"ל מניקלוסבורג בעל שו"ת "פרשת מרדכי", שעשה את ה"קאריירא" הגדולה ביותר ונעשה רב המדינה וידידם של רבי עקיבא איגר, ומרן ה"חתם סופר" ורבי יעקב מליסה בעל "חוות דעת".

הגאון רבי מרדכי בענעט

כאמור, היה רבי מרדכי בענעט בן להורים פשוטים ביותר. כשרבני המדינה ושרי הממשלה כיבדוהו ביותרת הכבוד ובחרו בו כרב הראשי של מדינת מעהרן, בא אביו, ר' אברהם, הביתה ואמר לאשתו: "האם שמעת את החדשות לאה? הבן שלנו השכיר את עצמו לא רק לקהלת ניקלוסבורג אלא לכל המדינה..." למרות זאת, נהג רבי מרדכי בענעט, שהיה לא רק גדול בתורה אלא גם צדיק בכל דרכיו, כבוד גדול באביו, שהיה רוכל והתגורר בכפר שע"י ניקלוסבורג. הוא היה רגיל לבוא בכל שבוע ליומא

דשוקא עם שקו על כתפו ולמכור את סחורתו. מספרים, כי רבי מרדכי בענעט הלך בכל פעם לקראתו, נטל ממנו את שקו הכתיף אותו על שכמו וסחב את השק עד השוק...

כל ימיו הסתפק באכילה מועטת ומצומצמת. וכך מצאו כתוב בסידור התפלה שלו: "הריני נודר לד' אלקי צבאות, לבלתי אהנה מהנאת עולם הזה זולת מה שהוא לצורך גדול ולתועלת בריאות גופי"... וצדיק זה, שהיה מקמץ לצורך עצמו היה פזרן בשביל אחרים, שהיו זקוקים לעזרה ולתמיכה. פעם לפני פסח היה במצוקה גדולה והיה חסר לו סכום גדול למפעל הצדקה שלו. מה עשה? הכריז בכל בתי הכנסת בניקלוסבורג שהוא מוכן להעניק תואר "מורנו" לכל בעל בית שיתרום סכום מסוים ל"קמחא דפסחא"...

*

פעם ביקש רבי מרדכי בענעט נדבה מעשיר קמצן למען יהודי אומלל. אמר לו הגביר: "אני אוהב לתת צדקה רק בסתר, בלי פרסומת, שלא ידע איש מי נתן ומי קיבל". אמר רבי מרדכי בענעט: "כמה מפליא ומוזר הדבר, העבירות שאתה עובר עליהן בסתר, יודעים בכל העיר והצדקות שאתה נותן בסתר, לא שמענו עליהן..."

*

מרן ה"חתם סופר" הורה איזה הלכה ואמר לו הדיין: "הן אמת שההלכה כן, אבל — פוק חזי מה עמא דבר"! על זה השיב לו ה"חתם סופר": "מה אתה חושב, מי "עמא דבר"? אני ורבי מרדכי בענעט, ולא אנשים פשוטים..."

*

הריפורמים שנאו את רבה של ניקלוסבורג תכלית שנאה משום שרדף אותם במלחמת חרמה. לאחר פטירתו, אמר אחד הספדנים לפרש מ"ש במגילת אסתר: "כי מרדכי היהודי וכו'... ורצוי לרוב אחיו". לכאורה קשה, למה לא כתוב "רצוי לכל אחיו". מכאן סימן, כי הצדיק האמיתי כמו מרדכי היהודי, שנאבק על קיום מצוות התורה ויוצא למלחמה נגד הכופרים, אינו רצוי לכל אחיו אלא "לרוב אחיו" בלבד...

*

הרב הגאון רבי מרדכי בענעט נפטר באופן פתאומי בהיותו במרחץ קארלסבאד (צ'כיה) וקברו אותו בעיירה ליכטענשטאט הסמוכה. אולם, לאחר תשעה חודשים התיר מרן ה"חתם סופר" (כנזכר בספר שו"ת שלו), להעביר את עצמותיו לניקלוסבורג, כי אנשי קהלתו מאד רצו שיקבר שם. ואמר הח"ס שלכן היה מוכרח הצדיק לבוא לידי כך, לפי שהיה בצעירותו חתן עם נערה אחת בקארלסבאד וביטל את השידוך ובייש בתולת ישראל...

*

פעם התגלגלה שיחתי עם ידידי הרב מטעמעשוואר על יהדות הונגאריא, שזכתה להמציא שלושה גדולי תורה לעיה"ק ירושלים בתור רבני העדה החרדית. לכאורה היו המייסדים הראשונים של הקהלה האשכנזית בירושלים יוצאי ליטא, מתלמידי הגאון מווילנא, שעזבו את העיר צפת אחרי רעידת האדמה המפורסמת ועברו לירושלים. פרנסי קהלות ליטא, שמרכזם היה בוויילנא, קבעו כי המנהיג הרוחני בקהלת ירושלים יהיה הרה"ג הצדיק ר' שמואל סאלאנט זצ"ל, שעמד בראש הקהלה האשכנזית במשך שבעים שנה.

הצדיק ר' יוסף חיים זונענפעלד

כשהתקרב למאה, צוה לחסידיו שיקבלו במקומו את הרה"ג הצדיק רבי יוסף חיים זונענפעלד זצ"ל. במשך עשר שנים סרבו הליטאים לקבלו בתור "מרא דארעא ישראל", משום שהיה ממוצא הונגארי... בסופו של דבר התרבו ההונגארים בקהלה ועם בחירתו של הרב זונענפעלד זי"ע, מתחילה שרשרת זהב של גאונים וצדיקים הונגארים בראש העדה החרדית. מענין לציין, כי הרה"ג ר' יוסף חיים זונענפעלד היה יליד העיירה ווערבו באובערלאנד (הונגאריה העלית), הרה"ג ר' יוסף צבי דושנסקי היה יליד העיר פאקש בהונגאריה המרכזית, והרה"ג רבי יואל טייטלבוים נולד בעיר סיגעט באונטערלאנד.

*

כשהכתירו אותו לרבה של ירושלים הגיעה אליו משלחת של ראשי העדה החרדית, כדי למסור לו את כתב הרבנות, אולם רבי יוסף חיים סירב לקבלו, עד שהרב הגאון ר' יצחק ירוחם דיסקין צוה עליו ב"גזירת רב", אז פרץ בבכי וקיבל את כתב הרבנות. כשהיה במצב רוח טוב, היה נוהג לכתות את עצמו "רב-פורימי" וכך הוא הסביר את פשר הדברים: מקובל בעולם למנות רב מיוחד לפורים שקוראים לו "רב-פורימי" ומה הטעם בדבר? — לפי שהרב המקומי של כל השנה, חייב לבסומי עד שלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, אם כן, מה יהיה אם תיווצר שאלת איסור והיתר והרב יהיה שיכור, מי יפסוק את השאלה? לכן התקינו שבזמן שכרותו של הרב של כל השנה, יעמוד רב אחר במקומו בדעה צלולה, המסוגל לפסוק שאלה. וכאן סיים הרה"ג ר' יוסף חיים, ברוב ענוותנותו — גם אני נחשב ל"רב פורימי"...

הרה"ג ר' יוסף חיים זונענפעלד, תלמידו של מרן ה"כתב סופר" זצ"ל, היה מפורסם לא רק בשל גאונותו בתורה אלא גם בשל התנהגותו וצדקתו. כמו רבנו הקדוש, לא רצה ליהנות מבני אדם ואף פעם לא קיבל לא כסף ולא טובת הנאה מאף איש בעולם. מספרים עליו, כי פעם בערב פסח נכנסו אליו מספר תיירים מאמריקא ובקשוהו לחוג את ליל הסדר על שולחנו, מכיון שהגיעו באיחור וכל בתי המלון והמסעדות בירושלים כבר תפוסות. והם לא מבקשים את זה בחינם ונתנו לו כמה מאות דולרים, השתתפות לצרכי הפסח. בחול המועד הלך הרה"צ לבית מלונם של התיירים והחזיר להם את כספם. התפלאו התיירים ושאלו: "למה לקח כבוד הרב מאתנו את הכסף, אם בדעתו היה להחזירו?" ענה הרב: "היתכן שאני אקח כסף, כשיש לי הזדמנות לקיים מצוות הכנסת אורחים? אלא — רציתי שבסעודת ה"סדר" תיהנו משולחני, הנאה שלימה, כדרכו של אדם שאוכל משלו..."

*

על שאלתו של הנציב העליון הבריטי: למה הוא יוצא במאבק כ"כ חריף על הגנת בתי ה"תלמוד תורה" בירושלים. הסביר הרה"צ ר' יוסף חיים: "בתלמוד תורה יונק הילד התלמיד משדי אמו, כל שיטות חינוך אחרים אינם אלא תחליפים מלאכותיים. חוק הטבע והמדע הרפואי קבעו כבר כי שום חלב סינטטי אינו מסוגל לשמש כתחליף מלא לחלב האם..."

*

כששאלוהו, מהיכן האומץ והעוז לצאת למלחמה נגד החילונים, השיב: "בכל לבי אני מאחל להם עולם הבא וכמה שהקב"ה רוצה לתת להם, אין עיני צרה בזה כלל, אבל בעולם הזה עלי לעשות מה שתורתנו הקדושה הטילה עלי לעשות".

*

בעיה"ק ירושלים חי יהודי חסיד וגדול בתורה שבנו יצא לתרבות רעה, היו חסידים שהתחילו לרדוף את היהודי הזה על שמתייחס באהבה לבנו החילוני. על זה הגיב הגה"צ ר' חיים יוסף זונענפעלד: "לכאורה קשה להבין את מצוות שלוח הקן, וכי יכול אדם לתפוס צפור שהיא זריזה ממנו לעוף ולהימלט? — אלא, שבשעה שהאם יושבת בקן שלה והיא מגינה על האפרוחים שלה, אפילו אם היא בוחנת בידיו של הצייד, היא לא עוזבת את האפרוחים, וכך היא נופלת לידיו של הצייד. נמצא שהאדם עומד לנצל את המסירות נפש האימהית של הצפור לאפרוחים שלה. לפיכך אמרה תורתנו הקדושה: "שלח תשלח את האם". כלומר, אין לך רשות לנצל את הרחמנות שלה, כדי ללכוד אותה..." ודפח"ח וש"י.

*

פעם התרעם על יהודים שמאחרים לעלות לארץ ישראל וכך אמר לאחר מראשי היהדות בגולה: "בתפלת מוסף של חגי ישראל אנו מתפללים ואומרים 'ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו'. לכאורה קשה להבין את כפל הלשון, אלא הכוונה, כי בהתחלה גלינו מארצנו ע"י הקב"ה ואחר כך — התרחקנו בעצמנו מעל אדמתנו".

*

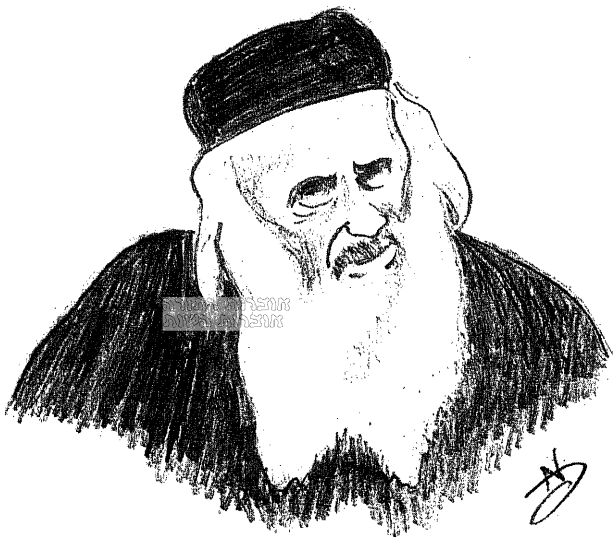
הרה"צ זונענפעלד שאל: "מהיכן מצא משה רבנו אנשים 'שונאי בצע' למנותם כשופטים? והוא השיב: כנראה שבעד כסף אפשר למצוא אפילו שונאי בצע..."

*

כשביקר בארץ ישראל נשיא מדינת צ'כוסלובקיה טומאס מאסאריק, שהיה מחסידי אומות העולם, שאל את הגאון ר' יוסף חיים: "איך אפשר לעשות קיבוץ גלויות ואיך יהיה מקום במדינה קטנה זו לכל היהודים בעולם, שיחזרו הביתה?" השיב הרב זונענפעלד: "דוד מלך ישראל מדמה את ציון לאמא ואומר 'מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה', ואם ילדים חוזרים לאמא, יש מקום לכולם ואפילו אם היא מתגוררת בבקתה קטנה..."

שוב שאל הנשיא מאסאריק: "אבל המדינה הזאת, אמנם היא 'בית לאומי' לכל עם ישראל, אבל היא עניה ביותר, ללא מים, ללא צל, ללא אוצרות טבעיים באדמה, ממנה יתפרנסו כאן מיליוני יהודים?" ענה לו הרב זונענפעלד: "אספר לך סיפור. פעם מצא צייד ביער גזול קטן של נשר, הביא אותו הביתה, הכניס אותו בלול קטן של עופות, יחד עם תרנגולות וברווזים ושכח ממנו. כשהגיע האביב, פתח את דלת הלול ונתן לעופות לצאת לחצר. הגזול שבמשך הזמן גדלו כנפיו עד שנעשה נשר גדול ויפה, התחיל לעוף והתרומם לשחקים ונעלם בין העננים. כמו כן — העם היהודי כל זמן שהוא בגולה, סגור הוא יחד עם כל מיני עופות שאינם מסוגלים לעוף. שם בגולה הוא כאחד מהם. אבל ברגע שהוא יחזור לארצו, יהיה חופשי ויהיו לו התנאים הטובים לפתוח את כנפיו, אזי — הוא יתרומם לשחקים..."

*

הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד
רבה של ירושלים

הגאון הצדיק רבי יוסף צבי דושינסקיא
רבה של ירושלים

איך נעשה הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי ז"ל ליורשו של הגאון רבי יוסף חיים זונענפעלד? רבה של קהלת חוסט הגיע לארץ הקדושה כתייר ובימים ההם חלה הגאון הישיש רבה של ירושלים, והרב דושינסקי בא לבקרו. הרופאים אמרו נואש והרב זונענפעלד היה כבר חלש ביותר ורק לעתים רחוקות חזר להכרתו. פתאום התרומם ממיטתו בשארית כוחותיו, פתח את עיניו וברגעיו האחרונים היו שפתותיו דובבות ואומרות: "הרב דחוסט ישאר כאן..." ובאותו מעמד עלתה נשמתו השמימה. מנהיגי העדה החרדית ראו במלים האחרונות שיצאו מפיו כעין "צוואה אחרונה", שהוא מבקש לראות ברבה של חוסט את ממלא מקומו ברבנות העדה החרדית. עוד באותו ערב, אחר לווית הגאון, החליטו חכמי ירושלים להכתיר את הרה"ג ר' יוסף צבי דושינסקי כמרא דאתרא.

*

כשנפגשתי עם הרה"ג ר' יצחק צבי סופר שליט"א במקום הקייט הנ"ל, לאחר השואה, דברנו בכאב לב על השורפה הגדולה אשר שרף ד' ועל מיליוני הקרבנות מבנינו אחינו ואחיותינו שנהרגו על קדושת השם. במיוחד זלגו עינינו דמעות על הידידים והקרובים שלנו, רבני טראנסילבניה הצפונית, שלא זכו לקבר ישראל. דברי הספד שנאמרו אי פעם על גדולי תורה, היו מתאימים גם עליהם, מכיון שהיו ביניהם גאונים וצדיקים, חסידים ואנשי מעשה.

*

מספרים על הגאון ר' יצחק אטינגער, שהספיד את הגאון ר' יוסף שאול נתנזון ז"ל בדברי הגמרא: "ווי לן דמיתנן" (ברכות, ל"א) וכך אמר: "כל זמן שהרב מלעמבערג היה בחיים, לא היינו אנחנו נחשבים לתלמידי חכמים, אבל עכשיו כשהוא הלך לעולמו, אנחנו נחשבים ללמדנים, ולכן — "ווי לן דמיתנן" מלשון תני".

ספדן אחר ציטט את הגמרא האומרת "כי נח נפשיה דרבי יוסף, נפלו כיפי (גשרים) דפרת" (מועד קטן, כ"ה). פירוש הדבר — הרב רבי יוסף שאול היה גשר בין המחנות היריבים בקהלתו וידע איך לשמור על השלום.

*

בהלווייתו של בעל "ערוגת הבושם" בעיר חוסט, פתח אחד הרבנים הספדנים במשל: "פעם, נפטרה אשה והניחה בנים גדולים וקטנים, הללו בכו והללו בכו. שאלו לגדולים מדוע אתם בוכים? והשיבו: בגלל שאיבדנו את אמנו היקרה. שאלו לבנים הקטנים מדוע אתם בוכים? והשיבו אנחנו בוכים לא רק משום שאיבדנו את האם הנאמנה והמסורה, אלא עיקר בכייתנו היא, כי איננו יודעים איזה אמה חורגת תגדל ותחנך אותנו. והספדן המשיך בדבריו: "כמו כן, מורי ורבותי, אנו דור יתום צריכים לבכות לא רק בגלל שאיבדנו גאון וצדיק הדור, אלא עיקר בכייתנו צריכה להיות, כי מי יודע איזה רב ומנהיג ימלא את מקומו..."

אחד הדיינים המקומיים, אמר לפרש בדברי הספד שלו, בשם רבי ר' יונתן, את דברי הנביא "וקראו למקוננות ותבואינה" (ירמ', ח'), כי לכן צריך לקרוא למקוננות, שהמה יבכו שהמה יספידו, מכיון שהקרוב לנפטר, מחמת גודל צערו, אין ביכולתו לבכות ולהספיד כראוי, אולם המקוננות הזרות יכולות לקונן כדבעי. ומשו"ה כתוב באברהם אבינו "ולבכותה" בכ"ף קטנה כי משום גודל צערו, שהיה קרוב לשרה, לא היה יכול לבכות כל צרכו.

*

על פטירתו של צדיק ומנהיג גדול ברוסיה אמר בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל: "יתומים היינו ואין אב", לכאורה קשה, הלא רחמנות יותר גדולה, אם אין ליתומים — אמא? ויש לומר, כי ההבדל בין אב לאם, שהאב דואג לעתידו של בנו והאם דואגת להווה, כלומר, לתת לו אוכל ובגדים, שהוא זקוק להם יום יום. אם כן ז"ש הנביא: "יתומים היינו ואין אב", אשר ידאג לעתיד שלנו — העוה"ב, כי הצדיק ומנהיג הדור שהיה לנו כמו אב, הלך לעולמו.

*

כשנפטר הרה"צ ר' אברהם יהושע פריינד זצ"ל מנאסוד, קונן עליו אחד הספדנים: "משל, למה הדבר דומה? לאדם שקטף פרחים יפים בפארק העירוני באביב ולא כעסו עליו הבריות. איש אחר קטף פרחים באותו מקום בסוף הסתיו ועורר את רוגזם של העוברים ושבים. הסבירו לו — באביב שישנם פרחים בשפע, מותר לקטוף, אבל לא בסתיו שיש מעט פרחים ולא גדלים אחרים במקומם. כמו כן אם נפטר צדיק ותלמיד חכם בדורות הראשונים, שהיו הרבה בני עלייה, לא היה אסון כל כך גדול כמו היום שאין לנו הרבה צדיקים ואנשי מעשה, רק יחידי סגולה בלבד, ואין אחרים צומחים במקומם..."

*

פעם היה מנהג, כי הרבנים אמרו בהספד דברי הלכה ולבסוף הוסיפו כמה משפטים על הנפטר. וז"ש חז"ל: "סימן טוב למת שלא נספד כהלכה" (סנהדרין, מ"ז), שיש מה להגיד עליו ולא צריך לומר הלכה...

*

כשנפטר סתם בעל בית, צריכים הרבנים להתכונן ולכתוב הספדים, כי קשה ביותר לספור איש חילוני שאינו שומר מצוות. אבל כשנפטר צדיק, לא צריך להתכונן ולא צריך לכתוב, כי יש בשפע מה להגיד עליו, וז"ש חז"ל: מכה אשר לא כתובה בתורה — זו מיתת צדיקים..."

*

בעל ה"דברי חיים" פירש בפני פטירתו ואמר: "לא על זה אני בוכה שאני צריך למות, כי סוף כל אדם למיתה. משהו אחר כואב לי ומדאיג אותי: יודע אני כי לאחר פטירתי יקראו החסידים שלי לאלפי ילדי ישראל בשם "חיים". אם הילדים האלו יתנהגו ברוח התורה והמסורה — יהיה זה לעילוי נשמת, אבל מי יודע כמה מאות ילדים יהיו חילונים בורים וריקים, כופרים ואפיקורסים ויקראו להם על שמי — "חיים", על זה אני בוכה..."

*

רק אז צריך להקים מצבה על קבר, אם אין בני משפחה ואם אין ילדים, כי בנים המה במקום מצבה, מכיון שהם מסוגלים להנציח את שם הנפטר, אם מתנהגים ברוחו, רוח התורה והמסורה, יותר מאבן דוממת, ללא רוח חיים. וז"ש משה רבנו: "אתם נצבים (מלשון מצבה) וגו' כל איש ישראל טפכם נשיכם"... וזאת הסיבה, כי אבשלום שלא היו לו בנים, היה נאלץ להקים אבן זכרון וקרא לה "יד אבשלום", וזאת ברוח דברי הנביא שאמר לסריסים "ונתתי להם וגו' יד ושם טוב מבנים ומבנות" (ישעיה, נ"ו ה').

"לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה" (פרשת ויצא), וי"ל, כי מקובל להשתטח על קברי אבות בשעת צרה, כן הולכים לקבר אבות ביום שמחה של מצוה של ילד ומזמינים את הנשמות להשתתף בשמחה. לכן, בעת הקמת מצבה אומרים (האב או האם) לבניהם ומאחלים להם, שלא יבואו לקבר אבות לשפוך דמעות עבור הרע שפקד אותם, אלא יבואו לקבר אבות בבשורות טובות.

*

הבה ונחזור לנושא שהתחלנו בו — העיר טעמעשוואר. בתום מלחמת העולם השנייה, לאחר שהצבא האדום שיחרר את המדינות באירופה המזרחית, שהיו כבושות ע"י צבאות הנאצים הגרמנים, הוחזרו השטחים בטרנסילבניה הצפונית לרומניה, לאחר שהקהלות בשטחים אלו נחרבו ויהודי הקהלות נהרגו במחנות השמדה ובמחנות עבודת פרך.

כשנתחלקה טרנסילבניה בשנת ת"ש (940) לשתיים, נפלו בחלקה של הונגאריה קרוב למאה וחמישים אלף יהודים, ובחלקה של רומניה נשארו כארבעים אלף יהודים. לאחר השיחרור, בשנת תש"ה (945), נשארו בחיים בטרנסילבניה הצפונית וחזרו הביתה ששה עשר אלף יהודים בלבד.

הקהלות שנחרבו התחילו להתאושש בסיוע הכספים שהגיעו מיהודי אמריקא. גם הקהלות האחרות שבטרנסילבניה הדרומית, שהתרוששו בתקופת המלחמה, התחילו להתארגן ולהתחזק. אך, ברחוב היהודי שררה אווירה של עצבנות ואי שקט. היו שניבאו שחורות ואמרו, כי אסור בהחלט להישאר באירופה המזרחית, כי ימים קשים יבואו על היהודים. בעלי האמצעים היו הראשונים שחיסלו את רכושם ועזבו את מחוז טרנסילבניה והיגרו לארצות המערב או לאמריקה. בעקבותיהם הלכו המוני צעירים משארת הפליטה וגם עשרות רבנים שחיו בטרנסילבניה הצפונית. בטרנסילבניה הדרומית חיו יהודים, שלא טעמו טעם אושביץ הם היו יותר אופטימיים וחשבו כי כל זמן שבראש מדינת רומניה נמצאת ממשלה שנשענת על קואליציא של מפלגות דמוקרטיות, כדאי להשאר בארץ זו ולהתחיל את בניית הקהלות מחדש.

בימים ההם, נבחר בני הבכור, הר"ה ג' ר' לוי יצחק שליט"א, לרבה של העיר טעמעשוואר (רובע יוספשטאט). הוא היסס ללכת ולעזוב את קהלתו בעיר דעווא, מכיון שהוא רצה לעלות לארץ ישראל. בסופו של דבר הוא עקר לטעמעשוואר, כי בעקבות התערבותו של הרב הראשי בבוקארעשט, אסר משרד הפנים של ממשלת רומניה להוציא דרכונים לעובדי המועצות הדתיות ובעיקר לרבנים.

למרות שאין אב מעיד על בנו, אבל מילתא דעבידא לאיגלווי לא משקר אינש: בני הבכור ותלמידי המובהק ר' לוי יצחק נ"י, שהוא בוגר ישיבת פרעשבורג והוסמך להוראה מגדולי גאוני טרנסילבניה, בנוסף לבקיאותו בש"ס ובפוסקים ובהלכות עולם, ובנוסף לעובדא שהוא ירא שמים מרבים משחר ילדותו והתפרסם כמגיד וכנואם מחונן, למד הוא ביסודיות את "הלכות הרבנות" ויודע במומחיות יוצאת מן הכלל לפתור כל בעיה חמורה שצצה בקהלה, בדרכי נועם ובשלום, ולכן היה תמיד מקובל על הבריות, נחמד למעלה ואהוב למטה.

הרב הגאון ר' לוי יצחק מילר
רבה של קהלת טעמעשוואר
כעת רב עיר בקרית אתא
(בן המחבר)

*

"כיון שבא לאת ה' אלוקיך תירא פירש וכו' עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה"א תירא לרבות תלמידי חכמים" (פסחים, כ"ב) והנה התולדות אהרן מראה מקום לקרא דאת ה"א תירא על פרשת עקב וקשה הלא פסוק זה כתוב בפרשת ואתחנן (ו' י"ג), ועיין בעה"ט ב'פ' ואתחנן שפירש תירא בגימטריא תלמידי חכמים וב'פ' עקב (י' כ') פירש תירא בגימטריא תורה, והיינו ג"כ כתולדות אהרן וזה צ"ב. ואמר בני ר' לוי יצחק שליט"א לתרץ, דהנה תלמידי חכמים של ארץ ישראל חשובים טפי מתלמידי חכמים של חו"ל (כמ"ש במס' שבת קמ"ה, ובמס' ב"מ פ"ה) וא"כ י"ל שבפרשת ואתחנן מתחלת הפרשה בודהיה כי תבוא אל "הארץ" וגו' א"כ קאי על ארץ ישראל, לכן לא פירש שמעון העמסוני, כי ידע שקאי הקרא על ת"ח החשובים של א"י ושפיר צריך לירא מפניהם כמו מה' כביכול, משא"כ ב'פ' עקב מתחלת הפרשה "ועתה ישראל וגו' שקאי על דור המדבר, דהיינו עתה במעמד זה שהמה עכשיו בחו"ל ממילא לא ידע ולא עלה על דעתו שגם מפני ת"ח כאלו שאינם חשובים כל כך צריך שיהיה לו מורא מפניהם כמורא שמים, לכן פירש, עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה"א תירא לרבות ת"ח, בלתי הבדל אף מפני ת"ח שבחו"ל, וא"כ א"ש לפי"ז מה שהראה מקום הת"א על קרא שבפרשת עקב.

*

הש"ך ביו"ד סימן פ"ט כותב "וכן ראוי לעשות לכל מי שיש בו ריח תורה" שימתין בין בשר לגבינה שש שעות, וצ"ב הלשון "ריח תורה", ואמר בני ר' לוי יצחק נ"י דהנה איתא במדרש שהשיב מרע"ה למה"ש אשר אמרו תנה הודך על השמים אתם אכלתם בב"ח אצל אאע"ה, היינו שלא המתינו שש שעות בין בשר לחלב. א"כ לפי"ז רק מי שיש בו "ריח תורה" ראוי שימתין ו' שעות, כי רק עבור זה זכה הוא לתורה ולא מה"ש.

*

"על הנסים ועל הפורקן וכו' ועל הנחמות", לכאורה קשה מה זה "נחמות"? האם מדובר באבלים שצריך לנחם אותם? זאת ועוד: בגמרא איתא: "...לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה" (שבת, כ"א) וקשה, למה לא קבעו בהלל ובהודאה באותה שנה, כמו שכתוב בפורים: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, ובכל מדינה ומדינה וכו' שמחה וששון ליהודים. ואומר בני ר' לוי יצחק נ"י הסבר נכון ביותר. בחנוכה אמנם ניצחו החשמונאים את היונים, אבל היתה זו מלחמה עקובה מדם, מכיון שניצחו המעטים את הרבים והחלשים את הגבורים ונפלו הרבה חללים וכמעט בכל בית בישראל היו אבלים הורים שכולים, אלמנות ויתומים. אמנם הקב"ה "ניחם" אותם, אבל אווירת האבלות ששררה בכל בית ישראל לא היתה מתאימה לערוך שירות ותשבחות, לכן "לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה".

*

הקהלה האורתודוקסית ביוסף־שטאט נוסדה הרבה שנים לאחר הפילוג הארצי, כשיהודים דתיים ומסורתיים בעיר זו התאכזבו מה"ראבאים" הריפורמים (על רבה של הקהלה הריפורמית בעיר טעמעשוואר־מרכזו אמרו שאוכל טריפות ר"ל). המייסדים בנו כאן בית כנסת מפואר, שהתפלל בו חזן בלוויית מקהלה ורובם ככולם של המתפללים היו שומרי מצוות, אך בסגנון מודרני. רבה הראשון של־קהלת יוסף־שטאט היה הרה"ג ר' ברכיה שיק, בעמח"ס "דת ודין", בנו של הרה"ג ר' שלמה צבי שיק, רבו של הישוב קארצאג בהונגאריא, בעמח"ס "סדור המנהגים".

כדאי לציין, כי בקהלה זו היה קיים בית ספר יסודי דתי, שבראשו עמד הלמדן והמדען ר' אריה פליישער ז"ל, שנעשה מפורסם בעולם היהודי על ידי כך, שכל ימי חייו חקר ודרש ואסף אגדות על רבי אברהם אבן עזרא והוציאן לאור ע"י מאמרים שהופיעו בכל העתונות היהודית.

לאחר פטירתו של הרב ר' ברכיה שיק, מילא את מקומו ברבנות בנו ד"ר מאיר שיק, שהיגר לאמריקה בתום מלחמת העולם השניה. אני יעצתי לבני לא לקבל את משרת הרבנות בעיר טעמעשוואר, כדי לא לפגוע ולא לשפוך דמו של האי חסיד ועניו הרב הגאון ר' חיים אריה כהנא ז"ל, שהיה דומ"ץ ומגיד מישרים בקהלתו זו ורצה למלא את כסא הרבנות. הוא היה מצאצאי משפחת כהנא המפורסמת בסיגעט והיה מוכר בצעירותו כעילוי וכראש ישיבת סעקעלהיד. בנוסף לגאונותו בתורה וגדלותו בחסידות וביראת ה', היה אהוב ונערץ בקרב הצבור החרדי בטעמעשוואר, בשל תכונותיו הנעלות, כי יומם ולילה עסק בתורה ובמצוות צדקה וגמילות חסדים.

קהלת טעמעשוואר שלחה לעיר דעווא משלחת מורכבת מבעלי בתים מכובדים, ובראשם ר' אריה פליישער הנ"ל, ובני ר' לוי יצחק נ"י לא יכול היה לעמוד בפני השתדלותם והפצרתם, מכיון שהם הבטיחו למלא אחר כל התנאים שלו. ובודאי היה זה מן השמים, כי בעקבות כך בא בני הקטן, בן הזקונים ובר חכים שלי ר' פנחס נ"י בברית אירוסין עם בתו של הרב ר' חיים אריה כהנא הנ"ל ומילא את מקום אחיו ברבנות בקהלת העיר דעווא. מספר שנים הוא סירב לקבל משרת רבנות ברומניא, אבל מכיון ששערי המדינה ננעלו לעלייה, ובאין ברירה, הוא הסכים לכך.

בחתונתו, שהתקיימה בטעמעשוואר בל"ג בעומר שנת תש"י (950), נפגשתי עם מספר קרובים, תלמידים, ידידים רבנים ובעלי-בתים שלא ראיתי אותם מספר שנים, וביניהם עם ידידי הנכבד מוה"ר אפרים פרידמן ז"ל, שהיה "בעל-בית" מיוחד במינו וחד בדורו. הוא למד בישיבתו של בעל "נטע שורק" ובישיבת קהלת ווייצען והיה תלמידו של מרן בעל ה"שבט סופר" ורבי עקיבא סופר שליט"א [זצ"ל]. בגיל 17 הוציא לאור את הספר "לקוט אפרים" ונבחר לרב בעיר לוצערן (שוויצריא), אך הוא סירב לעשות מהתורה — קרדום לחפור בו. נשא לאשה את בת מוה"ר ר' יוסף שטערנבערג מבודאפעשט, נין לרבינו רבי עקיבא איגר זצ"ל. היתה לו חנות לעתיקות בטעמעשוואר ובמשך עשרות בשנים היה ראש הקהלה ברובע "עיר המפעלים". היה ג"כ חבר במועצה הארצית של הלשכה המרכזית הארטודוקסית והנשיא הארצי של "אגודת ישראל". למרות שעסק במסחר, היה גאון בתורה כאחד הרבנים וגם נואם בחסד עליון. היה לו גם חוש להומור ושמעתי מפיו מספר חידודים ושיחות חולין של גדולי תורה.

*

בשם רבינו בעל ה"שבט סופר" אמר ידידי ר' אפרים פרידמן, כי כלל ידוע הוא שברכת מצוה אומרים מעומד וברכת הנהנין אומרים מיושב. לגבי ברכת קידוש לבנה נשאלת השאלה, האם זו ברכת מצוה או ברכת הנהנין, כי אם היתה ברכת הנהנין, היינו צריכים לברך עליה מיושב ובכל פעם שרואים אותה. לכן אומרים אנו בקידוש לבנה ... "פעם אחת בחודש דים", כלומר, אם די לברך עליה פעם אחת בחודש בלבד, נמצא שברכת מצוה היא, ומשום כך — "אמר אביי הלכך צריך למימרא מעומד".

*

כששאלו את מרן ה"כתב סופר" ז"ל, מה דעתו על כך שהמשורר הגרמני היינריך היינע הוא יהודי וזה כבוד גדול לעם ישראל? על זה השיב ה"כתב סופר": "די כבוד בשבילי שישעיה הנביא הוא יהודי..."

*

מרן ה"חתם סופר" היה רגיל לומר, שאם מכבדים לרב שיגיד דברי תורה, אז צריך שיהיה שלוש פעמים "גלייך" והיינו: גלייך זאָגען, איינע גלייכע זאך זאָגען, אונד גלייך אויפהערן..."

*

"והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר" (פרשת בהעלותך) ופירש רבינו מרן ה"שבט סופר" ז"ל עפ"מ ש"ה'נועם אלימלך", כי ע"י שהצדיק מסתפק במיעוט, הודות לכך — מגיע לאחרים השפע, אשר היה ראוי שיגיע לצדיק וזה שאיתא בגמרא: "כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני" והיינו על ידי "וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" ומסתפק במיעוט (ברכות, י"ז). אבל אם הצדיק אוכל לשובע, אז לא מגיע לרשעים שום דבר וז"ש החכם מכל אדם: "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר" (משלי, י"ג, כ"ה). רש"י מפרש "והאספסוף" אלו ערב רב שנאספו אליהם בצאתם ממצרים, אבל המדרש מפרש — אלו הצדיקים כמ"ש אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. א"כ, אם הצדיקים "התאוו תאוה" והחזיקו לעצמם השפע, לכן "וישבו ויבכו בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר".

*

"ההוא פולמוסא דאתא לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף, פגע בהו ר' זירא אמר להו ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה" (חולין, מ"ו), ואמר מרן ה"חתם סופר" ז"ל לפרש ע"ד רמז המוסר, דהנה הצדיק נקרא בשם "זית" כמ"ש: "זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" (ירמיה, י"א, ט"ז) ורבה ורב יוסף ערקו ממקום המצוקה, לכן אמר להם ר' זירא "כזית שאמרו במקום מרה", כלומר, הצדיק צריך להשאר במקום שהוא מר, כדי שיגן בזכותו על אנשי המקום ולא לברוח משם, ודפח"ח.

"אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי" (קהלת, ז', כ"ח) ומפרש רש"י: "בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא וכו'... אין מצליח מהם אלא אחד להוראה, הרי אחד מאלף". לכאורה קשה, הלא איתא בגמ' 'יגעתי ולא מצאתי אל תאמין' (מגילה, ר'), אז למה שלא יצאו יותר בעלי הוראה! ומסביר מרן ה"כתב סופר" ז"ל, דלעולם, כל אלו אשר נכנסים לבית המדרש ללמוד היו יוצאים להוראה, אך דא עקא, כי לאשה של האברך אין לה סבלנות להמתין עד שהוא יסיים את כל לימודיו והיא לוחצת עליו לעזוב את ביהמ"ד ולצאת ולחפש פרנסה. וז"ש שלמה המלך, למה מורה הוראה רק "אדם אחד מאלף מצאתי?" מפני — "ואשה בכל אלה לא מצאתי", אשר תחזיק ביד בעלה שישאר בבית המדרש ושיעסוק בתורה.

*

היה רב אחד בטראנסילבניה שהוציא לאור לעתים קרובות כל מיני ספרים ובכל זאת אמרו עליו שאינו למדן גדול. על הרב הזה לעג ר' אפרים פרידמן: "אידי דטרוד לפלוט לא בלע"...

הרב הזה התארת ^{הוא} אצלו לארוחת ערב בימות החול והעקרת בית הגישה לפניו מאכלי חלב, גבינה, ירקות וצנון. תוך הארוחה שאלו ר' אפרים: יאמר לי כבודו, אם הייתי שוכח כעת והייתי חותך את הצנון הזה בסכין של בשר, האין היה כבודו נוהג עם הצנון? הוא חשב שע"ז יתהה על קנקנו, האם ישיב לו שהוא נ"ט בר נ"ט ומבואר בשו"ע יו"ד (סי' צ"ה) שהוא מותר וכיו"ב, וממילא עי"ז יבוא לידי פילפול עמו ויראה — האם הוא יודע לברר הלכה. אך הרב התחמק ממתן תשובה ישרה, וענה בזה"ל: "אמין לי ר' אפרים, שאינו כדאי לעשות שאלה גדולה כזו על צנון, לוקחים את הצנון וזורקים אותו..."

*

ר' אפרים סיפר לי על משלחת של רבנים מטראנסילבניה שביקרה בשנת תרצ"ה בארץ ישראל ולא עלה על דעתם של חברי המשלחת לטפל בעניני עלייה. בין חברי קבוצת התיירים היו האדמו"רים הרה"צ חיים מאיר האגער מוויז'ניץ ואחיו הרה"ג ר' אליעזר האגער והרה"צ ר' ברוך האגער מסערעט, והרבנים הרה"ג ר' שלמה זלמן ערנרייך משימל, הרה"ג ר' יעקב אלימלך פאנעט מדעש, הרה"ג ר' יוסף אדלער מטורדא וגיסו הרב צבי יעקב אברהם, שהיה ראש המשלחת. בעיה"ק ירושלים בא לבקר את האורחים מטראנסילבניה, הרב הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי ז"ל, רבה של העדה החרדית.

אחד הרבנים שאל את המרא דאתרא של ירושלים: "מה ההבדל בין ה"בעלי-בתים" של העיר פאקש (ישוב בהונגאריה המרכזית, מקום מולדתו של הרב) וה"בעלי-בתים" של קהלת גאלאנטע וחוסט ובין ה"בעלי בתים" של עיה"ק ירושלים?" הרב דושינסקי השיב: "החסידים בפאקש ובגאלאנטע היו נחשבים למתנגדים פרושים בחוסט, אבל אלו ואלו היו יראי חטא ותמיד היו מודאגים, האם יזכו לחיי עולם הבא. "בעלי בתים" שהם תמיד שבורים ונכנעים בנפשם, שווים זהב. לעומת זאת, בירושלים עיה"ק יודע כל יהודי את מאמר חז"ל "כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עוון", "והמהלך בה ד' אמות זוכה לחיי עולם הבא". קשה ביותר לרב בישראל לשלוט ב"בעלי בתים" שהם משוכנעים שאין להם עוונות ושהם בטוחים בעולם הבא..."

*

פרשת משפטים במסורה: "את מספר ימין אמלא, ואוצרותיהם אמלא, פי אמלא תוכחות" ופירש הרה"ג ר' משה סופר, רבה של טיסאפירעד ז"ל, כי מי שרוצה לומר לעם ישראל דברי מוסר ותוכחה, צריך שיהיה איש זקן, כי מצעיר לימים אינם מקבלים תוכחה וגם צריך שיהיה עשיר, כי חכמת המסכן בזויה. ולכן מתכוונת המסורה: "את מספר ימין אמלא" — שתהיה זקן, "ואוצרותיהם אמלא" — שתהיה עשיר, ורק אז — "פי אמלא תוכחות".

*

דיברנו על הקשיים שיש ליהודי דתי להסתדר במדינה סוציאליסטית-עממית, למרות שבספר החוקים המצויים לפנינו כתוב במפורש, כי "חופש המצפון והדת מובטח לכל אזרחי המדינה". על זה אמר ר' אפרים פרידמן: "קיים הבדל עצום בין מה שכתוב בספר לבין המציאות. גם אצלנו — באמונת ישראל — הדבר הוא כך: כתוב במשנה "הכל שוחטין" ובכל זאת, בעיר גדולה, בקושי אפשר למצוא שוחט אחד או שני שוחטים. לעומת זאת, כתוב בתורה "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" ולמרות זאת, בכל בית ישראל יש אש בחורף ביום השבת..."

*

פעם פרצה סערה גדולה בלב ים והגלים איימו להטביע את הספינה הקטנה. הכריז רב החובל, כי על כל נוסע לזרוק לים מהחפצים הפרטיים שלו, שהוא יכול לוותר עליהם, וזאת, כדי להקל על משקל הספינה. היה שם יהודי אחד שהצטיין בזריזות וזרק לים את הטלית והתפילין שלו... אותו דבר עשה הרב הראשי הריפורמי של העיר טעמעשוואר, בעת תקופת המלחמה. כשכל יהודי היה במצב כספי קשה ומכר לגוים כל מיני חפצי בית שאפשר לוותר עליהם, כמו: כלי כסף, כלי זהב, מפות וילונות, תמונות וכיו"ב, מצא לנכון הרב הריפורמי של טעמעשוואר-מרכז למכור (ליהודים חרדים) את הש"ס שלו ושאר ספרי קודש, לקיים מ"ש "ביערתי הקודש מן הבית..."

*

רב אחד שלא היה למדן גדול שח לידידו, שהיה תלמיד חכם: "אינני יודע למה כל העולם מתלהב מספרי ה"חתם סופר". גם אני מעיין בספרים האלה ואינני מוצא בהם משהו יוצא מן הכלל". ענה לו הידיד: "ספרי ה"חתם סופר" נמשלים לכנור יקר בשם "סטראדיבאריוס", שלא ניתן להעריך אותו וישנם רק כמה מהכנורות האלו

בעולם. אם תקח מנגן צועני, מבית מרוח פשוט ותתן בידו את הכנור היקר הזה, הוא לא ירגיש ולא יתרשם מקולו, אבל אם הכנור הזה יגיע לידי של פרופסור למוסיקה, כנר אומן מפורסם, הוא יתרשם מאוד מהצלילים הנהדרים שמוציא הכנור המהולל הזה..."

*

כאשר בא הגאון רבי מאיר שפירא, זצ"ל, למלא את כסא הרבנות בלובלין, נסע לקראתו האב"ד דשם. לאחר שברכו, אמר לו בחיור, כי הרבנות בלובלין אמנם מכובדת מאד, אבל היא גם מסוכנת, כי אם תהיה תחיית המתים, מכיון שבבית הקברות ישנם הרבה רבנים גדולי הדור שיקומו לתחיה, הם יבואו לתפוס את כס הרבנות... השיב רבי מאיר שפירא זצ"ל: "מה האסון, אם הרבנים יקומו לתחיה, אז יקומו לתחיה גם הבעלי בתים שלהם ולכל רב תהיה הקהלה שלו..." על זה השיב האב"ד: "ומה יעשה אותו הרב שקהלתו לא תקום?" ענה לו רבי מאיר שפירא: "רב שלא יכול להחיות את בני קהלתו, אינו ראוי להיות רב בישראל..."

*

בקהלת טעמעשוואר (יוסף-שטאט) היה חזן בשם שווארצמן, שהיו לו לא מעט שונאים. פעם, רצה לבייש אותו בעל בית אחד, שהיה עשיר גדול וכך אמר בקול רם, בתום התפלה: "לפני שבועיים התפללתי בבית הכנסת המרכזי בעיר גרוסווארדיין ושמעתי את תפלתו של החזן בשם ריף, שהוא חזן ראוי לשמו ויוצא מן הכלל שמגיע לו כל הכבוד". השיב לו החזן שווארצמן: "גם אני בקרתי לפני מספר שבועות בעיר גרוסווארדיין והתפללתי באותו בית כנסת וראיתי שעלה לתורה סוחר כמוך בשם אולמאן, עשה "מי ששם יתחבר" חמשת אלפים כתרין לחזן ולחברי המקהלה ול"כלי הקודש", זהו "בעל בית" ראוי לשמו ויוצא מן הכלל, שמגיע לו כל הכבוד..."

*

רב אירס את בתו לבן סוחר והבטיח לה נדוניא גדולה ולבסוף לא עמד בדיבורו. אמר לו המחזן: "אני מתפלא עליך, הלא כתוב "מוצא שפתין תשמור ועשית", היה יותר רצוי להבטיח מעט ולקיים, מלהבטיח הרבה ולא לתת אף פרוטה!" השיב לו הרב: "אנשי כנסת הגדולה תיקנו להגיד את כל הקרבנות בתפלת שחרית, פרט למנחת עני, ולמה זה? — היות וקרבנות ממש אין אנו מביאים ופוטרים את עצמנו באמירה בלבד, דין הוא שיהיה הקרבן קרבן עשירים ולא קרבן עניים..."

*

התלמיד חכם מתייחס ומתפאר בסבא שלו ובאבות אבותיו ואומר "אם הראשונים כמלאכים, אנו כבני אדם וכו'". לעומת זאת, העם הארץ מתבייש בהוריו ובסבים שלו. וז"ש חז"ל (סוף קנים, שבת קנ"ב): "זקני עם הארץ (כלומר, הזקנים הסבים של עמי הארץ) כל זמן שמזקינין דעתן מטורפת עליהן אבל זקני בני תורה (הסבים של תלמידי חכמים) כל זמן שמזקינין דעתן מתיישבת עליהן."

*

תעשיין מפולין בעל מפעל לעורות ביקר בעיר אונגוואר. הוא רצה לקנות עורות בשווי של מיליונים והתלבט האם לקבל את ההצעה של סוחר אונגוואר או לא. מכיון שהיה במבוכה גדולה ולא ידע עם מי להתיעץ נכנס אל המרא דאתרא, שהיה אז הרב

הגאון רבי מאיר א"ש ז"ל. אמר לו הרב: "מצטער מאד, אבל אינני בקי בעניני מסחר ואין לי מושג במשא ומתן". קם התעשיין על רגליו, דפק בשולחן ואמר בחרי אף "אבל כב' הרב של אונגוואר, יש לי שאלה: האם כת"ר לומד תורה לשמה? ! והסוחר המשיך אם כן, בבקשה לתת לי עצה, כפי שכתוב בפרקי אבות: "רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'... ונהנין ממנו עצה ותושיה..."

*

בתפלת "שמע קולנו" אנו אומרים "אנא ד' חטאתי עויתי ופשעתי לפניך" ואחרי זה אומרים תפלה על הפרנסה. לכאורה, מה הקשר בין תפלה זו לתפלה זו? וי"ל, כי האדם אומר "רבונו של עולם, אולי אתה נותן פרנסה רק ל"חופשיים" ולבעלי עבירה, כפי שאנו רואים שהחילוניים הם עשירים ומצליחים בעסקיהם. לפיכך אנו אומרים רבש"ע, אגלה לך סוד, שגם אני חטאתי, עויתי ופשעתי וממילא מגיע גם לי פרנסה..."

*

יהודי מחוז מארמארוש וחסידיים לא אכלו אף פעם עופות, ובעיקר אווזים מפוטמים. הרה"ג ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב, רבה של מונקאטש, כותב בספרו "כסא דהרסנא" (בפ' כי תשא), כי מי שאוכל מפוטם כאילו אוכל חזיר. זאת, מפני שאיתא במשנה "זה הכלל כל שאין כמוה חיה — טריפה", והאווז אשר מפטמין אותו, אם אין נותנים לו לאכול בכוח, אינו אוכל וממילא אין הוא יכול לחיות, וימות ברעב. ועוד טעם, מפני שהכבד של אווז מפוטם משתנה המראה שלו, והטעם השלישי, שהפיטום בכוח הוא צער בעלי חיים.

גאוני הדור, בראשם הרמ"א ובמיוחד הפוסקים מאוסטריא והונגאריא דוחים את הטעמים הנ"ל ואומרים, כי אם מרעיבים את האווז יומיים או שלשה ימים, הוא מתחיל לאכול בעצמו. שינוי מראה אינו סימן של מחלה רק בריאה או אם העוף נפל לאור, וצער בעלי חיים ליכא, מכיון שהוא צורך אכילה, כי אם לא כן, אזי — אסור גם לשחוט. וידוע, כי גדולי הדור פרושים, ביניהם מרן ה"חתם סופר", רבי מאיר א"ש ובעל "מנוחת אשר" וכל הרבנים בהונגאריא העלית אכלו "מפוטם — חלק" (גלאט-שטאף).

אשר לבחורי ישיבה ממחוז מארמארוש, שלמדו בישיבות ב"אובערלאנד" ואכלו "ימים" בבתים שאכלו "מפוטם", למרות שבבית הוריהם הם לא אכלו את זה, כותב המהר"ם שיק ז"ל, כי מותר להם לאכול ולא צריך להם התרת נדרים, כי הם מהווים בכלל מ"ש במסכת דמאי ובמסכת פסחים (דף ל"ה): "מאכילין את העניים דמאי", וכל בחור ישיבה שזקוק לאכול על שלחן אחרים דינו כעני.

*

מספרים על בעל ה"בני יששכר" הנ"ל, כאשר בא בפעם הראשונה מפולין להונגאריא, דרך העיר הימענע, לן אצל יהודי כפרי הונגארי. אחרי חצות לילה, העיר אותו הרעש של בני הבית שקמו והסתובבו. חשב הרב ר' צבי אלימלך, שהיהודי הכפרי הזה הוא אחד מל"ו צדיקים, שעובד את ד' בסתר וקם בלילה לעבודת הבורא. לבסוף — ראה שהכפרי ואשתו ובניו ובנותיו מביאים למטבח, בזה אחר זה מהלול שבחצר, אווזים, מתיישבים עליהם ומפטמים אותם בתירס ועוסקים בעבודה זו עד עלות השחר.